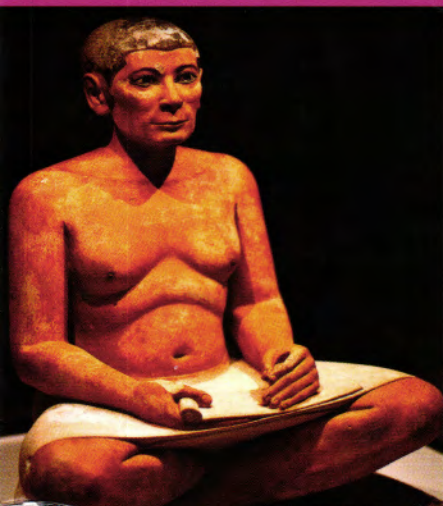

4. разред

Весна Ломпар
Александра Антић

Граматика

Уџбеник за четврти разред гимназија и средњих стручних школа

Klett

Весна Ломпар • Александра Антић

ГРАМАТИКА

Српски језик и књижевност
за четврти разред гимназија и средњих стручних школа

Граматика

Српски језик и књижевност

за четврти разред гимназија и средњих стручних школа

Друго издање

Аутори: др Весна Ломпар, мр Александра Антић

Илустрације: Ауторски атеље Стрибор, мр Драган Боснић

Фотографије: архива Издавачке куће „Klett” д.о.о., Wikipedia.org

Рецензенти: проф. др Драгана Вељковић Станковић, Филолошки факултет у Београду

др Балша Стипчевић, Филолошки факултет у Београду

Драгана Милановић, Филолошка гимназија у Београду

Графичко обликовање: „Total Idea”, Нови Сад

Обликовање корица: Издавачка кућа „Klett”

Лектура: Славка Јовановић

Издавач: Издавачка кућа „Klett” д.о.о.

Маршала Бирјугова 3–5, 11000 Београд

Тел.: 011/3348-384, факс: 011/3348-385

office@klett.rs, www.klett.rs

За издавача: Гордана Кнежевић Орлић

Главни уредник: Александар Рајковић

Уредник: др Зона Мркаљ

Руководилац пројекта: Александар Рајковић

Штампа: Бирограф, Београд

Тираж: 2.000 примерака

Министар просвете и науке Републике Србије одобрио је издавање и употребу овог уџбеника у четвртом разреду гимназија и средњих стручних школа решењем број 650-02-450/2015-06 од 27. 1. 2016. године.

Забрањено је репродуковање, умножавање, дистрибуција, објављивање, прерада и друга употреба овог ауторског дела или његових делова у било ком обиму и поступку, укључујући фотокопирање, штампање, чување у електронском облику, односно чињење дела доступним јавности жичним или бежичним путем на начин који омогућује појединцу индивидуални приступ делу са места и у време које он одабере, без писмене сагласности издавача. Свако неовлашћено коришћење овог ауторског дела представља кршење Закона о ауторском и сродним правима.

© Klett, 2018.

ISBN 978-86-7762-869-7

Драги ученици,

Да ли сте се некад запитали како странци, који тек уче српски језик, доживљавају неке наше речи?

Да бисмо то сазнали, анкетирали смо стране студенте који уче српски језик на Филолошком факултету у Београду. Њихови матерњи језици су различити: азербејџански, албански, арапски, белоруски, грчки, енглески, игбо (један од језика у Нигерији), индонезански, италијански, каталонски, кинески, корејски, монголски, немачки, персијски, португалски, руски, тамилски (један од језика у Индији), француски, холандски, шведски, шпански. Питали смо их које су им речи у српском језику најлепше, најсмешније, најтеже, најлакше, најпотребније и најчешће.

Надамо се да ће вам њихови одговори бити занимљиви.

Најлепше речи у српском језику су именице *љубав, девојка, душа, небо, ушће, башића*, па чак и *шешир*.

Најсмешније звуче глаголи *йрохујати, блејати, брбљати*, именице *чукундаба* и *чукундега*, *циција*, *йарадајз*, али и придев *йлуй*.

Најтеже је изговорити именице *љуљашка, ћевайчић, тврђава, чевршак, йосласичарница, срце, раскрсница*, али и придев *чврсти*.

Најлакше речи су *ћао, да, лей, важи, књија* и *мајка*.

Странци мисле да су најпотребније речи у српском језику *хвала, може, молим и извиниће*.

Најчешћа реч у српском језику, како се то чини странцима, јесте узвик *хајде*, али и прилози *йолоко, йријатино, добро* и узречице *бре* и *браће*.

Садржај

СИНТАКСА – ПАДЕЖНИ СИСТЕМ

Падежи и њихова основна значења и функције	8
Основне употребне вредности именичких јединица	9
Именичка вредност падежних облика	9
Придевска вредност падежних облика	11
Прилошка вредност падежних облика	13
Поливалентност падежа	17
Предлошко-падежне конструкције и предлошки изрази	18
Падежна синонимија	19
Вежбања	20
Кратак преглед наученог	34

СИНТАКСА – КОНГРУЕНЦИЈА И РЕД РЕЧИ У РЕЧЕНИЦИ

Конгруенција	36
Граматичка и семантичка конгруенција у роду	37
Граматичка и семантичка конгруенција у броју	38
Конгруенција с бројевима	39
Ред речи у реченици (распоређивање синтаксичких јединица)	40
Информативна актуализација реченице	41
Вежбања	43
Кратак преглед наученог	54

СИНТАКСА – СИСТЕМ НЕЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА

Независне предикатске реченице	56
Обавештајне реченице	56
Упитне реченице	56
Заповедне реченице	57
Жељне реченице	58
Узвичне реченице	58
Специјалне независне реченице	59
Вежбања	60
Кратак преглед наученог	66

СИНТАКСА – СИСТЕМ ЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА

Систем зависних реченица	68
Именичка, придевска и прилошка вредност зависних реченица	68
Обележја зависних реченица	69
Зависне реченице и писање запете	69
Главне врсте зависних реченица	70
Вежбања	80
Кратак преглед наученог	94

СИНТАКСА – НАПОРЕДНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Напоредне конструкције.....	96
Напоредни односи међу независним реченицама	96
Напоредни односи међу речима, синтагмама и зависним реченицама	99
Основни појмови о негацији	100
Вежбања	101
Кратак преглед наученог	108

СИНТАКСА – УПОТРЕБА И ЗНАЧЕЊЕ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

Лични глаголски облици и категорија глаголског вида	110
Основна употреба и значења личних глаголских облика	110
Глаголска времена	112
Глаголски начини	120
Заменљивост личних глаголских облика	122
Вежбања	123
Кратак преглед наученог	136

ПРАГМАТИКА

Прагматика.....	138
Говорни чинови	138
Структура разговора и текста	141
Вежбања	144

ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Еволуција језика	158
Језик, култура и друштво	162
Типови језика	164
Вежбања	166

ПРАВОПИС

Интерпункција.....	170
Вежбања	177
Кратак преглед наученог	186

СТИЛИСТИКА

Административно-пословни стил (пословно писмо, молба, жалба).....	188
Вежбања	193

РЕШЕЊА ВЕЖБАЊА	199
ОДГОВОРИ НА ПИТАЊА СА МАРГИНЕ	231
ИНДЕКС ПОЈМОВА	251

Шта све можеш наћи у уџбенику:

ПИТАЊА СА МАРГИНЕ

На маргинама, у посебном оквиру, наводе се питања која те упућују на везу граматике са другим областима. Ако не знаш одговоре на ова питања, наћи ћеш их на крају књиге.

Шта мислиш, колико се језика говори у Аустралији?

ЗАНИМЉИВОСТИ

У оквиру лекције наводе се понекад и одговарајући занимљиви текстови.

Шта мислиш, колико се језика говори у Аустралији?

У Аустралији је, поред енглеског, данас у употреби око 150 преживелих домородачких језика. Поред тога, постоји још најмање 100 језика којима говоре усељеници.

ВЕЖБАЊА

Иза сваке лекције дати су задаци за увежбавање обрађеног градива. Решења свих задатака наћи ћеш на крају књиге.

Занимљивости

Дешифровање старих писама

Одгонетање записа писаних непознатим писмима захтева одређена предзнања о историји и култури дате заједнице, а уз то и инвентивност (па и детективске склоности!) онога који му приступа.

Наполеонова експедиција у Египту 1799. године открила је у делти Нила камен од црног базалта, назван *розеџа* по месту налаза, са текстом на грчком и на египатском, при чему је овај други писан у две верзије – хијероглифској и демотској. Како је касније утврђено, камен потиче из 197. године пре н. е., а предмет записа је свештенички декрет поводом крунисања Птолемеја V.

Напоредне конструкције

1. Распореди дате везице на одговарајуће место у табели.
и, али, или, но, већ, па, те, ни, него, нити, а

Саставни	Раставни	Супротивни

Напоредне конструкције

1. Саставни	Раставни	Супротивни
и, па, те, ни, нити	или	али, но, већ, него, а

ПАЗИ!

У оквиру лекције, у посебно издвојеном делу, указује се понекад на изузетке у језику, као и на типичне грешке.

ИНДЕКС ПОЈМОВА

На самом крају књиге дати су сви појмови објашњени у уџбенику. Појмови су поређани по азбучном реду, а поред њих је наведен број стране на којој се појам објашњава.

Индекс појмова

А

агентивно значење 17
административни стил 188
алфабетско писмо 161
аорист 117
апозитивна функција 73
апсолутна значења 110
асертиви 139
атрибутска функција 72

В

вишејезичност 162
временска значења глаголских облика 110
временска значења падежа 15
временске реченице 74

Г

глаголски вид 110
гномска употреба глаголских облика 111
говорни чинови 138
градациони односи 98
градивно значење 12
граматичка контраренција 37
граматички број 38
граматички род 37
граматички субјекат 9

Пази!

■ Уз вишечлане бројеве који се завршавају на *један* именица је увек у јединици:

- 21 *сйейен*;
- 101 *чийџалац*;
- 31 *Шайчанин*;
- 2101 *ар*.

(Тај 21 Београђанин...)

■ Уз бројеве *два*, *шри*, *чејшири* и оба именица стоји у паукалу, као и уз вишечлане бројеве који на крају имају *два*, *шри* или *чејшири*:

- 502 *чийџаоца*;
- 22 *месеца*;
- 103 *Новосађанина*;
- 1064 *ара*.

(Та 502 *чийџаоца*...)

СИНТАКСА

ПАДЕЖНИ СИСТЕМ

Падежни систем

Падежи су морфолошка категорија, јер чине систем облика у промени (деклинацији) именских речи (*кућа, куће, кући, кућу, кућо, кућом, о кући*). С друге стране, они имају и различите функције у реченици, па су и синтаксичка категорија (*Кућа је велика* – субјекат, *Куйили смо кућу* – прави објекат, *Игра се иза куће* – одредба за место итд.). Због ових карактеристика падежи су једна од **морфосинтаксичких категорија** именских речи.

О падежима се говори као о систему зато што сваки падеж у том систему има своје место и разликује се од свих осталих падежа. Различити падежи, односно предлошко-падежне конструкције (о томе види на стр. 18) омогућавају именичким јединицама (именицама, именичким синтагмама, именичким заменицама) да се употребе у одговарајућим функцијама (субјекат, прави објекат, неправи објекат итд.) и значењима (описно, присвојно, месно итд.).

Падежи и њихова основна значења и функције

Сваки падеж има основно, типично значење или основну, типичну функцију. На основу таквих значења и функција сви падежи се деле на независне и зависне.

Номинатив и вокатив су **независни падежи**, они се могу употребити и самостално (речи у речнику, имена, називи, натписи, ословљавање и др.). Увек се употребљавају **без предлога**.

- **Номинатив** – основна функција је обележавање субјекта (*Људи стварају уметничка дела*).
- **Вокатив** – главне функције су скретање пажње и дозивање (*Мајо, хајдемо у биоској!*); оваква употреба је независна од синтаксичке структуре реченице.

Остали падежи су **зависни** и употребљавају се **без предлога** и **с предлозима**, осим локатива, који се увек употребљава с предлозима.

- **Генитив** – основно значење је тицање, а оно обухвата: присвојно (посесивно) (*То је оловка моја оца*), деоно (партитивно) (*Они имају многа деце*) и аблативно значење (*Клонимо се лошеј друштва*).
- **Датив** – основна значења су намена (*Сесири сам дала књију*) и усмереност (*Приближили смо се њанини*).
- **Акузатив** – основна функција је обележавање правог објекта (*Тијана свира њијару*).
- **Инструментал** – основно значење је заједница, а оно обухвата средство (*Пушћемо колима*) и друштво (*Идем с њијашељима на излет*).
- **Локатив** – основно значење је месно (*Уметничка дела се излажу у њалеријама*).

Можеш ли да се сетиш неких поштапалица у облику вокатива, које су честе у говору младих?

Шта мислиш, може ли именичка јединица у вокативу чинити реченицу?

Како се зове стилска фигура која је увек у вокативу?

Основне употребне вредности именичких јединица

Размисли о функцији, значењу и облику именичких јединица у наведеној реченици.

Наш брод на једра је шој јушра исловио.

Именичке јединице се у реченици или синтагми употребљавају у одређеном падежу, са одређеном функцијом и значењем типичним за именице, придеве или прилоге. Зато њихова употребна вредност може бити **именичка** (синтагма *наш брод на једра*, са главном речју у номинативу, има функцију субјекта), **придевска** (атрибут *на једра*, исказан конструкцијом на + акузатив, има описно значење) и **прилошка** (синтагма *шој јушра*, исказана генитивом, има временско значење).

Именичка вредност падежних облика

Пронађи субјекат, прави и неправи објекат у следећој реченици.

Јана је на књижевном сусрећу чишала ученицима своје йриче.

Именичка вредност се остварује падежима у функцији **субјекта** (номинатив – *Јана*), **правог објекта** (акузатив – *своје йриче*), **неправог објекта** (датив – *ученицима*), затим падежима **логичког субјекта**, **партитивне допуне** итд.

Навешћемо прво падеже и њихова значења у функцијама субјекта и објекта, а затим и у осталим функцијама.

У ком је падежу именица *райар* у пословици
*У райара црне руке,
а бијела йоіача?*

■ **Функција граматичког субјекта** (значење вршиоца радње, носиоца особине или стања)

– номинатив: *Ми ірадимо кућу, Цело одељење разіовара*

о роману, *Ученици су вредни, Шіедња је йрво шећење* итд. Субјекат пасивне реченице означава трпиоца радње, а вршилац се обично не изриче, нпр. *Та књија је враћена у библиоіеку.*

Значења вокатива

Вокатив нема синтаксичку функцију, јер именичка јединица у том падежу није део реченичне структуре. Он има комуникативну функцију, па је његова употреба у приватној и јавној комуникацији увек усмерена на саговорника.

Лично име у вокативу, на пример, служи за **ословљавање** саговорника или за **обраћање** саговорнику ради успостављања, продужавања или прекида разговора (*Здраво, Сара!*).

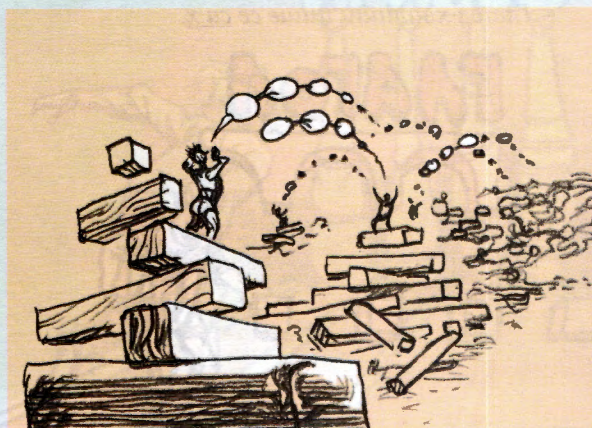
Тај облик често служи и за проверавање квалитета контакта – везе, нпр. електронске, али и психолошке, ако саговорник одлута у мислима или не слуша пажљиво и сл.

Вокатив се употребљава и при **скретању пажње** (*Снежо, руја!*), **упућивању питања** (*Мајо, идеш ли и йи с нама?*), **молбе** (*Ана, йозајми ми йу књију, молим йе!*), **заповести** (*Ема, сачекај ме!*), **прекора** (*Хеј, ви йамо, не видимо екран!*) итд.

У писању се вокатив увек одваја запетама. У административном стилу, на пример, приликом упућивања молбе, жалбе и др.: (*Пошйовани дирекйоре, Молим Вас да ми одобрйіе...*).

Вокатив, дакле, има различита значења у комуникацији. Он не служи само, како се обично каже, за **дозивање**.

У већини језика тог падежа нема, па његову функцију преузима номинатив.

Употреба инструментала уз глаголе

Понекад постоје недоумице око употребе падежних облика, а једна од честих се односи на инструментал – да ли се за одређени глагол тај падеж везује с предлогом *с(а)* или без њега?

Навешћемо неколико примера за глаголе *поносити се*, *располагати се*, *руковати се*, *оценивати се* и *послужити се*, за које се иначе везује инструментал без предлога – предлог се уз њих може употребити само у одређеној ситуацији.

Инструментал без предлога

- Поносим се својом децом.
- Располажемо великим њросћором.
- Рукујемо пажљиво њом машином.
- Ти радови су оцењени џеишцом.
- Послужио сам се речницима.
- Пишемо чишћим рукоишом.

Инструментал с предлогом *с(а)*

Предлог *с(а)* употребљава се са инструменталом уз те глаголе када је непроменљивом речи или синтагмом потребно исказати количинску или неку другу вредност (нпр. словну).

- Поносим се са своје њроје деце.
- Располажемо са два њросћора.
- Рукујемо добро са њри машине.
- Ти радови су оцењени са њеи.
- Послужио сам се са њеи речника.
- Глагол хвалии њише се са х.

ГЛАГОЛ

■ **Функција логичког субјекта** (значење појма којег има/нема / који постоји / не постоји или значење носиоца стања, расположења)

- генитив (деони): *Има воћа у кући*, *Јуирос је још било њозоришних караија*, *Никоја нема на улици* итд.
- датив: *Пеиру се сјава*, *Било нам је леио на џуишовању* итд.
- акузатив: *Николу је заболео враи*, *Засврбело ме је на руци* итд.

Коју функцију има краћи облик заменице себе у пословици *У се и у своје кљусе*?

■ **Функција правог објекта** (значење трпиоца радње или појма обухваћеног радњом)

- акузатив без предлога: *Брз човек срећу њрескаче*, *Обрадовала сам ја књиом* итд.

– генитив (деони): *Пойили су сока*, *Куйили смо воћа*, *Имам свеја*, *Није рекао ни речи* (уз глаголе у одричном облику генитив се назива словенски) итд.

■ **Функција неправог објекта** (разна падежна значења у овој функцији везују се за конкретно или апстрактно значење глагола)

- генитив: *Лайио сам се њосла*, *Сећам се ње њесме*, *Клонимо се зла*, *Зажелела сам се одмора*, *Прихватио се улоје Хамлеија* итд.
- од + генитив: *Не зависимо од њих*, *Одусијајемо од касних излазака* итд.
- датив: *Сиџи џладном не верује*, *Мајка је деишеиу исџричала бајку*, *Поклонила сам друиу књиу*, *Дивиие се џприроди* итд.
- за + акузатив: *Оџределио се за умеишоси*, *Залаџали смо се за боље образовање*, *Ииџересујемо се за џуишовања* итд.
- на + акузатив: *Личим на сесџру*, *Присџају на иџру*, *Навикли смо се на редован рад* итд.
- у + акузатив: *Уверили смо се у исџину*, *Заљубио се у море*, *Сумњају у њеове речи* итд.
- о + акузатив: *Оџрешили су се о нас* итд.
- инструментал: *Бавимо се сџорџом*, *Тријују малинама*, *Наџунили смо кола бензином*, *Снабдевају нас водом*, *Уџрављама својим живоџом*, *Служим се добро новим аџараџом* итд.
- с(а) + инструментал: *Руковали су се с нама чврстио*, *Уџознали смо се с њима*, *Почели су с концерџом на време*, *Одуџвлаче са завршеџком*, *Саосећамо с њом* итд.

– за + инструментал: Чезнем за ѝриродом, Крайко смо ѝујовали за морем итд.

– на + локатив: Инсисѝирамо на њиховом доласку, Тај сѝав се заснива на сѝварносѝи, Није се искалио ни на коме итд.

Којим се падежом допуњава значење именице ѝоѝреба?

Шта мислиш, којим се падежним облицима може допунити придев ѝолеранѝан?

Знаш ли неки прилог који тражи допуну у одређеном падежном облику?

– о + локатив: Размишљам о људима, Причали смо о кон-церѝу, Расѝрављамо о ѝесми итд.

– у + локатив: Учесѝвујемо у ѝриредби, Усѝевамо у свом залаћању, Уживали смо у ѝој ѝредсѝави итд.

■ **Функција партитивне допуне** (у партитивној синтагми, која означава количину)

– генитив (деони): ѝуно ѝосла, мало соли, двоје људи, ѝројица ученика, ѝарче хлеба, чаша воде итд.

Падежни облици са именичком вредношћу не употребљавају се само као објекти већ и као рекцијске допуне именица и придева, тј. зависни чланови у именичким синтагмама: сѝрах од мрака, склоносѝ ѝрема музици, ѝоверење у ѝријаѝеља, доѝринос умеѝносѝи, ѝоѝреба за сном, ѝесма о љубави итд. и придевским синтагмама: жељан знања, сличан браѝу, ѝоносан на децу, ѝреѝлављен радошћу итд.

Придевска вредност падежних облика

Прочитај реченицу и подвучи у њој именичке јединице са придевским значењем.

На ѝераси од белој камена, крај сѝола овалној облика, сѝојој бицикл моѝа браѝа.

Придевска вредност се остварује падежима у функцији падежног атрибута када се као својство именичког појма означи **особина** (крај сѝола овалној облика), **припадност** (бицикл моѝа браѝа), **материја** (градивно значење): на ѝераси од белој камена.

Употреба инструментала уз придеве

Још једна од недоумица односи се на облик инструментала, али уз придеве огушевљен, изненађен, заузет, збуњен и др.

Уз њих се употребљава инструментал без предлога.

Правилно:

огушевљен	нашим тимом
изненађен	њиховом реакцијом
заузет	својим послом
збуњен	том ситуацијом

Није правилно:

Огушевљен сам с нашим ѝтимом;
Он је изненађен с њиховом реакцијом;
Заузет сам са својим ѝослом;
Збуњен сам с ѝом сѝѝуацијом.

Само када се уз те придеве исказује нека количинска вредност, предлог се употребљава:

– Они су задовољни са све ѝроје деце. (али својом децом);
– Огушевљени смо са ѝе две ѝредсѝаве (али ѝим ѝредсѝавама);
– Збуњен сам са ваша два одѝовора (али вашим одѝоворима) итд.

ПРИДЕВ

Зашто је придев обавезан

У једном од текстова у књизи *Лингвистички оілеги* (1983) Милка Ивић пише и о обавезној употреби придева уз именице у облику генитива и инструментала са описним значењем.

Придев је, на пример, обавезан уз именице *коса, очи, нос* и др.:

- девојка *йлаве / црне косе*,
- девојка *с йлавом / црном косом*,
- жена *крујних / сјајних очију*,
- жена *с крујним / сјајним очима*,
- младић *йравої / великої носа*,
- младић *с йравим / великим носом*.

Није логично рећи:

- *девојка *косе* / *девојка *с косом*, *жена *очију* / *жена *с очима*, *младић *носа* / *младић *с носом*.

Придев у овим случајевима није могуће изоставити због самог значења ових именица. Наиме, оне означавају делове тела, неодвојиве од човека. Зна се унапред да човек има очи, па синтагма *човек *с очима* нема логично значење. Оно што се унапред не зна јесте то какве су очи. Отуда се речју *очи* може ближе одредити реч *човек* уколико се уз њу употреби одређени придев: *човек с йлавим/крујним/йужним очима* итд.

Занимљиво је да има и примера без придева: *онај младић с косом* и сл. Њима се саопштава да је одређени део тела по нечему особен, а придев се подразумева, нпр.: *онај младић с (дуїом/йусїом/необичном и сл.) косом*.

Пример пак *човек са срцем* јесте израз, чије је значење „племенит, храбар, добар човек”.

Када именица у инструменталу не означава део човека, већ, на пример, неки предмет, придев се не мора употребити:

- девојка *с наочарима*,
- жена *с шорбом*.

Међутим, таква се именица не може употребити у генитиву, јер он то значење (заједнице) нема:

- *девојка *наочара*,
- *жена *шорбе*.

Шта мислиш, у којим се случајевима генитив и инструментал са описним значењем не могу заменити један другим?

Придевска вредност се остварује и у неким другим функцијама (нпр. у апозитиву), али овде ћемо навести само примере који имају атрибутску

функцију, и груписати их према најважнијим значењима.

■ Описно значење

- генитив без предлога и без + генитив: *човек високої расїа, девојка зелених очију, сандук великих димензија, шечностї јакої мириса; мајица без рукава, йесма без наслова, чај без шећера* итд.
- на + акузатив: *цемїер на йруїе, свеска на линїје* итд.
- с(а) + инструментал: *девојка са светїлом косом, човек с йријайним йласом, йрича с необичним завршейком, кућа с великим йрозорима* итд.
- у + локатив: *младић у йуној снази, људи у йодинама, девојка у лейој хаљини, човек у белој кошуљи, људи у йешком йоложају, роман у насїавцима* итд.

■ Градивно значење

- од + генитив: *ланчић од злаїа, хлеб од ражи, шешир од йлиша, кайија од кованої йовжја, чаша од крисїала, сервис од йорцелана* итд.

■ Присвојно (посесивно) значење

Да ли је правилно рећи *кућа од моїа деде*?

- генитив: *йриче йознаїої йица, кућа моїа оца, хаљина моје сесїре, околина їрада, река мої деїињсїва, лейоїа йирироде, доживљај свеїа, сјај сунца, светїлостї зоре, садржај књиїе, резулїаїй конкурса* итд.
- датив: *Глас му је йоїао* (тј. њеїов йлас је топао), *Пас ми је оздравио* (тј. мој йас је оздравио).

Овакву вредност имају и посебне врсте присвојног генитива у функцији падежног атрибута уз именице које означавају радњу, процес, догађање и сл.: – субјекатски: *цвркуи йишица, рад људи* (синтагма се може трансформисати у реченицу у којој је тај појам субјекат у номинативу: *Пйишце цвркућу, Људи раде*);

– објекатски: *слушање музике, гледање филма* (синтагма се може трансформисати у реченицу у којој је тај појам прави објекат у акузативу: *Слушамо музику, Гледамо филм*).

Прилошка вредност падежних облика

Прочитај реченицу и подвуци у њој именичке јединице у функцији различитих одредби.

Субојом излазимо колима из ірада ради боравака у йрироди, срећни збоі лейих излейишиа, која с лакоћом йроналазимо.

Прилошка вредност се остварује падежним облицима са значењем места на коме се врши радња или се нешто/неко налази (из ірада, боравак у йрироди), времена (субојом), начина вршења радње (с лакоћом), средства (колима), узрока (збоі лейих излейишиа), циља (ради боравака у йрироди), друштва и др., у функцији одредбе, допуне или падежног атрибута.

Навешћемо примере у функцији (прилошких) одредби и допуна, и груписати их према значењима.

■ Месна значења

Прочитај реченицу и пронађи у њој именичке јединице у падежима са значењем места.

Враћајући се уским сйазама са реке у долини, деца лейи носе на ілавама велике лисйове йикава као шешире, а крај њих дрвеће сйушйа до земље іране йуне йлодова.

Месна значења падежа обухватају значење (1) **кретања** и (2) **локације**. У оквиру кретања се означава: **место почетка кретања** (са реке у долини), **правац** и **место завршетка кретања** (до земље), **путања кретања** (уским сйазама), а у оквиру локације се означава **место вршења радње** (на ілавама, крај њих) и **место на коме се нешто или неко налази** (са реке у долини).

(1) Кретање

■ место почетка кретања:

– из/од/с(а) + генитив: *Изашли смо из школе йре йей минушйа, Одмакли смо се од йрозора збоі вейра, Сйусйили смо се са брда йек увече* итд.

Знаш ли како се зове датив у примерима као што су *Како си ми*, *Такав йи је живоі* и сл.?

Шта мислиш, у ком је падежу именица *йромене* у реченици *Људи се йрилаіођавају йроменама*?

Сећаш ли се разлике између (прилошких) одредби и допуна?

Знаш ли неки израз у којем је уз глагол *ићи* употребљен инструментал?

Знаш ли од ког је падежа именице *ноћ* настао прилог *ноћу*?

■ правац и место завршетка кретања:

- поред/крај/код/до/близу/изнад/испод/испред/иза/ван + генитив: *Зауставили смо се пored/крај/код/близу сјоменика. Колима се возимо до Крушевца. Лејли смо испод дрвећа. Јелена је села испред/иза Николе. У суботу иђујемо ван града итд.*
- датив без предлога и к(а)/према + датив: *Сјијили смо кући. Примакли смо се бини. Уђујили смо се ка/према обали итд.*
- за/на/у/о/над/под/пред/међу + акузатив: *Пуђујемо за Ниш. Дођујовали смо на море. Ушао је у кућу. Закачили смо слику о зид. Најли смо се над њоровалију. Сели смо код сунцобран. Дошли смо пред њозориште. Сјијили смо међу високе њланине итд.*

■ путања кретања:

- поред/крај/мимо/преко/дуж/између + генитив: *Прошли смо пored/крај/мимо мосћа, а зајим између њарка и музеја итд.*
- кроз/низ/уз + акузатив: *Кроз њунеле се брзо њрође. Плове низ реку. Шетимо уз реку итд.*
- инструментал без предлога: *Дујо смо њролазили њим сјарим улицама итд.*
- по + локатив: *Шетимо њо бојаничкој башији итд.*

(2) Локација (место вршења радње и место на коме се нешто/неко налази)

- изнад/испод/поред/крај/код/до/близу + генитив: *Слика виси изнад сјола. Мачка сјава пored креветца. Сјанује код рођака. У авиону увек седим до њрозора итд.*
- уз + акузатив: *Уз дрвеће сјоје клује, Сјојим уз њебе итд.*
- над(а)/под(а)/пред(а) + инструментал: *Над селом се уздиже брдо, Под нашим кровом живе врајци, Орах сјоји њоносно њред нашоом кућом итд.*
- на/у/при + локатив: *Скијали смо се на Алјима. Живим у новом насељу. При врху зида насјаниле су се ласје итд.*

Важно је нагласити следеће:

- кад се уз предлоге *на, у, о, над, њод, њред, за, међу* употреби акузатив, овом предлошко-падежном конструкцијом означава се место завршетка кретања, а употребљени глагол означава кретање (*Ушао је у собу, Мачка се сакрила њод сјо*);
- кад се пак уз предлоге *на, у, о* употреби локатив (*Седи у соби*), а уз предлоге *над, њод, њред, за, међу* инструментал (*Мачка сјава њод сјоолом*), овим предлошко-падежним конструкцијама означава се место на ком се нешто/неко налази, а употребљени глаголи означавају мировање.

■ Временска значења

Прочитај реченицу и подвуци у њој именичке јединице са значењем времена.

Прошлој лети смо седели у парку и сајшима разговарали.

Временско значење падежа се остварује у функцији одредбе за време када се означава **време** (*прошлој лети*) или временски период, тј. **мера времена** (*сајшима*).

- генитив без предлога и генитив са предлозима пре/после/уочи/преко/усред/од/до/током: Прошле године смо се преселили, Пушћујем следеће месеца, Свакој дана смо били у школи; Пре њој дана нисам ја видео, Прилично сам сазрео од прошле до ове године, Враћили смо се уочи Нове године итд.
- акузатив без предлога и акузатив са предлозима на/у/за/кроз: Он долази сваки дан, Хтели смо јо вече да се шетимо, Остали смо на мору цео месец / једну недељу; У петак идемо у позориште, На лепо ћемо се видети, Концерт се завршио за један сат итд.
- инструментал: Вековима трају исцртавања васионе, Немамо часове субојом итд.
- у/по + локатив: У јануару славим осамнаести рођендан, По Новој години ћи ћемо на зимовање итд.

■ Начинска значења

Прочитај реченицу и подвуци у њој именичке јединице са значењем начина.

Нови филм о младима, снимљен са скромним новчаним улађањима, приказује ученике који су били принуђени да у школи проведу дан без мобилних телефона.

Начинско значење падежа се остварује у функцији одредбе за начин када се означава **начин вршења радње** (са скромним новчаним улађањима, без мобилних телефона).

- без + генитив: Чинио је јо без приговора, Говори без страха, Без алаша нема занаша итд.
- на + акузатив: Спремио се на брзину, Решио је проблем на лакши начин итд.
- инструментал без предлога и с(а)+инструментал: Говорио је шайашом, Ишао је из куће жусирим кораком, Припремио се с љажом за испит, С лакоћом се њећемо итд.
- у/по/према + локатив: Дошао је у свечаном оделу, Облачи се јо последњој моди, Набрадили су их према заслуги итд.

Да ли ти је јасно значење старог облика о + локатив, нпр. Сви смо се окућали у кући о Божићу?

Може ли се после предлога без употребити везник да, нпр. Отишао је без да се издравио?

Знаш ли који је падеж употребљен у изразу примио к срцу?

Шта мислиш, од које је предлошко-падежне конструкције настао узрочни прилог стио?

ГЕНИТИВ или ЗА + АКУЗАТИВ?

Значење намене се исказује дативом (поклони́ти цвеће мајци, споменик Николи Тесли) и предлошко-падежном конструкцијом за + акузатив (чувам место за тебе, сполица за љубање), а уз неке именице и генитивом.

Именица разлој, на пример, може се допунити и генитивом:

- разлој одласка,
- разлој овој слава,
- разлој ваше брије,
- разлој моје одлуке,
- разлој ње јужве,

и предлошко-падежном конструкцијом за + акузатив:

- разлој за одлазак,
- разлој за ово славе,
- разлој за вашу брију,
- разлој за моју одлуку,
- разлој за њу јужву.

Међутим, уз именицу средство неке именице могу стајати у генитиву:

- средство комуникације,
- средство њлања,

али се друге морају употребити у облику за + акузатив:

- средство за чишћење,
- средство за рад,
- средство за одржавање хиџене.

Има још именица које се морају употребити у облику за + акузатив са значењем намене:

- разлој за конџакт,
- храброст за суочавање,
- одговорност за одгајање деце итд.

(а не у облику генитива *разлој конџакта, *храброст суочавања, *одговорност одгајања).

■ Узрочна значења

Прочитај реченицу и подвизи у њој именичку јединицу са значењем узрока.

Из нејажње је заборавио кишобран, већ ошћен и сћар.

Узрочно значење падежа се остварује у функцији одредбе за узрок, када се означава узрок вршења радње (из нејажње).

Шта мислиш, које значење има генитив у називу Дом здравља?

– од/из/због + генитив: Од велике радосћ широм ошвара очи, Осврнувши се из радозналосћ, махну иријашељу још једном, Људи неодују збој неуређеној њи итд.

– за + акузатив: Набрадили су је за одличан усјех итд.

– инструментал: Њеном ирешком, ручак је заорео итд.

Остала прилошка значења

■ значење циља

– ради + генитив: Видећемо се ради договора, Појас завежи ради безбедносћ итд.

– по + акузатив: Ошћио је по докћора итд.

■ значење намене

– за + акузатив: Чувам место за свој друја, Кујила сам књију за тебе итд.

■ значење друштва

– с(а) + инструментал: Пушјуем с иријашељима итд.

Да ли се предлог за може употребити са инфинитивом, нпр. То је за њонейи?

■ значење средства

– инструментал: Ђаци још увек њишу оловком, Јави ми њо њелефоном, Искројене делове хаљине исекала је маказама итд.

■ значење мере

– акузатив: Рекао сам њи њо хиљаду њи, То не кошћи ни сћошћину динара, Та кућа вреди чћиво боћисћиво итд.

– инструментал: Чћио је сћима итд.

■ **значење околности**

– приликом + генитив: Уйознали смо се йриликом честийиања итд.

– по/при + локатив: Ходамо йо киши, При расйанку се лейо йоздравише, Пуи се види йри месечини итд.

■ **допусно значење**

– упркос + датив: Уйркос киши, идемо на излеи, Усеви сазревају уйркос нейовольним условима итд.

Шта значи именица йубер и које падежно значење има у пословици Ваља се йружийи йрема йуберу?

■ **значење изузимања**

– сем/осим + генитив: Осим свежеї воћа, у колач се моју сйавийи и ораси, Сви ће биїи на йрослави сем Косїе итд.

■ **значење замењивања**

– (у)место + генитив: Дошао је Пейшар (у)месїо Наде итд.

■ **агентивно значење**

– од (страни) + генитив: Победници су изабрани од сйране вишечланої жирија итд.

– инструментал: Град је насељен сйароседеоцима, Окружена сам драїм особама итд.

■ **поредбена значења**

– попут/од + генитив: Вредна је йойуи йчеле, Невоља је јача од сйида, Он је вешїији од друїх итд.

Поливалентност падежа

Шта мислиш, зашто само прва конструкција од + генитив у изреци Далеко од очију, далеко од срца има конкретно месно значење?

Исти падеж може да обе лежи различите функције (нпр. именичка јединица у генитиву може имати функцију правог објекта, неправог објекта, логичког субјекта итд.), као и да искаже различита значења (нпр. именичка

јединица у генитиву може имати посесивно, квалитативно, временско значење итд.).

Различита употребна вредност падежа (у више функција и више значења) назива се **поливалентност падежа**.

Међутим, употребна вредност падежа зависи и од значења саме именице, односно именичке

Језици са много падежа

Немају сви језици са деклинацијом исти број падежа. Сматра се да више од десет падежа имају мађарски, естонски и фински, а за један од кавкаских језика лингвисти кажу да има преко 60 падежа.

У *Кембричкој енциклопедији језика* наводи се да фински систем од петнаест падежа „делује застрашујуће” онима који су васпитавани на шесточланом систему латинског језика. Међутим, мање познати падежи заправо су врло слични предлошко-падежним конструкцијама, само што се додају на крај именица као суфикси, а не испред њих као одвојене речи.

Навешћемо неке падеже из финског језика:

- **инесив** – значи „бивање унутар нечега” (од финске именице *talo*, што значи *кућа*, овај падеж гласи *talossa*, а превод на српски би гласио у *кући*);
- **елатив** – значи „одвајање од нечега” (од финске именице *talo*, што значи *кућа*, овај падеж гласи *talosta*, а превод на српски би гласио из *куће*);
- **илатив** – значи „кретање у нешто, унутра” (од финске именице *talo*, што значи *кућа*, овај падеж гласи *taloon*, а превод на српски би гласио у *кућу*);
- **алатив** – значи „одредиште кретања” (од финске именице *tuoli*, што значи *сйолица*, овај падеж гласи *tuolille*, а превод на српски би гласио на *сйолицу*);
- **абесив** – значи „бивање без појма исказаног именицом” (од финске именице *raha*, што значи *новац*, овај падеж гласи *rahatta*, а превод на српски би гласио без *новца*) итд.

Ипак, треба имати на уму да велики број падежа у једном језику не мора значити да је он тежи од језика са мање падежа. Фински има падежне наставке, али нема предлоге. Број комбинација предлога и падежа у српском много је већи него број падежа у финском.

Сећаш ли се неких предлога који су постали од именица?

синтагме. На пример, именице *оловка*, *шайаћ*, *недеља*, *улица* у инструменталу имају различита значења: *оловком* – средство, *шайаћом* – начин, *недељом* – време, *улицом* – место итд.

Предлошко-падежне конструкције и предлошки изрази

Иако се могу употребити у више различитих функција и значења, зависним падежима су неопходни и предлози да би се исказале све потребне значењске нијансе. Именичка јединица с предлогом чини **предлошко-падежну конструкцију**.

Навешћемо најважније предлоге уз зависне падеже.

Генитив	<i>из, од, до, с(а), њоред, крај, код, близу, изнад, испод, испред, иза, између, њре, њосле, након, уочи, усред, око, збој, услед, ради, осим, сем, њројив, у</i>
Датив	<i>к(а), њрема, ујркос</i>
Акузатив	<i>на, у, о, њо, уз, низ, кроз, за, над, њод, њред, међу</i>
Инструментал	<i>с(а), над, њод, њред, за, међу</i>
Локатив	<i>на, у, о, њо, њрема, њри</i>

Локатив се употребљава само с предлозима, а остали зависни падежи и са предлозима и без њих. Већина предлога се употребљава само уз један падеж (*из* с генитивом, *ка* с дативом, *уз* с акузативом, *њри* с локативом итд.). Неки предлози се могу употребљавати уз два или три падежа:

- *с(а)* – с генитивом и инструменталом (*с њолице, са зига; с њријаћељем, са сесјром*);
- *на, о, њо* – с акузативом и локативом (*на сјолицу, о чивилук, њо њоклон; на сјоолу, о филму, њо њајиру*);
- *међу, над, њод, њред* – с акузативом и инструменталом (*међу људе, над њровалију, њод сјо, њред кућу; међу људима, над њровалијом, њод сјолом, њред кућом*);
- *за* – с акузативом, инструменталом и ретко с генитивом (*за сесјру; за кућом; за живоја*);
- *у* – с акузативом, локативом и архаично с генитивом (*у кућу; у кући; у Милице*).

Ни постојећи предлози нису увек довољни за прецизно исказивање значења, па се стварају и тзв. **предлошки изрази**. Они се употребљавају исто као предлози у предлошко-падежним конструкцијама. Настају најчешће од неког падежног облика именице с предлогом или без њега (*њоводом, за време, у вези са*), али и од глаголских прилога (*изузев, захваљујући*) итд.

Да ли је правилно рећи *Пијеш ли лимунаду са или без шећера?* или *Пијеш ли лимунаду са шећером или без њега?*

Шта мислиш, како је настао предлошки израз *зависно од*?

Највећи број предлошких израза захтева генитив, а ређе друге падеже.

Генитив	шоком, у шоку, шоводом, шриликом, шомоћу, за време, изузев, у случају, у циљу, зависно од
Датив	захваљујући
Акузатив	с обзиром на, без обзира на
Инструментал	у складу са, у вези са

Понекад се предлошки изрази не употребљавају исправно, па је важно запамтити њихов правилан облик: у вези с(а) шим, а не у вези шоа, с обзиром на, а не обзиром на итд.

Падежна синонимија

За поједина значења и функције постоје синонимни падежи и предлошко-падежне конструкције. У синтагама девојка с љавом косом и девојка љаве косе инструментал с предлогом с и генитив имају исто, описно (квалитативно) значење.

Исто значење могу имати различите предлошко-падежне конструкције. На пример:

- месно: Седимо исјед школе / љед школом, Воћњак је иза куће / за кућом, Мачка је исјод сјола / љод сјолом, Изнад слике / над сликом је фошјоирафија, Наћи ћемо се љоред кайије / крај кайије итд.;
- временско: Доћи ћу љосле ручка / након ручка, Предсјава љочиње за саш / кроз саш, Време ће се љромениши у шоку ноћи / шоком ноћи итд.;
- узрочно: Збој кише / услед кише се одлаже жейва;
- начинско: С временом / кроз време ћеш шо заборавиши;
- околности: Радили смо љо љлану / љрема љлану итд.

Падежна синонимија је могућност употребе двају или више падежа, односно двеју или више предлошко-падежних конструкција у истој функцији и са истим значењем у реченици.

Нису сви падежни синоними потпуно идентични. Један од синонимних облика може бити чешће у употреби него други. Тако, на пример, уз глагол љосјаши може се употребити и инструментал (љосјаши добийником) и номинатив (љосјаши добийник), али је номинатив чешћи. Или, уз прелазне глаголе у одричном облику данас се чешће употребљава акузатив (немам саш) него генитив (немам саша) итд.

Такође, значење синонимних падежа може се разликовати у нијансама. Конструкција љред исјиш не значи сасвим исто што и љре исјиша, јер конструкција са предлогом љред означава да се нешто десило баш непосредно пре нечега. Или, кад кажемо љомајаши некоја, то значи помагати му материјално, а кад кажемо љомајаши некоме, то значи пружати му помоћ уопште итд.

Шта је исправно:
Говорим у име
свој одељења или
Говорим исјед свој
одељења?

ВЕЖБАЊА

1. Допуни реченице.

а) Независни падежи су номинатив и вокатив, а зависни су генитив, датив, акузатив, инструментал и локатив.

б) Независни падежи се увек употребљавају без предлога, а зависни могу бити употребљени и са и без, осим локатив, који се увек употребљава с предлозима.

2. а) Заокружи реченицу у којој је подвучена синтагма у номинативу.

Посматрао сам ведро небо. Дуго смо то вече разговарали. Свуда се бели расцветало дрвеће.

б) У наведеној реченици подвучи синтагме у номинативу, тј. синтагме чија је главна реч у том падежу.

Најбољи српски роман XX века, по мишљењу критичара, јесу „Сеобе”, познато дело Милоша Црњанског о породици Исакович.

3. У наведеној реченици подвучи именичку синтагму у номинативу, тј. ону чија је главна реч у том падежу, и одреди њену функцију.

Чује се само бат коњских копита и људских корака.

Именичка синтагма у номинативу има функцију субјекта.

4. Подвучи у наведеним примерима именичке јединице у вокативу.

а) Горка си варка, златна птицо! б) – Раде, брате, немој бити злопамтило.

в) Девојко мала, песмо мога града, / што си ми дала срце пуно сна.

5. Допуни реченицу.

Именичка јединица употребљена у падежном облику с предлогом зове се предложко-падежна конструкција.

6. Подвучи предлоге који се не могу употребити уз генитив.

поред, после, пре, преко, према, пред, при, против

7. Напиши називе падежа с којима се наведени предлози могу употребити у предложко-падежној конструкцији.

а) с(а) + генитив, инструментал

б) на + акузатив, локатив

в) под + акузатив, инструментал

г) у + генитив, акузатив, локатив

8. Допуни реченицу.
Основна значења датива су Намена и усмереност, а инструментала Заједница.
9. Подвуци реченицу у којој запажаш тражени падежни облик.
а) локатив: Седим у кући. У нас још живе стари обичаји. Идем сад кући. Ушао сам у кућу.
б) генитив: Пас иде за Јеленом. То се дешава за мога живота. Цвеће је за Весну.
10. Заокружи слова испред реченица у којима је употребљен акузатив.
а) Стигао је међу пријатеље. б) Сад си међу пријатељима.
в) Нагнуо се над провалију. г) Опасно је стајати над провалијом.
11. Заокружи слова испред реченица у којима је употребљен локатив.
а) Стави књигу на сто. б) Књига је на столу. в) Разговарамо о излету. г) Радујем се излету.
12. 1) Подвуци у реченици именичке јединице у номинативу у функцији граматичког субјекта.
Десна тераса се зове софа, а уздигнута је за два басамака, опточена седиштима којима ограда служи као наслон.
2) Ове јединице имају следећу вредност:
а) именичку б) придевску в) прилошку
Заокружи слово испред тачног одговора.
13. У наведеним реченицама је подвучен логички субјекат. Заокружи слово испред реченице у којој је у тој функцији употребљен датив.
а) Било је тада и других, изузетних догађаја.
б) Ретким пролазницима се није журило.
в) Преда мном није било ни сенке, све се јасно оцртавало.
г) Врат ме је мало заболоо.
14. Заокружи слова испред падежних облика који се употребљавају у функцији правог објекта.
а) акузатив без предлога б) генитив с предлозима
в) генитив без предлога г) акузатив с предлозима
15. Подвуци у реченицама именичке јединице у функцији правог објекта.
а) Није осећао тугу, већ радост, али је ћутао. б) То смо већ сви заборавили.
в) Узео сам сат и спустио га на сто. г) Имали смо времена.
16. Подвуци генитив у функцији правог објекта у наведеној реченици.
Упоредо са штетом ширили су се све упорнији гласови да виле не дају моста на Дрину.

17. Заокружи слово испред реченице у којој подвучени облик датива има присвојно значење.

- а) Неко ми је махао. б) Коса ми је коврцава. в) Спава ми се. г) Рекао ми је то.

18. Одреди падежни облик подвучених именичких јединица у функцији неправог објекта.

- а) Махнула сам им. датель б) Бавим се шахом. инструментал
в) Посветила сам причу оцу. датель г) Песник се игра речима. инструментал
д) Личим на сестру. акузатив ђ) Верујем у снагу речи. акузатив

19. Упиши уз глаголе речи из заграде у одговарајућем облику у функцији неправог објекта.

- а) напунити бензином (бензин)
б) снабдети водом (вода)
в) напунити са 10 литара бензина (десет литара бензина)
г) снабдети са 3 килограма брашна (три килограма брашна)

20. Упиши уз глаголе речи из заграде, у одговарајућем облику без предлога и са предлогом.

- а) украсити прозор цвећем (цвеће) / са мало цвећа (мало цвећа)
б) поткрепити тврдњу примером (пример) / са много примера (много примера)

21. Подвучи у реченицама неправи објекат и напиши у ком је падежу.

- а) Отпевала сам му целу песму. б) То смо вам већ испричали.
в) Понудили смо гостима воћни колач. г) Другу сам поклонила књигу.
Неправи објекат је у овим реченицама исказан дательном

22. Препиши из реченице прави и неправи објекат.

Невоља свачему човека научи.

- а) Прави објекат: човека б) Неправи објекат: свачему

23. Прочитај реченицу и одговори на захтеве.

Нису само ратови, куге и сеобе тога времена ударили на овај мост и прекидали живот на капији.

- а) Подвучи у реченици именичке јединице у номинативу у функцији граматичког субјекта.
б) Препиши из реченице именичке јединице у функцији правог и неправог објекта и одреди им падежни облик.

Неправи објекат: на овај мост, падежни облик: акузатив
Прави објекат: живот, падежни облик: акузатив

в) Допуни реченицу.

Именичке јединице у функцији субјекта и објекта имају именичку вредност.

24. Исправи погрешно употребљен падежни облик у датој реченици.

Школа располаже с великим простором за игралиште.

Школа располаже великим простором за игралиште.

25. Подвуци у реченици именичке јединице са именичком вредношћу и одреди им функцију.

Некада су мушкарци сазнавали новости у кафанама и ту разговарали о дневним догађајима.

Допуни реченицу.

Подвучене именичке јединице имају функцију субјекта, правог објекта и неправог објекта.

26. Одреди падежни облик неправог објекта који допуњава подвучене глаголе у реченици.

Цариградска полиција се држи освештаног начела да је лакше невина човека пустити из авлије него за кривцем трагати по цариградским буџацима.

држати се генитив трагати инструментал

27. Прочитај реченицу и одговори на захтеве.

Тада сам стремио прошлости, патио за тим данима, ослањао се на шећерне стубове успомена, у нади да ће ми пружити ослонац за даље.

а) Подвучене именичке јединице су употребљене у функцији неправог објекта.

б) Одреди падеж подвучених именичких јединица који допуњава наведене глаголе.

стремити датив

патити инструментал

ослањати се акузатив

пужити датив

28. У реченици *Интернет има велики утицај на наш живот* природније је уместо подвучене именице употребити глагол чије се значење допуњава предлошко-падежном конструкцијом на + акузатив. Упиши у реченицу одговарајући глагол.

Интернет много утиче на наш живот.

29. Уз именице *захтев* и *молба* употребљава се предлошко-падежна конструкција за + акузатив. Напиши у исправном облику речи из заграде уз те именице.

а) захтев за смањење пореза (смањење пореза)

б) молба за продужење рока (продужење рока)

30. Уместо погрешно употребљеног облика за + инструментал напиши правилну конструкцију.

а) Интересовање за уређењем парка је велико.

б) Њихови разлози за демонстрацијама су очигледни.

в) Предуслов за стварањем хуманије животне средине јесте спремност људи на рад.

за стварање

31. Упиши на линије именице дате у загради у одговарајућем падежу и напиши његов назив.

	Предлошко-падежна конструкција
жеља <u>за путовањем</u> (путовање)	<u>инструментал</u>
љубав <u>према музици</u> (музика)	<u>датель</u>

32. Упиши уз придеве збуњен и одушевљен речи из заграде у облику инструментала. Размисли прво да ли ћеш те речи употребити с предлогом или без њега.

а) Ми смо веома збуњени таквим решењем (такво решење) задатка.

б) Одушевљен сам новом песмом (нова песма) на концерту.

33. Одреди значење генитива у функцији зависног члана партитивне синтагме.

Дошли смо у пет сати.

На тањиру је парче хлеба.

Та прича има неколико почетака.

Крпеж и трпеж по свијета држе.

Значење генитива у овим примерима је деоно (партитивно).

34. Подвучи падежну допуну у придевској синтагми у наведеној реченици и напиши у ком је падежу она употребљена.

Просечене друмом, виделе су се у равници само варошке њиве. инструментал

35. а) Подвучи именице у функцији атрибута с придевском вредношћу у именичким синтагмама у наведеној реченици.

Склад речи доприноси лепоти језика.

б) Допуни реченицу.

Те именице су употребљене у генитиву, чије је значење при својо (поседовно).

36. Заокружи слово испред реченице у којој подвучени падежни атрибут има прилошку вредност.

а) Нова година се слави и у Улици отвореног срца.

б) Прочитали смо роман о познатом сликару.

в) Тај цвет из баште лепо мирише.

37. Одреди врсту генитива у функцији атрибута с придевском вредношћу у примерима.

Мирис мора пружа спокојство.

У хладовини дрвећа одмарали смо се и причали.

Посматрам шаренило башта.

Влажни плочник блиста на светлости сијалица.

Допуни реченицу.

То је при својни генитив, јер подвучени падежни облици означавају припадност.

38. Подвуци облике генитива и напиши значење које он остварује у именичкој синтагми у реченици.

То је био висок, леп човек крупна ока, смела погледа, орловског носа.
Значење овог генитива је олико (квалификативно).

39. У реченици *До Првој светској рата жене нису смеле да носе џанџалоне, осим кад возе бицикл и иду на скијање* именице џанџалоне и бицикл имају функцију правог објекта. Подвуци облике објекатског (посесивног) генитива у реченици *Женама је до Првој светској рата ношење џанџалона забрањивано, осим за вожњу бицикла и скијање.*

40. Допуни нову реченицу подвученом синтагмом тако што ћеш променити њен падежни облик. Потом одговори на захтев.

Као тумач страних језика, спречавао је неспоразуме.
Тумачио је стране језике и тако спречавао неспоразуме.
Допуни реченицу.
Присвојни генитив у функцији атрибута (овде уз именицу тумач), који може постати _____ у реченици са истим значењем, зове се _____.

41. Одреди врсту генитива употребљеног у синтагмама издвојеним из реченице.

Само на неколико места речног тока обале Дрине се проширују у отворене долине.

- а) неколико места дрини (партиципално) б) места речног тока присвојни (посесивни)

42. Подвуци облик датива са присвојним значењем у наведеној реченици.

Чула је како јој кораци одјекују вишеструким ехом.

43. Подвуци у реченици све именичке јединице са придевском вредношћу.

Сакупљени људи су се нашли пред крупним човеком, нездраво црвеног лица и зелених очију, у богатој цариградској ношњи, са кратком риђом брадом и брковима.

44. Заокружи слово испред реченице у којој падежни атрибут нема прилошку вредност.

- а) Памтим догађаје из детињства. б) Небо над морем је потамнело.
в) Обући ћу мајицу на пруге.

45. Прочитај реченице и одговори на захтев.

- а) На тргу су пролазници шетали око споменика.

- б) Људи су стајали на плочнику око споменика.

Допуни реченице.

Подвучене именичке јединице употребљене су у реченицама у предлошко-падежној конструкцији око + именица. У примеру под а) она има месно значење

показује припадања, док у примеру под б) има значење показује.

46. Заокружи слова испред реченица у којима падежни облик остварује значење кретања (место завршетка кретања).

а) Стојимо под дрветом.

б) Станите под дрво.

в) Налазимо се пред школом.

г) Стигли смо пред школу.

47. Прочитај реченицу и одговори на захтев.

Обрис неке сенке у заласку сунца спуштао се од једног високог врха до морске површине.
Допуни реченицу.

Подвучене предлошко-падежне конструкције употребљене су у реченици у облицима од + ГЕН. и до + ГЕН. а означавају место почетка и завршетка кретања.

48. Заокружи слово испред реченице у којој подвучени део означава путању кретања.

а) Људи и данас често одлазе у бање ради опоравка.

б) Неки загонетни путник стајао је дуго на палуби брода.

в) Запловисмо у сутон према сенци, све већој и све тамнијој.

г) Већим делом свога тока река Дрина протиче кроз тесне гудуре између стрмих планина.

49. Прочитај реченицу и одговори на захтев.

Ова касаба на самој граници Босне и Србије одувек је у непосредној вези и сталном додиру са свим што се дешава у Србији.

Допуни реченице.

Подвучена именичка синтагма се везује значењски за именицу касаба, а њена главна реч је употребљена у облику На + ЛОКАТИВ. У широј именичкој синтагми (чија је главна реч касаба) та ужа има функцију лагенитног атрибутива са значењем места (на коме се нешто налази).

50. Подвуци у реченици падежне атрибуте са месним значењем у именичким синтагмама.

Међу толиким кулучарима сељацима био је и неки Радисав са Уништа, малог села изнад касабе.

51. Прочитај реченице у којима су подвучене предлошко-падежне конструкције са значењем места почетка кретања и одговори на захтев.

а) Од тог моста, као од основице, шири се лепезасто цела валовита долина, са вишеградском касабом и њеном околином, са засецима полеглим у превоје брежуљака.

б) Тако, посматрано са дна видика, изгледа као да из широких лукова белог моста тече и разлива се не само зелена Дрина него и цео тај жупни и питоми простор.

Допуни реченицу.

Подвучене именичке јединице у реченицама употребљене су у падежним облицима:

а) од + ГЕН.; б) са + ГЕН. и из + ГЕНИТИВ

52. Напиши поред реченица у ком су падежном облику употребљене подвучене именичке јединице с месним значењем, а затим одреди њихову функцију.

а) Посматрао сам девојке из ове градске четврти.

б) На падини према Дунав бели се расцветало дрвеће.

в) Од неба над Калемегданом долазила је светлост лета.

г) Групи људи око хрasta придружили су се и остали.

Подвучене предлошко-падежне конструкције употребљене су у функцији _____.

53. Заокружи слово испред реченице у којој је у предлошко-падежној конструкцији с месним значењем употребљен акузатив.

а) У Музеју града Београда чувају се многа уметничка дела.

б) У монографији „Брег за размишљање” штампане су старе гравире.

в) Најлепше гравире из протеклих векова налазе се у тој књизи.

г) Проналазак фотографије полако је потиснуо гравир у музеје.

54. Подвучи у реченицама под а) и б) чланове у функцији допуна за место и одговори на захтев.

а) На десној обали реке [...] налази се главнина касабе.

б) На другој страни моста [...] протеже се Малухино Поље.

Допуни реченицу.

Глаголи налазити се и протежати се захтевају допуну за место, која је одвајати члан реченице.

55. Прочитај реченицу и одговори на захтеве.

Када смо испловили из дубоког залива и обишли рт на његовом излазу, сунце је полако почело да залази. [...] Кроз усталасано море упловисмо касније у луку.

1) Повежи именичке јединице са њиховим падежним значењем у реченици.

из дубоког залива

место на коме се нешто налази

на његовом излазу

место почетка кретања

кроз усталасано море

место завршетка кретања

у луку

путања кретања

2) Одреди падежни облик тих именичких јединица.

а) из дубоког залива _____ б) на његовом излазу _____

в) кроз усталасано море _____ г) у луку _____

56. Прочитај наведени текст, па одговори на захтеве испод њега.

А та плажа, опкољена зеленилом, била је сва од бледожутог или црвенкастог камена и рушила се стрмо у море. На глатким површинама циновских стена гости су се сунчали као на нарочито удешеним каменим постељама. Са њих су скакали у море, које је ту дубоко, а излазили су из мора преко бетонског степеништа или се пели уз гвоздене лестве, уграђене у стрму литицу.

а) Допуни реченицу.

Именичка синтагма *На глатким површинама циновских стена* у тексту се значењски повезује са глаголом *сунчају се* и има месно значење локације, које је исказано предлошко-падежном конструкцијом На + локатив.

б) Препиши из текста именичке јединице које се везују за издвојене глаголе својим месним значењем кретања, и одреди њихов падежни облик. Први пример је урађен.

Именичка јединица у тексту	Падежни облик
скакати <u>са њих</u>	са + генитив
скакати _____	
излазити _____	
пети се _____	

57. Подвуци у реченици одредбу за време и одговори на захтев.

Можда је и у тим древним временима понеки путник пролазећи овуда, уморан и окисао, пожелео да се неким чудом премости широка и хучна река.

Напиши падежни облик именичке јединице у тој функцији. у + локатив

58. Одреди падежни облик подвучених именичких јединица са временским значењем.

а) Тог поподнева све је било могуће. _____

б) Данима се већ ништа не дешава. _____

в) Цело преподне смо обилазили град. _____

г) У петак идемо сви у позориште. _____

59. Заокружи слова испред реченица у којима је подвучена одредба за меру времена.

а) Тог поподнева све је било могуће.

б) Данима се већ ништа не дешава.

в) Цело преподне смо обилазили град.

г) У петак идемо сви у позориште.

60. Допуни реченицу.

Подвучена именичка јединица у реченици *То су најлепше травуре из прошеклих векова* употребљена је у облику из + генитив и има функцију падежног атрибуца са прилошком вредношћу.

61. Подвуци одредбу за начин у следећем примеру и напиши у ком је падежном облику.

Не ваља свашта к срцу примати. _____

62. Одреди облик подвучених предлошко-падежних конструкција у функцији одредбе за начин у реченицама и напиши га на линије.

а) Петра препознајем по кораку. _____

б) Планине се ту одједном размичу у неправилан амфитеатар. _____

в) Монографију су аутори објавили на француском језику. _____

г) С великим очекивањима упустили смо се у разговор. _____

63. Подвучи у реченици под а) поредбену одредбу, а у реченици под б) поредбену допуну.

а) Од тог мог опчараног мјесечарског ткања глава ми је тако пуна да и сама почиње да зрачи и свијетли као жута бундева заостала у пожњевену кукурузишту.

б) Од ината нема горег заната.

64. Подвучи у реченицама одредбе средства и одреди њихов падежни облик.

а) Потврдио сам главом њен предлог. б) Пресече канап ножом.

в) Ослоних се руком на наслон.

Одредба средства се исказује обликом _____ без предлога.

65. Одреди падежно значење инструментала у подвученим примерима.

а) Деца се играју лоптом. _____

б) Наша деца се играју и с другом децом. _____

66. Прочитај реченице у којима су подвучени облици инструментала и одговори на захтев.

а) Ковач је с клештима у рукама пришао коњу.

б) Младић је уз обалу крстарио с друштвом.

Облик инструментала у наведеним реченицама остварује своје основно значење

заједнице

67. Подвучи у реченицама именичке јединице у инструменталу.

а) Младост је опет надоласила са овим светлуцавим јуном.

б) Са сваким кораком чинило му се да расте, да тек почиње да живи.

в) С годинама и са старошћу јављало се све чешће осећање нелагодности у њему.

68. Поред реченице упиши У ако је у њој подвучена одредба узрока, а Ц ако је одредба за циљ.

а) Често идем послом у Крушевац. Ц

б) Отишла је по брата на станицу. Ц

в) Из нужде путујем послом у други град. У

г) Радује се због сусрета с братом. У

? 69. Заокружи слово испред реченице у којој је одредба узрока синтагматски члан.

а) Упалише се уличне светиљке и од њихова сјаја побледеше прве звезде.

б) Осетих како ми се замарају очи од посматрања трга пуног туриста.

в) Од пролазног наоблачења улица постаде мрачнија.

г) Глас му је груб, пригушен од љутине.

70. Одреди значење подвучене предлошко-падежне конструкције.

Превозили су грађу за мост на другу обалу реке. Намена

71. Поред издвојеног падежног значења упиши слово које стоји испред одговарајуће реченице са подвученом одредбом. Једно падежно значење се јавља у три реченице.

а) Отишла је по воће.

б) Уместо грдње добио сам похвалу.

в) Упознали су се приликом отварања изложбе.

г) Путовали су по лепом времену.

д) Сила инерције се јавља при наглој промени брзине.

окожности

циљ

замењивање

72. Замени подвучени погрешно употребљен облик генитива једнине одговарајућом конструкцијом.

а) Разлози путовања су бројни.

б) Изгубио је храброст сучавања са људима.

в) Родитељи имају одговорност одгајања деце.

г) Са улазницом „Ноћи музеја” вожња аутобусима је бесплатна.

73. Одреди значење подвучених предлошко-падежних конструкција у пословицама.

а) Лаж се пређе од истине прими. поредба

б) Чувај беле новце за црне дане. намена

в) Вода свашта опере до црна образа. изузимање

г) Не лаје куца села ради, него себе ради. циљ

74. Заокружи слово испред реченице у којој запажаш одредбу за допуштање.

а) Дошли су сви сем Ђорђа.

б) Ипак смо им се обратили писмом.

в) Није увек оран за шалу.

г) Стигли смо на време упркос густој магли.

75. Одреди значење подвучених предлошко-падежних конструкција у реченицама.

а) Још исте године отпочела је, по везировом наређењу и о његовом трошку, градња великог моста на Дрини. начин

б) Осим поплава било је и других насртаја на мост и његову капију. изузимање

76. Прочитај стихове написане призренско-тимочким дијалектом и одговори на захтев.

Моја се мати сабајле диза / још не сѣгнуло, још спе петлови,
на небо сјаји од звезде низа, / а ја још шњевам најслатки снови.

Уместо подвучених дијалекатских падежних облика напиши одговарајуће стандардне облике.

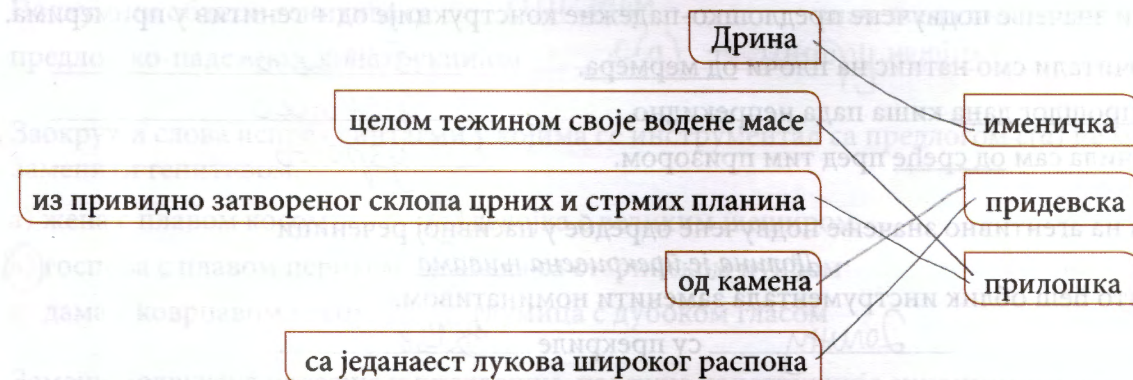
Аа Небу

Најслађе снове

77. Прочитај реченицу и одговори на захтев.

На том месту где Дрина избија целом тежином своје водене масе, зелене и запењене, из привидно затвореног склопа црних и стрмих планина, стоји велики, складно срезани мост од камена, са једанаест лукова широког распона.

Повежи подвучене именичке јединице са одговарајућом вредношћу.

78. Прочитај реченицу и допуни табелу као што је започето.

На мосту и његовој капији, око њега или у вези са њим, тече и развија се, као што ћемо видети, живот човека из касабе.

Именичка јединица	Падежни облик	Функција
на мосту	на + покаитив	одредба места
живот човека из касабе	нуминатив	субјекат
човека из касабе	генитив	падежни атрибут
из касабе	из + генитив	падежни атрибут

79. Одреди значење подвучених облика генитива.

- Она је лепа девојка тамне косе.
- Прадомовина Словена била је северно од Карпата.
- Прошлог месеца смо прочитали неколико књига.

описни

при својни

временски

географски

80. Повежи подвучене предлошко-падежне конструкције у реченицама са њиховим значењем.

Тај ситан човек био је родом са грчких острва.

Рибари брзо дотрчаше са обале.

Са брда над селом спустили смо се до реке.

место почетка кретања

место потицања

81. Одреди облик и значење подвучених предлошко-падежних конструкција у реченици.
У пролеће оне године кад је пала везирова одлука о градњи, стигли су у касабу његови људи са пратњом да припреме све што треба за грађење моста.

- а) у касабу: у + акузатив, место
б) за грађење моста: за + акузатив, намена

82. Одреди значење подвучене предлошко-падежне конструкције од + генитив у примерима.

- а) Прочитали смо натпис на плочи од мермера. градивно
б) Од прошлог дана киша пада непрекидно. временско
в) Скочила сам од среће пред тим призором. узрочно

83. Укажи на агентивно значење подвучене одредбе у пасивној реченици

Долина је прекривена њивама
тако што ћеш облик инструментала заменити номинативом.
Долину су прекриле њиве.

84. Прочитај реченицу и одговори на захтеве.

Са животом модерног доба сударале су се током друге половине 19. века старе навике – чаршије са занатским дућанима, махале с уским сокацима, куће с баштама.

- а) Подвуци у реченици предлошко-падежне конструкције с(а) + инструментал.
б) Препиши такву предлошко-падежну конструкцију са именичком вредношћу.
Са животом модерног доба Она има функцију деградирајућег објекта.
в) Препиши такве предлошко-падежне конструкције са придевском вредношћу.

Оне имају функцију падежног атрибутива.

85. Заокружи слово испред примера који треба да стоји уместо знака питања.

књига је под
креветом

: књига је испод
кревета

= продавница иза
угла

: ?

- а) продавница за углом б) продавница близу угла в) продавница на углу

86. Подвуци предлоге који могу стајати уместо предлога до у следећој реченици, а да се не промени ни значење, ни падеж.

Моја зграда је до продавнице.

покрај, уз, код, крај, поред, при, пред

87. Прочитај реченицу и одговори на захтеве.

Тргом прођоше неки младићи зализане косе, у ципелама четвртастог врха.

а) Замени подвучене падежне облике синонимном конструкцијом.

са зализаном косом, са четвртастим врхом.

б) Допуни реченицу.

Подвучени облици генитива са личним значењем синонимни су с предлошко-падежном конструкцијом с(а) + инструментал.

88. Заокружи слова испред синтагми у којима се инструментал са предлогом *с(а)* не може заменити генитивом.

а) жена с плавом косом

б) девојка с великим шеширом

в) госпођа с плавом периком

г) бака са старинском пунђом

д) дама с коврцавом косом

ђ) глумица с дубоком гласом

89. Замени подвучене падежне и предлошко-падежне конструкције синонимним облицима.

а) Из предграђа друм води пут Ниша. за Ниш, према Нишу, ка Нишу

б) Током векова се људи диве лепоти и снази природе. вековима, кроз векове

в) Међу младима је данас честа дигитална комуникација. између младих

г) Наставили су планинарење после краћег одмора. с планинарењем

90. Подвуци у наведеним реченицама предлошке изразе и напиши како су они настали.

а) Допали су се једно другом приликом сусрета.

б) Током пролећа се земља обрађује, да би до лета плодови сазрели.

в) Поводом празника Богојављење традиционално се организује пливање за Часни крст.

Ови предлошки изрази су настали од именица, и то од облика

инструментала.

91. У следећем низу предлошких израза подвуци оне који не захтевају генитив.

у току, без обзира на, у складу са, зависно од, у случају

92. Подвуци у наведеним реченицама предлошке изразе.

а) Технолошке промене у вези са начинима комуникације људи брзо прихватају.

б) Прва или друга недеља јула протиче у Србији у знаку обележавања Теслиног рођендана, а у оквиру прослављања се организују занимљиви културни и научни програми.

в) Захваљујући књижевности, каже један писац, постоји простор из којег се увек изнова рађамо.

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

	Падежи	Основна значења у реченици и синтагми
Независни	номинатив	● вршилац радње или носилац особине (субјекат)
	вокатив	● има комуникативну функцију, независан је од структуре реченице
Зависни	генитив	● присвојно значење (посесивно) ● деоно значење (партитивно) ● аблативно значење
	датив	● значење намене ● значење усмерености
	акузатив	● трпилац радње или појам обухваћен радњом (прави објекат)
	инструментал	● значење средства ● значење друштва
	локатив	● значење места

	Основне синтаксичке функције именичких јединица
Именичка вредност	● граматички субјекат (<u>Никола</u> је с₁и₁и₁ао.) ● логички субјекат (<u>Николи</u> се с₁јава.) ● прави објекат (Видео сам <u>Никола</u>у.) ● неправи објекат (Обра₁и₁ио сам се <u>Николи</u>.) ● падежни атрибут (с₁и₁рах од висине) ● партитивна допуна (двојица ученика)
Придевска вредност	● падежни атрибут (девојка <u>и₁лаве косе, ланчић од з₁ла₁и₁а, ха₁љина моје сес₁и₁ре</u>) ● апозитив (Та <u>и₁озна₁и₁а и₁ланина, вр₁ле₁и₁них и₁ора, у₁и₁очи₁и₁и₁е је свима.</u>)
Прилошка вредност	● прилошке одредбе и допуне (Изашли смо из школе, Свакој дана смо били у школи, Школа се није видела од ма₁и₁ле, С₁и₁анује у Земуну.) ● функција падежног атрибута (ле₁и₁овање на мору)

БИТАКЕН

КОНГРУЕНЦИЈА И РЕД РЕЧИ У РЕЧЕНИЦИ

НЕ!

Нашем позиву се
одазвало 34
сталних слушаца.

ДА!

Нашем позиву су се
одазвала 34
стална слушаоца.

Језик
у употреби

Конгруирати = спаати се

Конгруенција

Размисли о томе које речи би промениле облик у следећој реченици кад бисмо субјекат *пријатељица* заменили речју *пријатељи*.

Моја добра пријатељица је ишла на иланинарење у мају.

Облик би промениле речи *моја* и *добра* прелазећи у исти облик у којем је именица *пријатељи* (*моји добри пријатељи*). Придеви (*добра пријатељица*), придевске заменице (*моја пријатељица*), редни бројеви (*друга пријатељица*) и број *један* (*једна пријатељица*) у функцији атрибута или именског дела предиката (*Моја пријатељица је добра*) увек се слажу са именицом у роду, броју и падежу.

Речи које се слажу	Функција	Категорије у којима се слажу
придеви, придевске заменице, редни бројеви, бројеви <i>један, два и оба</i>	атрибут у именичкој синтагми	род, број и падеж
	именски део предиката	

Шта мислиш, да ли се каже *Он је исти мама* или *Он је истиа мама*?

Облик би променио и глагол *је ишла*, прелазећи у онај који захтева именица *пријатељи* (*пријатељи су ишли*). Глаголи у функцији предиката слажу се са именичком речју или синтагмом у функцији субјекта у лицу и броју (*Пријатељица иде, Ми идемо*) и у роду када глаголски облик садржи радни или трпни глаголски придев (*Пријатељ је ишао, Пријатељица је ишла*).

Речи које се слажу	Функција	Категорије у којима се слажу
глаголи (у личном глаголском облику)	предикат	број, лице (и род)

Знаш ли у ком је облику предикат кад је субјекат заменица *Ви* из поштовања?

Ова појава у језику назива се конгруенција (од латинског *congruentia*, што значи „слагање, сличност, сагласност, једнакост, подударност”).

Конгруенција је слагање придевских речи у функцији атрибута са именичким речима или синтагмама у роду, броју и падежу, и глагола у функцији предиката са именичким речима или синтагмама у функцији субјекта у лицу, броју (и роду).

Постоји реч која контролише слагање и постоје речи које се са њом слажу у одређеним категоријама.

контролор конгруенције (реч која контролише слагање)	именица
конгруентне речи (речи које се слажу)	придеви, придевске заменице, редни бројеви, бројеви <i>један, два и оба</i> , глаголи у личном глаголском облику
конгруентне категорије (категорије у којима се речи слажу)	род, број, падеж (придевске речи), лице, број (и род) (глаголи)

Све именице имају **граматички род**, мушки, женски или средњи, и он је у вези са променом именица: именице прве врсте су мушког (*ѝрозор*) или средњег рода (*село*), именице друге врсте средњег (*име*), а именице треће и четврте врсте женског рода (*кућа*, *реч*). Именице које означавају човека или животињу поред граматичког имају и **природни род**, мушки или женски, зависно од пола бића (*мушкарац*, *жена*; *мужјак*, *женка*).

Кад су у питању именице које означавају особе, њихов природни и граматички род се углавном поклапају. Међутим, у посебним случајевима оваквог поклапања нема. Конгруентна реч се тада може слагати и са граматичким и са природним родом именице. У првом случају ради се о **граматичкој конгруенцији** (слагање по облику), а у другом о **семантичкој конгруенцији** (слагање по значењу).

- Неке именице које се завршавају на -а могу означавати и особе мушког и особе женског пола: *ухода*, *муштерија*, *скијница*, *кукавица*, *тврдица*, *варалица*, *улизица*, *издајница* и сл. Кад се односе на мушкарце, имају двојаку конгруенцију.

	Једнина	Множина
Граматичка конгруенција – слагање по облику (ж. р.)	Она кукавица је отишла.	Оне кукавице су отишле.
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (м. р.)	Онај кукавица је отишао.	(Они кукавице су отишли.)

- Неке именице које се завршавају на -а углавном означавају само мушкарце (или су некад означавале само мушкарце): *вођа*, *старешина*, *пословођа*, *колеџа*, *изда*, *војвода*, *владика*, *комиџа* и сл. Оне само у множини имају двојаку конгруенцију.

	Једнина	Множина
Граматичка конгруенција – слагање по облику (ж. р.)	–	Наше колеге су отишле.
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (м. р.)	Наш колега је отишао.	(Наши колеге су отишли.)

Премијер је изјавила

Овде, у овом наслову, осећамо да нешто „шкрипи“. Нешто нам смета, противи се нашем језичком осећању, пара нам уши. Звучи као кад бисмо рекли: *Данас је леџа дан*. Или: *Ова кућа је висок*.

Знамо и шта нам ту смета. Облици мушког и женског рода морају се слагати, а овде је управо то поремећено. Кад кажемо *Премијер је рекао*, *Данас је леџ дан* или *Ова кућа је висока*, све долази на своје место. Ту се слаже мушки с мушким, а женски са женским родом.

Проблем о коме је овде реч није настао давно. У сваком случају, нису га имали наши дедови и баке. Тада се говорило само: *Премијер је изјавио* и сл. То је било и нормално, јер премијер је могао бити само мушкарац. У последње време, политиком су се активније почеле бавити и жене, па су неке од њих постале и премијери. Пошто жене заузимају и друге, донедавно само „мушке“ положаје, могу се прочитати и вести да је *исџражни судија донела решење* или да се *јавни тужилац изјаснио о жалби* и сл.

Све нам то, наравно, кад се тако каже делује „неприродно“ и звучи „рогобатно“. Како онда решити проблем?

Кад год се помене жена премијер, лидер или шеф опозиције, судија, тужилац, бранилац и сл., треба додати и њено име. Тако ће онда звучати боље: *Бивши бриџански премијер Маријетт Тачер изјавила је...*, *Исџражни судија Јелена Пеџровић донела је решење...*, *Јавни тужилац Јасмина Бабић уложила је жалбу...*

(М. Шипка, *Занимљива граматика*, прилагођено)

Да ли је правилно
рећи Већина
игдалаца је
ћућала или Већина
игдалаца су
ћућали?

Облици у множини који илуструју слагање по значењу веома су ретки и у једном и у другом случају.

Слично је и са именицама страног порекла типа: *бирокраџа, демокраџа, дијломаџа* и сл. У једнини је њихова конгруенција семантичка, а у множини обично граматичка (*Неки бирокраџа је дошао, Неке бирокраџе су дошле*). Али именице типа *сиорџисџа, џаксисџа, џијанисџа, кайиџалисџа, еџи-сџа* и сл. у множини чешће имају семантичку конгруенцију (*Неки сиорџисџа је дошао, Неки сиорџисџи су дошли / Неке сиорџисџе су дошле*).

Са именицама типа *девојче, момче, девојчурак* и сл., код којих се не поклапају природни и граматички род, конгруенција је граматичка (*То девојче је сиџило, Тај девојчурак је сиџио*).

Граматичка и семантичка конгруенција у броју

За конгруенцију је, поред рода, важна и категорија броја именица. Постоји **граматички број**, који зависи од облика именице (*ученик* – једнина, *ученици* – множина). Најчешће граматички број именице одговара и броју појмова на које се именице односе у стварности: *ученик* = један ученик; *ученици* = више од једног ученика. Међутим, код неких именица граматички број се не поклапа са њиховим **реалним бројем**: имају облик једнине, али означавају више бића (*деца* – граматички једнина, али реално множина, мноштво). Такве су збирне именице које углавном означавају неко младо биће: *унучад, одојчад, чељад, џилад, џелад, деца, браћа* и сл.

- Са збирним именицама *браћа* и *деца* слажу се по облику атрибут (*моја*) и радни глаголски придев као део предиката (*сиџила*), па су у једнини. Део предиката у личном глаголском облику (*су*) слаже се по значењу, па је у множини.

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. ж. р.)	Моја	браћа	–	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн.)	–		су	–

- Са збирним именицама на *-ад* слагање је исто, с тим што део предиката у личном глаголском облику (*су*) може бити и у једнини (*је*).

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. ж. р.)	Моја	унучад	је	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн.)	–		су	–

Конгруенција с бројевима

Када је у функцији субјекта нека синтагма са бројевима, постоји неколико модела слагања атрибута и предиката са таквим субјектом, зависно од тога да ли је у питању слагање са бројем или са именицом уз коју број стоји.

- Синтагме са непроменљивим основним бројевима (*један, шест, седам* итд.)

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. с. р.)	–	пет људи	је стигло
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн. одговарајућег рода)	тих		су стигли

Пошто су ови бројеви непроменљиви, они за конгруенцију представљају неутралне речи, па кад је у питању слагање по облику, и он је неутралан (једнина, средњи род – *је стигло*).

- Синтагме са збирним бројевима (*двоје, троје, четворо* итд.)

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. с. р.)	то	двоје људи	је стигло
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн. м. р.)	–		су стигли

- Синтагме са бројним именицама на *-ица* (*двојица, тројица, четворица* итд.)

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. ж. р.)	та	двојица људи	–	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн. м. р.)	–		су	стигли

- Синтагме с бројевима *два, три, четири* имају именицу (мушког или средњег рода) у облику који се назива паукал, а који је остатак некадашње двојине (подудара се са генитивом једнине, али се сматра посебним обликом – да је генитив, било би *овој два човека*, а не *ова два човека*).

Граматичка конгруенција – слагање по облику (паукал)	та	два три човека четири	–	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн.)	–		су	стигли

- Уз вишечлане бројеве који се завршавају на *један* именица је увек у једнини:

– 21 *стийен*;
– 101 *чићалац*;
– 31 *Шайчанин*;
– 2101 *ар*.

(Тај 21 Београђанин...)

- Уз бројеве *два, три, четири* и оба именица стоји у паукалу, као и уз вишечлане бројеве који на крају имају *два, три* или *четири*:

КАО ГЕНИТИВ ЈА.

– 502 *чићалоца*;
– 22 *месеца*;
– 103 *Новосађанина*;
– 1064 *ара*.

(Та 502 *чићалоца*...)

- Уз бројеве од *један* па навише именица је у генитиву множине, а тако је и уз нулу:

– нула *стийени*;
– 35 *чићалаца*;
– 506 *Чачана*;
– 100 *ари*.

(Тих нула *стийени*...)

- Ова правила важе и за децималне бројеве, махом при њиховом читању:

– 10,1% – *десет заједна један проценат*;
– 15, 22% – *петнаест заједна двадесет два процента*;
– 60, 6% – *шездесет заједна шест проценат*.

Ред одређује значење

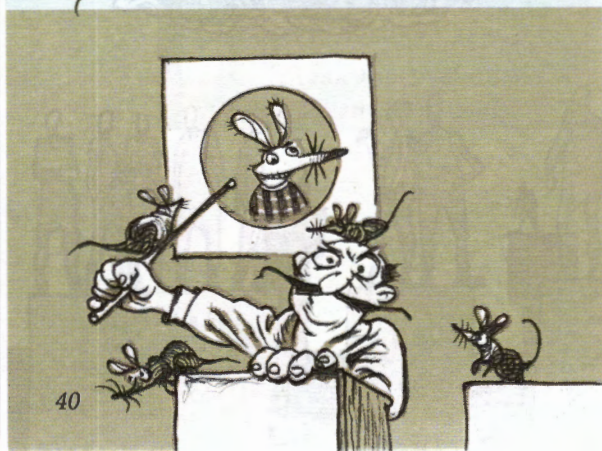
За разлику од неких других језика, у нашем језику ред ријечи је слободан: ријечи – дијелови реченице могу заузимасти различите положаје у њој [...]

Од размјештања неких ријечи, нарочито оних за сужавање значења ријечи уз које стоје: **само**, **бар**, **једино**, може да зависи значење реченице. На примјер:

- **Само** приватници раде. (Остали празнују.)
- Приватници **само** раде. (Они не беспослице.)
- **Бар** ти ме схвати. (Ако то други неће.)
- Ти ме **бар** схвати. (Ако нећеш да помогнеш.)
- Није **једино** власт крива за кризу. (Крив је и народ.)
- **Једино** власт није крива за кризу. (Крив је само народ.)

Позната је стара „јетка шала” на рачун новинара који је објавио да ће „наш познати научник одржати предавање о мишевима на Коларчевом универзитету”, па је мало ко дошао на предавање [...] Међутим, на Коларцу није било мишева, већ су мишеви били тема о којој је познати професор говорио на Коларчевом универзитету, па је требало тако и написати: *Наш јознаћи научник јовориће на Коларчевом универзитићу о мишевима.*

(М. Телебак, *Практични језички савјетник*)

Ред речи у реченици (распоређивање синтаксичких јединица)

Ако знаш како говори
цедај Јода у филму
Повраћац цедаја,
можеш ли рећи која је
основна карактеристика
тог говора?

Наведене две реченице састављене су од истих речи. Која од њих је природна и правилна реченица српског језика, а за коју то не можемо рећи?

Цело одељење се рагује излећу.

Рагује цело излећу одељење се.

Јасно је одмах да је само прва реченица формирана на основу правила која регулишу распоређивање речи у српском језику, док у другој реченици та правила нису поштована.

Да би реченица била смислена, потребно је да у њој речи буду распоређене на одговарајући начин, односно да **ред речи** у реченици буде правилан и добар. Као најмање синтаксичке јединице, речи могу да мењају место у оквиру синтагме или реченице, али и више синтаксичке јединице имају одређени распоред. Стога се уместо традиционалног термина **ред речи** употребљава и термин **распоређивање синтаксичких јединица**.

Знаш ли неки пример у српском језику у којем основни број, кад замени место са именицом, прелази у редни број?

У оквиру **предикатске реченице** типичан распоред субјекта, предиката и правог објекта јесте: субјекат + предикат + прави објекат (скраћено С + П + О): *Марко чисти књиу*. Међутим, могућ је и другачији, нетипичан распоред: *Марко књиу чисти*. (С + О + П), *Чисти Марко књиу*. (П + С + О), *Чисти књиу Марко*. (П + О + С), *Књиу Марко чисти*. (О + С + П), *Књиу чисти Марко*. (О + П + С). Све ове реченице су граматички исправне, што значи да се субјекат, предикат и прави објекат могу слободно распоређивати.

У српском језику падеж (номинатив или акузатив) омогућава да знамо шта је субјекат а шта прави објекат у реченици, без обзира на то како су распоређени.

За језике у којима се субјекат, предикат и прави објекат слободно распоређују (нпр. српски, латински и др.) каже се да имају **слободан ред речи**, док се за језике у којима се ти реченични чланови углавном јављају само у једном распореду (нпр. енглески, француски и др.) каже се да имају **везани ред речи**.

Ако се неко потписао као Драгић Милић, можемо ли знати шта му је име, а шта презиме?

Ред речи у синтагми је углавном устаљен: придевске речи иду испред именице коју одређују (занимљива књија), остали атрибути иза главне речи (књија о фудбалу), а прилози за начин и меру као зависни конституенти стоје испред неличног глаголског облика, придева и прилога (најљубљивије, веома занимљива, врло болако).

Издвојићемо и неколико правила за распоређивање **енклитика**:

- енклитике обично стоје иза прве наглашене речи, односно синтагме (*Иво Андрић је рођен 1892. године, Мој друг је боравио у Нишу*, па их је боље употребити на том месту него после глагола: *Иво Андрић рођен је 1892. године, Мој друг боравио је у Нишу*);
- не могу стајати на почетку реченице (*Рекао ми је, а не Ми је рекао*);
- не могу стајати иза паузе обележене запетом, заградом или цртом (види стр. 172 у делу уџбеника посвећеном правопису);
- енклитике стоје одмах иза упитних и односних речи (*Где се налазиш?*, *У улици која се налази*);

У реченици *Човек је убио медведа* можемо заменити места субјекту и објекту а да смисао остане исти. Да ли је то могуће у енглеском?

- када у реченици има више енклитика, оне се распоређују заједно, и то тачно одређеним редоследом (*Да ли си му се јавио?*) итд.

Информативна актуализација реченице

У комуникативној ситуацији су поједини чланови реченице важнији од других, јер носе нову или битну информацију. Такви конституенти постају **информативно тежиште (фокус)** реченице. Пошто они у конкретној, актуелној комуникацији добијају посебну значењску (информативну) вредност, говори се о **информативној актуализацији реченице**.

Ред речи и експресивност

У Српској граматици из 1894, Стојан Новаковић наводи примере којима илуструје став да „ред речи зависи потпуно од начина мишљења онога који говори или пише”.

О распоређивању реченичних чланова он каже:

„Ни подмет (тј. субјекат), ни прирок (тј. предикат), ни додатке њихове не треба тражити по месту (у реченици), него по значењу, јербо* се често ред речи подешава по ономе што хоће да се у исказивању мисли живље истакне, или на што хоће да се већа пажња привуче.

Тако нпр., место

– Рђа не љуби за злато [...] лепше се каже: *За злато рђа не љуби*, јербо се на додаток прироков жели привући већа пажња.

У тој истој намери,

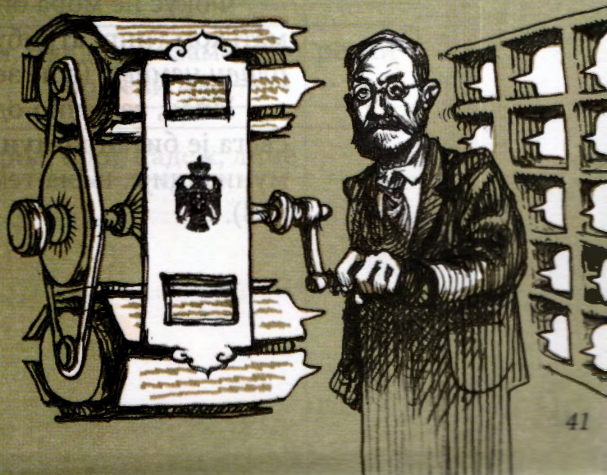
– Бој љуби Радиши, тога ради се каже: *Радиши Бој љуби*.

– Лице сину као с љуби сунце, каже се: *Сину лице као с љуби сунце*.

– Нишња му не родило од руке, тога ради се каже: *Од руке му нишња не родило*.”

Распоред реченичних чланова стилски је обележен (експресиван) у примерима које С. Новаковић препоручује као смисаоно боље, јер, како он каже, живље истичу или привлаче већу пажњу при исказивању мисли.

*јербо – данас је то дијалекатски облик везника јер

Шта мислиш,
која се врста речи
најчешће јавља на
почетку реченица у
српском језику?

Шта мислиш,
зашто бајке обично
почињу овако: *Био
један цар...* и сл.?

Она се постиже следећим средствима: 1) реченичном прозодијом (само у говору) и 2) редом речи (у писању и у говору). Тим начинима саговорнику или читаоцу стављамо до знања који је реченични конституент информативно најважнији.

1) **Реченична прозодија** (реченична мелодија, реченични акценат и паузе) важно је средство којим у **говору** истичемо реч која нам је информативно најважнија. Она се понекад у писању илуструје графички тако што се реч на коју пада реченични акценат напише великим словима или се подвуче и сл. На пример, реченица *Ђурђа је сачекала друјарицу у школи* може бити различито изговорена. У одговору на питање *Ко је сачекао друјарицу у школи?* реченични акценат пада на реч *Ђурђа*: *ЂУРЂА је сачекала друјарицу у школи*, док у одговору на питање *Која је сачекала Ђурђа?* реченични акценат пада на реч *друјарицу*: *Ђурђа је сачекала ДРУГАРИЦУ у школи* итд. Дакле, у говору се, сходно контексту комуникативне ситуације, реченичним акцентом може нагласити свака реч.

2) **Ред речи** је средство којим се и у **говору** и у **писању** може истаћи конституент који носи нову информацију. На почетак реченице се обично распоређује њена тема, тј. оно што је познато и од чега се полази, а у српском језику је то типично субјекат (види и на страни 40 о типичном распореду реченичних чланова), као носилац ситуације о којој је реч (*Сви су њрочили лектиру*). Међутим, ако субјекат треба нарочито истаћи, јер носи нову информацију, нпр. као одговор на питање *Ко је њрочили лектиру?* – *Лектиру су њрочили сви*, он се распоређује на крај реченице. Тада је субјекат (*сви*) фокус (или информативно тежиште) реченице, а њена тема је прави објекат, па је распоређен на почетак (*лектиру*).

У приповедању се на почетак реченице може распоредити предикат, да би се истакла динамика догађаја и сама ситуација коју он означава (*Кренем ја јуче на њосао и срећнем сћарој друја*). Тада су субјекат и предикат у **инверзији**, распореду супротном од типичног (С + П + О).

Наведени начини истицања (реченична прозодија и ред речи) имају и експресивну функцију, јер се њима може показати и говорников субјективни однос према садржају који се саопштава. Појачавањем реченичног акцента и употребом стилске паузе у говору, која се у писању може обележити цртом, неочекиваност ће се, на пример, означити овако: *Жељко је њобедио – СВЕТУ!* (ако знамо да је Света тенисер који свакога побеђује).

Фокус не мора бити само на реченичном конституенту већ и на синтагматском (нпр. атрибут *њлави* садржи битну информацију у реченици *Узми њлави џемњер!* (а не зелени) итд.).

Ипак, за тачно одређивање значењски најважнијег члана реченице пре свега је битан **комуникативни контекст** – саговорници, место и време комуникације, њена тема и др. (Прочитај и део о говорним чиновима на стр. 138).

Конгруенција

1. Заокружи слова испред категорија у којима се придеви слажу са именицом.
 (а) род (б) број в) лице г) вид (д) падеж ђ) степен поређења
2. У следећем низу подвуци оне речи које могу да се слажу (конгруирају) са неком именицом.
његов, својина, припадност, први, пријатељев, наравно, ја, полако, рачунати
3. У следећим реченицама заокружи ону реч која контролише слагање, а затим подвуци речи које се с њом слажу.
 а) Наша учионица је веома светла. б) Простран је и школски терен.
 в) Сви ученици су били насмејани. г) Интересантно је такво запажање.
4. Подвуци предикат у следећој реченици и одговори на захтеве испод ње.
 Ја сам раније гледао тај филм.
 а) Напиши у којим категоријама са субјектом конгруира помоћни глагол:
лиже, дрој;
 б) Напиши у којим категоријама са субјектом конгруира главни глагол:
род, дрој.
5. а) Подвуци реч која се са именицом ученици слаже у лицу.
 Сви ученици су данас у школском дворишту.
 Напиши које је то лице: 3. л. мн.
 б) Подвуци реч која се са именицом ученици слаже у роду.
Сви ученици су данас у школском дворишту.
 Напиши који је то род: мушки род
6. Повежи синтаксичке термине са садржајем на који се односе.

конгруентне речи (речи које се слажу)

конгруентне категорије (категорије у којима се речи слажу)

контролор конгруенције (реч која контролише слагање)

именичка реч или синтагма

придеви, придевске заменице, редни бројеви итд.

род, број, падеж, лице

7. У следећим шалама подвуци конгруентне речи.

а) – Када се најбоље виде летећи тањира?
– Када заголицаш келнера.

б) – Шта је аутобиографија?
– Животна прича једног аутомобила.

в) – Како знаш да су шаргарепе добре за вид?
– Не постоји зец са наочарама.

г) – Која особа покушава стално да вас насмеје?
– Фотограф.

8. У реченицама које изговара јунак Јована Стерије Поповића Кир Јања, Грк који не говори добро српски, подвуци придеве које се не слажу са именицом.

Кир Јања: [...] Красно грчко мудрост [...] Ама проклето садашње свет оћи све високо [...] У којој категорији нема слагања? у роду

9. Прочитај неколико реченица које су написали странци док су учили српски језик, а затим повежи образложење грешака које су направили у конгруенцији са одговарајућим примером.

Ово је наша деда.	Конгруентна реч је у женском роду множине, а контролор конгруенције захтева средњи род множине.
Затворите, молим вас, улазне врата.	Конгруентна реч је у женском роду једнине, а контролор конгруенције захтева средњи род једнине.
Пролеће је лепа доба.	Конгруентна реч је у женском роду једнине, а контролор конгруенције захтева мушки род једнине.
Моја колега живи у Београду.	

10. У следећим реченицама није поштовано слагање у лицу и броју. Поред реченица напиши у којим категоријама нема слагања: у лицу, броју или у обе категорије.

а) Ја ради у банци. Нема слагања у лицу.
б) Ми немам времена за спорт. Нема слагања у броју.
в) Милан и Јелена заинтересовано читаш. Нема слагања у оба.

11. У следећој реченици подвуци речи које се слажу (конгруирају) са именицом тенисер.
Мој омиљени тенисер из Србије, успешан и борбен, данас ипак није победио.

12. Допуни табелу одговарајућим речима из синтагме велики сламнаћи шешир.

Реч која контролише слагање	Речи које се слажу	Категорије у којима се дате речи слажу
<u>шешир</u>		<u>род, број, аген</u>

13. Напиши у којим се граматичким категоријама слаже подвучени предикат са субјектом у следећим реченицама.

а) Реч караоке на јапанском језику значи „празан оркестар”.

б) Арапски бројеви које данас користимо потичу из Индије, а не из Арабије.

в) Већина диносауруса је названа по истакнутим телесним одликама.

г) Планета Уран је добила име по старогрчком божанству неба Урану.

14. У следећим реченицама подвучи правилан облик од два понуђена.

а) Госпођо Јовановић, хвала што сте се одазвала/одазвали нашем позиву.

б) Ви сте, учитељице, дивна/дивни.

в) Професорка, да ли је тачно да сте освојила/освојили прву награду?

г) Докторка, морам признати да сте нас одушевила/одушевили.

15. Заокружи слова испред реченица у којима је подвучен део предиката који се са субјектом слаже у лицу.

а) Ми можемо знати само то да ништа не знамо.

☒ б) Многи знају много, али нико све.

в) Не постоји тема, ма како стара, да се нешто ново не би могло о њој рећи.

☒ г) Корени образовања су горки, али су плодови слатки.

16. Допуни наслове новинских чланака одговарајућим обликом именице момак уз дати број.

а) У финалу 101 момак из нашег града!

б) На екскурзији само 24 момка!

в) Матурски испит полаже 65 момака!

г) Најбољи смо – 22 момка са одличним успехом!

17. Заокружи слово испред реченице у којој су поштована правила конгруенције.

а) У наш Инфо центар јавило се 8251 грађана.

☒ б) У наш Инфо центар јавио се 8251 грађанин.

в) У наш Инфо центар јавио се 8251 грађана.

18. Прочитај пример и одговори на захтеве испод њега.

У којим се граматичким категоријама слажу субјекат и предикат у наведеној реченици?

У предњем делу стојао је велики правоуђаони орахов сто.

а) Од три погрешна, али духовита ученичка одговора из *Мале збирке школских лангуса и духовитих одговора*, заокружи број испред оног у којем се види да је ученик начуо нешто о граматичком слагању.

1) Субјекат и предикат се слажу у предњем делу.

2) Субјекат и предикат се слажу у орахов сто.

3) Субјекат и предикат се слажу у родном броју.

6) Напиши како гласи тачан одговор.

Субјекат и предикат се слажу у мицу, роду и броју.

19. а) Препиши следећу реченицу тако да семантичко слагање помоћног глагола (као дела предиката) са субјектом замениш граматичким.

Сва њена унучад су живела у иностранству.

—||— је живела

б) Препиши следећу реченицу тако да граматичко слагање предиката са субјектом замениш семантичким.

Њихова чељад живи у истој кући.

—||— живе

20. Допуни реченице одговарајућим обликом именице у загради.

а) Наше новине до сада имају 1221 читаоца (читалац).

б) Имамо пет гледалаца (гледалац) који чекају на укључење у емисију.

в) У овој генерацији имамо двадесет четири носиоца (носилац) златне медаље.

21. Заокружи слово испред реченице у којој нису поштована правила конгруенције.

а) Четири аутомобила сударило се на ауто-путу.

б) Четири аутомобила сударила се на ауто-путу.

в) Четири аутомобила сударили се на ауто-путу.

22. У *Кошћани* Боре Станковића, међу стиховима многих народних песама, налазимо и овај стих:

„Отвори ми, бело Ленче, вратанца...”

Каква је конгруенција придева и именице?

а) граматичка б) семантичка в) и граматичка и семантичка

Заокружи слово испред тачног одговора.

23. Обрати пажњу на конгруенцију у датим реченицама, па заокружи слово испред правила које важи за такве случајеве.

Наши младићи и девојке су освојили многе награде.

Наше девојке и младићи су освојили многе награде.

- а) Када се у функцији субјекта нађу именице различитог рода, атрибут се слаже са најближом именицом, а предикат је у облику мушког рода множине (ако разликује род).
- б) Када се у функцији субјекта нађу именице различитог рода, атрибут се слаже са најдаљом именицом, а предикат је у облику мушког рода множине (ако разликује род).
- в) Када се у функцији субјекта нађу именице различитог рода, атрибут се слаже са најближом именицом, а предикат је у облику средњег рода множине (ако разликује род).
24. У реченицама из *Друје књије сеоба* М. Црњанског подвуци све речи које се са именицом *девојче* слажу по облику.
- а) Жена му је била старија него ово девојче, али је њихова веселост била иста.
- б) Затим јој узе сабљу, преврнув јој руку тако грубо да је девојче јаукнуло.
- в) То није више било оно брбљиво девојче, које је, у Будиму, на почетку свог путовања био упознао.
- г) Не може, каже, да заборави како се то девојче весело смејало.
- д) Стој! Стојко! Тако је то девојче почео да назива, јер се увек журила.

25. Састави реченицу у којој ће:

а) субјекат бити именица *шврдица* у једнини, атрибут показна заменица *онај*, а предикат глагол *јавиши се* у перфекту;

Она шврдица се јавила.

б) субјекат бити именица *комшија* у множини, атрибут присвојна заменица *наш*, а предикат глагол *одселиши се* у перфекту.

26. Допуни следеће реченице стављајући у одговарајући облик речи у загради.

а) Једва смо издржали _____ (тај) две-три _____ (секунда).

б) У _____ (последњи) двадесет четири _____ (час) ништа се није десило.

в) Два до три _____ (последњи сат) провели смо у води.

г) Четири до пет _____ (последњи сат) температура је била изнад 40 степени.

д) У току _____ (тај) четири _____ (наставни час) ученици ће завршити пројекат.

27. Уз следеће бројеве упиши одговарајући облик именице *супраћанин*.

а) 104 супраћанина

б) 100 супраћана

в) 101 супраћанин

г) 127 супраћана

28. Заокружи слово испред примера који треба да стоји уместо знака питања.

Разредне старешине
су се промениле.

: Наша чељад је
порасла.

= Њихове газде су
стигле.

: ?

а) Незбринута младунчад су збринута. б) Сва одојчад су заспала.

в) Њена штенад је напуштена.

Ред речи у реченици (распоређивање синтаксичких јединица)

1. Допуни реченицу одговарајућим речима. енглеском, слободан, српском, везан

Језици који имају развијену деклинацију имају _____ ред речи, јер се односи у реченици исказују падежним наставцима (као у _____), а у језицима који немају развијену деклинацију односе у реченици показује ред речи, који је _____ (као у _____).

2. Напиши прецизан назив подвученог члана на почетку наведених реченица, као што је урађено у првом примеру.

а) Сима је био преводилац. граматички субјекат

б) Њему то није било тешко. _____

в) С лакоћом прати речи непознатог звука. _____

г) Сваку реч је прецизно преводио. _____

д) Тог поподнева је све било могуће. _____

ђ) Сатима је стајао на каменом мосту. _____

е) Крај реке се многи људи одмарају. _____

3. Повежи реченице са одговарајућом ознаком распореда реченичних конституената у њој.

Сара је написала писмо.

С + О + П

Сара је писмо написала.

С + П + О

Писмо је написала Сара.

О + С + П

Написала је писмо Сара.

П + О + С

Писмо је Сара написала.

О + П + С

Написала је Сара писмо.

П + С + О

4. Заокружи слово испред реченице у којој је распоред реченичних конституената типичан.

а) Награду су освојили ђаци наше гимназије. б) Ђаци наше гимназије освојили су награду.

в) Освојили су награду ђаци наше гимназије. г) Ђаци наше гимназије награду су освојили.

5. Заокружи слова испред реченица које почињу на типичан начин, граматичким субјектом.
- а) Скупио се око чесме народ. б) Речи странаца је лако пратио тај човек.
- в) Први сати поподнева су прошли. г) Свако преподне он одлази до трга.
- д) Тад девојка приђе отвореном прозору. ђ) Сви га слушају: и гомила људи и деца.
6. Заокружи енклитику или скуп енклитика које не стоје на добром месту у следећим реченицама.
- а) То је моја прва реакција, али друга, коју ћу ти искрено рећи, је да се сасвим слажем с тобом.
- б) Тијана Илић, наша мала пријатељица, је исто тако љупка, допашће ти се.
- в) Све чудне ствари које су му се десиле, а које није могао да избегне, су му се догодиле данас.
- г) Томи Хас, немачки тенисер, ће се у полуфиналу састати са Федерером.
7. Уместо енклитике је упиши на линију одговарајући пун облик глагола јесам.
- а) Иницијатор и директор Шекспировог фестивала у Србији, који се одржава у Чортановцима, јесу познати позоришни редитељ Никита Миливојевић.
- б) На програму завршног дана 4. београдског фестивала европске књижевности, који се одржава у Дому омладине, јесу и целовечерњи играни филм Мирослава Антића.
- в) Тема Трећег фестивала класичне музике „Бољшој”, који ће бити одржан од 9. до 11. јула у Дрвенграду, на Мокрој гори, јесу класична и савремена руска музика.
8. Прочитај следеће правило из једне граматике и заокружи слова испред реченица у којима се оно потврђује.
- Енклитика може доћи и после синтагме од више међусобно повезаних речи, нпр. *Мој пријатељ с трећеј сироти је дошао.*
- а) Председник нашег Ђачког парламента пријавио је многе ученике за планинарење.
- б) Председник нашег Ђачког парламента је пријавио многе ученике за планинарење.
- в) Ученици свих разреда наше школе су организовали хуманитарни концерт.
- г) Ученици свих разреда наше школе организовали су хуманитарни концерт.
9. Заокружи слово испред правила о енклитикама које илуструје следећи пример.
- Шта си рекао?
- а) Енклитике не могу стајати иза паузе.
- б) Енклитике стоје одмах иза упитних и односних речи.
- в) Када у реченици има више енклитика, оне се распоређују заједно.
10. Заокружи слово испред реченице у којој енклитика *ли* није на одговарајућем месту.
- а) Ко ли нам је писао? б) Куда ли је отишао?
- в) Где су ли ми наочаре? г) Кад ли ће се вратити?

11. Упиши на линију назив реченичног члана на којем је информативно тежиште у следећим примерима.

Ново извођење Шекспирових дела гледали су представници Глоб театра из Лондона. За овај фестивал у Чортановцима, на отвореној сцени, комедију „Како вам драго”, на енглеском језику, припремили су новосадски гимназијалци.

На обали Дунава наступио је и разиграни ансамбл Шабачког позоришта.

12. Напиши знак + на линије које обележавају исправно место за енклитику му у реченици. Ова + неостварена + чежња + пружа + инспирацију + за нове + покушаје.
13. Заокружи слово испред реченице у којој је ред речи неутралан.
- а) Велику кућу на периферији купили су наши породични пријатељи.
 - ☒ б) Наши породични пријатељи су купили велику кућу на периферији.
 - в) Купили су велику кућу на периферији наши породични пријатељи.
14. Повежи одговоре са питањима, у којима је графички истакнут фокус.

Да ли је Ива вратила Милицу КЊИГУ?

Не, него Бојани. / Да, Милицу.

Да ли је Милицу вратила књигу ИВА?

Не, него Бојана. / Да, Ива.

Да ли је Ива вратила књигу МИЛИЦИ?

Не, него речник. / Да, књигу.

15. Заокружи слова испред реченица у којима је распоред субјекта, предиката и правог објекта типичан.
- а) Нови мост Милош види са своје терасе. ☒ б) Са своје терасе Милош види нови мост.
 - ☒ в) Ми још од марта планирамо летовање. г) Летовање ми планирамо још од марта.
 - ☒ д) Урош и Уна су брзо спаковали ствари. ☒ ђ) Ствари су Урош и Уна спаковали брзо.
16. Заокружи слова испред реченица у којима запажаш инверзију субјекта и предиката.
- а) Ема станује далеко. ☒ б) Закаснило је њих двоје.
 - ☒ в) У врту је магнолија. г) Она је стигла кући.
17. а) Подвуци реченицу у којој распоред субјекта, предиката и правог објекта није типичан.
- Разредна је купила карте за позориште. Концерт ћемо сви гледати преко интернета.
- б) Подвуци реченицу у којој су атрибут и главна реч у синтагми у инверзији.
- Недостаје ми јутарња песма птица. Гледамо дуго те мостове старе.

18. Повежи реченице, на основу реда речи у њима, са информацијом која се њима пружа.

Кад Исидора стигне у школу, јави ми.

Важно је да од свих ученика баш Исидора стигне у школу.

Кад стигне у школу Исидора, јави ми.

Важно је да Исидора стигне у школу.

19. Заокружи слово испред реченице у којој се редом речи указује на одредбу за начин као на информативно тежиште.

а) Посетиоци манифестације се са улазницом за „Ноћ музеја” превозе аутобусима бесплатно.

б) Посетиоци манифестације се превозе аутобусима бесплатно са улазницом за „Ноћ музеја”.

в) Посетиоци манифестације се са улазницом за „Ноћ музеја” бесплатно превозе аутобусима.

20. Повежи реченице са одговарајућим значењем (за један пример могућа су и два значења).

Само Марко једе шпагете.

Сви су наручили пицу осим Марка.

Марко једе само шпагете.

Сви су учествовали у разговору осим Марка.

Марко само једе шпагете.

Сви су, осим Марка, уз пицу јели и салату.

Сви, осим Марка, умеју да направе шпагете.

21. Допуни реченицу.

У говору се на информативно тежиште у реченици указује реченични интонацијом, реченичним акцентом, паузама, темпом и т.д.

22. Заокружи слова испред реченица у којима је подвучени придев на одговарајућем месту.

а) Мејл од клуба добиће сви заинтересовани ученици за летњи камп.

б) Мејл од клуба добиће сви ученици заинтересовани за летњи камп.

в) Сав приход иде становништву пострадалом од прошлогодишњих поплава.

г) Сав приход иде пострадалом становништву од прошлогодишњих поплава.

23. Подвучи у наведеној реченици атрибуте којима се садржај реченичних чланова значењски контрастира и на тај начин истиче.

Наше мисли и комуникативне намере чине ванјезички садржај, а када се уобличи језиком, постају језички садржаји.

24. Прочитај препоруку из једног правописног приручника и заокружи слова испред реченица у којима је ова препорука поштована.

Одредба „на челу” не треба да дође испред имена личности предводника, већ само иза њега.

- а) Главни изборни штаб на челу са председником водио је кампању за изборе.
б) Тада су устаници са Карађорђем на челу однели велику победу над Турцима.
в) Екипа конзерватора са искусним археологом на челу пошла је данас за Рисан.
г) Одбрана Новосађана била је сигурна на челу са младим, репрезентативним голманом.
25. У наведеним обавештајним реченицама реченични акценат је на подвученим речима. Напиши упитне реченице којима се тражи податак исказан њима.
- а) Народно позориште је на Тргу републике.
б) Она нема смеђу косу, него црну.
в) Гледали смо ту представу два пута.
26. а) У наведеној реченици подвуци информативно тежиште.
Под обновљеним бедемима града појавиће се у шестом веку Словени.
б) Преформулиши реченицу распоређујући фокус на одредбу за време.
27. Заокружи слово испред примера у којем ред речи истиче субјекат као информативно тежиште.
- а) Пред зградом ми сретосмо комшију. б) Ви уђите одмах у кућу, ту горе.
в) Пођу они даље, до реке. г) По баштама се расцветало све воће.
28. Прочитај реченице и одговори на захтев у вези са распоређивањем субјекта у њима.
- а) Извесно спокојство у живот уносила су нека божанства.
б) Небо је сиво, на околна поља спустила се магла.
в) У просторији су полако гореле четири свеће.

Информативна вредност субјекта се његовим распоређивањем иза предиката:

- а) појачава, б) умањује, в) не мења.

Заокружи слово испред тачног одговора.

29. Преформулиши следеће реченице из новинских текстова указујући редом речи на субјекат као информативно тежиште.

а) Сликарка Јелена Трпковић је добила идеју да визуелно транспонује „Хиперборејце” Милоша Црњанског, који су пуни раскошног колоризма.

б) Други по реду интернационални фестивал кратког играног филма „Башта фест” биће одржан у Бајиној Башти од 2. до 5. јула ове године.

в) Жири Видовданске ликовне колоније у Грачаници доделио је престижну награду „Лонгин” сликарки Зорици Фуруновић.

г) Центар за промоцију науке је покренуо публикацију „Елементи” са идејом да представи ново разумевање света природних наука.

30. Преформулиши следеће реченице тако што ћеш распоредити подвучене делове у њима према природном реду речи, задржавши субјекат на почетку реченице.

а) Београд ће бити подељен у седам зона, традиционално, од 18 па све до 2 сата иза поноћи, ради боље организације и лакшег сналажења током „Ноћи музеја”.

б) „Новосадска новогодишња изложба стрипских новотарија” у организацији Српског друштва стрипофила, у клубу Црна овца, одржаће се у суботу 28. 12. 2013. године.

в) Креативни људи и дизајнери могу да се пријаве на конкурс за израду идејног решења до 10. јула 2015. године за плакат који би најавио нову сцену цез фестивала „Нишвил”.

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

Конгруенција

Контролор конгруенције	именица
Конгруентне речи	придеви, придевске заменице, редни бројеви, бројеви <i>један, два</i> и <i>оба</i> , глаголи у личном глаголском облику
Конгруентне категорије	род, број, падеж (придевске речи), лице, број (и род) (глаголи)

Граматичка и семантичка конгруенција у роду

	Једнина	Множина
Граматичка конгруенција – слагање по облику (ж. р.)	она кукавица је отишла	оне кукавице су отишле
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (м. р.)	онај кукавица је отишао	(они кукавице су отишли)
Граматичка конгруенција – слагање по облику (ж. р.)	–	наше колеге су отишле
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (м. р.)	наш колега је отишао	(наши колеге су отишли)

Граматичка и семантичка конгруенција у броју

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. ж. р.)	моја	деца	–	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн.)	–		су	–
Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. ж. р.)	моја	унучад	је	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн.)	–		су	–

Конгруенција с бројевима

Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. с. р.)	–	пет људи	је стигло	
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн. одговарајућег рода)	тих		су стигли	
Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. с. р.)	то	двоје људи	је стигло	
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн. м. р.)	–		су стигли	
Граматичка конгруенција – слагање по облику (јд. ж. р.)	та	двојица људи	–	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн. м. р.)	–		су	стигли
Граматичка конгруенција – слагање по облику (паукал)	та	два три човека четири	–	стигла
Семантичка конгруенција – слагање по значењу (мн.)	–		су	стигли

Ред речи у реченици

Ред речи у реченици = распоређивање синтаксичких јединица	• у оквиру синтагме распоред конституената је устаљен
	• у оквиру предикатске реченице типичан распоред конституената је С + П + О, а могућ је и други распоред
	• за распоређивање енклитика постоје посебна правила

СИНТАКСА

СИСТЕМ НЕЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА

Ево сам!

НЕ!

ДА!

Ево ме!

Језик
у употреби

Независне предикатске реченице

Сети се врста независних предикатских реченица и препознај их у наведеном тексту.

- *Како је време данас лејо! Да ли ћемо ићи у шетњу?*
- *Нека нам дан буде узбудљив! Кренимо одмах!*
- *Брзо ћу се спремити.*

Независне предикатске реченице су самосталне, па у комуникацији имају разноврсне функције. Према тим функцијама, тј. према комуникативним порукама које остварују, могу бити: **обавештајне** (*Брзо ћу се спремити.*), **упитне** (*Да ли ћемо ићи у шетњу?*), **заповедне** (*Кренимо одмах!*), **узвичне** (*Како је време данас лејо!*) и **жељне** (*Нека нам дан буде узбудљив!*).

Обавештајне реченице

Обавештајним реченицама се нешто саопштава, па је њихова комуникативна функција **обавештење**. Оне немају посебна обележја. У говору им се интонација спушта, а у писању обично имају **тачку** на крају.

- *Моја омиљена игра је сјигла у Београд.*
- *Концерт је био изврстан.*

Ако се уз обавештење исказе и емоционална реакција (радост, изненађење, чуђење, страх и сл.), са узвичном интонацијом у говору или узвичником на крају у писању, њена функција ће бити **експресивно обавештење**.

- *Моја омиљена игра је сјигла у Београд!*
- *Концерт је био изврстан!*

Упитне реченице

Упитним реченицама се тражи нека информација од саговорника, па је њихова комуникативна функција **питање**. Обележја су им **упитне речце**, **упитне заменице** и **прилози** или само **интонација**. Изговарају се са упитном интонацијом, а у писању на крају имају **знак питања**.

Упитне реченице, зависно од врсте питања, могу бити опште и посебне. На **општу упитну реченицу** одговара се само са *да/не*. Обележја таквих реченица су упитне речце *да ли*, *ли* (иза глагола у личном глаголском облику), речца *зар* или само упитна интонација.

Које од два питања сугерише потврдан одговор: *Је ли њи баш он њо рекао?* или *Није ли њи баш он њо рекао?*

- Да ли ћемо ићи у шетњу?
- Идеће ли и ви?
- Идемо у шетњу?

Упитна речца *зар* даје реченици експресивну вредност (тако се изражава чуђење, изненађење и сл.).

- Зар сје тако рано кренули?

Посебне упитне реченице почињу упитним заменицама и прилозима (*ко, шта, како, колико, где, зашто* итд.). Зову се посебне, јер се њима тражи информација о садржини неког дела упитне реченице.

- Ко вас је позвао у шетњу?
- Зашто сје кренули тако рано?
- Када сје кренули?

Заповедне реченице

Заповедним реченицама се нешто заповеда, подстиче или забрањује, па је њихова комуникативна функција **заповест**, односно **забрана**. Типично обележје им је **императив** или конструкција **нека + презент**. Изговарају се са заповедном интонацијом, а у писању имају **узвичник** на крају.

- Кренимо одмах!
- Нека сви спреме своје собе!

У реченицама којима се изриче **строга заповест** употребљава се **да + презент** или **перфекат**.

- Да сместиш предатке радове!
- Да си одмах дошао кући!

У реченицама којима се изриче **забрана** обично се употребљава одрични императив, **нека + одрични презент** или **немој, немојмо, немојте + инфинитив** или **да + презент/перфекат**.

- Не изиђи право!
- Нека не улазе без позива!
- Немој шуда ићи!
- Немојте то да радите!

Заповедном реченицом се исказује и **дозвола**.

- Да ли смем да узем још шорће? Узми. (= Смеш да узмеш још шорће.)
- Нека деца тек сада поједу воће.

Могу ли се у реченицама којима се изриче забрана у одричном императиву употребити глаголи оба вида?

Елиптична реченица на почетку писменог састава

Писмени састав из српског језика треба да буде написан исправно – не само граматички и правописно већ и стилски. То значи да треба водити рачуна о избору речи, али и о конструкцији реченица.

Садржај се у саставу може наговестити директно, уводним елиптичним реченицама, јер су оне експресивне и сликовите – пажњу читаоца усмеравају на оно што је најважније.

Ако састав започињеш елиптичном реченицом, потребно је да у њој језгровито и сликовито наговестиш оно што ћеш предикатским реченицама изложити и описати у разради састава.

Ако уводна елиптична реченица не садржи неки битан или занимљив детаљ и ако таквом реченицом често започињеш саставе, она постаје клише, тј. губи своју употребну, стилску, вредност.

Можеш, на пример, започети овако:

Лето у старом језгру града. На обали реке светлуцаво лето.
Бучно празнично вече на тргу. Тихо вече крај средњовековне тврђаве.
Бескрај мора преда мном. Познати и непознати мириси мора.
Траг кише на малом прозору. На пролећној киши без кишобрана.
Необична тишина природе. Јутарња тишина бициклистичке стазе.

НЕ овако:

Лето. ИЛИ: Лето...
Вече. ИЛИ: Вече...
Море. ИЛИ: Море...
Киша. ИЛИ: Киша...
Тишина. ИЛИ: Тишина...

Жељне реченице

Жељним реченицама се изражава жеља да се нешто оствари, па је њихова комуникативна функција **жеља**. Обележје им је **крњи перфекат** и конструкција **нека/да + презент**. Изговарају се са узвичном интонацијом, а у писању имају **узвичник** на крају.

- Увек среће имали!
- Живели младенци!
- Нека вас њраиши срећа целој живоји!
- Да вас њраиши срећа целој живоји!

Узвичне реченице

Узвичним реченицама се изражава дивљење, изненађење, чуђење итд., па је њихова комуникативна функција **емоционална реакција**. Обележја су им речце **ала** и **ли**, као и **што/како**. Изговарају се са узвичном интонацијом, а у писању имају на крају **узвичник**.

- Ала сће ви што добро урадили!
- Како је време данас лепо!
- Што је вруће!
- Ти ли си то!

Посебан тип узвичних реченица су **реторска питања**, која имају узвичну интонацију, али упитни облик. На таква „питања” се не очекује одговор.

- Ко што не зна! (= Свако што зна.)
- Зар се тако њосиуја са слабијим од себе!
(= Тако се не њосиуја са слабијим од себе.)
- Како можеш што да кажеш?! (= То није њачно.)

Индиректне комуникативне функције

У свим досад наведеним примерима комуникативне поруке се преносе непосредно, па су у њима остварене **директне функције** независних предикатских реченица.

Када се, међутим, упитним реченицама *Хоћеш ли ми догађи њорбу?* и *Заишо њо радиш?* упуту учтива молба (првом) и прекор (другом), њихове поруке се преносе посредно. Тако се остварују **индиректне функције** независних реченица. (На страни 141 прочитај и о порукама говорних чинова.)

Специјалне независне реченице

Уочи у наведеном тексту реченице без предиката.

- *Пожури!*
- *Ево ауџобуса!*
- *Хајде да уђемо.*
- *Ауџо!*

Комуникативне реченице без предиката (*Ево ауџобуса!*, *Ауџо!*) којима се преноси **специјална комуникативна порука**, завршена и целовита као у одговарајућим независним предикатским реченицама (*Сџиже ауџобус!*, *Иде ауџо!*), јесу **специјалне независне реченице** и употребљавају се у посебним условима комуникације (узбуђења, радости, страха итд.) или када се нешто жели саопштити на сажет и економичан начин.

Овакве реченице су сажете и експресивне, па су од предикатских реченица истог садржаја економичније, али је њихова употреба ограничена одређеном ситуацијом у усменој комуникацији, нпр.: *Тишина!* (предикатска: Молим вас за тишину!), *Злајо моје!* (Ти си моје злато!), *Шах-мај!* (Дао сам ти шах-мат!), *Не!* (Не чини то!), *Најоље!* (Изађи(те) напоље!) итд.

Као што се из примера види, такве реченице се састоје од именице, именичке синтагме, прилога или речце (*Вайра!*, *Величансџвен јол!*, *Полако!*, *Не!*), а понекад и од глагола, који мора бити у инфинитиву (*Не џрчајџи!*).

У специјалне реченице спадају и поздрави: *Добро јуџро!*, *Здраво!*, *Добар дан!*, *Довиђења!*, жеље: *Срећан џуџ!*, *Срећан џи рођендан!*, *Лейи снови!* и одговори *Да!*, *Не!*, *Хвала.* и сл.

Специјалне независне реченице имају ограничену употребу, јер су прилагођене одређеној говорној ситуацији. Њима су сличне **елиптичне реченице**, које такође немају предикат, али им је у комуникацији употреба неограничена. Довољна је само њихова повезаност са претходном реченицом. На пример, у одговору на питање *Када си сџиџла?*, који гласи само *Јуче*, предикат није исказан, али се подразумева (*Сџиџла сам*).

Ове реченице су, између осталог, честе у књижевним делима, где су и стилско средство за постизање сликовитости, нпр.:

Галеб још свејлуца. Мир. Свуда је џодне. (Ј. Дучић, *Погне*) (О функцији елипсе у тексту прочитај и на стр. 143)

Шта мислиш, шта значи конструкција *Бојом дано?*

Знаш ли неку изреку у којој предикат или глаголски део предиката није исказан (нпр. *Преко џрече – наоколо ближе*)?

Независне предикатске реченице

1. Прочитај одломак из *Сумњивој лица* Б. Нушића и напиши на линије којој врсти независних реченица припадају обележене реченице ликова у дијалогу.

АНЂА (*долази из леве собе*): Што си ме звао? (1)

ЈЕРОТИЈЕ (*йодмеће јој йисмо йод нос*): Помириши! (2)

АНЂА: Ала лепо мирише! (3)

ЈЕРОТИЈЕ: На шта?

АНЂА (*госећа се*): Чекај! (4)... Мирише на промингле. (5)

- (1) _____ (2) _____
(3) _____ (4) _____
(5) _____

2. Подвуци општу упитну реченицу (чија је комуникативна функција опште питање).

Када си читао Андрића? Коју Камијеву књигу читаш? Какве су Кишове приповетке?
Да ли читаш Селимовића? Где си читао о Бекету?

3. Повежи текст са одговарајућим наставком.

Сви смо седели на станици чекајући воз. Каснио је већ неколико сати и готово да смо изгубили наду да ће икада доћи. А онда зачусмо Марка:

„Долази воз.”

Сви смо седели на станици чекајући воз. Марко се забављао пишући поруке и није учествовао у нашем ишчекивању. Марија рече: „Долази!” А онда зачусмо Марка:

„Долази воз?”

Сви смо седели на станици чекајући воз. У предвиђено време зачуо се писак. Ана, која никада раније није путовала возом, упита: „Шта је то?” А онда зачусмо Марка:

„Долази воз!”

4. Поред наведених независних реченица напиши назив врсте којој припадају.

- а) Шта значи реч *йоздрав*? _____
б) Ко то не зна! _____
в) Ослушни! _____
г) Чућеш лепе жеље. _____
д) Буди ми здраво! _____

5. Подвуци међу наведеним реченицама заповедну.

Ала си ти порастао! Што је вруће! Купићу карте за позориште! Дођи сутра увече!

6. Прочитај текст и одговори на захтеве.

ДАНИЦА: Не знате шта сте нам учинили?! Је л' не знате?

ПОДСТАНАР: Не.

ДАНИЦА: Живот си нам упропастио! Кућу си нам уништио! Илија је због тебе остô без посла!

Допуни реченице.

Подвучене реченице су по врсти _____, а њихова комуникативна порука је _____, на шта указује _____ на њиховом крају.

7. Заокружи слово испред обавештајне реченице која се изговара са узвичном интонацијом.

а) Долази одмах! б) Нека лепо стигне! в) Не успоравај! г) Стижем за минут!

8. Подвуци граматичка обележја заповедних реченица која запажаш у наведеној реченици.

Ноћу искључите из струје све непотребне изворе зрачења и светлости – телевизор, телефон и др., а ујутру обезбедите довољно светлости у просторијама.

9. Подвуци реторско питање у датом примеру.

Тишина! Зар се тако ради задатак! Да ли сте завршили?
Ко још није готов? Добро. Сви остали могу да иду кући.

10. Подвуци жељну реченицу у наведеном тексту.

Сместите будилник на удаљени крај собе – разбудите се лаганим ходом до њега!
Туширањем и здравим оброком почните сваки нови дан! Нека вам јутро буде лепо!

11. Поред наведених жељних реченица напиши Б ако имају значење благослова, а К ако имају значење клетве.

а) Куд год ходио, срећан био! _____ б) Уста ти се позлатила! _____
в) Од руке ти ништа не родило! _____ г) Нада те се не нашло јунака! _____
д) Да си нам жив и здрав! _____ љ) Свака те срећа на путу пратила! _____

12. Прочитај текст и подвуци у њему заповедне реченице с функцијом забране.

ЖИВКА: Иде? [...] Децо, децо, немојте да ми сметате. Ви станите иза мене. Боже мој, ко би то рекô: отишô јутрос од куће као обичан човек, а враћа се министар? Ама станите овамо, немојте ми сметати!

13. а) Подвуци међу наведеним реченицама узвичне.

Твоја соба је баш лепа! Лепа ти је соба! Лепо си све уредио! Ала је овде лепо!
Немој туда ићи! Веома је топло овде! Како смо се лепо провели! Отвори та врата!

б) Препиши граматичка обележја тих реченица. _____

14. Допуни табелу независним реченицама (састављеним од лексема *падај* и *снег*) и одговарајућим називима за њихову врсту.

	обавештајна
Пада снег?	
	узвична
Падај, снеже!	

15. Прочитај одломак из Селимовићевог романа *Дервиш и смрт* и подвуци у њему реченицу с функцијом посебног питања. Потом одреди граматичко обележје те упитне реченице.

- Ријечи су ти тешке – рекао је исто онако мирно, само су му се сузили капци на тешким очима. – На чијој је страни право? Ти браниш брата, ја закон. Закон је строг, ја му служим.
- Ако је закон строг, треба ли ми да будемо курјаци?
- Је ли курјачки бранити закон [...]?

Грамматичко обележје те реченице је упитна _____ *чији*, у облику _____.

16. Прочитај текст и одговори на захтеве.

Неки људи [...] чују тиху мелодију пролазности, не зазиру од ње. Да ли и ви чујете мелодију те песме? Немојте је прекидати! Она није непријатељ живота, него његов друг, шапат и музика која као роморење воде прати ток животних сокова.

- а) Одреди врсту подвучених реченица према комуникативној функцији.

Те реченице су _____ и _____.

- б) Независне предикатске реченице у првој комуникативној реченици припадају _____ реченицама према комуникативној функцији.

- в) Одреди врсту и подврсту подвучене независне предикатске реченице у примеру.

Неки људи воле живот – а ко га у основи основе не воли? – они чују тиху мелодију пролазности, не зазиру од ње.

То је _____ реченица, _____.

17. Подвуци независну реченицу којом се индиректно изриче заповест.

Пођи раније! Зашто не пођеш раније? Хоћемо ли сутра ићи на реку? Идемо на реку!

18. Подвуци глаголске облике којима се у наведеној реченици индиректно исказује заповест.

Ти ћеш свој мач сваког јутра, поднева и вечера дизати – у почетку ћеш бројати до десет: дижи га полако, држи га и број.

19. Подвуци у наведеном тексту жељну реченицу која нема предикат.

Зачуђен љепотом ђевојака, царевих не могаше разликовати која је од које љепша, па им назове: „Помоз’ бог!” Једна му од њи, најстарија, рече: „Бог дај, буди господину!” друга: „Добра ти срећа, делијо!”, а трећа: „Са срећом дошао, сретњи и пресретњи јуначе!”

Специјалне независне реченице

1. Заокружи слова испред специјалних независних реченица које се састоје од прилога.
а) Тише! б) Да. в) Ево Милана!
г) Врата! д) Напоље! ђ) Немогуће!
2. Заокружи слова испред особина специјалних независних реченица.
а) економичне су б) састоје се од једне речи в) немају предикат
г) експресивне су д) не преносе целовиту поруку ђ) имају ограничену употребу
3. Трансформиши специјалне независне реченице у предикатске.
а) Олуја! _____
б) Путници у кола! _____
в) Тишина! _____
г) Не галамити! _____
4. Трансформиши предикатске реченице у специјалне независне.
а) Дао је кош! _____ б) Ти си моје сунце! _____
в) Желим вам срећан пут! _____ г) Стиже аутобус! _____
д) Нека вам је добар дан! _____ ђ) Откуд ти да дођеш? _____
5. Подвуци специјалну независну реченицу у наведеном дијалогу.
ДАНИЦА: Не знате шта сте нам учинили?! Је л' не знате?
ПОДСТАНАР: Не.
6. Специјална независна реченица као узвични коментар може имати овакву структуру:

придев у облику који се слаже са именицом	+	ли	+	именица у генитиву	+	узвична интонација
--	---	----	---	-----------------------	---	-----------------------

Према том моделу састави специјалне независне реченице од датих именица и придева.

- а) добар, голман _____
б) талентован, дете _____
в) леп, прилика _____
г) чист, ваздух _____
7. Заокружи слова испред специјалних независних реченица правилне структуре (имај на уму да иза показних речца иде именица или заменица у генитиву).
а) Ево су! б) Ево их! в) Ево сам! г) Ево ме!

8. Прочитај текст и одговори на захтев.

АНЂА: Ала лепо мирише!

ЈЕРОТИЈЕ: На шта?

АНЂА (*goseћа се*): Чекај!... Мирише на проминцле.

ЈЕРОТИЈЕ: Баш си погодила!

Допуни реченицу: У подвученој елиптичној реченици *На шта?* подразумева се изостављени
_____, који гласи _____.

9. Подвуци у наведеној шали реченицу у којој предикат није исказан.

И оптимисти и песимисти доприносе друштву.

Оптимисти су измислили авион, а песимисти падобран.

10. Подвуци у наведеном тексту елиптичну реченицу и одговори на захтев испод ње.

Жена се забринуто осврну око себе и рече: „Мора да смо се прешли. Мора да идемо погрешним путем.” „Сигурно на раскршћу”, рече човек, зауставивши кола.

Заокружи слово испред одговора који указује на разлог за употребу те елиптичне реченице.

а) стилска експресивност б) језичка економичност в) реалније приповедање

11. Прочитај запис који почиње елиптичном реченицом (*Знакови њоред њуша*, Иво Андрић).

Бициклист на друму, у Словенији. Млађи човек, стасит, здрав и леп, али десна нога му је ампутирана од кука. Он левом ногом вози, а своју штаку, помоћу које иначе хода, држи у десној и њоме притискује и окреће десну педалу. Вози безбрижно, просечном брзином. Цео човек и његов напор не изгледају нимало ни ружно ни жалосно. Напротив.

Запис се завршава још једном реченицом без предиката. Таквим поступком писац:

а) истиче сажето свој став према садржају исказаном у претходној реченици;

б) наговештава изненадни одлазак описаног бициклисте;

в) упућује стилски на неисказане речи *лепо* и *срећно*;

г) указује на значај спорта личним ставом према бициклисти.

Заокружи слова испред тачних одговора.

12. Подвуци у стиховима В. Петковића Диса, М. Настасијевића, В. Попе и М. Антића делове у којима запажаш елипсу као стилско средство за постизање језгровитости и сликовитости.

а) У мом срцу поноћ. У њој каткад тиња
Мисо да још живиш, мој пределе млади.

в) Откуда моје очи
на лицу твоме,
Анђеле, брате.
Боје свићу
на ивици заборава.

б) И у пољупцу
презреле брескве сласт.
Зри љубав. Подне.

г) Киша...
Киша...
Крупна киша...
Сва су мокра леђа крова.
Треба узети на нишан горак шапат јасенова.

13. Заокружи слова испред пословица/изрека у којима запажаш елипсу као стилско средство за постизање језгровитости, краткоће и пуноће исказа.
- а) Без алата нема заната. б) Свако чудо за три дана. в) Младост – лудост.
г) Чист рачун – дуга љубав. д) Зрно по зрно – погача.
14. Заокружи слово испред реченице којој је потребан контекст да би се разумела њена порука.
- а) Ено птице! б) Ено тамо! в) Ево аутобуса! г) Ево ме! д) Ето ти њега!
15. Прочитај три текста (*Знакови њоред њуџа*, И. Андрић) која почињу елиптичном реченицом и одговори на захтев испод њих.
1. На Зеленом венцу гомиле лубеница. Жив разговор сваки час прелази у свађу, која опет брзо замире. Сви вичу, купци и продавци.
2. Јака студен и ситан, густ снег, а уз то – кошава. Снег кружи и веје у стотину ковитлаца и чеврнтија, час удара у очи, час сипа за врат, час брише по земљи, час праши високо изнад кровова, заједно са растрганим крпама дима. Тако по њему можемо једном и да видимо путеве кошаве, коју иначе само осећамо.
3. Јечам на планини. Сеоски пут иде поред њиве, али је нешто нижи од ње, тако да је мој поглед стално у висини јечменог класја. Космати презрели класови на модром небу врелог дана. Сваки носи у себи мало сјаја, као пригушен фењер свецу, а сви заједно стварају изнад целе равне површине њиве лак и титрав нимбус бакренастоцрвене светлости у којој се, као нестални одблесци, јављају преливи зелене и модре боје.
- Писац је ове записе започео елиптичним реченицама да би:
- а) сликовито истакао оно што му привлачи пажњу; б) указао на експресивност призора;
в) остварио економичност у описивању; г) унео динамичност у приповедање;
- Заокружи слова испред тачних одговора.
16. Прочитај наведени дијалог и подвуци у њему реченице без предиката.
- ПЕРА (уђе, и кад спази Поповића, збуну се): Извините... ја, овај... ја сам дошао да вам јавим да сте постали министар.
- ПОПОВИЋ: Знам ја то, господине Перо.
- ПЕРА: Знам ја да ви то знате, ал' опет сам ја хтео први да вам јавим.
- ПОПОВИЋ: Хвала, хвала!
- ЖИВКА: Хоћете ли ви, господине Перо, сад у министарство?
- ПЕРА: На служби, госпођо министарка.
17. Подвуци елиптичну реченицу у наведеном дијалогу (*Балкански шџијун*, Д. Ковачевић).
- ИЛИЈА: [...] Јесмо га примили у нашу кућу? [...] Јесмо га чували осам месеци?
- ДАНИЦА: Нисмо га чували.
- ИЛИЈА: Не, него смо га ми пријавили! [...] Зашто је дош'о баш код нас?
- ДАНИЦА: По огласу. Мог'о је да дође ко оће.

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

Врсте независних реченица	Комуникативна функција	Обележје	Интер-пункција (знак на крају)	Пример
Обавештајне	• обавештење • експресивно обавештење	/	.(!)	Пада киша. Пада киша!
Упитне	• опште питање • посебно питање	• да ли • гл. у личном облику + ли • зар • упитне заменице и прилози	?	Да ли пада киша? Пада ли киша? Зар пада киша? Шта пада?
Заповедне	• заповест • забрана • строга заповест	• императив / нека + презент • одрични императив / нека + одрични презент / немој + инфинитив / да + презент • да + презент / перфекат	! (.)	Понеси кишобран! Нека Ана понесе кишобран! Не заборави кишобран! Немој заборавити кишобран!
Жељне	• жеља	• крњи перфекат • нека / да + презент	!	Живела киша! Нека нам сине сунце! Да нам сине сунце!
Узвичне	• емоционална реакција (дивљење, изненађење, чуђење итд.)	• ала • ли • што/како	!	Ала пада киша! Јака ли је киша! Како пада!
Реторска питања	• питање на које се не очекује одговор		?! , ! , ?	Ко се радује киши! (= Нико се не радује киши.)

	Карактеристике	Примери
Специјалне независне реченице	• немају предикат • економичност • експресивност • ограничена употреба (најчешће у усменој комуникацији)	Воз! Ево воза! Спорог ли воза! Не! Нестрпљивче један! Полако! Не јурити! Пажња!

СИНТАКСА

СИСТЕМ ЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА

Они нису гледали
филм којег смо им
препоручили.

НЕ!

ДА!

Они нису гледали
филм који смо им
препоручили.

Језик
у употреби

Систем зависних реченица

Сети се врста зависних предикатских реченица и препознај их у наведеним примерима.

- *Чим је ірануло сунце, изашли смо найоље.*
- *Пойели смо се на врх іланине како бисмо видели да ли смо у доброј кондицији.*
- *Орах који је засадио мој деда има разіранайшу крошњу.*

Зависне предикатске реченице не могу да стоје самостално, већ су чланови (конституенти) других синтаксичких јединица, и то: независних предикатских реченица (нпр. одредба за време – *Чим је ірануло сунце, изашли смо найоље*), других зависних реченица (нпр. прави објекат у оквиру намерне реченице – *како бисмо видели да ли смо у доброј кондицији*) или синтагми (нпр. атрибут у именичкој синтагми – *орак који је засадио мој деда*). Зависне реченице су: изричне, односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, поредбене и последичне, а у оквиру виших јединица оне могу имати различите функције (субјекта, објекта, прилошких одредби, атрибута итд.).

Именичка, придевска и прилошка вредност зависних реченица

Као што падежи, сходно употреби и значењу у реченици и синтагми, имају именичку, придевску или прилошку вредност (види стр. 9), тако постоје и три основне вредности зависних реченица: именичка, придевска и прилошка вредност.

Именичку вредност остварују оне зависне реченице које имају типичне именичке функције – субјекта и објекта. Такве су изричне реченице (у ширем смислу) са функцијом објекта (*Рекао је да ће доћи*) и односне реченице које могу да врше функцију субјекта (*Ко брзо суди, брзо се и каје*) и објекта (*Што можеш да урадиш данас, не осћавај за сућра*).

Придевску вредност остварују односне реченице које имају типичне придевске функције – атрибута (*Шућнуо је лојћу оном ноћом која му је јача*) и апозитива (*Шућнуо је лојћу десном ноћом, која му је јача од леве*).

Прилошку вредност остварују оне зависне реченице које имају типичне прилошке функције – прилошке одредбе (и ређе прилошке допуне). Такав је највећи број зависних реченица: месне (*Иде куд ја ноје носе*), временске (*Куйио сам хлеб кад сам се враћио из школе*), узрочне (*Нисам куйио хлеб, јер нисам йонео новчаник*), условне (*Ако не буде йадала киша, ићи ћемо на излет*), допусне (*Иако је йадала киша, ишли смо на излет*), намерне (*Узећу йакси да бих сйиіао на време*), поредбене (*Трчи као да ја веіар носи*) и последичне (*Он йрчи йако да ја нико не може сйиіћи*).

Обележја зависних реченица

Сваки тип зависних реченица има своја обележја, која показују зависни карактер реченице и типично стоје на њеном почетку. То су:

- **зависни везници и везнички спојеви:** *да, још што, чим, кад, јер, ако, док, иако, мада, ипак, ипак, ипак; ипак нешто што, као да, као што, нешто што* итд.;
- **речце:** *ли, да ли, нека;*
- **односне и упитне заменице и прилози:** *ко, шта, који, чији, какав, колики; где, како, колико, куда, одакле, докле* итд.

Систем зависних везника може се проширити и стварањем **везничких израза**, који најчешће настају од именице у зависном падежу и неког зависног везника: *под условом да, у случају да, с обзиром на то да, без обзира на то што* итд. (Види на страни 18 како се систем предлога проширује предлошким изразима.)

У неким типовима зависних реченица важан је и облик глагола (у намерним реченицама *како* + потенцијал, у модалним изричним *да* + презент итд.).

Зависне реченице и писање запете

Постоје нека општа правила о употреби запете код већине зависних реченица, а правила везана за односне реченице и оне које имају допунску функцију (изричне, намерне, последичне и поредбене за неједнакост) посебно ћемо навести уз те врсте реченица.

- Ако зависна реченица стоји на почетку више реченице, она се обавезно одваја запетом (обично се каже да је тада зависна реченица у инверзији).

- Док не покуцаш на врата, нико их неће отворити.
- Где је закон немоћан, ту је зло свемоћно.
- Ако желиш да зауставиш време, сачувај свој осмех.

- Ако је зависна реченица уметнута међу друге делове више реченице као додатак, одваја се запетама.

- Животи је, ако умеш да ја искористиш, довољно дуго.
- Добри и храбри људи, зашто што се боре истирајно и часно, постижу у животи свој циљ.

- Ако одредбена зависна реченица долази на крај више реченице, две су могућности:

1) запета се не пише уколико зависна реченица пружа неопходну, обавезну информацију:

- Позваћу те кад почне филм. (може се схватити као одговор на питање *Кад ћеш ме позвати?*)

Неоправдана употреба везника *да*

Везник *да* се најчешће употребљава од свих везника, али се у вези са њим често и греши.

Има случајева кад се употребљава и тамо где би прикладнији био везник *што*. То се дешава нарочито после глагола који изражавају осећања:

- *Изражено је жаљење да су здравље и животи рудара послужили за постојање одређених политичких циљева.*
- *Срећан си да те нису казнили.*
- *Штетила је да њихов план није успео.*

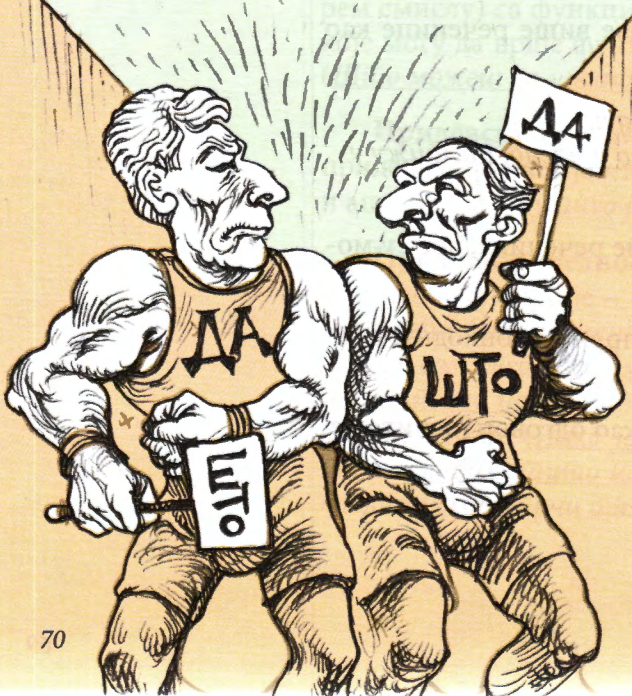
Често се *да* уместо *што* употребљава и у зависним реченицама које значе неку готову чињеницу:

- *Који је разлог да нас је киша мимоишла?*
- *Разумљиво је да су ојорчени.*

У свим овим примерима требало је уместо везника *да* употребити везник *што*.

Употреба ових двају везника не да се увек оштро разграничити, па је све више устаљених израза у којима се мора допустити везник *да*. На пример: *добро је да...*, *чињеница да...*, *околности да* итд.

(П. Ивић и др., Језички саветник, прилагођено)

2) запета се обично пише уколико зависна реченица пружа додатну, необавезну информацију:

- *Позваћу те, ако буде неопходно.* (може се схватити као одговор на питање *Да ли ћеш ме позвати?*)

Главне врсте зависних реченица

Изричне реченице (у ширем смислу)

Зависне реченице којима се исказује (изриче) садржај неке ситуације називају се **изричне реченице**. Оне се најчешће употребљавају уз глаголе говорења (*рећи, казати, изјавити* итд.), мишљења (*мислити, сматрати, веровати* итд.), опажања (*видети, приметити, чути* итд.), осећања (*волети, желети, осећати* итд.) у функцији правог објекта. Њихова типична обележја су везници *да* и *како*, речце *да ли, ли*, упитне заменице и прилози.

Постоје три типа изричних реченица.

1) **Изричне реченице у ужем смислу (декларативне)** – њима се само изриче садржај неке ситуације означене глаголом:

- *Обавестили су нас да је представа оtkазана.*
- *Службеник је рекао како ће нова представа бити у среду.*
- *Видели смо да се неки људи враћају кући разочарани.*

2) **Зависноупитне реченице** – допуњавају глаголе којима се обично тражи или пружа нека информација (*изјавити, расијивати се, јавити, сазнати* и сл.). Оне имају облик, али не и функцију упитних реченица (зато се на њиховом крају никад не пише упитник). Обележја су им упитне речце *да ли, ли* и заменице и прилози *ко, шта, где, кад* итд.

- *Питали смо на блајни да ли има карања за вечерашњу представу.*
- *Интересовало нас је зашто је представа била otkазана.*
- *Јавише нам где се изводи представа.*

3) **Модалне изричне реченице** – означавају ситуацију која се жели, планира, захтева итд., па се њима обично допуњавају глаголи којима се исказује жеља (желети, волети, жудети и сл.), заповест, захтев, молба (наредити, захтевати, молити и сл.), али и неки други глаголи (планирати, итудити се, љокушаваи и сл.). Обележје им је обично везник *да* са презентом.

- Гледаоци су захтевали да иредсшава љочне на време.
- Сви смо желели да љлумци изађу још једном на љозорницу.
- Главни љлумац се итудео да љокаже своје љлумачко умеће.

Изричне реченице поред функције правог објекта могу имати и неке друге функције.

- Размишљала сам (о љоме) да уљишем курс салсе. (неправи објекат)
- Сљила је информација да авион касни. (атрибут у именичкој синтагми)
- Био сам сиљуран да сам закаснио. (зависни члан у придевској синтагми)
- Да се на екскурзију крене рано, (љо) свима ољовара. (субјекат)

Ако изрична реченица стоји на почетку више реченице, одваја се запетом (Да љуљује на море, данас ми је рекла). Ако стоји на крају, не одваја се запетом (Данас ми је рекла да љуљује на море.).

Управни и неуправни говор

Ако се нечији говор наводи дословно, са одговарајућом комуникативном реченицом, наводницима и посебном реченицом као оквиром за навођење, то се назива **управни** (непосредни, директни) говор.

- Блаљајник нам је рекао: „Карље можеће љодићи суљра.”
- Блаљајник нас је љиљао: „Да ли можеће доћи љо карље суљра?”

Ако се нечије речи исказују изричном реченицом, а не дословно, онда је то **неуправни** (посредни, индиректни) говор.

- Блаљајник нам је рекао да карље можемо љодићи суљра.
- Блаљајник нас је љиљао да ли можемо доћи љо карље суљра.

Односне реченице

Зависне реченице које ближе одређују именички појам на који се односе називају се **односне реченице**. Најчешће имају функцију атрибута и апозитива, а могу имати и функцију субјекта и објекта. Њихова обележја најчешће су односне заменице *који, чији, какав, ко, прилози где, куда, кад* и везник *љиљо*.

Најпре ћемо навести односне реченице са придевским заменицама и прилозима, и то у функцији **атрибута**.

У језичким приручницима често се наводе препоруке у вези са односним заменицама. Једна од њих тиче се „близине” односне заменице (тј. целе односне реченице) и именичког појма на који се односи.

Односне заменице који, чији, какав и др. по правилу стоје непосредно иза именице на коју се односе, нпр.: Ово је фотодографија коју си тражио или Ово је фотодографија моје покојној деде коју си тражио.

Не треба, међутим, односну реченицу „налепити” на сам крај више реченице, а да реч на коју се односи остане на почетку те реченице.

Није правилно:

■ Тринаест оболелих смештено је у мостарску болницу, чији животи није у опасности.

■ Од два телеграма, један је стигао из Фудбалског савеза Југославије, којим се Црвена звезда обавештава о одлуци Такмичарске комисије.

Потребно је односну реченицу уметнути у вишу, тако да дође непосредно после именичког појма на који се односи.

■ Тринаест оболелих, чији животи није у опасности, смештено је у мостарску болницу.

■ Од два телеграма, један, којим се Црвена звезда обавештава о одлуци Такмичарске комисије, стигао је из Фудбалског савеза Југославије.

(П. Ивић и др., *Језички приручник*, прилагођено)

Атрибутском односном реченицом се пружа неопходан податак о именичком појму. Зато се такве реченице не одвајају паузом у говору ни запетом у писању. Оне граде синтагму с именицом уз коју стоје, и у тој синтагми имају функцију атрибута. На пример:

– *Посетиоци сајма су желели да упознају песникињу која је ове године добила награду.*

Да ли је правилно рећи
То је клуб којега ценимо?

Без односне реченице у овом примеру не би било јасно коју су песникињу посетиоци желели да упознају.

Атрибутске су и следеће односне реченице:

– *То је тенисер који је победио на овогодишњем турниру.*

– *То је тенисер чији смо меч са задовољством играли.*

– *То је тенисер каквог нисмо имали до сада у клубу.*

– *То је (онај) клуб где се такмичи Никола.*

– *Никола је победио оног дана кад смо ја сви играли.*

Реченице са *где* и *кад* овде се везују за именице (клуб, дан), па их, као атрибутске, не треба мешати са месним и временским реченицама, које имају функцију одредбе места и времена (види и стране 73 и 74).

Реченице са везником *што* (та реч није заменица, јер се не мења по падежима) посебан су тип односних реченица.

– *Догај ми онај рекеи што лежи на догу.*

– *Догај ми онај рекеи што си (ја) купио прошле године.*

Садржај који се односним реченицама у функцији **апозитива** приписује именичком појму није обавезан, већ се њиме пружа нека додатна информација. Зато се оне одвајају паузом у говору и запетом у писању. На пример:

– *Посетиоци сајма су желели да упознају песникињу Ану Рисовић, која је ове године добила награду.*

У овом случају односна реченица даје додатну, необавезну информацију, јер је и без ње јасно коју су песникињу желели да упознају посетиоци сајма – именички појам (песникиња) одређен је именом.

Навешћемо и реченице са именичким односним заменицама *ко* и *што*.

- Ко ђева, зло не мисли.
- Што можеш да урадиш данас, не остављај за суџра.

Често се такве реченице употребљавају везане за друге заменице.

- О њејовом усјеху ђричао ми је свако *која сам срео*.
- Урадио је нешто *чему се нисмо надали*.
- Најисао сам све *што сам знао о њој*.

Наведени типови реченица најчешће имају функцију субјекта (Ко рано рани, две среће ђраби) или правог објекта (Најиши оно *што мислиш*).

Запета се у овим реченицама пише обавезно кад односна реченица стоји на почетку више реченице. (Ко *друјоме јаму која, сам у њу ујага*) и кад се односна реченица која почиње са *што* односи на целу реченицу (Лако је ђобедио ђројивника, *што нас није изненадило*). Ако је односна реченица употребљена апозитивно, тј. ако се може претворити у независну реченицу с напоредним везником *а*, одваја се запетама (Милан Алексић, *који је данас дежурни, нека се јави разредној* → Милан Алексић, а он је данас дежурни, нека се јави разредној). Ако је односна реченица употребљена атрибутивно, тј. ако се може додати онај уз реч на коју се односи, не одваја се запетама (Ученик IV, *који је данас дежурни нека се јави разредној* → Онај ученик IV, *који је данас дежурни нека се јави разредној*).

Месне реченице

Зависне реченице које означавају место реализовања ситуације више реченице називају се **месне реченице**. Ове реченице имају функцију одредбе или (ређе) допуне места. Њихова обележја најчешће су прилози *где*, *куда* и *одакле* (уз њих се може јавити и речца *тог*). У вишој реченици обично се јављају прилози *ту*, *тамо*, *туда*.

- Зауставићемо се *где (тог) будеште желели*.
- Он иде *куда ја ноће носе*.
- Појели смо се на врх ђланине, *одакле се ђружа сјајан ђојед*.
- Сћајаћу *тамо где нема ђужве*.

И односне реченице могу као обележје имати неки прилог за место (То је *хоћел где смо одсели*), али се он у односним реченицама може заменити заменицом *који* у одговарајућој предлошко-падежној конструкцији (То је *хоћел у којем смо одсели*).

Запета се у месним реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69). Запета се не ставља кад се у вишој реченици употребљавају месни прилошки корелативи *иу*, *иамо* или *иолико*, а месна реченица следи иза ње (*Сииао је иамо иде су ја чекали*).

Временске реченице

Зависне реченице које означавају време реализовања ситуације више реченице називају се **временске реченице**. Оне имају функцију одредбе времена или одредбе мере времена. Њихова обележја најчешће су везници *кад*, *док*, *иош*, *чим*, *оикад*, *оикако* и везнички спојеви *након иш*, *само иш*, *иш*, *пре не*, *пре не*.

Према значењу, разликују се два типа временских реченица.

1) Реченице које имају временско значење у ужем смислу (добивају се обично на питање *кад*?) исказују се следећим временским односима:

- **симултаност** – ситуација исказана вишом реченицом реализује се у исто време као и ситуација исказана временском реченицом (везници су *кад*, *док*);

- *Кад сам иролазила иоред школе, они су иирали фудбал.*
- *Док учим, увек слушам музику.*

- **постериорност** – ситуација исказана вишом реченицом реализује се после ситуације исказане временском реченицом (везници су *кад*, *иош*, *чим*, *након иш*, *иш*, *само иш*);

- *Пош* / *након иш* *сам завршила учење, укључила сам музику.*
- *Кад смо ручали, оишли смо у ирад на колаче.*
- *Чим је свануло, кренули смо на иуи.*
- *Само иш* *сам иодио слушаицу, мој саиоворник је ирекинуо везу.*

- **антериорност** – ситуација исказана вишом реченицом реализује се пре ситуације исказане временском реченицом (везници су *пре не*, *кад* и *док* уз речцу *већ* и *плусквамперфекат*).

- *Пре не* *иш* *је свануло, кренули смо на иуи.*
- *Кад смо сиили на ираницу, већ се била наиравила иужва.*

2) Реченице које имају значење мере времена (добивају се обично на питања *колико ду*?, *докле*?, *оикад*?) исказују се кроз следеће типове реченица:

- ситуација више реченице траје колико и ситуација временске реченице (везник *док*, а за истицање *све док*, *док иод* + глагол несвршеног вида);

- *Прича о Троји ириоведат се док је светиа и века.*
- *Сећаћу се мајке док иод будем жива.*

- ситуација више реченице траје до реализације ситуације временске реченице (везник *док*, а за истицање *све док* + глаголи најчешће свршеног вида);

- Чекаћу ие док ии се не заврше часови.
- Не улазићу у море све док иаласи ио~~и~~и~~и~~уно не ирес~~и~~и~~и~~ану.

- временска реченица показује почетну границу реализовања ситуације више реченице (везници *о~~и~~кад* и *о~~и~~како*).

- О~~и~~како сам је видео, с~~и~~иално мислим на њу.
- О~~и~~кад не идем на хор, недос~~и~~иаје ми хорска музика.

Запета се у овим реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69).

Узрочне реченице

Зависне реченице које означавају узрок реализовања ситуације више реченице називају се **узрочне реченице**. Оне имају функцију одредбе узрока. Обележја ових реченица најчешће су везници *јер*, *и*о~~и~~и~~и~~о, *и*и~~и~~о, *како*, везнички спојеви *зайо и*и~~и~~о, *будући да* итд.

- Нисмо о~~и~~иишли на концер~~и~~и јер није више било кара~~и~~и.
- Концер~~и~~и је о~~и~~казан зайо ии~~и~~о није био ирода~~и~~и довољан број кара~~и~~и.
- Пои~~и~~ио нисмо о~~и~~иишли на у~~и~~акмицу, иледали смо иелевизијски иренос код куће.
- Будући да не волим иу вр~~с~~иу музике, нећу ии на концер~~и~~и.
- Уна~~и~~ред се радујем ии~~и~~о ћемо се виде~~и~~и.

Знаш ли који се узрочни везник никад не може наћи на почетку реченице?

ЈЕЛ' и ЈЕР

Обрати пажњу на погрешно употребљене подвучене речи у следећим примерима.

- Јер може мало иласније?
- Јер дошао Марко?
- Јер ии криво?
- Нећу моћи, јел морам да учим.
- Не идем на л~~и~~овање, јел немам иара.

Неразликовање везника *јер* од упитне везе *јел'*, као у наведеним реченицама, све је распрострањеније.

Уместо везника *јер* може се употребити неки синонимни везнички спој као *зайо и*и~~и~~о, *збо~~и~~и* *и*и~~и~~о *и*и~~и~~о, *с~~и~~о~~и~~и* *и*и~~и~~о, а никако *јел*, које и није везник.

Исправно је, дакле, само:

- Нећу моћи, јер (зайо ии~~и~~о / збо~~и~~и ии~~и~~о / с~~и~~о~~и~~и ии~~и~~о) морам да учим.
- Не идем на л~~и~~овање, јер (зайо ии~~и~~о / збо~~и~~и ии~~и~~о ии~~и~~о / с~~и~~о~~и~~и ии~~и~~о) немам иара.

У прве три реченице треба употребити *јел'*:

- Јел' може мало иласније?
- Јел' дошао Марко?
- Јел' ии криво?

*Јел'** је настало од краћег облика 3. лица јединине помоћног глагола *јесам* и скраћене упитне речце *ли* и може се заменити са *да ли*:

- Да ли може мало иласније?
- Да ли је дошао Марко?
- Да ли ии је криво?

У овим реченицама се не може употребити *јер*.

Треба водити рачуна о томе да су реченице с конструкцијом *јел'* одлика разговорног стила и да се у другим стиливима ова конструкција не препоручује.

(Р. Стијовић, *Језички савешник*, прилагођено)

* Према Правовису се *јел'* (као одлика разговорног стила) пише спојено, а *је ли* се пише одвојено.

Довољно и сувише

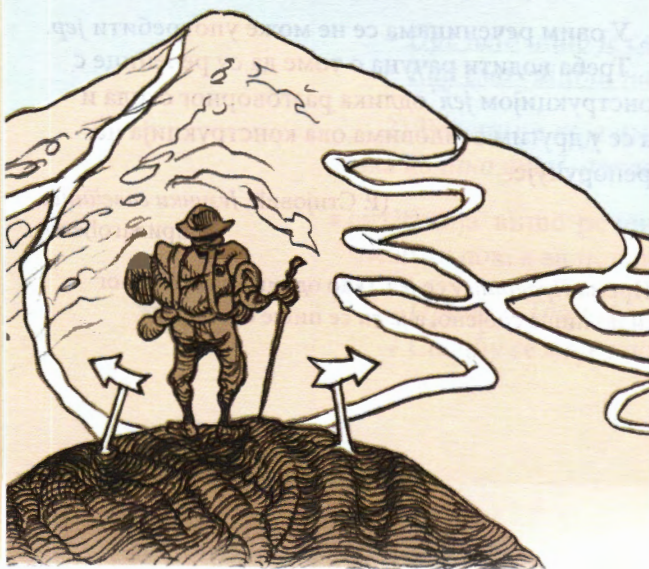
Упоредите реченице *Довољно је близу да бих ишао њешке* и *Сувише је далеко да бих ишао њешке*. Исте четири речи, да бих ишао њешке, које у првој реченици исказују намеру и могућност да се иде пешке, у другој значе супротно – да говорник неће или не може да иде пешке.

Притом, у другој реченици нема никакве одричне речи, никакве негације која би објаснила промену значења. Биће да је решење у томе што *сувише је далеко* значи „није довољно близу”, дакле негација постоји, само је „скривена”, како се то каже у модерној лингвистици.

Обе реченице могле би се мање-више дословно превести на ма који од савремених европских језика, и свуда би постојала иста разлика у значењу између реченице са „довољно” и оне са „сувише”. На први поглед ту не може бити никаквих недоумица. А ипак, све чешће наилазимо на ишчашене реченице као: *Резултатска криза је довољно њешка да би се и даље моили њоперисаџи недисциплина и самовоља уображених звезда* (у спортској рубрици).

Испада да су новинари једва чекали да се резултатска криза *довољно* погорша, а у ствари су хтели да кажу да је криза *сувише* тешка...

(И. Клајн, *Исеци ња реци*, прилагођено)

Да ли је правилно рећи *Није дошао на њренини зајмо јер се разболео*?

Везник *њошмо* јавља се и у временским реченицама. Али, ако *њошмо* може да се замени са *након шмо*, у питању је временска реченица, а ако може да се замени са *будући да*, у питању је узрочна реченица.

Запета се у овим реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69).

Условне реченице

Зависне реченице које означавају услов за реализовање ситуације означене вишом реченицом називају се **условне реченице**. Ове реченице имају функцију одредбе услова.

Њихова обележја су везници *ако*, *уколико*, *кад*, *да* и речца *ли*.

Постоје два критеријума на основу којих се могу издвојити различити типови условних реченица: остварљивост услова и време важења услова.

1) Према остварљивости услова, разликују се три типа ових реченица:

- **реалне** – њима се исказује остварљив услов, чије се остварење, иако неизвесно, ипак може очекивати (везници су *ако*, *уколико* и речца *ли*);

- *Ако њожуриш, сџићи ћеш на време.*
- *Уколико нађем карџе, ићи ћемо на концерџи.*
- *Научиш ли лекцију до њејка, одговараћеш за њејицу.*

- **потенцијалне** – њима се исказује остварљив услов, али онај који је само замишљен или је његово остварење мало вероватно (везници су *кад* с потенцијалом и *да* с презентом);

- *Кад бих нашла карџе, ишла бих на концерџи.*
- *Да њожуриш, сџићла бих на време.*

- **иреалне** – њима се исказује непостојећи услов, чије се остварење не може очекивати (везници су *да* с перфектом или презентом и *кад* с потенцијалом).

- Да сам њожурила, сѣиіла бих на време.
- Када бих имао бицикл, њиме бих ишао у школу.

2) Према времену важења, постоји више врста услова. Навешћемо примере који се односе само на реалне реченице.

■ садашњи услов

- Ако имаш карће, ићи ћемо на концерт.

■ прошли услов

- Ако си купио карће, ићи ћемо на концерт.

■ будући услов

- Ако будеш купио карће, ићи ћемо на концерт.

■ свевременски услов

- Ако се карће купију на време, увек се сѣиже на концерт.

Запета се у овим реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69).

Допусне реченице

Зависне реченице које означавају да се упркос садржају који се њима износи остварује ситуација исказана вишом реченицом називају се **допусне**. Ове реченице имају функцију допусне одредбе. Њихова обележја су везници *иако, мада* и *ипред*.

- Нисмо оѣишли на концерт *иако* смо имали карће.
- Мада њо ѣприроди нисам ѣлашљив, *и*ада сам задрхѣао.
- Мој оѣац одлично ѣовори иѣалијански *ипред* *ја* није учио у школи.

Иза допусне реченице може се употребити и речца *иѣак*.

- *И*ако смо кренули на време, *иѣак* смо закаснили.
- Мада још није свиѣало, *иѣак* смо кренули на ѣуѣ.

Запета се у овим реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69).

Шта мислиш,
које значење
има презент
у намерним
реченицама?

Намерне реченице

Зависне реченице које означавају циљ, сврху вршења радње више реченице називају се **намерне реченице**. Ове реченице најчешће имају функцију одредбе за циљ. Њихова обележја су обично везници *да* (с презентом и потенцијалом), *како* (с потенцијалом) и речца *ли* (с потенцијалом у одричном облику).

- Свако лећо йроводим у својој кући на селу да се одморим од йрадске йужве.
- Пућовали смо ноћу како бисмо избеили йужве на йућу.
- Појео је корицу йреостјалој хлеба не би ли ућолио ілад.

Запета се у овим реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69).

Неке намерне реченице, које допуњавају глаголе кретања, имају функцију допуне за циљ и типичан облик им је *да* + презент.

- Мој браћ је сишао да йозове лифћ.
- Милица је оћишла да сјава.

Овај тип намерних реченица увек долази на крају више реченице и никад се не одваја запетом.

Поредбене реченице

Зависне реченице које означавају начин реализовања ситуације више реченице исказан неким поређењем називају се **поредбене реченице**. Ове реченице имају функцију поредбене одредбе или поредбене допуне. Њихово обележје су најчешће везнички спојеви *као шћо*, *као да*, *нећо шћо*, *нећо да* и *прилози како* и *колико*.

Постоје два типа поредбених реченица.

1) Поредбене реченице за **једнакост**:

- Све се завршило (онако) као шћо смо очекивали. – Ућлашили смо се као да смо видели духа.
- Као шћо хладан дан йрија лећи, истћо йако йойао дан йрија зими.
- Свако ће бићи оцењен онако како је заслужио.

У вишој реченици се код овог типа поредбених реченица обично јављају прилози *онако*, *онолико*, *(исћо)* *йако* и сл. Овај тип реченица има функцију поредбене одредбе.

Запета се у овим реченицама употребљава према наведеним општим правилима (види страну 69).

2) Поредбене реченице за неједнакост:

- Све се завршило боље неіо шііо смо очекивали.
- Нема ничеі лейшеі неіо да ііи се срећа осмехне.
- Уііакмица се одвијала друіачије неіо шііо смо ми желели.
- Обрадовала сам се ііом скромном ііоклону више неіо да ми је ііоклоњен цео свейі.

У вишој реченици се код овог типа поредбених реченица увек јавља неки придев или прилог у компаративу, или придев *друіачији* и прилог *друіачије* и сл. Овај тип реченица има функцију поредбене допуне.

Поредбене реченице за неједнакост увек су на крају више реченице и никад се не одвајају запетом.

Последичне реченице

Зависне реченице које означавају начин реализовања неке ситуације или степен неке особине тако што исказују шта је последица тога називају се **последичне реченице**. Ове реченице имају функцију последичне допуне. Њихово обележје увек је везник *да*, а у вишој реченици обично се јављају прилози *ііако*, *ііолико* и заменице *ііакав*, *ііолики*.

- Концерті је био ііако добар да смо сви уживали.
- Толико је било мрачно да се ни іірсіі ііред оком није видео.
- Торііа је имала ііакав укус да су се сви на рођендану одушевили.
- Гужва је била ііолика да се нисмо ііробили до іірвих редова.

Последичне реченице увек су на крају више реченице и никад се не одвајају запетом.

Можеш ли на основу датих примера да закључиш који се везнички спој чешће употребљава за поређење са реалном, а који са хипотетичком ситуацијом?

Да ли је подвучена реченица у примеру *Суііра ми је рођендан, ііако да нећу ићи на ііиренині* последична?

1. Заокружи слово испред примера у којем запажаш зависну реченицу која је члан друге зависне реченице.

- а) Нисмо веровали у победу јер нам је најбољи играч повређен.
 б) Кад смо видели да је Миша изашао на терен, лакнуло нам је.
 в) Миша је дао гол који ћемо дуго памтити.

2. Заокружи слова испред примера у којима је зависна реченица у функцији атрибута.

- а) Преко лета одлазимо у село у којем је рођена моја бака.
 б) Не сећам се које је родно село моје баке.
 в) Купила сам хаљину која има дуге рукаве.
 г) Ова хаљина са дугим рукавима баш ми се допада.
 д) У нашој школи је гостовао писац чије књиге обожавам.
 ђ) Писац једне веома популарне књиге гостовао је јуче у нашој школи.

3. Прочитај следећу реченицу и одговори на захтев испод ње.

Увек ће постојати оловка за писање будућности, али никада неће бити гумице која брише прошлост.

Подвучена зависна реченица је члан:

- а) синтагме, б) независне реченице, в) зависне реченице.

Заокружи слово испред тачног одговора.

4. Заокружи слова испред оних врста зависних реченица које увек имају прилошку вредност.

- а) односне б) условне в) узрочне г) изричне д) месне ђ) временске е) последичне

5. Повежи примере са одговарајућом вредношћу зависних реченица у њима.

Идемо у биоскоп у којем се приказују тродимензионални филмови.

именичка вредност

Кад идем у биоскоп, гледам само тродимензионалне филмове.

придевска вредност

Предложила сам друштву да идемо у биоскоп.

прилошка вредност

6. У следећој пословици подвуци зависну реченицу, а затим одговори на захтеве испод ње.

Жаба заборавља да је и она била пуноглавац.

- 1) Заокружи слово испред функције коју врши ова зависна реченица у оквиру више реченице.

- а) субјекат б) прилошка допуна в) прави објекат

- 2) Заокружи слово испред вредности коју има ова зависна реченица.

- а) именичка б) придевска в) прилошка

7. У наведеном низу зависних везника и везничких спојева прецртај уљеза.
мада, пре него што, премда, као да, иако, па ипак, као што, пошто, него што
8. Стави запету која недостаје на одговарајуће место, зависно од тога шта је наглашено у реченици.
- а) Марко, ако будеш долазио сам одлучи ког ћеш дана кренути. (наглашава се да ће Марко сам одлучити када ће кренути)
- б) Марко, ако будеш долазио сам одлучи ког ћеш дана кренути. (наглашава се да ће Марко доћи сам)

9. Допиши запете на одговарајућа места у реченицама.
- а) Кад се на мору догоди несрећа нађе се много паметних на копну.
- б) Као што сунчев зрак не постоји без сунца тако ни људи не постоје једни без других.
- в) Ко ти прича о туђим манама другима ће причати о твојим.
- г) Ако испустиш стрелу истине њену оштрицу умочи у мед.

10. Заокружи слово испред реченице у којој се запета може изоставити.

- а) Иако је магла била густа, светионик се видео све боље.
- б) Светионик се, иако је магла била густа, видео све боље.
- в) Светионик се видео све боље, иако је магла била густа.

11. Прочитај примере из *Правойиса српског језика (школско издање)* М. Дешића, а затим заокружи слово испред тврдње која важи за те примере.

Јавићу му се још једном, ако већ није касно.
Долазио сам ту десет пута, како сам вам већ рекао.
Дошао је у децембру, кад га нико није очекивао.

- а) зависна реченица пружа обавезну, битну информацију
- б) зависна реченица пружа необавезну, додатну информацију
- в) зависна реченица је уметнута међу друге делове више реченице

12. Подвуци изричне реченице у следећим примерима.

- а) Вагнеру су рекли да му је музика досадна, Реноару да нема сликарског дара, а Астеру да не уме да глуми. Сетите се овога кад вас неко буде убеђивао да одустанете од својих снова.
- б) Добро размислите пре него што некоме упутите тешку реч, али никада не пропустите да изговорите коју добру.
- в) Онај ко почне да трчи за срећом увидеће да она од њега бежи.

13. Одреди врсту изричне зависне реченице:

- а) Новинари су питали Нобелов комитет ко је овогодишњи добитник Нобелове награде за књижевност. _____
- б) Нобелов комитет је саопштио да је овогодишњи добитник Нобелове награде за књижевност кинески писац Мо Јен. _____
- в) Кинески писац Мо Јен није данас желео да да изјаву за новинаре. _____

14. Заокружи слово испред примера који садржи изричну реченицу.

- а) Пуж може да спава три године.
- б) Ако је потребно, пуж спава три године.
- в) Сматра се да пуж може да спава три године.
- г) Да би преживео, пуж може да спава и три године.

15. Подвуци изричну реченицу у следећим примерима и повежи је са функцијом коју има у вишој реченици.

Милица је уверена да јој мајица одговара.	субјекат
Свима је јасно да се куповина обавља пре пута.	прави објекат
Ирена верује да Милица има сличан укус као она.	зависни члан у придевској синтагми
Милица је рекла Ирени да јој је купила мајицу.	неправи објекат

16. Допуни табелу одговарајућим реченичним члановима.

Професор је приметио да данас нисам расположен.

Субјекат	Предикат	Прави објекат

17. Заокружи слова испред реченица у којима не треба да стоји упитник на крају.

- а) Зар нису за сутра најавили кишу?
- б) Реци ми зашто мислиш да ће падати киша?
- в) Осећаш ли да пада киша?
- г) Питала сам те да ли пада киша?

18. У следеће реченице упиши запету тамо где је то потребно.

- а) Да нема живота на Марсу саопштили су научници који се баве астрономијом.
- б) Питала сам се да ли ће научници икада дати сигуран одговор на то питање.
- в) Један научник је још нагласио како сва нова истраживања иду у том правцу.
- г) Како нема живота на Марсу тврдили су и научници пре њега.

19. Допуни реченицу.

Односне реченице којима се пружа обавезна информација о именичком појму имају _____ функцију, а оне односне реченице којима се пружа необавезна информација о именичком појму имају _____ функцију.

20. Напиши коју функцију у оквиру више реченице имају односне реченице у следећим примерима.
- Ко добро чини, боље дочека. _____
 - Што можеш да урадиш данас, не остављај за сутра. _____
21. У следећем примеру подвучи зависну реченицу, а затим напиши у коју врсту спада и коју функцију има.
- Знање је благо које свог власника свуда прати.
- Врста зависне реченице: _____
 - Функција: _____
22. Допиши запете тамо где недостају.
- Ко не воли самоћу тај не воли слободу.
 - Разговарали смо о ономе што нас је обојицу занимало.
 - Прочитао сам роман Милоша Црњанског који је мој омиљени писац.
 - Напишите рад о оном роману који вам се највише свиђа.
23. Заокружи исправан облик заменице *који* у следећим реченицама.
- Прочитала сам причу о великом храсту *који/којеј* су недавно посекали.
 - У собу нам је улетео слепи миш, *који/којеј* смо, после неколико покушаја, истерали кроз прозор.
 - У нашем насељу појавио се један чопор паса, *који/којеј* смо кришом хранили.
 - У музеју Рилског манастира чува се Рафаилов крст, *који/којеј* је од једног комада дрвета истесао сам калуђер.
 - Ради се о пишчевом описивању сопственог народа, *који/којеј* он посматра из даљине.
24. Заокружи слово испред примера у којем запета није правилно употребљена испред односне реченице.
- Реч *космос* и реч *косметика* потичу од грчке речи *космеин*, која значи украшавати.
 - Крајем прве половине деветнаестог века, стигао је кромпир у Израел и Јордан, у којима је постао значајна намирница.
 - Витамин А налази се у млеку, маслацу, шаргареци, риби и јетри бакалара, из ког се добија такозвано рибље уље.
 - Замислите у себи ону тишину, која би настала кад би људи говорили само оно што знају.
25. Одреди врсту зависних реченица у следећим примерима.
- Реци ми где је та улица. _____
 - Где је била та улица, сада је нова школа. _____
 - То је улица где живи мој пријатељ. _____

26. Прочитај следећу реченицу, у којој су запете правилно употребљене, и одговори на захтев испод ње.

Ванила, која се користи као зачин, добија се из чауре једне врсте орхидеје која расте у Средњој Америци.

Заокружи слово испред закључка који важи за дату реченицу.

- а) Ванила се не користи само као зачин, а има више врста орхидеја.
- б) Ванила се користи као зачин, а има више врста орхидеја.
- в) Ванила се користи као зачин, а постоји само једна врста орхидеја.

27. Заокружи слова испред месних реченица.

- а) То је она шума где живе јелени.
- б) Стигли смо тамо где се шума завршава.
- в) Он живи где год жели.
- г) Живи у местима где је клима блага.

28. Подвуци зависну реченицу у следећем примеру и напиши у коју врсту спада.

Пред нама је море докле год поглед сеже.

29. Заокружи слово испред прилога који је обележје следеће реченице.

Иди _____ си се упутио!

- а) доведе
- б) одакле
- в) куда
- г) где

30. Подвуци зависну реченицу у следећем примеру и напиши у коју врсту спада.

После десет дана, када сам се вратила кући, још сам живела у том далеком свету, као у сну.

31. Повежи реченице са временским односом који је у њима исказан.

Чим смо ушли у кућу, пала је киша.

симултаност

Док смо били напољу, сијало је сунце.

антериорност

Пре него што смо ушли у кућу, пала је киша.

постериорност

32. Подвуци везник који је синониман са везником у датом примеру.

Са Јованом се готово и не виђам откако се преместио у другу гимназију.

кад, откад, чим, док, пре него што

33. Заокружи слова испред примера у којима временске реченице имају функцију одредбе мере времена.

- а) Памтићу ово летовање док сам жив.
- б) Пре него што смо ушли у воду, гледали смо галебове.
- в) Остали смо на летовању све док се време није покварило.
- г) Стигао нам је пакет кад смо били на летовању.

34. Поред примера у којем запажаш временски однос симултаности напиши С, поред оног у којем запажаш однос постериорности напиши П, а поред оног у којем запажаш однос anteriорности напиши А. Затим поред примера напиши синонимни везник (сваки по једанпут).

- а) Кад сам се вратила кући, гости су већ били стигли. _____
- б) Кад сам се вратила кући, гости су стигли. _____
- в) Кад сам се враћала кући, срела сам госте. _____

док, након што, пре него што

35. Допиши запете тамо где недостају.

- а) Синоћ док смо седели на клупи угледах звезду падалицу.
- б) Чим се разданило кренули смо на пут.
- в) Сви смо пре него што смо кренули проверили да ли је све спаковано.
- г) Док смо стигли до аутобуса већ су сви у њему седели и чекали нас.

36. Подвуци везнички спој који није правилан.

будући да, зато што, зато јер, стога што

37. Заокружи слова испред реченица из разговорног стила у којима је правилно употребљено *јер* и *јел'*:

- а) Јер си ти узео моју оловку? б) Закаснио сам јер није било аутобуса.
- в) Јел' то истина? г) Јер си ово ти на фотографији?
- д) Јел' продајете аутобуске карте? ђ) Јер долазиш сутра код Милана?

38. У реченици *Обзиром да су услови за рад добри, њих вайили су њосао* замени неправилан предлошки израз одговарајућим везничким изразом који обележава зависну узрочну реченицу _____ су услови за рад добри, њих вайили су њосао.

39. Подвуци у шали зависну реченицу, а затим напиши у коју врсту спада и коју функцију има у оквиру више реченице.

Моја мама је најбољи голман, јер ми све брани.

- а) Врста зависне реченице: _____
б) Функција: _____

40. Заокружи слово испред реченице која треба да стоји уместо знака питања.

Пошто данас немам времена, свратићу до тебе сутра.	:	Завршићу писмо сутра, јер сам вечерас уморна.	=	Пошто попијеш лек, лези у кревет.	:	?
--	---	---	---	-----------------------------------	---	---

- а) Доћи ћу код тебе чим се опоравим.
б) Не могу да дођем код тебе пошто сам болесна.
в) Боље ми је, јер сам попила лек.
41. Заокружи слово испред узрочне реченице.
- а) Тек пошто се вратим са мора, наставићу да тренирам.
б) Пошто ове године нисам био на мору, нисам ти донео шкољке.
в) Пошто завршимо спремање куће, позваћемо госте.
42. У следећем примеру подвуци условну реченицу, а затим одговори на захтев испод примера.

У чему је побожност ако нема искушења која се савладавају?

Подвучена условна реченица садржи у функцији атрибута још једну зависну реченицу.

Напиши њен назив: _____

43. Заокружи слово испред реченице која означава реални услов.

- а) Ако будем купио рекет, играћу тенис с вама.
б) Да сам купио рекет, играо бих тенис с вама.
в) Кад бих купио рекет, играо бих тенис с вама.

44. Заокружи слова испред реченица које имају синонимно значење.

- а) Да ме књига заинтересује, прочитала бих је.
б) Ако ме књига буде заинтересовала, прочитаћу је.
в) Кад би ме књига заинтересовала, прочитала бих је.
г) Да ме је књига заинтересовала, прочитала бих је.

45. Подвуци условну реченицу и одреди њену функцију.

Ако немаш своју оловку, узми моју.

46. Преформулиши следећу реченицу тако што ћеш везник *да* заменити везником *ако*, глагол у условној реченици пребацити у футур II, а глагол у вишој реченици у футур I.
Да сте се потрудили, стигли бисте на време.

Заокружи слово испред описа који одговара овој промени.

- a) Реченица која је обележавала реални услов сада обележава иреални.
 - б) Реченица која је обележавала иреални услов сада обележава реални.
 - в) Реченица која је обележавала иреални услов сада обележава потенцијални.
 - г) Реченица која је обележавала потенцијални услов сада обележава иреални.
47. Допиши запете тамо где недостају.
- a) Данас ћемо ако се море смири испловити на пучину.
 - б) На тесту ћу уколико будем пазила направити мање грешака него прошлог пута.
 - в) Да сам рођен на мору био бих капетан брода.
 - г) Будеш ли устао на време нећеш закаснити на тренинг.

48. У наведеним шалама подвучи зависне реченице и напиши у коју врсту спадају.

- a) Да Никола Тесла није измислио струју, телевизор бисмо гледали у мраку.

- б) Никола је градивна именица, јер наставник стално од њега гради реченице.

49. У следећем примеру замени допусну реченицу синонимном предлошко-падежном конструкцијом са глаголском именицом. Напиши ту предлошко-падежну конструкцију на линију испод примера:

Иако свакодневно ћаскамо и преко Фејсбука, најбоље се испричамо на повратку из школе.

50. Замени подвучене конструкције допусним реченицама.

- a) И поред отвореног прозора није се чуо никакав звук.

- б) Одиграла је меч до краја упркос главобољи.

- в) Усеви сазревају упркос неповољним условима.

51. У следећем примеру подвуци допусне реченице.

Лабудове ћемо најпре срести на језерима, рекама и потоцима, мада их има и у градовима. Животни век у дивљини им је око 20 година, иако могу да живе и више од 50.

52. Допиши запету на одговарајућа места у следећим реченицама и одговори на захтев испод њих.

- a) Мада је ветар престао затворили су врата.
- б) Иако је данас тек среда мислим на викенд.
- в) Премда сам била у праву ипак није требало то да кажем.

Напиши коју врсту зависних реченица уочаваш у наведеним примерима.

53. У следећем примеру подвуци зависну реченицу, а затим напиши у коју врсту спада и коју функцију има у оквиру више реченице.

Постоји један део те старе књиге, мада је великим делом оштећен.

- a) Врста зависне реченице: _____
- б) Функција: _____

54. Допуни реченицу.

Обележја намерних реченица су везници _____ (са презентом и потенцијалом), _____ (са потенцијалом) и речца _____ (са потенцијалом у одричном облику).

55. У следећој шали подвуци намерну зависну реченицу и одговори на захтев испод ње.

Перица је рекао учитељици да он пише ситним словима да се грешке не би виделе. Намерна реченица је део друге зависне реченице. Напиши њен назив.

56. У следећој пословици замени подвучене предлошко-падежне конструкције намерним реченицама.

Не живи ради јела, већ једи ради живота.

57. Усправним цртама раздвој речи које су грешком написане спојено.

- a) Беба је плакала не били привукла мајчину пажњу.
- б) Трбало му је дуто да размишља неби ли сам себе убедио у то.
- в) Погледао је горе небили видео звезде.

58. Подвуци зависну реченицу и напиши коју функцију има у датом примеру.

Филм је трајао дуже него што смо очекивали.

59. У следећем примеру подвуци зависну реченицу, а затим напиши у коју врсту и подврсту спада.

Овај пас је доброћуднији него што изгледа.

а) Врста зависне реченице: _____

б) Подврста зависне реченице: _____

60. Преформулиши наведене две реченице у уобичајени израз који садржи поредбену зависну реченицу за једнакост.

Ноге су ми тешке. Од олова су.

61. Прочитај пример, а затим допуни реченицу испод њега.

Пиши као што говориш. Читај као што је написано.

Зависне реченице у датим примерима имају функцију _____

62. У датим примерима подвуци зависну реченицу и напиши којој врсти припада.

а) Презиме Петровић толико је широко распрострањено да је ушло и у језичке административне обрасце. _____

б) Ђиве расту тако брзо да једна једина спора за 24 часа може да направи више од километра хифа. _____

в) Да би направила 100 грама меда, пчела мора да слети на 10 000 цветова. _____

63. Подвуци последичну реченицу у следећем одломку.

У једно од најпријатнијих доба године, скоро преко ноћи, расцвјетао би се у баштици крај наше куће црни слез и љупко просинуо иза копљасте поцрњеле оgrade. Он је у мирна сунчана јутра зрачио тако повјерљиво и умиљато да то није могло измаћи чак ни дједову оку и он би одобровољено гунђао мајући се по дворишту.

(Б. Ђопић, Баштица слезове боје)

64. Заокружи слово испред реченице у којој недостаје запета.

а) Ивана је тако бриљирала на концерту да је на крају подигла публику на ноге.

б) Ивана веома лепо свира тако да су сви у породици поносни на њу.

в) Тако је била задовољна после концерта да јој осмех није силазио с лица.

65. Преформулиши наведене две реченице у једну која ће садржати последичну зависну реченицу.

Нападало је много снега. Улице више нису проходне.

66. У следећем афоризму подвуци зависну реченицу, а затим напиши у коју врсту спада и коју функцију има у оквиру више реченице.

Будућност је тако светла да ћемо сви носити наочаре за сунце.

- а) Врста зависне реченице: _____
 б) Функција: _____

67. Допуни табелу.

Поредбене реченице	
Поредбене реченице за једнакост	
	него што, него да
најчешће функција поредбене одредбе	

68. Упиши наведене везнике и прилоге с везничком функцијом у одговарајућу зависну реченицу.

јер, где, да, ако, иако, кад

- а) Отишао је у продавницу _____ купи млеко.
 б) Отишао је у продавницу _____ нема млека у кући.
 в) _____ немате млека, ићи ћу у продавницу да га купим.
 г) Отишао је у продавницу _____ смо се договорили да млеко позајмимо од комшије.
 д) Направићу палачинке тек _____ ти донесеш млеко из продавнице.
 ђ) Купићу млеко тамо _____ је најсвежије.

69. Заокружи слова испред везника који могу стајати на почетку наведене реченице.

_____ се каже „лак као перце”, птичје перје је теже од њиховог костура.

- а) мада б) чим в) ако г) премда д) док ђ) пошто е) уколико

70. У следеће примере допиши везник или везнички спој тако да добијеш одговарајућу зависну реченицу.

иако, кад, као да, јер, ако

- а) Јелена је срећна _____ долази Матија. узрочна
 б) Јелена је срећна _____ долази Матија. временска
 в) Јелена је срећна _____ долази Матија. допусна
 г) Јелена је срећна _____ долази Матија. поредбена
 д) Јелена је срећна _____ долази Матија. условна

71. Повежи пример са врстом којој припада подвучена реченица у њему.

Он тако свира да би привукао пажњу.

изрична

Да тако не свира, нико га не би слушао.

последична

Он тако добро свира да га сви нетремице слушају.

условна

Мислим да тако не треба свирати.

намерна

72. Напиши у коју врсту спадају зависне реченице у датим примерима и коју функцију имају.

а) Знам само да у прољеће иза наше потамњеле баштенске оgrade просине нешто љупко, прозрано и свијетло [...]

Зависна реченица је _____ и има функцију _____

б) Знаш ли да је Шид, своје родно место, Сава Шумановић овековечио на бројним пејзажима?

Зависна реченица је _____ и има функцију _____

73. У датим примерима подвучи зависну реченицу и напиши којој врсти припада.

а) Да би се признала туђа вредност, треба имати властиту вредност. _____

б) Нанесена неправда не значи ништа ако је не памтиш. _____

в) Само ће ти прави пријатељ рећи да ти је лице прљаво. _____

г) Ми смо толико навикли на буку да нас узнемирује само тишина. _____

д) Неке битке се воде више пута да би се добиле. _____

74. У следећим примерима подвучи зависне реченице, а затим заокружи слово испред оног примера у којем зависна реченица није исте врсте као остале.

а) Када би подводне турбине користиле само хиљадити део јачине Голфске струје, могле би да напајају струјом седам милиона домова.

б) Ако останете будни читаву ноћ, десет сати спавања следеће ноћи надокнадиће тај мањак.

в) Кад се роди, беба кенгур је дугачка свега 2,5 центиметара и тешка један грам.

г) Ако вас занима како изгледате у сну, затворите очи и погледајте се у огледалу.

75. У следећем примеру подвучи зависну реченицу и напиши у коју врсту спада.

Ниједна заблуда није тако велика да не би нашла своје присталице.

76. Прочитај анегдоту везану за једног енглеског писца и једног политичара, па подвучи у њој условне реченице.

Џорџ Бернард Шо: „Шаљем вам две улазнице за прво вече моје нове представе. Поведите пријатеља – ако га имате”.

Винстон Черчил: „Никако не могу стићи на прво вече. Доћи ћу на друго – ако га буде”.

77. Подвучи зависне реченице у следећим примерима и напиши у коју врсту спадају.

а) Миш увек жели да о врату мачке висе звона. _____

б) Не хвали мачку док не ухвати миша. _____

в) И најпаметнија мачка узалуд тражи мишеве тамо где их нема. _____

г) Кад мачки нешто наредиш, она ту наредбу проследи свом репу. _____

78. У сваком низу везника и везничких спојева подвучи онај који је обележје друге врсте зависних реченица.

а) након што, само што, тек што, зато што, пре него што, пре но што

б) као да, као што, будући да, него да, него што

в) док, чим, откад, мада, откако

79. Подвучи зависне реченице у следећим примерима и повежи их са врстом у коју спадају.

Клод Моне је 1872. изradio слику по којој је назван покрет импресионизам.

допусна

Иако је учествовао на окупљањима импресиониста, Едуар Мане им није до краја припадао.

поредбена

Реноарове слике су изгледале као да су настале из саме светлости.

односна

Моне је обично сликао тамо где је налазио инспирацију, а то је често бивао један раскошни врт.

месна

80. Допиши запете тамо где недостају.

а) Ствари којих се најбоље сећамо оне су које би било боље заборавити.

б) Кад се Тамил повукао у своју ћелију коју је чувар за њим закључао било је још видно у соби.

в) Месец август је добио име по римском цару Августу чија се владавина памти као време мира и општег развоја уметности.

81. Попуни испуњалку уписујући у одговарајуће редове називе подвучених зависних реченица у примерима. Ако све попуниш тачно, у затамњеним пољима ћеш добити назив једне врсте условних реченица.

- Ишли смо куда нас је пут водио.
- Залутали смо, јер нисмо имали мапу.
- Попели смо се на врх планине да бисмо видели чувено језеро.
- Сунце је залазило кад смо стигли на врх.
- Провели смо се лепше него што смо очекивали.
- Са врха планине је био тако леп поглед на језеро да нам се није ишло назад.

82. Попуни испуњалку уписујући одговарајући везник или везнички спој. Ако све попуниш тачно, у затамњеним пољима ћеш добити један условни везник.

1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								

1. Узрочни везнички спој; 2. Условни везник; 3. Односна заменица као обележје односних реченица; 4. Речца као обележје условних реченица; 5. Временски везник; 6. Намерни везник; 7. Временски везник.

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

Врсте зависних реченица		Обележја	Најчешће функције у реченици	Примери
изричне	изричне у ужем смислу	да, како		Рекао је <u>да ће доћи</u> .
	зависноупитне	да ли, ли, ко, шта, где, кад итд.	прави објекат	Пићали смо <u>да ли ће доћи</u> .
	модалне изричне реченице	да		Сви смо желели <u>да он дође</u> .
односне		који, чији, какав, ко, где, куда, кад, што итд.	атрибут (у именичкој синтагми), апозитив, субјекат, прави објекат	Пићај ученика <u>који се јавио</u> . <u>Ко се јавио</u> , нека одговара.
месне		где, куда, одакле итд.	одредба места	Он живи <u>где год пожели</u> .
временске		кад, док, пошто, чим, пре него што итд.	одредба времена	<u>Кад стигнем</u> , јавићу ти се.
узрочне		јер, пошто, што, зато што, будући да итд.	одредба узрока	Није одговарао, <u>јер није научио лекцију</u> .
условне		ако, уколико, кад, да, ли	одредба услова	<u>Ако Сава буде дошао</u> , јавићу ти.
допусне		иако, мада, премда	допусна одредба	<u>Иако веома брзо шрчи</u> , није стигао на време.
намерне		да, како, ли	одредба за циљ	Оћворила је <u>прозор да уђе свеж ваздух</u> .
поредбене	поредбене за једнакост	као што, као да, како, колико	поредбене одредбе	Скаче <u>као да је од ње</u> .
	поредбене за неједнакост	него што, него да итд.	поредбене допуне	Лекција је занимљивија <u>него што ти се чини</u> .
	последичне	да	последична допуна	Прошрчао је <u>иако брзо да ја нисмо одмах препознали</u> .

СИНТАКСА

НА ПОРЕДНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Урадили смо
зататке
без да нас је
неко опомињао.

НЕ!

ДА!

Урадили смо
зататке
а да нас нико
није опомињао.

Језик
у употреби

Напоредне конструкције

Размисли о томе да ли подвучене независне предикатске реченице имају исту комуникативну функцију.

Ивана седи и чииа књију.

Размисли и о томе да ли подвучени реченични чланови имају исте функције у оквиру предикатских реченица.

Кад је сииила кући и (кад је) ручала, Ивана је узела књију.

Ивана је ђојела ђилећи ђајрикаш и зелену салају.

Ивана и Марко ђедају филм.

У првом примеру обе независне предикатске реченице (*Ивана седи, чииа књију*) имају функцију обавештења. У другом примеру обе зависне реченице (*кад је сииила кући, (кад је) ручала*) имају функцију прилошких одредби за време. У трећем примеру обе синтагме (*ђилећи ђајрикаш, зелену салају*) имају функцију правог објекта, а у четвртном обе именице (*Ивана, Марко*) имају функцију субјекта.

Предикатске реченице и реченични чланови који имају исту функцију равноправни су и стоје у **напоредним односима**. Синтаксичке јединице (речи, синтагме, зависне и независне реченице) које стоје у напоредним односима чине **напоредне конструкције**.

Најважнији напоредни односи у којима могу стајати напоредне конструкције су **саставни, раставни и супротни**. Као посебни напоредни односи издвајају се **закључни**, који се може сматрати једном врстом саставних односа и **искључни**, који се може сматрати врстом супротних односа. Посебна врста су **градациони** односи, којима се комбинује саставно и супротно значење. Напоредни односи имају посебна обележја, која показују природу напоредности. То су везници (*и, ни, нији, ђа, ђе* итд.) или речце (*дакле, иђак* итд.), али то може бити и пауза у говору, односно запета у писању.

Напоредни односи међу независним реченицама

Ако се у оквиру једне комуникативне реченице јаве две или више независних предикатских реченица, оне стоје у напоредном односу. Обично се као напоредне јављају реченице исте врсте – две или више обавештајних, две или више упитних итд.

Саставни односи

Саставни односи се јављају међу независним реченицама истог смера. Садржај друге реченице је паралелан са садржајем прве или се наставља на њега. Главни везник за обележавање овог односа је *и*, а остали су *нији, ни, ђа и ђе*.

- Слушам музику и размишљам о живоју.
- Куйили смо карџе, ђа смо ођишили на концерџ.
- Куйили смо карџе, ођишили на концерџ, лејо се ђровели.

Шта мислиш, који је везник најчешће употребљавана реч у српском језику?

Можеш ли се сетити неког примера где у напоредном односу стоје независне реченице различите врсте?

Везницима *ни* и *ниїи* повезују се реченице одричног значења. Иза *ниїи* глагол је у потврдном облику, а иза *ни* у одричном.

Шта мислиш,
како је настао
везник *їа*?

- *Ниїи смо куйили карїе, ниїи смо ойїишли на концерїи.*
- *Нисмо ни куйили карїе ни ойїишли на концерїи.*

Раставни односи

Раставни односи се јављају међу независним реченицама које обележавају различите ситуације, од којих се обично реализује једна. Главно обележје раставног односа је везник *или*.

- *Куйи карїе или одусїани од концерїа.*
- *Или куйи карїе, или одусїани од концерїа.*
- *На концерїу су људи (или) иїрали или су седели.*

Супротни односи

Супротни односи се јављају међу независним реченицама које обележавају неподударне или супротне ситуације. Везници за обележавање овог односа су *а, али, но, неїо, већ*.

Могу ли
супротни
односи бити
обележени
само запетом,
без везника?

Везник *а* може обележавати контраст или само чињеницу да је ситуација у другој реченици различита (онда је близак везнику *и*).

- *Куйили смо карїе, а на концерїи нисмо ойїишли.*
- *Музичари су сїајали на бини, а испред ње су били расїоређени редари.*

Најтипичнији супротни везник је *али*. Он може означити да се на основу садржине прве реченице не очекује садржина друге, па се уз њега може јавити и речца *иїак*.

- *Куйили смо карїе, али (иїак) нисмо ойїишли на концерїи.*

Такође, овај везник може обележити и ублажавање садржаја прве реченице, и тад се уз њега може додати прилог *зайїо*.

- *На концерїу је била иїревелика їужва, али (зайїо) смо се леїо иїровели.*

Обрати пажњу на писање запете међу независним реченицама у напоредним односима.

Саставни однос

- Готово никад нема потребе да се запета пише испред *и*.
- *Милица дивно їева и свира клавир.*
- Запета се пише испред везника *їа, иїе*, као и испред везника *и, ни, ниїи* кад се свака реченица посебно истиче.
- *Милица је ойїевала їесму, їа је изашла из сале.*

Раставни однос

- Запета се пише када се везник *или* понавља, а у осталим случајевима углавном се не пише.
- *Или їевај, или свирај!*

Супротни однос

- Испред везника *а, али, но, неїо, већ*, запета је обавезна.
- *Она дивно їева, али чесїо има їрему.*

Закључни однос

- Закључни однос обавезно се обележава запетама (понекад и двома тачкама или тачком и запетом).
- *Она дивно їева, їрема їоме, їримиїе је у хор.*

Искључни однос

- Искључни однос обавезно се обележава запетама.
- *У њеној їородици нико нема слуха, само она дивно їева.*

Градациони однос

- Запета се пише испред везничког споја *а камоли (да)*.
- *Не зна ни да їева, а камоли да свира клавир.*
- Запета се не пише између споја *не само шїїо/да и неїо/но/већ*.
- *Милица не само шїїо дивно їева неїо и свира клавир.*

Да ли је правилно
везнике али и
или писати са
апострофом кад
немају крајње и?

Да ли је реч ал
везник?

Везници *но*, *неіо*, *већ* употребљавају се кад се првом реченицом нешто пориче, па је глагол у њој у одричном облику. Другом реченицом се показује која се ситуација реализује.

- Нисмо *оіишили* на концерті, *неіо* смо *осішали* код куће.
- Нисам *куйио* карће, *већ* сам их добио на *іоклон*.

Закључни односи

Закључни односи се јављају међу независним реченицама у којима се другом реченицом износи закључак који проистиче из прве реченице. Овај однос се не обележава везницима, већ закључном речцом *дакле* или изразом *ірема іоіме*.

- Куйили смо карће, *дакле*, *іћи* ћемо на концерті.
- Нисмо куйили карће, *ірема іоіме*, *нећемо* *іћи* на концерті.

Пошто нема везника, закључни однос мора бити обележен неким знаком интерпункције: запетом, двома тачкама или тачком са запетом.

- Почела је олуја, концерті *ће* *бііти* одложен.
- Почела је олуја: *ірема іоіме*, концерті *ће* *бііти* одложен.
- Временска *іроіноза* је лоша; концерті на *оітвореном* *неће* се *одржаіи*.

Искључни односи

Искључни односи се јављају међу независним реченицама у којима се садржај друге реченице искључује из онога што означава прва реченица (у којој се обично налазе речи општег или одричног значења: *сви*, *ніко*, *нііііа*, *цео* и сл.). Овај однос се обележава везницима, односно везничким спојевима *само*, *једіно*, *само ііііо*, *једіно ііііо*.

- Сви смо *оіишили* на концерті, *само* је Милица *осішала* код куће.
- Нііііа нисмо јели, *једіно* смо *іойили* чашу воде.
- Цео концерті је био *ізврсіан*, *само ііііо* су нам *месіа* била лоша.
- Ніко *ніје* *імао* *ірімедбе* на концерті, *једіно ііііо* је Драіан *уочіо* неке *іроіусіе*.

Градациони односи

Градациони односи се јављају међу независним реченицама у којима се друга реченица нарочито истиче (степенује) у односу на прву. Постоји више типова ових конструкција, а типична обележја су им спојеви *не само* (*ііііо/да*)... *неіо/но/већ*, а *камоли* (*да*).

- У једном типу градационих конструкција наглашава се да се не реализује само садржај прве већ и садржај друге реченице.
- Милица *не само да* је *іоложила* *іріјемні* *неіо* је добила и максималан број *іоена*.

- Не само *шћо* је *почела* киша *већ* је и *ветар* *задувао* са севера.
- Не само *шћо* нисмо *превели шекст* *већ* *ја* нисмо добро ни *прочићали*.
- У другом типу градационих конструкција, други члан се истиче у поређењу са првим.
- Нису ни *прочићали шекст*, а *камоли* *превели*.
- Нисам *могла* ни да *видим* море, а *камоли* *да се* *окујам*.
- Ја бих за *шебе* све *урадио*, а *камоли* *нећу* *превести* *један шекст*.

Иако се у оба типа градационих конструкција међу њеним члановима осећа пауза у говору, запета се према правопису пише само у другом случају. (О писању запете међу реченицама у напоредним односима види и примере у одељку о правопису на страни 171.)

Напоредни односи међу речима, синтагмама и зависним реченицама

Поред независних реченица, у напоредним односима могу стајати и речи, синтагме и зависне реченице. Да би стајале у напоредним односима, морају имати исту функцију унутар више јединице, тј. синтагме или реченице. Тај однос може бити саставни, раставни, супротни и градациони. Навешћемо примере различитих јединица у овим напоредним односима.

Саставни односи

Милица је вредна и шаленићована (придеви у функцији предикатива); *Ишли смо на њеов концерти прошле зиме и овој пролећа* (синтагме у функцији прилошке одредбе за време); *Милош не зна ни да јева ни да свира клавир* (зависне реченице у функцији правог објекта).

Раставни односи

Милица или Јелена ће куйићи карће за концерти (именице у функцији субјекта); *Куйићу јој неку добру књију или занимљив филм* (синтагме у функцији правог објекта); *Изашао је да прошетта или да нешто куйи* (зависне реченице у функцији прилошке одредбе за циљ).

Супротни односи

Карће за концерти ћу куйићи данас, а не сушра (прилози у функцији одредбе за време); *Исидора је веома шаленићована, али веома лења* (синтагме у функцији именског дела предиката); *Није дошао зато што се разболео, а не зато што је заборавио* (зависне реченице у функцији прилошке одредбе за узрок).

Градациони односи

На концертиу смо срели не само Милицу неју и Јелену (именице у функцији правог објекта); *Нисмо се видели ни пред главним улазом, а камоли у концертиној јужви* (синтагме у функцији прилошке одредбе за место); *Нећу ићи на концерти ни ако буде било лепо време, а камоли ако буде падала киша* (зависне реченице у функцији прилошке одредбе за услов).

Ако после глагола или израза негативног значења, као *сиречији*, *ономоућији*, *забранији*, *сумњатији*, *без сираха*, *без ојасности* итд., долази зависна реченица, сувишно је стављати негацију и уз глагол те реченице.

НЕ:

- *Сиречили смо их да не њочине још већу штељу.*
- *Изазим без сираха да ме неко не ѡрејозна.*

ДА:

- *Сиречили смо их да њочине још већу штељу.*
- *Изазим без сираха да ће ме неко ѡрејозити.*

У спојевима који садрже одрични прилог или заменицу испред глаголског придева треба поштовати правило о двострукој негацији.

НЕ:

- *никад ѡрежаљен;*
- *никад ошварене замисли;*
- *ни од која заборављен;*
- *нигде забележени ѡдаци.*

ДА:

- *никад неѡрежаљен;*
- *никад неосшварене замисли;*
- *ни од која незаборављен;*
- *нигде незабележени ѡдаци.*

(И. Клајн, Речник језичких недоумица, прилагођено)

Основни појмови о негацији

Шта мислиш, да ли је правилно рећи *Он ѡсијурно ни не зна* или *Он ѡсијурно и не зна*?

Сваки се глагол може јавити у потврдном и одричном облику. На тај начин се означава да ли се садржај реченице реализује (*Милан се уписао на факултет*) или не реализује (*Милан се није уписао на факултет*). **Предикатске реченице** (и независне и зависне) деле

се, према томе, на **потврдне** (глагол је у потврдном облику) и **одричне** (глагол је у одричном облику), на пример:

- *Милош седи у ѡређој кљуи.*
Милош не седи у ѡређој кљуи.
- *Ко седи у ѡређој кљуи?*
Ко не седи у ѡређој кљуи?
- *Нисам ја видео, јер седи у ѡређој кљуи.*
Нисам ја видео, јер не седи у ѡређој кљуи.
- *Иако седи у ѡређој кљуи, видео сам ја.*
Иако не седи у ѡређој кљуи, видео сам ја.

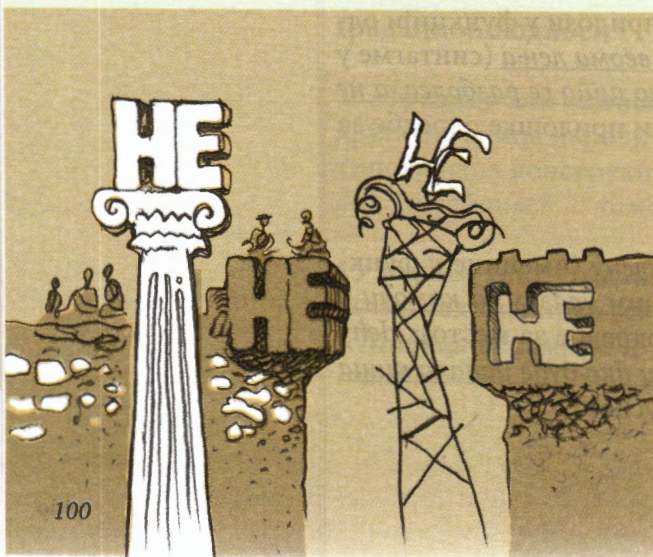
Можеш ли да претпоставиш колико се највише одричних заменица и прилога може наћи у одричној реченици?

У одричним реченицама негирање може бити **опште**, кад се негира садржај ситуације у целини (*Милица није одговарала историју*) и **посебно**, кад се пориче садржај одређеног конституента (*Милица није одговарала ИСТОРИЈУ* – реченични акценат је на правом објекту). Ако жели-

мо да покажемо шта је Милица одговарала уместо историје, можемо употребити супротну напоредну конструкцију (*Милица није одговарала историју, нејо/но/већ хемију*). Исто значење имаће и потврдне реченице у којима речца *не* стоји испред конституента који се негира (*Милица је одговарала не историју, нејо/но/већ хемију* и *Милица је одговарала хемију, а не историју*).

Да ли знаш шта је то лексичка негација?

Када се у реченици употребе одричне заменице и прилози (*нико*, *ништа*, *ниједан*, *ничији*, *никакав*, *никад*, *нигде*, *никако*) негира се и глагол, и то је тзв. **двоструко негирање** (*Нико ѡ не зна*, *Ништа нисам купила*, *Никад није не ѡујемо* итд.).

Напоредне конструкције

1. Распреди дате везнике на одговарајуће место у табели.

и, али, или, но, већ, па, те, ни, него, нити, а

Саставни	Раставни	Супротни

2. Прочитај изреку која се приписује Конфучију и напиши који напоредни однос у њој уочаваш.

Реци ми и заборавићу, покажи ми и присетићу се, пусти ме да урадим и запамтићу.

3. Повежи реченице са врстом напоредног односа који у њима запажаш.

Тишина је била потпуна, само се у даљини чуо жубор потока.

раставни

Идем према потоку и слушах његов жубор.

супротни

У даљини се чује жубор: поток је, дакле, близу.

саставни

Чујем неки жубор у близини, али не видим поток.

искључни

Зауставићемо се овде или ћемо ићи до потока.

закључни

4. У следећим реченицама допиши запете тамо где недостају.

а) Платон је пријатељ али је већи пријатељ истина.

б) Све ће остати исто једино ћемо се ми променити.

в) Не позива се на ту свечаност ни породица а камоли да се позивају пријатељи.

г) Свако може критиковати али само стручњак уме да хвали.

д) Здравље је велика драгоценост према томе треба га пажљиво чувати.

ђ) Сад сте у најбољим годинама па уживајте у њима.

5. Допуни табелу.

Напоредни односи	Обележја
	и, па, те, ни, нити
супротни	
	дакле, према томе
искључни	
	не само што/да... него/но/већ, а камоли

6. Допиши одговарајуће везнике или речце да би независне реченице биле у означеном напоредном односу.

- а) Сви пливају, _____ се Милош сунча. $\longleftrightarrow$ искључни
 б) Пливамо сваки дан, _____, на мору смо. $\longleftrightarrow$ закључни
 в) _____ пливамо _____ и играмо одбојку сваки дан. $\longleftrightarrow$ градациони
 г) На мору је увек исто: _____ се купамо, _____ се сунчамо. $\longleftrightarrow$ раставни
 д) Купамо се, _____ се сунчамо, _____ играмо одбојку. $\longleftrightarrow$ саставни
 ђ) Сунчај се, _____ пази да не прегориш! $\longleftrightarrow$ супротни

7. Напиши назив напоредног односа који запажаш у наведеним примерима.

- а) Добро ми је и бољем се надам. _____
 б) Добро је тешко видети, а лако се позна. _____
 в) Или чини добро, или не чини ништа! _____

8. Поред датих примера напиши назив напоредног односа у којем стоје независне предикатске реченице.

- а) Живот се мора живети унапред, али се може разумети само унатраг. _____
 б) Добро сам урадио пријемни испит, дакле, ускоро ћу бити бруцош. _____
 в) Не само да сам данас закаснила на час него сам заборавила и домаћи задатак. _____
 г) Цео дан сам преспавао, само сам око подне био будан пола сата. _____

9. Спој дате реченице у једну тако да буду у задатом напоредном односу. Први пример је урађен.

Гледам како пада снег. Маштам о лету.	саставни однос с везником <i>и</i>	Гледам како пада снег и маштам о лету.
Јако желим да отпутујем. Време се погоршава.	супротни однос с везником <i>али</i>	
Почела је олуја. Авион неће полетети.	закључни однос с изразом <i>према томе</i>	
Сви авиони су полетели. Наш још чека.	искључни однос с везником <i>само</i>	
Авион касни. Нико се није извинио путницима.	градациони однос с обележјем <i>не само што... него... ни</i>	
Време ће се пролепшати. Авион неће полетети.	раставни однос с поновљеним везником <i>или</i>	

10. Подвуди конструкцију која би могла стајати уместо подвученог везника, а да значење остане исто.

Стари Египћани су веровали у снове као поруке богова, па су 1300. године пре н. е. направили први сановник.

и онда, и зато, и затим

11. Напиши који напоредни однос обележавају подвучени везници у следећем тексту.

Лабудови зими одлазе у топлије крајеве, у потрази за незалеђеним рекама, па се могу видети и на ушћу река и на обалама мора. Живе углавном у Европи и Азији, у областима са умереном климом, али се разни примерци могу наћи широм света.

па _____ али _____

12. Поред датих реченица напиши да ли је везник *но* у њима синониман са везником *али* или са везницима *нећо/већ*, па одговори на захтев испод њих.

а) Јутрос смо свратили, *но* нисмо их затекли код куће. _____

б) Нисмо се претходно најавили телефоном, *но* смо их својим доласком изненадили. _____

в) Вратила бих ти сутра књигу, *но* нисам је још прочитала. _____

г) Допала ми се представа, *но* нисам је одгледала до краја. _____

Допуни реченицу са *може* / *не може*.

Кад је везник *но* синониман са *али*, иза њега у књижевном језику _____

стајати енклитика, а кад је синониман са *нећо/већ*, _____.

13. Подели усправним цртама следећу комуникативну реченицу на независне, а затим допуни текст испод ње.

Своје детињство проживех безазлено, своју младост проживех лакомислено, али сада гледам на своју прошлост критички.

Прва и друга реченица стоје у _____ односу, који није обележен везником, већ _____. Друга и трећа реченица стоје у _____ односу, чије је обележје везник _____.

14. Напиши у ком се напоредном односу налазе независне реченице у следећим примерима:

а) Спремили смо и гардеробу и ципеле, једино што нисмо купили карте за тај концерт.

б) На концерт идемо сви заједно, *но* нису ми се још сви јавили да то и потврде.

в) Нисмо купили карте, нити планирамо да идемо са вама на тај концерт.

а) _____ б) _____ в) _____

15. Допиши запете тамо где је потребно.

- а) Лепе речи вреде много а коштају мало. б) Лепе речи вреде много и коштају мало.
в) Лепе речи вреде много само коштају мало. г) Лепе речи вреде много али коштају мало.
д) Не само да вреде много но и коштају мало. ђ) Лепе речи или вреде много или коштају мало.

16. Напиши који напоредни однос запажаш у следећој реченици.

Боље је чинити мало а добро, него много а лоше. _____

17. Допуни реченицу наглашавајући закључни напоредни однос међу двама независним предикатским реченицама.

Све задатке сам урадила тачно, _____, сигурно ћу добити петицу.

18. У следећем примеру изостављен је везник. Заокружи слово испред оног који треба додати да бисмо добили две независне реченице:

Време је лепо, _____ је топло.

- а) чим б) док в) ако г) али д) јер ђ) кад

19. Заокружи слова испред реченица у којима не треба да стоји запета испред *не*ио.

- а) То ми уопште не помаже, него ми баш одмаже.
б) Лек не само што је скуп, него и не делује.
в) Не само што је вода била хладна, него је и ветар дувао.
г) Данас се нећемо купати, него ћемо остати у соби.
д) Књига не само што ми је била занимљива, него ме је и инспирисала за писање.
ђ) Нисам проводила време седећи испред екрана, него сам узела занимљиву књигу.

20. Заокружи слово испред реченице у којој постоје два права објекта у напоредном односу.

- а) Професор је прочитао тридесетак наших радова.
б) За Марију и мене то је веома добра вест.
в) Прочитајте преко лета обавезну лектуру или књигу по избору.
г) Друштво ми праве Милош и Александра.

21. Напиши у ком напоредном односу се налазе прави објекти у следећем примеру.

Свакодневно гледање телевизијских вести код старијих људи може да изазове несаницу, страх, главобоље, нападе панике, па чак и отежано варење.

22. Подвуци праве објекте у саставном односу у следећој реченици.

За време школских часова, док је професор, са шиљастом прогрушаном брадом, објашњавао грчку азбуку, дечак је кроз прозор гледао врхове дрвећа пуне још бујног септембарског зеленила, и делић светлог неба у даљини.

23. Прочитај реченицу, а затим допуни захтев испод ње.

Племенита дела и вруће купке најбољи су лек за потиштеност.

Допуни следећу тврдњу.

У наведеној реченици две синтагме у функцији _____ стоје у _____ односу.

24. Напиши у ком напоредном односу стоје зависне реченице у следећем примеру.

Милош не зна ни да пева ни да свира клавир.

25. У следећој реченици подвуци везник који је обележје напоредног односа и напиши назив тог односа на датој линији.

Реч *сабоџажа* потиче од француске речи *sabots*, што значи „дрвена ципела”, а тиче се догађаја у време буржоаске револуције, када су гневни радници дрвене ципеле убацивали у фабричке машине.

26. Заокружи слова испред стихова у којима је *ал'* везник, а не речца.

а) Из гнезда свог се креће,
ал' нов ће наћи дом...

б) Још је лишће на дрвећу,
ал' је жуто...

в) Ал' је леп овај свет,
овде поток, овде цвет...

г) Е, кад се само сетим,
ал' се некад добро јело, баш...

27. У следећем примеру подвуци две зависне (изричне) реченице у саставном односу, па одговори на захтев испод њега.

Гледајући кроз прозор како пада снег и људи се клизају, решио сам да сачекам да вејавица престане.

Заокружи слово испред функције подвучених реченица.

а) субјекат б) прави објекат в) одредба за начин

Основни појмови о негацији

1. Поред датих реченица напиши П ако су потврдне, а О ако су одричне.

а) Киша је престала. _____

б) Киша није престајала цео дан. _____

в) Никада нисам волео кишу. _____

г) Обожавам пљусак. _____

д) Мрзим невреме. _____

ђ) Не волим сунчано време. _____

2. Следеће потврдне реченице претвори у одричне.

- а) Разговарао бих о томе. _____
- б) Ко ће доћи сутра код тебе? _____
- в) Затварајте врата! _____
- г) Беху то славна времена. _____
- д) Он чу наш разговор. _____
- ђ) Дан је био одмакао. _____

3. Следеће одричне реченице претвори у потврдне.

- а) Не узимајте овај лек на празан стомак! _____
- б) Није ли оно Милан? _____
- в) Ни ти ни ја то нисмо знали. _____
- г) Нисам ли ти то већ причао? _____
- д) Немамо чај. _____
- ђ) Од руке ти ништа не родило! _____

4. Напиши два везника која би могла стајати уместо подвученог, а да се значење реченице не промени.

Клеопатра није била Египћанка, него Гркиња.

5. Препиши следеће реченице тако што ћеш исправити грешке у њима.

- а) Сваког дана нашег летовања није падала киша.

- б) Увек ми не даш ни парче чоколаде.

- в) Шта ти се недопада? Све ми се недопада.

- г) Сваки ученик у нашем одељењу нема осигурање.

6. Прочитај како гласи један графит, па одговори на захтев испод њега.

Непажња никад не остаје незапажена!

Заокружи слово испред реченице која има исто значење као графит.

- а) Непажња се увек запази. б) Непажња увек остаје незапажена. в) Пажња се увек запази.

7. Заокружи слова испред примера у којима је поштовано правило о двострукој негацији.

- а) ничим изазвано б) ничим неизазвано в) ни од кога неподржан г) ни од кога подржан
- д) никада незаборављена ђ) никада заборављена е) ничим условљена ж) ничим неусловљена

8. У следећој реченици подвуци реч која треба да буде употребљена у негираном облику.
Мисао крајње неочекивана, никаквим чињеницама поткрепљена, осим мојим незнањем и сумњичавошћу.

9. Заокружи слова испред парова реченица које имају исто значење.

- а) Ја сам увек неодлучан. / Ја никад нисам одлучан.
- б) Увек је присутан на часу. / Никад није одсутан са часа.
- в) Ред се свуда поштује. / Ред се нигде не поштује.
- г) Гажење траве нигде није дозвољено. / Гажење траве је свуда забрањено.
- д) Прописи се увек крше. / Прописи се никад не крше.

10. Заокружи слово испред примера који треба да стоји уместо знака питања.

Не сматрам да сам погрешно.

Сматрам да нисам погрешно.

Никад не једем оно што не волим.

?

а) Никад не једем оно што волим. б) Увек једем оно што не волим.

в) Увек једем оно што волим.

11. Међу наведеним примерима са двоструком негацијом за два не постоји одговарајућа потврдна реченица, па не постоји ни тачан одговор. Заокружи бројеве испред примера у којима је у загради дат погрешан одговор.

- 1) Грожђе није необрано = (Грожђе је обрано.)
- 2) Нико нас не чека = (Чекају нас сви.)
- 3) Неки уметници нису неангажовани. = (Неки уметници су ангажовани.)
- 4) То удружење није независно од државе. = (То удружење је зависно од државе.)
- 5) Он ништа не зна о томе. = (Он све зна о томе.)

12. Ако у реченици *Он вози до Београда не заустављајући се усиди* заменимо место речци *не* и добијемо реченицу *Он не вози до Београда заустављајући се усиди*, да ли се смисао реченице променио? _____

13. Постоји анегдота да је Алфреда Хичкока, славног режисера, кад је имао пет година, отац послао са цедуљом у полицијску станицу. На папиру је писало да је дечак био несташан и да заслужује пет минута иза решетака. Полицајац коме је предао цедуљу урадио је како је написано, образложивши то једном реченицом. Заокружи слово испред те реченице.

- а) Неваљали дечаци никад на крају не буду кажњени!
- б) Неваљали дечаци увек на крају буду некажњени!
- в) Неваљали дечаци никад на крају не буду некажњени!

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

Напоредне конструкције

Врсте напоредног односа међу независним реченицама	Примери	Обележја
саставни	– Марина је пошла у шетњу <u>и</u> повела свог млађег брата. – Марина је ушла у кућу, <u>па</u> је телефонирала баки. – Телефонирала је баки, <u>те</u> се договорила са њом о посети. – Није изашла из куће <u>нити</u> је посетила баку. – Марина није <u>ни</u> отишла у продавницу <u>ни</u> посетила баку.	и, па, те, нити, ни
раставни	– <u>Или</u> се јави телефоном, <u>или</u> сврати код мене после подне. – Марина ће звати телефоном <u>или</u> ће свратити после подне.	или
супротни	– Изашла је из куће, <u>а</u> није се ником јавила. – Отишла је у посету баки, <u>али</u> није свратила у продавницу. – Марина није пошла у шетњу, <u>но</u> је остала код куће. – Није повела млађег брата, <u>него</u> је отишла сама. – Баку није посетила, <u>већ</u> јој је телефонирала.	а, али, но, него, већ
закључни	– Бака данас није код куће, <u>према томе</u>, нећу је посетити. – Превише се уморила, <u>дакле</u>, неће ићи у шетњу.	према томе, дакле
искључни	– Сви су изашли у шетњу, <u>само</u> је Марина остала код куће. – Сваког дана устаје рано, <u>једино што</u> недељом дуже спава.	само (што), једино (што)
градациони	– <u>Не само што</u> је посетила баку <u>него</u> је стигла и у куповину. – Није стигла ни у куповину, <u>а камоли</u> да посети баку.	не само што/да... него/но/већ а камоли

Врсте напоредног односа међу речима, синтагмама и зависним реченицама	Примери	Функција	Врста конституентске јединице
саставни	– <u>Милица и Јелена</u> ће купити карте.	субјекат	речи
раставни	– Купићу <u>неку добру књигу или занимљив филм</u> .	прави објекат	синтагме
супротни	– Није дошао <u>зато што се разболео</u> , а не зато <u>што је заборавио</u> .	прилошка одредба за узрок	зависне реченице
градациони	– Нећу ићи на концерт <u>ни ако буде лепо време</u> , а камоли <u>ако буде киша</u> .	прилошка одредба за услов	зависне реченице

Негација

Предикатске реченице	● потврдне → глагол у потврдном облику (Куйио је лимун.) ● одричне → глагол у одричном облику (Није куйио лимун.)
Одричне реченице	● опште негирање → негира се садржај ситуације у целини (Није куйио лимун.) ● посебно негирање → пориче се садржај одређеног конституента (Није куйио лимун, већ мандарине.)
Двоструко негирање	Уз одричне заменице и прилоге негира се и глагол (Нико ништа није куйио.)

СИНТАКСА

УПОТРЕБА И ЗНАЧЕЊЕ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

Гласају свакога
ко се залаже
за правду.

НЕ!

ДА!

Гласају за свакога
ко се залаже за
правду.

Језик
у употреби

Да ли знаш који су
нелични глаголски
облици видски
обележени?

Лични глаголски облици и категорија глаголског вида

У српском језику, као и другим словенским језицима, глаголи имају **вид** – граматичку категорију по којој се деле према трајању радње, стања, збивања на **свршене** и **несвршене**, с тим што постоје и двовидски глаголи, који у контексту остварују један од два вида. Већина глаголских облика може се градити од глагола оба вида. Ипак, постоје глаголски облици који су **видски обележени**, што значи да се граде само или углавном од глагола једног вида. Кад су у питању лични глаголски облици, такви су имперфекат и аорист.

Имперфекат се гради искључиво од несвршених глагола, који означавају неограничено трајање радње, стања, збивања (*Они ишло разговараху у соби*), а аорист се гради најчешће од свршених глагола, који означавају ограниченост трајања, тј. завршеност радње, стања, збивања (*То ми он рече*).

Основна употреба и значења личних глаголских облика

Лични глаголски облици се деле на времена и начине.

Глаголским временима се радња, стање, збивање смештају у садашњост (презент), прошлост (перфекат, аорист, имперфекат, плусквамперфекат) или будућност (футур I).

Глаголским начинима се исказује заповест, молба, забрана (императив), могућност вршења радње, жеља, претпоставка да ће се радња догодити (потенцијал, футур II).

Сваки глаголски облик може имати више значења (као што сваки падеж има више значења). Основно значење глаголских времена је временско, а глаголских начина модално, али времена могу имати и модална значења, а начини временска.

- **Временска значења** се односе на неко време: прошло, садашње или будуће. У оквиру тог времена се увек оријентишемо према одређеном тренутку – тренутку говорења или неком другом тренутку. На основу тога издвајају се два временска значења.

1) **Апсолутно значење** се остварује у односу на тренутак говорења. Ситуација означена глаголом може бити истовремена с тренутком говорења (*Сада учимо о значењу глагола – апсолутни презент*), може се реализовати пре тренутка говорења (*Прочитали смо Проклећу авлију прошлог месеца – апсолутни перфекат*) или после тренутка говорења (*Вечерас ћу после часова ћи на терени – апсолутни футур I*). Непосредно пре тренутка говорења остварује се радња коју означава апсолутни аорист (*Помислих сад на сестру*).

Шта мислиш,
да ли су придеви
айсолућан и
релативан
антоними?

Шта мислиш, зашто
се у граматици
време представља
линеарно?

2) **Релативно значење** се остварује у односу на други тренутак (прошли или будући), а не на тренутак говорења: *Сушра ћућујемо на море* (релативни презент), *Чула сам да је Милица ћисала архићекшуру* (релативни перфекат), *Знао је да ће ћасћи киша* (релативни футур I).

Временска значења постају **квалификативна** када се глаголским обликом означава нека чињевица, привремено или стално својство неког појма (Дунав се улива у Црно море, *Ту се некада налазио ирад).*

■ **Модална значења** се односе на не-реализовану (неостварену) радњу, односно на став говорника према таквој радњи. Тај став може подразумевати заповест, молбу (*Врайи ми књију – императив*), жељу, намеру (*Ишли бисмо сад у њарк – потенцијал*), услов за вршење неке друге будуће радње (*Ако се будем врайила раније, ручак ћу сиремићи ја – футур II*) итд.

Традиционално се издваја и такозвана **гномска употреба** глаголских облика, коју уз времена и начине нећемо посебно наводити. Она се односи на глаголске облике у пословицама и изрекама. У њима је, тумачећи свет у којем живи, народ мудро и језгровито уобличио вековно искуство, стечено у разноврсним ситуацијама. У гномској употреби глаголски облици такође могу имати различита значења: *Гвожђе се кује док је вруће* (апсолутно квалификативно значење презента), *Ако ми је сћао на ћућ, не може на срећу* (модално значење перфекта), *Ко ћрсти да и руку ће даћи* (модално значење футура I), *Чини добро, не кај се, чини зло, надај се* (модално значење императива) итд.

Сећаш ли се још неке употребе термина модални у граматички?

Знаш ли зашто се употреба глаголских облика у пословицама зове гномска?

Какве све форме пословица постоје?

Употреба и значење неличних глаголских облика

Употреба неличних глаголских облика у реченици и синтагми разликује се од употребе личних.

Подсети се, пре свега, на употребу глаголских прилога, садашњег и прошлог. Они се у реченици односе на субјекат.

ПРАВИЛНО	НИЈЕ ПРАВИЛНО
Читајући књигу, добио сам једну идеју.	Читајући књигу, једна идеја ми се појавила.
Одмахнувши неспретно руком, Ненад је срушио књигу, али је наставио да пише.	Одмахнувши неспретно руком, књига је пала, али је Ненад наставио да пише.

Када глаголски прилози творбом претварањем постану придеви, добијају граматичке особине придева: *бивши / будући краљ, ћућујуће ћозоришти* итд., а тако је и са глаголским придевима: *ограсли људи, зрело воће, ћрочићана књића, исцећлана хаљина* итд.

Глаголски прилози остварују различита прилошка значења, нпр.:

- временска: *Пућујући на море, срела сам сћао друја у авиону.*
- начинска: *Завршила сам домаћи не ћрекидајући ћисање ни за ћрен.*
- узрочна: *Закаснивши на аућобус, ћресјавао је код рођака.*

Употреба глаголских придева је везана за грађење сложених гл. облика у активу и пасиву, а употреба инфинитива за неке синтаксичке конструкције (главна реч у глаголској синтагми) и функције (допунски део сложеног предиката, субјекат, прави објекат).

Глаголска времена

Презент

Подвуци у реченици презент који означава радњу истовремену с тренутком говорења.

– Ти, Петре, пресјаваши јуџро, а ја се већ сјремам и чекам ше ускоро йред школом.

Шта мислиш, може ли се садашње време у српском језику означити још неким глаголским обликом осим презентом?

Зашто се квалификативни апсолутни презент понекад назива географски?

Зашто је наративни презент стилски обележен?

Када се радња остварује истовремено с тренутком говорења (сјремам се), презент има **апсолутно значење**.

По употреби и значењима презент је међу глаголским облицима најразноврснији.

■ **Апсолутно значење** презент има када се радња врши истовремено са тренутком говорења (обично у дијалогу):

- Ових дана боравимо на селу;
- Ево, јада јака киша, ја не излазимо никуда;
- Мама сад сјрема ручак, ја се зајшо не јавља на йелефон.

Такав презент се употребљава само од несвршених глагола (Ми сада радимо домаћи, а не *Ми сада урадимо домаћи). Зато је ово значење презента видски обележено.

Када се презентом исказују сталне ситуације, стална својства или способности које постоје и у тренутку (времену) говорења, такав презент се назива **апсолутни квалификативни презент**. И он се употребљава само од глагола несвршеног вида:

- Дуж йранице Србије са Бујарском йрошеже се величансйвени венац Сйаре йланине.
- Свој йенейски материјал бића носе у облику ДНК.
- Ймам зелене очи.
- Ми йоворимо француски.

■ **Релативно значење** презент има кад означава напоредност радње с неким прошлим или будућим тренутком.

Када се презентом означавају радње напоредне с неким временом у прошлости, тј. кад презент означава прошле радње, назива се **наративни презент**. Употребљава се и од свршених и од несвршених глагола:

- Јуче у йозоришйу налейшим на Милоша.
- Синоћ одемо на йредсйаву и уживамо у Нушићевој Минисйарки.

Када се презентом означава радња напоредна са неким будућим тренутком, тј. кад презент означава будуће радње, назива се **презент за будућност**. Употребљава се од несвршених глагола:

- Сјижемо на сјаницу за јеш минуџа.
- Вечерас идемо у јозоришће.
- У субоју славим рођендан.

Када се презентом означавају радње које се понављају или радње које се врше по неком природном закону, обичају или навици, такав презент се назива **релативни квалификативни** презент. Употребљава се од глагола оба вида, за разлику од апсолутног квалификативног презента:

- Сунце излази на истоку, а залази на зайагу (или Сунце изађе на истоку, а зађе на зайагу);
- Уочи Ускрса бојимо јаја, ја их чувамо за недељни доручак (или Уочи Ускрса обојимо јаја, ја их сачувамо за недељни доручак);
- Свакој дана шейам уз реку, а јојом јролазим кроз велики јарк (или Свакој дана јрошейам уз реку, а јојом јрођем кроз велики јарк).

■ **Модално значење** презент има кад означава став према нереализованој (неоствареној) радњи.

Тај став може означавати заповест, захтев, жељу, молбу, сугестију да се радња оствари (обично у изричним реченицама):

- Рекла сам му да ми враџи књију.
- Замолила сам Нину да зайвори јрозор јер дува вешар.
- Милош је желео да јренира мачевање.

Значење намере да се нека радња врши остварује презент у намерним реченицама (ту се може заменити потенцијалом):

- Идем на билејарницу да кујим карџе.
- Човек јриђе да јомојне жени.

Значење услова за вршење неке друге радње остварује се презентом у условним реченицама (ту се може заменити футуром II):

- Ако ми се јавиш, јридружићу ји се јосле јодне у шейњи.
- Ако сјијнемо јре мрака, обићи ћемо данас ејно-јарк Срна (то значење се исказује и футуром другим: Ако ми се будеш јавио / ако будемо сјијили).

Одело чини или не чини човека?

Пословице суштински изражавају народни дух, обликован кроз вековно искуство, и са осталим делима народног стваралаштва важан су део културног наслеђа сваког народа.

Пре него што је Орфелин 1783. г. преузео реч јословица из руског језика, да би у делу Искусни јодрумар означио врсту кратке, мудре изреке, Венцловић је у првој половини 18. века користио изразе:

казују људи, веле људи, или шјо у нас нека реч има јје се јовори, а према Караџићу, народ је говорио: шјоно сјари веле, шјоно (има) ријеч, или шјоно бабе кажу.

Навешћемо неке пословице које с глаголима у квалификативном значењу језгровито и мудро упозоравају на привид спољашњости, односно на разлику између изгледа – који може да превари – и стварних врлина.

- Ако је и го, али је соко.
- Ако је и црна крава, бијело млијеко даје.
- Бибер је зрно малено, али пред господу излази.
- Вук длаку мијења, али ћуд никада.
- Није злато све што сија.
- Сребрно седло не чини добра коња.

Народ пак каже да има и ситуација када је спољашњи изглед важан, тј. да се по спољашњости и понашању могу сазнати нечије мане и врлине (мада у мањем броју пословица):

- Познаје се коза по розима.
- У чем те виде, у том те и пишу.

Да ли је перфекат правилно употребљен у реченици Он зна *џу њесму*, свирао је *јуче* на концерту?

- **Презент у функцији допуне** глаголима непотпуног значења употребљава се као конструкција *да* + *џрезент* (*мора да ради*), која се може заменити инфинитивом (*мора радиџи*):

– уз модалне глаголе (*моћи, хџеџи, смеџи, мораџи, џребаџи, умеџи*):

Хџела сам да џођем раније, али сам се неџио задржала у кући, Морамо на време да џрочиџамо џу књију;

– уз фазне глаголе (*џочеџи, насџавиџи, џресџаџи, џочињаџи, џре-сџајаџи, насџављаџи*):

Почео је да сџудира медицину, Оџац је насџавио да џрича о доџађајима с леџовања.

У овим случајевима презент нема ни временско ни модално значење.

Перфекат

Подвуди у реченици перфекат који означава радњу остварену пре тренутка говорења.

– *Јуџрос сам иџао зубару на редовну конџролу, џоџио сам џрошле недеље доуџиовао са мора.*

Када се радња остварује пре тренутка говорења (*сам иџао*), перфекат има апсолутно значење.

- **Апсолутно значење** перфекат има кад означава радњу која је остварена пре тренутка говорења. То значење се најчешће исказује свршеним глаголима.

– *Оџворили смо џрозор.*

– *Проверили смо да ли су враџа закључана.*

– *Јуче ме је сџари школски друџ џозвао на џрославу џоџиџице наше маџуре.*

– *Лекар ми је објаснио заџио је рекреатџивно бављење сџорџом здраво.*

Када се перфектом исказују сталне ситуације или стална својства која постоје и у тренутку (времену) говорења, такав перфекат се назива **апсолутни квалификативни** перфекат.

– *Месеџ је сијао над луком и брдима која су се дџзала над џом.*

– *Град се џросџирао дуж обала река.*

- **Релативно значење** перфекат има кад означава радњу која је претходила неком другом, прошлом тренутку, а не тренутку говорења:

– *Током џуџовања ми је рекао да је џреџходне џоџине обџао џврђаву у Нишу.*

– *Сазнао сам да је џре два месеца џрославио џунолеџсџиво.*

– *Кад сам сџиџао на сџаницу, ауџобус је већ оџиџао.*

Тренутак којем претходи радња исказана перфектом може бити и у будућности:

- Суџра ћу сазнати шта сам добила на контролном.

Када се перфектом означи повремено или привремено својство појма које се испољило у прошлости, онт се назива **релативни квалификативни перфекат**.

- Обишли смо оштак тврђаве која се некада налазила у јорњем делу старој прага.

■ **Модално значење** перфекат има кад означава став према некој нереализованој радњи.

Тај став може означавати услов везан за неостварену радњу или претпоставку, увереност да ће се радња остварити:

- Да смо му помоћ, завршио би тај посао данас.
- Ако се усиј ниде не задржимо, сјили смо за два сат.

Такође, перфектом се може означавати заповест или захтев да се радња оствари (у заповедним реченицама):

- Да си одмах ушао и сјерио собу!
- Да ниси померио ту сволицу!

У поредбеним реченицама перфекат такође означава неостварену радњу:

- У ноћи је поље уно свићаца изгледало као да су се звезде излиле на њега.
- Приликом сусрета су се поздравили као да су се јуче распали.

Крњи перфекат

Од перфекта се овај облик разликује по стилској вредности, јер означава емоционални став према неком догађају, па је у употреби најчешће експресиван.

■ **Апсолутно значење** има крњи перфекат када се њиме исказује радња у прошлости остварена пре тренутка говорења:

- Сјила мама, отвори јој враћа!
- Мој браћ јуче дао јол на самом крају ушакмице!

Такав крњи перфекат је чест и у новинским насловима:

- Сјиле врућине.
- Поскујела сјруја.
- Наш тенисер освојио Вимблдон.

Шта мислиш, којим се глаголским облицима може означити понављање радње у прошлости?

Који глаголски облик сведочи?

Са становишта доживљености радње, постоји разлика између реченица

Сјилили јосили. и Сјилили су јосили.

Прва, с крњим перфектом, директно указује на то да говорник непосредно присуствује догађају.

Друга, с перфектом, може, поред тога, указати и на говорниково логичко закључивање о догађају: *Изгледа / По свему судећи, јосили су сјилили и сл.*

Уз крњи перфекат се у реченици не може употребити показатељ става:

**Изгледа, сјилили јосили.*

При означавању доживљене или јосведочене радње, којој је говорник непосредно присуствовао, употреба крњег перфекта се у српском језику, дакле, разликује од употребе осталих прошлих времена.

Одређени граматички облик може, значи, указати и на веродостојност исказа у комуникацији.

(Љ. Поповић, *Контрастивна граматика српског и украјинског језика*, прилагођено)

■ **Релативно значење** крњи перфекат има у приповедању, када означава радњу која је претходила неком другом, прошлом тренутку, а не тренутку говорења:

– *Било је хладно: снећ јао јо крововима, засуо дворишта, украсио крошње...*

Можеш ли да се сетиш примера за употребу крњег перфекта у административном стилу?

■ **Модално значење** крњег перфекта остварује се у жељним реченицама:

– *Жив ми био!*
– *Бој ти јомојао!*
– *Увек среће имао!*

Плусквамперфекат

Пронађи у реченици глаголски облик са значењем прошле радње која је претходила другој прошлој радњи.

– *Своју стару кућу беху саградили на брду изнад реке, а касније су уз реку јодили нову.*

Плусквамперфекат најчешће означава прошлу радњу која је претходила некој другој прошлој радњи (*беху саградили*), па је његово основно значење **релативно**.

■ **Релативно значење** плусквамперфекат има кад означава радње које су се извршиле у прошлости пре неке друге прошле радње.

У савременом језику плусквамперфекат се најчешће замењује перфектом:

– *Најушћајући шпрі, окренуо сам се јер ме нека деца беху звала (Најушћајући шпрі, окренуо сам се јер су ме нека деца звала).*
– *Био сам јошао раније у школу, ја сам сврајио у књижару (Пошао сам раније у школу, ја сам сврајио у књижару).*

Посебно се ретко у савременом језику употребљава плусквамперфекат који се гради од имперфекта глагола *бити*, јер има архаичан призвук (нпр. *Мај већ беше јрошао*).

Овај глаголски облик се чешће среће у књижевноуметничком стилу:

- Био је порошао са породицом, дуж Дунава и дуж Тисе, скоро сва већа месеца, штрчујући заједно с браћом, све док се није оженио и враћујући у војску. [...] Пред зору, био је сањао о жени и мислио је на њу и сад, посмајрајући кроз замаћено сјајло своја коња [...]

Аорист

Пронађи у реченици глаголски облик који означава радњу извршену непосредно пре тренутка говорења.

- Они већ сјишоме до језера – рече Никола док смо се приближавали Палићу.

Аорист означава доживљену прошлу радњу која се остварила непосредно пре тренутка говорења (сјишоме), и то је његово **апсолутно значење**.

Аористом се често исказује неки емоционални став, па је он у употреби експресиван, стилски обележен глаголски облик. Гради се од свршених глагола, а понекад и од несвршених, али се тада обично временском одредбом ограничава трајање радње (Досад седесмо на клуци).

- **Апсолутно значење** има аорист када се њиме означава радња која се извршила непосредно пре тренутка говорења.

- Малойре позвах Јовану.
- Шта ти то рече?
- Уф, поломих чашу.
- Одоше они, па ћемо и ми ускоро креснути.

- **Релативно значење** има аорист када означава радњу која се вршила у одређеном времену у прошлости, изван тренутка говорења.

- Тада уђосмо у просјорију јуну људи.
- Увече сјишомо у Пирош, чувен по ручно шканим ћилимима.

Релативни аорист најчешће се употребљава у приповедању, па се назива и **приповедачки аорист**. Овај облик у приповедање уноси динамичност, јер означава доживљене радње.

- Сви ућушаше, деда настави своју причу, а ја се кришом заљегах у његово драго лице.

- **Модално значење** аорист има кад означава став према некој нереализованој радњи.

Тај став може означавати услов везан за неостварену радњу или претпоставку, увереност да ће се радња остварити:

- Да му јуче помојосмо, данас би он завршио посао.
- Ако се ниде не задржимо, сјишомо за два сата.

Знаш ли који су глаголски облици при исказивању низа догађаја најчешћи, па се називају приповедачки облици?

Глаголски облици за означавање прошлости

Иако се прошлост може означити многим глаголским облицима у српском језику, и то тако да се понекад могу заменити један другим, њихова употреба се разликује.

У свим функционалним стиловима перфекат је најчешћи, јер је стилски неутралан, а у разговорном и књижевноуметничком стилу су, уз њега, у приповедању чести и приповедачки аорист и презент. Они су стилски обележени, јер уносе динамичност у приповедање:

С њролећа се Морава изли. Појлави њиве и ливаде у долини, људи се иселише из кућа у њољу и на брзину склејаше од њрућа и блаића колибе на њадинама изван домашаја воде.

(Д. Ненадић)

С перфектом би текст изгледао овако:

С њролећа се Морава излила. Појлавила је њиве и ливаде у долини, људи су се иселили из кућа у њољу и на брзину склејали од њрућа и блаића колибе на њадинама изван домашаја воде.

Перфекат се не замењује другим глаголским облицима:

- у краћим облицима новинарског стила, вести или извештају, тј. при информисању;
- у научном стилу, где је најважније прецизно описивање и дефинисање појава и појмова;
- у административном стилу, где је употреба речи устаљена и одређена.

Ево како би изгледале вести када би се у њима појавио аорист уместо перфекта:

- Јуче у њозоришћу сазнамо да се не сћекосе услови за њремијеру мјузикла.
- Оишћина ѡреузе обавезе веће од износа одобрених средсћава и не ућврди сћварно сћање своје имовине.
- Социјални сћаишус ѡензионера се не ѡйрави јер се расћ ѡензија још увек не усклади са расћом ѡрошкова живошћа.

Такође, аористом се може означити намера да се радња изврши (непосредно после тренутка говорења):

– Соња иде кући, ѡа одох и ја!

Имперфекат

Који је облик глагола бићи употребљен у реченици Шћа ѡо би, а који у реченици Шћа ѡо беше?

Подвучи у реченици глаголски облик са значењем радње која се вршила у одређено време у прошлости.

– Ошћац шћој јућра ѡажљиво чићаше новине не обазирући се на роћака.

Имперфекат означава радње које су трајале у прошлости (чићаше) напореда с неком прошлом ситуацијом (шћој јућра), па је његово значење увек **релативно**.

Има ли значењске разлике између реченице Како се звасће (са имперфектом) и реченице Како се зовесће (с презентом)?

Гради се само од несвршених глагола, па је видски обележен облик.

■ **Релативно значење** има имперфекат када се њиме означавају радње које су се вршиле напореда с неком другом прошлом радњом или неком прошлом ситуацијом.

- Кад смо ѡролазили ѡред њих, они мирно сећаху и разговараху о неким важним шемама.
- Многи људи сћајаху окућљени око сћоменика шће вечери.

При исказивању временски неограничене радње у прошлости, имперфекат има и стилску вредност:

- Он ћућаше и іледаше у освесћљено небо.

Перфекат би ту био неутралан:

- Он је ћућао и іледао у освесћљено небо.

У говорном језику се имперфекат скоро сасвим изгубио, а употребљава се још увек у устаљеним питањима с глаголима *бићи* и *звати*:

- *Шта ти беше?*
- *Одакле ти (оно) беше?*
- *Како се (оно) зваше твој браћу?*

Када се имперфектом означавају нека стална својства или радње које се понављају у прошлости, такав имперфекат се назива **квалификативни**:

- *Урош не имађаше своје деце, али вођаше децу свој браћу.*
- *У души му се, свакога дана, йонављаху мисли о одласку у Русију.*

Имперфекат се данас употребљава углавном у књижевноуметничком стилу.

Футур први

Подвучи у реченици глаголски облик који означава радњу која ће се вршити после тренутка говорења.

- *Найравићу ти лећу шорћу – радосно ће објавићи сестра вече йред мој рођендан.*

Футур први означава радњу која ће се остварити после тренутка говорења (*найравићу*), и то је његово **апсолутно значење**.

■ **Апсолутно значење** футур први има када се њиме означава радња која ће се вршити после тренутка говорења:

- *Сућра ћу ићи на концерћ.*
- *Данас ћемо ручаћи заједно.*
- *Те две књије ћу читаћи на одмору.*

■ **Релативно значење** има футур први када означава радњу која ће се догодити после неког прошлог тренутка:

- *Знао сам да ће тај йлан йройаси.*
- *Тада им би јасно да ће с йријашељима ићи у йланинску кућу.*
- *Она ће йтек йодину касније видећи рођаку.*

Футуром првим се обележава и радња која ће се вршити после неког будућег тренутка:

- *Сајрадићемо кућу йде ће живећи цела йородица.*

Када футур први означава радње које су се у прошлости вршиле по неком устаљеном реду, навици или обичају, па на неки начин квалификују одређени појам, назива се **квалификативни** футур I.

- *Она ће свакога дана устайи на време, доручковаћи и йосвећено вежбаћи.*
- *Данас ћеш на сваком кораку видећи рекламе.*

Зашто футур први нема исто временско значење у примерима Он рече: „Размислићу о йоме” и Он рече да ће размислићи о йоме?

Шта мислиш, да ли је императивно значење јаче у реченици Прочићаћеш што сада или у реченици Прочићај што сада?

- **Модално значење** футур први има кад означава став према неостварању радњи.

Тај став може означавати жељу, заповест, савет, молбу:

- Кујићеш на ијаци воће и јоврће.
- Предаћеш своје радове одмах!
- Прочићаћеш лекцију, подвући најважније делове и размислићи о том садржају.
- Пошражићеш иу књију, зар не!

Глаголски начини

Футур други

Подвуци у реченици облик футура другог, који означава услов за реализовање неке радње у будућности.

- Ако будеш јонела шешир, заштићеш се од сунца.

Футур други означава став према неостварању радњи, нпр. услов (будеш јонела) за остварење неке друге радње, и то је његово основно, **модално значење**.

Овај глаголски облик се употребљава од глагола оба вида у зависним реченицама: условним, временским и односним. У овим реченицама, у већини случајева, може га заменити презент (Ако јонесеш шешир, заштићеш се од сунца).

- **Модално значење** футур други има кад означава:

- услов да ће се неостварена ситуација реализовати у блиској будућности: Ако се будем склонила са сунца, нећу поцрвенети, Ко буде ишао на платинарење имаће вредно искуство;
- претпоставку да ће се нека друга радња вршити: Ако буде сам носио јакет, закасниће и сл.

- **Временско значење** футур други има кад означава:

- радњу која ће се остварити у односу на неку другу будућу радњу (исказану у главној реченици), и то: пре ње (Јавићу ии се чим будем стигла на језеро), после ње (Јавићу ии се пре не^{је} што будем дошла на језеро) или истовремено с њом (Јављаћу ии се док будем уштовала).

У прва два случаја се мора употребити свршени глагол, а у трећем не-свршени.

У односним реченицама такође означава радњу која ће се остварити у односу на неку другу будућу радњу:

- Ученици средњих школа који буду написали најбољи грамски текст биће награђени.
- Ученици ће на сцени Пете београдске гимназије извести драме које жири буде одабрао.

Неки граматичари сврставају футур II у глаголска времена, а неки у глаголске начине, али се у школској пракси уобичајило да се посматра као глаголски начин.

Императив

Пронађи у реченици облике императива, којима је означена заповест.
– *Понеси^ите о^ирему за њ^иланинарење и дођи^ите су^ипра у 7 са^ити на с^итаницу.*

Императив означава став према неоствареној радњи, као што је, на пример, заповест (*п^инеси^ите, дођи^ите*), па је његово основно значење **модално**.

■ **Модална значења** императив има кад означава:

- заповест или забрану: *Сачекај^имо их да се вра^иће!, Не вичи^ите у ау^итобусу!*
- молбу или захтев: *Ку^ии и мени једну кифлу!, О^итвори њ^ирозор, баш је за^иушљиво!*
- савет или упутство: *Пи^ијте више њ^иечнос^ити, До^идајте мало лимуново^и сока у ко^илач итд.*

■ **Временско значење** императив има:

- у приповедању, када се њиме, из стилских разлога, означе прошле радње (тада је увек у 2. лицу јд. без обзира на то у ком је лицу субјекат): *Ја њ^ио^ижури за њ^им, а он бе^ижи у шуму!*
- када означава радње које су се понављале: *Али кад сва^ик њ^иус^ити руку, он њ^иужан, о^ими^ичи жи^ит^ио, њ^ире^ийли^ићи ко^ифице, л^ио^ий^иа^ија^и!, При^ича^иј, њ^ири^ича^иј, а нема ко да чу^ије! итд.*

Потенцијал

Пронађи у реченици глаголски облик са значењем жеље.

- *С њ^иобом бих обишла Вршац и њ^ие^иову околину, њ^ии добро њ^иознајеш њ^иај крај.*

Потенцијал означава став према неоствареној радњи (бих обишла), и његово основно значење је **модално**.

■ **Модална значења** потенцијал има кад означава:

- жељу, спремност да се означена радња оствари: *И^ишли бисмо су^ипра на базен.*
- могућност да се нека радња оствари: *Знам њ^ита бих ура^идила у њ^иа^иквој с^ии^иуа^ицији.*
- услов за остварење друге радње: *Кад бих њ^ирешла 5 км за један са^ит, с^ии^ила бих у два до реке.*
- сврху, намеру с којом се реализује друга радња: *Да бисмо њ^иледали зала-зак сунца, о^иста^ићемо још на њ^илажи.*

Знаш ли које значење имају изрази *буди бо^и с нама, боже ме сачувај* или *боже ме саклони*?

Шта означавају изрази са императивом *њ^иовуци-њ^ио^ите^ини* и *окрени-обрни*?

Знаш ли који је то облик потенцијал прошли?

■ **Временско значење** потенцијал може имати:

– када се њиме исказује доживљена радња која се понављала у прошлости:
Увек бисмо прейливали залив два јуџа, Само су о јоме разјоварали кад би се срели, С времена на време би моја сајоворница зајиварала очи, а онда би настјављала с јричом.

Заменљивост личних глаголских облика

Глаголски облици, као што смо видели, поред значења које је за њих типично, могу имати и друга значења. Због своје вишезначности, већина глаголских облика може се међусобно замењивати.

Заменљивост глаголских времена најупечатљивија је кад означавају прошлост. Најширу употребу има перфекат, јер он може заменити све глаголске облике којима се изражава прошлост. Перфекат који обележава прошлу радњу стилски је неутралан, за разлику од осталих глаголских облика за обележавање прошлости, који су мање или више стилски обележени.

- Синоћ смо ојишили у јозоришће и уживали у јредсјави.
- Ојишили у јозоришће и уживали у јредсјави!
- Синоћ одоше у јозоришће и уживаше у јредсјави.
- Често одлажаху у јозоришће и уживаху у јредсјавама.
- Синоћ су били ојишили у јозоришће и уживали у јредсјави.
- Синоћ оду у јозоришће и уживају у јредсјави.
- Те вечери ће они ојићи у јозоришће и уживаји у јредсјави.

Такође, глаголска времена (презент, футур I, перфекат) могу се понекад замењивати глаголским начинима (императив, потенцијал).

- Прочијаћеће у Чијанци јексј на сјрани 23.
- Прочијајће у Чијанци јексј на сјрани 23.

ИЛИ

- Ако ојворимо јрозор, ући ће свеж ваздух у собу.
- Ако бисмо ојворили јрозор, ушао би свеж ваздух у собу.

ИЛИ

- Ја сам јрчала, викала, дозивала, али ме нико није чуо.
- Ја јрчи, вичи, дозивај, али ме нико није чуо.

Има, наравно, и других случајева у којима је могуће заменити један глаголски облик другим.

ВЕЖБАЊА

1. Одабери међу понуђеним речима одговарајуће и упиши их на линије. Једна реч је вишак.

временска

начине

времена

начинска

модална

- а) Лични глаголски облици се деле на _____ и _____.
- б) Основна употреба времена је _____, а начина _____.

2. Прочитај део једне народне приче.

[...] и момку би сваке ноћи слетела сјајна птица у собу и не би до зоре ока склопио. Једном он запита оца:
 – Које то виле сваку ноћ силазе с нашег брда?
 На то ће отац рећи:
 – Ноћас идем на брдо, да видим која то вила воду напушта.
 И кад се смркне, он оде на брдо и нађе крај извора змајицу.

Препиши на линије подвучене глаголске облике разврставајући их према значењу. Глаголски облици означавају:

- а) радњу која се понављала (потенцијал): _____,
 (и презент): _____,
- б) радњу у прошлости (футур први): _____
- в) радњу која ће се вршити у будућности (презент): _____
- г) неостварену радњу (презент): _____
- д) збивање и радње у прошлости (презент): _____,

3. Поред датих пословица напиши који глаголски облик у њима препознајеш.

- а) Где има века, има и лека. _____
- б) Испеци, па реци. _____
- в) Нашла врећа закрпу. _____
- г) Кад се синовац жењаше, ни стрица не питаше,
 а кад се ражењаше, и стрину припитиваше. _____
- д) Напред не могох, а натраг не дадох. _____
- ђ) Потећи ће вода и на моју воденицу. _____

4. а) Подвуци личне глаголске облике који могу имати апсолутно временско значење.

презент, перфекат, аорист, имперфекат, плусквамперфекат,
 футур први, футур други, императив, потенцијал

б) Подвуци прост глаголски облик чије је основно значење модално.

презент, аорист, имперфекат, императив

5. Упиши у табелу Т ако је тврдња тачна, а Н ако је тврдња нетачна.

а)	Глаголска времена имају апсолутно значење када се радња означена њима остварује у односу на тренутак говорења.	
б)	Апсолутно значење презента исказује се само глаголима свршеног вида.	
в)	Када су лични глаголски облици модално употребљени, то значи да се њима означава неко својство, стално или привремено.	
г)	У релативном временском значењу презент означава радњу, стање, збивање који се врше у прошлости или будућности.	

6. Упиши слово А на линију уз реченице у којима је значење презента апсолутно, а Р уз оне у којима је значење презента релативно.

- а) Ти дремаш, а ја радим! _____ б) Сутра идемо у позориште. _____
в) Кренем јутрос у школу раније и стигнем на време. _____

7. Одреди значење презента у наведеној реченици и допуни закључак.

Гледаш ме чудно, а ја се само преслишавам док мислим на тест.

Презент у datoј реченици има _____ значење.

Реченица *Погледаш ме чудно, а ја се само преслишам док јомислим на тесџи није могућа јер се такво значење презента остварује само од глагола _____ вида.

8. Заокружи слова испред реченица у којима глагол у презенту има апсолутно значење.

- а) За два месеца почиње нови курс руског језика. б) Овога тренутка окрећем твој број телефона.
в) Кренем јуче у град и сретнем твог брата. г) Управо пролазимо поред твоје зграде.
д) За који месец постајем студент. ђ) Можда данас одем до факултета.

9. Подвуци презент у реченицама и одговори на захтев испод њих.

- а) Звао ме је дуго, каже, али сам ја тако лепо сањао да ме нико није могао пробудити.
б) Заспао био јунак у шуми, под дрветом јаворовим. Сања он: отишао на извор-воду [...]

Подвуци реч којом треба допунити реченицу.

Презентом је означена радња која је истовремена с прошлим/садашњим/будућим тренутком.

10. Заокружи слово испред значења презента у наведеној реченици.

Петровићи су тада одлучили да на истом месту подигну нову, удобнију кућу.

- а) апсолутно б) релативно в) модално

11. Подвуци у реченицама облике презента, а затим заокружи слово испред његовог значења.

- 1) У Авлији све као увек. Једне пуштају, други долазе на њихово место, а то се и не примећује.
- 2) А ти „Петракови дани” у рану јесен обично су увијек били празнични, сјајни и пуни шапата, па ме тако повуку и ошамуте да не знам куд бих прије: кроз кукурузе, низ поток, уз бријег.
- а) релативно квалификативно б) апсолутно квалификативно в) модално

12. Прочитај реченицу и одговори на захтеве.

Опробао дјед најприје да се посавјетује са својим рођаком Савом.

Заокружи слово испред значења наведене реченице.

- а) Деда је прво хтео да се посавјетује са рођаком, али се предомислио.
- б) Деда се прво о свему саветује са рођаком.
- в) Деда се прво посаветовао са рођаком.

Допуни закључак.

Презентом је у наведеној реченици означена радња која је истовремена са прошлим тренутком, па је његово значење _____.

13. Заокружи слова испред реченица у којима запажаш апсолутно квалификативно значење презента.

- а) Зовем се Јасна.
- б) Уочи Ђурђевдана беремо пољско цвеће.
- в) Пут од Требиња према мору вијуга између густих жбунова.
- г) Био сам тада дечак, дођем после школе кући, узем лопту, па на ливаду.
- д) Интерпункцијске знаке употребљавамо у писању ради правилног и јасног изражавања.
- ђ) Музеј Лепенски вир се налази испод пута који уз Дунав пролази кроз Ђердапску клисуру.

14. Напиши дате реченице замењујући презент другим глаголским обликом, а затим одговори на захтеве испод њих.

- 1) Рећи ћу им то ако стигнемо тамо пре њих. _____
- 2) Ићи ћемо на концерт ако се сви окупимо. _____

а) Допуни реченицу.

Овим облицима се у условним реченицама исказује услов за остварење неке друге радње, па презент има _____ значење.

б) Напиши назив глаголског облика којим се презент у овим реченицама може заменити:

_____.

15. Напиши дате реченице замењујући презент другим глаголским обликом тако да значење реченице остане исто и допуни закључак.

а) Рећи ћу им то кад стигнемо тамо. _____

б) Поћи ћемо на концерт чим се сви окупимо. _____

Овим облицима се у временским реченицама означава радња која ће се вршити у будућности пре друге будуће радње, па презент има _____ значење.

16. Повежи реченице на левој страни са значењем подвученог презента у њима.

Па куд све, туд и то: од сваке куће има нека стаза или путељак право према млину.

модално значење

[...] доље, у топлој долини, чека ме и мисли на мене онај други (дјед), добри, драго гунђало, који ће до краја туговати и помињати ме ако се изгубим у свом чудесном походу.

апсолутно
квалификативно
значење

– Ево их, враћају се будалаши! – дочекао нас је дјед Раде, чак нам и у сусрет излазећи.

релативно
квалификативно
значење

У рано прољеће, кад опори жилави граб засвјетлуца првим озелењелим пуповима, ево је – однекле се звонко јави кукавица.

апсолутно значење

17. Подвуци у датим реченицама презент са модалним значењем.

а) Путујемо у западну Србију да обиђемо кањон Увца и Милешеву.

б) Деда ми прилази, узима ме за руку и води у врт да ми покаже стару дуњу.

18. Прочитај наведени текст и препиши га замењујући облике презента несвршених глагола облицима свршених. Затим допуни закључак.

Дјед се послушно диже и доводи окретна коњичка. Мајстор га лупка по врату, пита га за здравље, мјери му леђа и најзад му нешто шапуће у само уво.

За означавање низова радњи у приповедању презент се може употребити и од глагола _____ вида и од глагола _____ вида.

19. Подвуци у датим реченицама облик перфекта и одреди његово значење.

а) Разредна нам је јуче предложила да идемо на излет.

Радња је остварена пре тренутка говорења, па перфекат има _____ значење.

- б) Она ме запита када сам се из тог насеља одселила.
Радња је остварена пре друге прошле радње, па перфекат има _____ значење.
- в) Ако се добро припремимо, на планинарењу смо прешли дужу стазу.
Радња није остварена, већ је исказано уверење да ће се остварити, па перфекат има _____ значење.

20. Напиши коју функцију има конструкција *да* + презент у наведеним реченицама и којим се обликом може заменити у тој функцији.
- а) С јесени почиње да се смркава раније. б) Мати је хтела да прича с нама о послу.
в) Могу да кренем тек после 8 сати. г) Он настави да корача, говорећи све живље.
- Презент је у реченицама у функцији _____ сложеног предиката, и може се заменити обликом _____.

21. Заокружи слова испред реченица у којима подвучени облици перфекта и футура првог имају апсолутно значење.

- а) Рекао ми је: „Размишљао сам о томе.” б) Рекао ми је да је размишљао о томе.
в) Он рече да ће размислити о томе. г) Он рече: „Размислићу о томе”

22. Напиши како је у тексту (у односу на облике перфекта у првој реченици) употребљен подвучени облик.

Али је остао у мени, жив, разњежио ме, узбудио, узбунио. Тај обични непознати људски глас, на који се до сад не бих ни осврнуо. Можда зато што се јавио у тишини с онога свијета [...].

Подвучени облик перфекта је употребљен _____.

23. Напиши како су у тексту употребљени подвучени облици перфекта.

Вековима, од проналаска штампе до проналаска фотографије, гравира је светом ширила лепоту градова и обавештавала о биткама и сличним догађањима. Била је важно и веома цењено средство преношења вести. И захваљујући њима данас знамо како су изгледали градови, предели, како се ратовало, живело, одевало.

Подвучени облици перфекта употребљени су _____.

24. Прочитај реченице и допуни закључак.

За свако „свјетско” чудо и покор мој дјед Раде је сазнавао последњи.

Кад је умрла дједова баба Милица, потиштени старац је дуже времена налазио себи разне послове све негдје подаље од куће.

Глаголи сазнаваћи и налазићи су несвршени, и то _____, што указује на понављање подвучених радњи у перфекту, тј. њихову _____ употребу.

25. Подвуци у наведеном тексту апсолутни квалитативни перфект (који није у пасиву).

Мика Алас, славни српски математичар, имао је и звање рибарског мајстора. За збирку којом је представио риболов у Србији награђен је златном медаљом на Међународној изложби у Торину 1911. године.

26. Повежи реченице са употребом и значењем подвученог облика крњег перфекта у њима.

– Ево нас, живи, здрави, посао завршили!

Било је хладно: снег пао по крововима, засуо дворишта, украсио крошње...

Наши момци дошли са златом (наслов у новинама)

Увек среће имао!

релативно

апсолутно

модално

27. Напиши назив подвученог глаголског облика и одреди његово значење.

Два брата су се нашао лицем у лицем кад је 1481. године, једног мајског дана, на ратном походу, изненада умро султан Мехмед Освајач. Старији брат Бајазит, коме су биле тридесет и четири године, и млађи Џем, који је тек био узео двадесет и четврту.

Подвучени облик је _____ и има _____ значење.

28. Заокружи слово испред реченице у којој није плусквамперфектом означена радња која се вршила пре друге прошле радње.

- а) Кад сви беху отишли из куће, попео сам се на таван да разгледам старе слике.
- б) Поред паса пролажаху равнодушно све док једно штене не примише у двориште.
- в) Пожурио је на станицу зато што је био приметио да се возни ред аутобуса поштује.
- г) Био сам решио да то прећутим, али сам на крају попустио пред молбама пријатеља.
- д) У стану који архитекта беше осмислио према нашим потребама, тераса је гледала на исток.

29. Заокружи слова испред реченица у којима је означен овакав след догађаја:

Прво је отишао Петар, па је дошла Милица.

- а) Кад је Милица дошла, Петар је отишао.
- б) Кад је Милица дошла, Петар је био отишао.
- в) Пре него што је Милица дошла, Петар је отишао.
- г) Пре него што је Милица дошла, Петар је већ био отишао.

30. Заокружи слово испред реченице у којој подвучени аорист има апсолутно значење.

- а) – Шта то би? – упита зачуђено мој отац.
- б) – Носим ти књиге – утеши ме мајка док сам лежала болесна.
- в) Тада нас уведоше у велику осветљену салу и сместише на галерију с десне стране.
- г) Једном, у зиму, загледах се у иње на голим гранама и падох не скидајући поглед са њих.

31. Прочитај текст, подвучи у њему облике аориста и одреди његово значење.

Једног дана пустише и ону двојицу трговаца из Бугарске и умјесто у прогонство они кренуше својим кућама. По обичају и ради севапа поклонише ми асуру на којој су лежали.

Аорист у реченицама има _____ значење.

32. Прочитај реченице у којима су подвучени различити глаголски облици за означавање низа радњи у прошлости, а затим заокружи слово испред назива оног облика који не уноси динамичност у приповедање.

Кренули смо ка обали. Спустили смо се прво низ стрму падину, приближили стенама и пронашли лепо, сеновито место. Ту смо онда остали цео дан.

Кренусмо ка обали. Спустисмо се прво низ стрму падину, приближисмо се стенама и пронађосмо лепо, сеновито место. Ту онда остадосмо цео дан.

Кренемо ка обали. Спустимо се прво низ стрму падину, приближимо стенама и пронађемо лепо, сеновито место. Ту онда останемо цео дан.

Крећемо се ка обали. Спуштамо се прво низ стрму падину, приближавамо стенама и налазимо лепо, сеновито место. Ту онда остајемо цео дан.

- а) приповедачки перфект
- б) приповедачки презент гл. свршеног вида
- в) приповедачки презент гл. несвршеног вида
- г) приповедачки аорист

33. Заокружи слова испред реченица у којима је значење аориста модално.

- а) – Прилично је касно, одосмо ми кући!
- б) – Он оде, а не поздрави се!
- в) – Нема Марије овде, одох да је нађем!
- г) – Они одоше, па ћемо ускоро и ми.

34. Напиши назив глаголских облика у реченици и одговори даље на захтев.

Удаљавасмо се од обале, брда се иза нас смањиваху, а море пред нама постајаше све веће.

То је _____, а он означава радњу која је трајала напоредо са

_____ радњом и има само _____ значење.

35. Подвучи видски обележене глаголске облике и одреди им значење у стиховима.

Познала сам те у звонак дан, / дан пијан, свеж и мек.

Чињаше ми се већ давно знан, / знан кад те познадох тек.

То су _____ и _____, а имају _____ значење.

36. Заокружи број испред текста који би могао бити објављен као вест у новинама, а затим одговори на захтев испод њега.

- 1) Кад се на обалу рибарског места под високим брдима сручише каменови, мештани се запрепастише, а рибари изађоше из заклона чим камење престаде да пада.
- 2) Кад су се на обалу рибарског места под високим брдима сручили каменови, мештани су се запрепастили, а рибари су изашли из заклона чим је камење престало да пада.

Заокружи слово испред исказа којим можеш образложити избор тог а не другог текста.

- а) У новинарском стилу се употребљава само перфекат за означавање прошлог времена.
- б) У новинарском стилу се аорист не може употребити за означавање прошлог времена.
- в) У новинским текстовима се аорист употребљава у репортажи, фељтону и сл., а не у вестима, јер је при означавању прошлости у приповедању стилски обележен.
- г) У новинским текстовима се употребљава аорист, али само у спортској и културној рубрици за означавање радње у прошлом времену блиском тренутку говорења.

37. Допуни исказ одговарајућим називом глаголског облика.

У говору се прошле радње најчешће означавају _____.

38. Прочитај наведене текстове и напиши који од њих илуструје научни, а који књижевноуметнички стил.

А

Пре око 66 милиона година океан Тетис је прекривао део Европе и Средоземног мора. Драматичне промене су се десиле када су се неки планински масиви издигли услед јаких тектонских померања. Тада је вода Панонског мора прекрила језерске системе који су се налазили у садашњем Панонском басену.

Б

Пре око 66 милиона година океан Тетис прекриваше део Европе и Средоземног мора. Драматичне промене се десише када се неки планински масиви издигоше услед јаких тектонских померања. Тада вода Панонског мора прекри језерске системе који се налажаху у садашњем Панонском басену.

Текст А илуструје _____ стил, а текст Б _____.

39. а) Допуни исказ.

Футур први има у временској употреби _____ и _____ значење.

б) Напиши на линије које је временско значење тог облика остварено у наведеним реченицама.

1. Рекао ми је да ћете се ви обрадовати поклону, и није погрешно. _____

2. – Радићу и сутра – казаће ми тад дежурни лекар. _____, _____

40. Замени футур први у наведеној реченици другим глаголским обликом који неће променити значење реченице, напиши његов назив и одреди значење оба облика.
 Ти ћеш сестру држати за руку, још је мала. / Ти сестру _____ за руку, још је мала.
 То је _____, који у реченици има _____ значење, као и футур први.

41. Одреди значење подвучених облика футура првог у наведеним примерима.

а) Угледни стручњаци и познаваоци винчанске културе окупиће се сутра на међународној научној конференцији „На изворишту културе и науке”.

Овде означава радњу која ће се вршити после времена говорења, па је његово значење _____.

б) Угледни стручњаци и познаваоци винчанске културе окупиће се на међународној научној конференцији „На изворишту културе и науке”, најављено је на конференцији за новинаре у Туристичкој организацији Србије.

Овде означава радњу која ће се вршити у будућности, али у односу на време пре тренутка говорења, па је његово значење _____.

в) Угледни стручњаци и познаваоци винчанске културе окупиће се те јесени у великом броју на међународној научној конференцији, усвојиће план за изучавање неолитских насеља и, на радост свих стручњака и шире јавности, закључити да се такво благо не сме предати забораву.

Овде означава радње које су се вршиле у прошлости пре тренутка говорења, па је његово значење _____.

42. Подвуци у реченицама релативни футур први и према акценту наведених приповедачких облика који га могу заменити напиши на линије да ли је тај облик презент или аорист.

а) Сљедеће недјеље, ујутру, поћи ће ти дјед у своју собу _____ пођје _____
 да из кофера извади бритву, па да га стриц Ницо обрије. _____ пође _____

б) Мучио се дјед, околишавао, па ће ти онда, _____ йсприча _____
 отворено, испричати своју кућевну невољу. _____ йсприча _____

43. Подвуци у примеру императив и одреди му значење.

– Хајде ти, душо, устај, тражи грабље, па да ја и ти кренемо, ето њега (месеца) сад иза брда.
 Императив је у реченици употребљен у _____ значењу.

44. Заокружи слово испред реченице у којој је подвучен императив са временским значењем.

а) – Врати се брзо и донеси ми поклон – весело ће дечак.

б) – Реци ми где је трг са фонтаном.

в) – Отпевај то у Де-дуру – упутите ме професор.

г) – Моја баба по цео дан чисти, кувај, спремај!

45. Заокружи слова испред реченица у којима потенцијал има модално значење.

- а) Дуго већ стојим овде да бих јавио ако неко наиђе.
- б) Дуго сам стајао ту да бих јављао кад неко наиђе.
- в) Ишла бих у брање биља чим би се сунце појавило за брдом.
- г) Ишла бих у брање биља ако се сунце буде појавило за брдом.

46. Поред датих реченица напиши да ли у њима потенцијал означава намеру, жељу или услов за остварење друге радње.

- а) Желела бих да сутра одемо на плажу.
- б) Ићи ћу рано на плажу да бих била сама у води.
- в) Кад бисмо устали рано, стигли бисмо пре свих.

47. Повежи примере са значењем потенцијала у њима.

– Преноћили бисмо на Тари и онда наставили даље – планирао је отац.

временско

Ноћили бисмо увек на Тари, а онда бисмо настављали даље по очевом плану.

модално

48. Подвучи облике потенцијала у наведеним реченицама и одреди његово значење.

- а) Тог лета би се одједном нагомилали облаци, ветар би дунуо и киша би почела да пљушти.
- б) Разговор би почео рано, у топлој сенци једне настрешнице, која је бивала све краћа, а настављали би га по другим склонитим местима велике авлије, бежећи од сунчеве жеге и гласних и насртљивих хапшеничких игара и свађа.

Потенцијал овде има _____ значење, јер означава збивања и радње које су се у прошлости понављале.

49. Подвучи у реченици облик футура II и одреди му значење.

Али ако буде узнемиравао варош, онда нека бира један од два пута који воде из Травника. Футур II у реченици има _____ значење, јер се њиме исказује став према неоствареној радњи.

50. Замени футур II другим глаголским обликом тако да значење реченице остане исто, а затим напиши који је то глаголски облик.

Ако нешто буде сазнала о матурском испиту, разредна ће нас обавестити.

51. Подвуци футур II у реченицама, а затим поред њих упиши број који одговара редоследу ове радње у односу на другу будућу радњу.

а) Кад поново будете дошли, нешто ћете нам свирати. _____

б) Спремићу собу док ти будеш прао судове. _____

в) Јавићу ти се пре него што будем отишао. _____

1. после друге будуће радње

2. истовремено с будућом радњом

3. пре друге будуће радње

52. Заокружи слово испред реченице која није правилна.

а) Пре него што будемо прогласили победнике, направићемо паузу.

б) Пре него што будемо проглашавали победнике, направићемо паузу.

в) Пре него што прогласимо победнике, направићемо паузу.

г) Пре него што проглашавамо победнике, направићемо паузу.

53. Подвуци футур II у следећој реченици и напиши које значење има у њој.

Ако буде проводио дане не радећи ништа, живот ће му узалуд проћи.

Којим се глаголским обликом футур II овде може заменити? _____

54. Подвуци у тексту приповедачке глаголске облике и одговори на захтев.

И она изађе из конака и врати се кући. А Аладин у нестрпљењу свом дочека је на капији, па виде како наилази држећи још увек у руци зделу порцеланску.

Употребљени облик глагола *видећи* у тексту је _____, а у зависности од тога како се нагласе остали су приповедачки _____ или _____.

55. Подвуци у реченици облике презента којима се означава понављање радње.

Ту где његова улица избија из сивог теснаца под просторе неба, ту се сударају и бесне сви дорћолски ветрови, а лети, у августу, када су ноћи црне и провидне до бездна, падају звезде.

56. Замени свршени глагол у облику футура другог у реченици *Ако се будем склонила са сунца, нећу њоцрвенећи* одговарајућим несвршеним глаголом у истом облику.

57. Подвуци у реченицама глаголске облике и заокружи слово испред њиховог значења.

Пред Други светски рат, писац је кренуо пут Рима. Листа у возу своје раније путописе и не слуту да ће у Риму чути вести о мартовском преврату у својој земљи.

а) апсолутно б) релативно в) модално

58. Подвуци у реченици глаголске облике у релативном значењу и допуни закључак.

Гост којег сам претходног дана видео на тераси запитао ме је тада шта тражим по мраку.

Радња која се вршила пре друге прошле радње означена је релативним _____ глагола *видети*, а радња истовремена с прошлим тренутком релативним _____.

59. Подвуци у тексту модално употребљене глаголске облике и напиши њихов назив.

Желио бих да вратим твоје повјерење, ако је нестало. Ако није, још боље. Цијеним нова пријатељства, она су љубав која нам је увијек потребна, али стара пријатељства су више него љубав, јер су дио нас самих. Ти и ја смо срасли, као двије биљке, оштетиле би се обадвије кад би се одвојиле, жиле су нам испреплетене, и гране.

Ти глаголски облици су _____, _____ и _____.

60. Подвуци облике презента у тексту и одреди им значење.

На својим шетњама по авлији он (фра Петар) тако редовно набаса на Хаима, који, гоњен немиром и сав устрептао, непрестано мења место. Где год дође са својим завежљајем ствари његова сумња у све и сваког већ га чека ту. Он одмах предузима своје *мере иредострожности*. А после дан-два напушта то место и тражи нови и сигурнији лежај.

Презент је у тексту употребљен у _____ значењу.

61. Подвуци у тексту све облике презента и одговори на захтев испод текста.

ВЛАДИМИР: Ми чекамо. Нама је досадно. [...] Добро, сад нам се указује прилика да се разонодимо, а шта ми чинимо? Пуштамо је да пропадне.

Допуни закључак.

Апсолутно (временско) значење имају у тексту сви облици презента, осим презента глагола _____ и _____, чије је значење модално.

62. Напиши поред реченица да ли се радња, стање, збивање означени личним глаголским облицима остварују после радње означене глаголским прилогом или истовремено с њом.

- а) Вредно радећи, стекао је углед. _____
- б) Разносећи свачије речи, ветрови круже над брдима. _____
- в) Преселивши се у други град, полако упознају нове људе. _____
- г) Чувши вест о скором отварању фестивала, обрадовали смо се. _____

63. Прочитај наведени текст и допуни закључак испод њега.

– Зује пчеле? – упита слепи старац.

– Да. Рој прелете преко пута – одговори дечак.

– Чујем и псе, ускоро ће овуда проћи – додао је старац.

У тексту се јављају облици _____, _____,
и _____ (упиши називе гл. облика из текста). Радња означена њима
остварује се у односу на тренутак говорења, па имају _____ значење.

64. Прочитај текст и подвучи у њему глаголске облике с модалним значењем.

[...] Тада је Мика (Алас) предложио да оснујемо засебан оркестар и да се повремено састајемо код сваког редом на овакве другарске седељке. Сви смо одушевљено прихватили и заветовали се да ћемо се редовно састајати. Тај наш завет, у „свирачком друштву Микином”, трајао је без прекида пуних педесет година.

65. Прочитај текст и напиши у ком је значењу употребљени презент у њему.

Као да наставља неки синоћни разговор, он је фра-Петру, док су излазили из ћелије у двориште, говорио живим полушапатом о себи и својим страдањима.
– Ем човека опљачкају, ем га оптуже и затворе! [...]

Презент је употребљен у _____ значењу.

66. Замени једним од глаголских начина футур први у реченици не мењајући њено значење и напиши назив тог глаголског начина.

Сваког дана он ће, рече ми деда, проћи крај наше куће и поздравити нас.

Сваког дана он _____, рече ми деда, _____ крај наше куће и _____ нас.

То је _____, који је у реченици, као и футур први, употребљен временски.

67. Прочитај текст и напиши којим се облицима за означавање радњи које су се понављале може заменити подвучени наративни презент свршених глагола.

При сусретима са фра-Петром некад прође као да га не познаје, некад га само поздрави лаким покретом главе, значајно трепћући очима, а некад приђе и разговара слободно, док се опет нечег не присети и не крене даље.

Наративни презент свршених глагола се овде може заменити:

- а) облицима наративног презента _____ глагола;
б) наративним _____ несвршених глагола;
в) временским _____ глагола оба вида.

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

Назив глаголског облика	Употреба и значења глаголских облика и примери
презент	– Временска употреба • апсолутно значење (<i>Сад <u>разговарам</u> телефоном.</i>) • квалификативно (<i>Добро <u>говорим</u> руски.</i>) • релативно значење (<i>Јуче <u>срећнем</u> Ивана и <u>кренем</u> са њим, <u>Сушра</u> <u>идем</u> на концерт.</i>) • квалификативно (<i>Сунце <u>излази</u> на истоку.</i>) – Модална употреба (<i>Идем да <u>кујим</u> карће за <u>представу</u>.</i>) – Презент у функцији допуне (<i>Морам да <u>учим</u>.</i>)
перфекат	– Временска употреба • апсолутно значење (<i>Јуче <u>сам разговарала</u> с њим.</i>) • квалификативно (<i>Град <u>се проширио</u> дуж обале.</i>) • релативно значење (<i>Рекао ми је да <u>је</u> Ана <u>сишла</u>, <u>Сушра</u> <u>ћу</u> сазнати коју <u>сам</u> оцелу <u>добила</u>.</i>) • квалификативно (<i>Град <u>се</u> некад <u>налазио</u> на брду.</i>) – Модална употреба (<i>Да <u>си</u> <u>смесиш</u> <u>изашао</u> најоље!</i>)
крњи перфекат	– Временска употреба • апсолутно значење (<i><u>Сишла</u> мама, <u>отвори</u> јој <u>врати</u>.</i>) • релативно значење (<i>Кад <u>ћамо</u> дођу, а они им <u>сјремили</u> вечеру.</i>) – Модална употреба (<i>Увек <u>среће</u> <u>имао</u>!</i>)
плусквамперфекат	– Временско релативно значење (<i>Ја <u>се</u> <u>ћада</u> <u>нисам</u> <u>био</u> <u>родио</u>.</i>)
аорист	– Временска употреба • апсолутно значење (<i><u>Шта</u> <u>рече</u>?</i>) • релативно значење (<i>Увече <u>сишјосмо</u> у Београд.</i>) – Модална употреба (<i><u>Одох</u> ја <u>кући</u>, <u>касно</u> <u>је</u>.</i>)
имперфекат	– Временска употреба • релативно значење (<i>Многи <u>људи</u> <u>ћад</u> <u>сијајашу</u> на <u>трју</u>.</i>) • квалификативно (<i>Он <u>не</u> <u>имађаше</u> <u>своје</u> <u>деце</u>.</i>)
футур I	– Временска употреба • апсолутно значење (<i>Сушра <u>ћу</u> <u>ићи</u> на концерт.</i>) • релативно значење (<i>Знао <u>сам</u> да <u>ћу</u> <u>сићи</u> на време.</i>) • квалификативно (<i>Свакој дана он <u>ће</u>, <u>по</u> <u>навици</u>, <u>проћи</u> и <u>поздравићи</u> нас.</i>) – Модална употреба (<i><u>Предаћете</u> <u>радове</u> <u>одмах</u>!</i>)
футур II	– Модална употреба (<i>Ако <u>будеш</u> <u>долазио</u>, <u>свраћи</u> до нас.</i>) – Временска употреба • релативно значење (<i>Јавићу <u>ћи</u> се чим <u>будем</u> <u>сишла</u>.</i>)
императив	– Модална употреба (<i><u>Не</u> <u>вичиће</u> у аутобусу!</i>) – Временска употреба • релативно значење (<i>Ја <u>ћојур</u> за њим, а он <u>бежи</u> у шуму.</i>)
потенцијал	– Модална употреба (<i><u>Ишли</u> <u>бисмо</u> <u>сушра</u> на базен.</i>) – Временска употреба • релативно значење (<i>Увек <u>бисмо</u> <u>прејивали</u> базен два <u>јућа</u>.</i>)

ПРАГМАТИКА

НЕ!

Сматрам га
као пријатеља.

ДА!

Сматрам га
пријатељем.

Језик
у употреби

Говорни чинови у јавним натписима

Информације не примамо само преко медија већ и преко јавних натписа – на улици, у јавном превозу, јавним институцијама итд.

- **Асертиви**, као носиоци обавештења, најбројнији су у институцијама на отвореном простору. Најчешће почињу именицом у номинативу:

Пућ за евакуацију

Излаз на њерон

Аућоматј за њонићтавање каратја

- **Директиви** су најчешћи у јавном превозу. У овим натписима доминирају глаголи (најчешће у императиву или инфинитиву):

Кућитје картју код возача

Картју њонићтјитји у аућоматју

У случају ојасносјти разбијти сјакло

- **Експресива** има најмање. Најчешћи су у угоститељским објектима, јер је њима важно да оставе добар утисак. У овим натписима чести су изрази учтивости:

Добро дошли!

Хвала на њосетји!

Молимо за разумевање – ајаратј у квару!

(М. Милановић, *Реализација љоворних чинова у јавним натписима у српском језику*, прилагођено)

Прагматика

Саговорници у комуникацији упућују једни другима поруке, и то кроз реченице чије се значење остварује у контексту. Посебна језичка дисциплина која проучава значење таквих реченица и тумачи њихово деловање у говорној ситуацији зове се **прагматика**. Реченично остварење у контексту назива се у прагматици **исказ**.

Значење неке реченице изван контекста може, на пример, бити двосмислено: *Како је укусан овај воћни сладолед и колач!*, тј. и сладолед и колач су воћни или је само сладолед воћни. Ако нам је, међутим, контекст познат, знаћемо тачно о чему је реч и реченица ће имати само једно значење.

У стварности нам шири контекст омогућава да разумемо и значење реченице чија порука није саопштена директно. На пример, реченица *Прозор је отворен* има јасно значење, али у одређеној говорној ситуацији, рецимо у учионици, на часу, она може значити и „било је загушљиво“, или „овде је хладно“, или „треба га затворити“ и сл.

Потребно је, дакле, познавати контекст да би се разумело право значење исказа, јер једна реченица, у зависности од ситуације, може имати различиту употребну вредност.

Говорни чинови

Прагматика је заснована на теорији **говорних чинова**, која проучава дејство исказа у комуникацији. Та теорија је настала тако што је уочено да многи искази не саопштавају само неку информацију већ су у исто време и сам чин (дејство). Другим речима, изговарајући нешто, нисмо то само рекли, него смо нешто и учинили. На пример, кад некеме кажемо *Обећавам да више нећу каснити!*, ми то не саопштавамо само као информацију, већ, сходно нашим намерама, утичемо на стварност.

Према функцији, тј. дејству које производе, говорни чинови се сврставају у неколико група.

- **Декларативи** су говорни чинови којима се мења постојеће стање: *Подносим оставку*, *Пролашавам фестивал отвореним*, *Отпуштам вас*, *Пролашавам вас мужем и женом*. Овим говорним чинovima

ми отпуштамо, подносимо оставку, крштавамо, венчавамо, проглашавамо и сл.

■ **Асертиви** су говорни чиновници којима говорник нешто тврди: *Мајшурски исјийи није шежак, Лекар ме је йреїле-дао, Земља је окруїла*. Овим говорним чиновницами обавештавамо, потврђујемо, одричемо, коментаришемо, наговештавамо, тумачимо, објашњавамо, запажамо, јављамо, аргументујемо, доказујемо и сл.

■ **Експресиви** су говорни чиновници којима говорник исказује осећања: *Најлейше вам хвала, Искрено ми је жао, Честийиам на наїради*. Овим говорним чиновницами жалимо, радујемо се, дивимо се, захваљујемо, изненађујемо се, поздрављамо, одобравамо, сумњамо, наслућујемо, чезнемо, тешимо, призивамо, желимо добродошлицу и сл.

■ **Директиви** су говорни чиновници којима наводимо саговорника да нешто учини: *Скувај ми чај, Лек узимаїи два йуїа дневно, Не їази йраву, Да ли бисїе ми додали йу књиїу, молим Вас?* Овим говорним чиновницами молимо, упозоравамо, тражимо, изазивамо, наређујемо, заповедамо, опомиње-мо, саветујемо, препоручујемо, поучавамо и сл.

■ **Комисиви** су говорни чиновници који нас обавезују у будућности: *Обећавам да ћу учийи, Следећи йуїи ћу їо добро урадиїи, Враїићу се за један саїи*. Овим говорним чиновницами обећавамо, гарантујемо, заклињемо се, заветујемо, претимо, одбијамо и сл.

Обликовање, преношење и разумевање поруке неког исказа може бити директно и индиректно, а то значи да говорни чин може бити остварен непосредно или посредно.

Знаш ли шта значи изрека *Дела йоворе више од речи?*

Шта мислиш, да ли се један исказ увек остварује као један говорни чин?

Како се у српском језику исказује учтивост?

Да ли знаш шта је то маїїјска функција језика?

Пропагандно наговарање

Ослањајући се на чињеницу да се језиком, односно говорним чином, може утицати на стварност, бројне компаније привлаче пажњу потенцијалних купаца или корисника својих услуга разноврсним асертивима, и то употребом речи које покрећу тзв. позитивна осећања и стања људи.

Неки примери пропагандних слогана то потврђују:

– Кућа није дом без йлазме

– Није свеједно

– Каїи живойи

– Имаїе йријайшеље

– Мени најближи

– Нису све карїице исїе, неке чине добра дела

– Лоїио сасїанак са срећом

Осећање задовољства побуђују у овим говорним чиновницама речи *йријайшеље, знаїи, није свеједно, живойи, добра дела, срећа* итд.

Нажалост, данас смо свакодневно изложени разноврсном наговарачком материјалу. Од навале рекламних порука, којима се пуне поштански сандучићи, људи се штите и директивом какав је овај:

МОЛИМО ВАС ДА

НЕ УНОСИТЕ

РЕКЛАМНИ МАТЕРИЈАЛ

САВЕТ СТАНАРА

Учтивости

Учтиво понашање има важну улогу у свакодневном животу – оно је потребно да би се избегао конфликт или се умањила могућност да до њега дође. Успешна комуникација подразумева стога поштовање основних правила учтивости: ненаметање, нуђење различитих могућности, подстицање једнакости (другарства) и сл.

Пошто су језички обичаји и културе различити, и учтивост се остварује на различите начине. У лингвистици се речи и изрази којима се остварује уважавање и поштовање зову *хонорифици*. Утврђено је да јапански језик има данас највише начина за исказивање учтивости језиком. Шта то значи?

У зависности од тога с ким се разговара и на кога се односи оно што се говори, у јапанском језику се употребљава нпр. одговарајући облик глагола:

- *неуиџрални*, са блиском и по статусу једнаком особом;
- *учиџиви*, када постоји разлика у статусу између саговорника;
- *уџвишени*, за исказивање поштовања према саговорнику или особи на коју се односи оно што се говори;
- обликом за *скромности* умањује се значај сопствених радњи како би се указало поштовање саговорнику или особи на коју се односи оно што говоримо.

Такође, да би исказ постао мекши и учтивији, употребљавају се посебне речце на крају реченица.

Те речце нису исте за мушкарце и за жене, а сврха им је да ублаже изречени садржај – наметање говорника, његове жеље, осећања, намере и сл., чак и у најобичнијим реченицама каква је, нпр. *Данас је среда*.

Знаш ли у којој се земљи људи, и по запошљавању, упућују на курс за овладавање учтивом употребом језика?

У табели су дати примери којима се поруке преносе непосредно, а одређена **језичка обележја**, тачка и узвичник на крају исказа, употреба императива, речца *како* и др. упућују на то.

Исказ	Врста реченице, њена комуникативна функција и језичка обележја	Говорни чин
<i>Гледаћемо њај филм вечерас.</i>	- обавештајна - обавештење - тачка на крају реченице	асертив
<i>Погледајмо њај филм вечерас!</i>	- заповедна - предлог, молба - употреба императива, узвичник	директив
<i>Како је добар њај филм!</i>	- узвична - усхићење, задовољство - речца <i>како</i> , узвичник	експресив

Можеш ли претпоставити колики део порука се у споразумевању преноси невербалном комуникацијом?

Директни говорни чинови подразумевају, дакле, непосредно исказивање поруке.

У стварности је, међутим, веома важно познавати и уважавати **контекст** у којем се исказ остварује, да би се комуникативне поруке асертива, директива и експресива потпуно и јасно разумеле. **Језички контекст** је језичка целина у којој сваки исказ има своје место у склопу других, и сви су узајамно повезани. **Ванјезички контекст** чине околности у којима се исказ остварује: саговорници, време и место, циљ комуникације, њена тема итд., као и **невербална комуникација** – држање тела, гестови и мимика, израз лица, додир, раздалјина међу саговорницима и др.

Ако се невербалном комуникацијом, на пример, исказе радост, узбуђење или разочарање, незадовољство и др., онда ће она утицати на посредно остварење поруке исказа *Гледаћемо њај филм вечерас!*, тј. њиме ће се остварити експресив, а не асертив.

Исказом *Још нисам његала њај филм* (асертив) можемо упутити саговорнику молбу, предлог, чиме ће се индиректно остварити директив; ако пак изразимо жељу или негодовање, биће остварен експресив. Порука директива *Оћвори њрозор!* биће учтивије пренета посредно, индиректним директивом: *Шћо је овде заћушљиво!* (О исказивању учтивости у јапанском језику прочитај у рубрици *Занимљивостѝи.*)

Такође, исказ може пренети значење које одговара контексту и када се њиме не одговара на неко питање директно. Ако, на пример, на питање *Хоћеш ли нес кафу?* наш саговорник одговори *Не њодносим кофеин*, ми ћемо схватити да он не жели кафу, иако реченица нема то значење кад је посматрамо изоловано.

Индиректни говорни чинови подразумевају посредно исказивање поруке.

Прагматика, дакле, не изучава граматичка правила, већ покушава да одговори на питање како се језик примењује и остварује у зависности од саговорника и њихових комуникативних намера, теме, времена и места на којем се комуникација одвија итд.

Структура разговора и текста

Прочитај наведени дијалог и размисли о томе како саговорници усмеравају ток разговора.

- У субоћу идемо на Фрушку јору.
- Ммм, а Шиг?
- Наравно, и слике Саве Шумановића.
- Једва чекам.
- И ја.

Разговор је сам процес комуникације. Он може започети најавом догађаја (*У субоћу идемо на Фрушку јору*), у њему се може прећи с једне теме на другу (*а Шиг?*), на крају се може исказати слагање (*И ја*) итд.

Да би употреба језика у разговору била делотворна, треба поштовати одређена правила. Учесници у разговору знају ко у одређеној прилици може да га започне и како, знају када се реч препушта саговорнику, на којим се местима могу очекивати паузе и колико оне трају, како се саговорнику или саговорницама показује да пратимо излагање, када се и како разговор завршава итд. Претпоставља се да у размени информација постоји принцип сарадње међу учесницима у комуникацији, а он се заснива на такозваним **конверзацијским максимама**. Ради се о скупу начела која сви говорници (и образовани и необразовани) непрекидно и (најчешће) несвесно примењују у конверзацији, и на којима се успешна конверзација заснива.

Најчешће се издвајају четири начела:

- максима **квалитета** – држи се истине, не говори оно за шта немаш доказе (ова се максима крши кад неко за своје тврдње налази доказе у клишеима, кад говори непоткрепљено или свесно преноси непроверене гласине);

Шта мислиш,
да ли говорници
различитих
језика праве
исти израз лица
при исказивању
одређених емоција?

Чет – разговори у ћаскаоници

Данас се комуникација међу младима често одвија путем интернета, а електронске ћаскаонице су веома популарне. Међутим, у овом виду комуникације углавном се не поштују правописна правила.

Пре свега, латиничка слова употребљавају се без дијакритичких знакова (тзв. ћелава латиница).

Исправно	Погрешно
kuća; doći ćemo	kuca; doci cemo
često; čuven	cesto; cuven
život; želim	zivot; zelim
zašto; šta	zasto; sta

Једна правописна анализа српског језичког корпуса у електронском ћаскању показује да:

- правописни знак на крају реченица има само 11,2% исказа;
- тачку на крају нема ниједан исказ;
- упитник на крају има 9% , а узвичник 0,9% исказа;
- низ тачака или цртицу на крају има 2,4% исказа;
- запета за одвајање вокатива се употребљава у 16,5% примера;
- заменица Ви написана је великим словом у 60% примера;
- властита имена су правилно написана само у 12% примера (у целини су написана великим словима у 20% примера, а малим у 68%) итд.

У ћаскању се, такође, мала и велика слова спонтано смењују, а њихова употреба указује и на осећања – само мала слова подразумевају неутралан тон разговора, а само велика – викање.

(Б. Радић-Божанић, *неко за chat?!*, прилагођено)

- **максима квантитета** – нека твој исказ буде у одговарајућој мери информативан, ни предуг, ни прекратак (ако те неко пита како се стиже до позоришта, не треба да одговориш само „туда“, нити да објашњаваш у недоглед);
- **максима релевантности** – држи се теме разговора, нека твоји искази буду у логичкој вези с њом (на питање „колико се лети до Париза?“ не може се одговорити „мени се Париз допада“);
- **максима начина** – говори јасно, по реду и недвосмислено (на питање пролазника како се стиже до позоришта, нећемо одговорити тако што ћемо му рећи да разни путеви воде до тог позоришта и сл.)

Знаш ли шта спада у паралингвистичке знаке комуникације?

Говорник може прекршити неку од конверзацијских максима када жели да његов саговорник на основу онога што је речено извуче закључак о

ономе што није речено. На пример:

Ана: – *Колико је сати?*

Сима: – *Па, комшија још није кренуо на посао.*

Симин одговор овде крши максиму релевантности (не одговара на питање). Али, Ана може претпоставити да јој је Сима ипак дао корисну информацију и из његовог одговора може извести следећи закључак: Сима не зна колико је тачно сати, али пошто обоје знамо да комшија креће на посао у 8.00, сигурно још није 8.00 и сл.

Правила комуникацијског умећа и друштвеног понашања су универзална, иако се могу и разликовати у неким појединостима, рецимо оним која су везана за исказивање учтивости и сарадње.

Размисли о томе како су реченице у наведеном тексту повезане.

До Шига има око 100 километара. Раско и ја смо кренули у 10 и брзо до њега стигли.

Обишли смо изложбу, а зајим ручали на Фрушкој јори. Штавише, тамо смо и преноћили.

Текст је целина у којој се реченице међусобно повезују на различите начине, нпр.: субјекат се не понавља, јер се подразумева (ми); помоћни глагол се такође не понавља када је исти као у претходној реченици (сјишли, ручали); употребљавају се речи које упућују на појам поменут у претходној реченици (до њега, тамо), као и речи за надовезивање, контрастирање, повезивање, истицање садржаја (и, а, зајим, штавише) итд.

Дужина текста није одређена – он се може састојати од једне или више реченица, једног или више пасуса. Поглавље у књизи, као и цела књига, такође чини текст.

Реченице које нису међусобно повезане не чине текст, на пример: До Шиде има око 100 километара. Пробудила се у 10. Бициклом смо се јојели на Авалу. Одмарао се на Фрушкој јори. Остали су још два дана.

Од произвољног низа реченица текст се разликује по томе што он чини повезану и јединствену целину. Смисаона повезаност делова унутар текста, њихов распоред и усклађеност назива се **текстуална кохезија**.

Реченице се у тексту повезују помоћу различитих језичких средстава:

- употребом заменица и прилога којима се упућује на нешто што је претходно већ именовано. Тако, на пример, две неповезане реченице Галерија Саве Шумановића је у Шиду. Сава Шумановић је живео у Шиду, можемо на овај начин повезати: Галерија Саве Шумановића је у Шиду. Он је тамо живео;
- употребом речи које служе за то да означе начин на који је оно што следи повезано са оним што му претходи (тзв. **текстуални конектори**, најчешће речце): дакле (Сава Шумановић је рођен 1896, а убијен је 1942. Дакле, живео је само 46 година), иакође (Шумановићева дела из јошњијег периода одликују се светлим бојама. Такође су препознатљива и по лирској атмосфери), затим наиме, међутим, наравно, односно, додуше, ипак, иак, према томе, напротив, иначе, углавном, осијалом, штавише, то јест итд.;
- изостављањем дела реченице који се може реконструисати само на основу претходног садржаја (елипса): „Где сте били јуче?“, „На изложби. (Били смо на изложби.)“; „Када јуиђујете у Шид? „Суиђа. (Суиђа јуиђујемо у Шид)“.

Наравно, поред наведених, постоје још многе кохезивне везе које повезују реченице у тексту (распоред реченичних делова, прозодија итд.). Такође, текст мора бити **кохерентан**, тј. његови делови треба да буду логички (садржајно) усклађени с темом. На пример, повезан, али логички неусклађен текст био би: Летњи распусти траје два месеца. Сейтембар је месец који има 30 дана. Сваког дана идем у школу. Основна школа траје 8 година, а средња 3 или 4. Године имам по лејим гођајима.

Знаш ли шта је мултимедиј, а шта хипертекст?

Шта мислиш, могу ли и предлошко-падежне конструкције имати функцију конектора?

Говорни чинови

1. Допуни реченице тако што ћеш подвући одговарајућу реч у свакој загради.

(Реченица, Реч, Синџајма) која је остварена у комуникацији обично се назива (исказ, њексџ, конџексџ). Тумачењем реченица у контексту и проучавањем њиховог деловања у говорној ситуацији бави се посебна језичка дисциплина – (фонолоџија, лексиколоџија, џрајмаџика).

2. Напиши реченице које показују да је садржај наведених исказа двосмислен, тј. да се може разумети на два начина.

а) Звали су ме рођаци из Панчева.

_____ / _____

б) Поздрав теби и твојим пријатељима из Крушевца.

_____ / _____

в) Донео сам јабуке из Опленца.

_____ / _____

3. Напиши реченице којима се јасно исказује порука двосмислених наведених реченица.

а) Дочекао сам тог човека са шеширом.

_____ (ја носим шешир)

_____ (човек има шешир)

б) Деца се држе за руке.

_____ (воде их одрасли)

_____ (деца иду сама)

в) Сестра ми је дошла кући.

_____ (посетила је мене)

_____ (вратила се)

4. Одреди врсту говорног чина у наведеним реченицама.

асертив, експресив, декларатив, комисив, директив

а) Прво полугодиште ће трајати још две недеље. _____

б) Пронађите у речнику значење те речи. _____

в) Срећна слава! _____

г) Даћемо све од себе на утакмици! _____

д) Проглашавам те победником шаховског турнира! _____

5. Подвуци пословице којима се остварују асертиви.

Без алата нема заната. Испеци, па реци. Уста затвори, а очи отвори. Боље икад него никад.

6. Прочитај реченицу из романа *Дервиш и смрт* М. Селимовића.

Никад не знамо шта изазивамо у другом човјеку ријечју која за нас има тачно одређено значење и задовољава само нашу потребу.

Ова мисао се подудара са лингвистичком чињеницом да се у комуникативне поруке уграђује и:

- а) граматичка повезаност речи у реченици;
 - б) неутврђено лексичко значење неких речи;
 - в) учесталост комуникације и место на којем се одвија;
 - г) контекст, лично искуство и вредносни системи саговорника.
- Заокружи слово испред тачног одговора.

7. Допуни наведену реченицу датим речима (једна је вишак).

делимо, делујемо, деламо

Према теорији говорних чинова, ми језиком нешто чинимо, _____ и _____, тј. на одређени начин, сходно намерама, прилагођавамо се стварности или је обликујемо.

8. Повежи говорне чинове са исказима који им припадају. Један назив говорног чина је вишак, а три исказа припадају истом чину.

експресив

Трипут крој, једном сеци.

комисив

Срећан ти рођендан!

директив

Честитам вам на награди!

декларатив

Објављујемо вам рат.

Извини.

9. Прочитај примере и одговори на захтев испод њих.

1.

Драга Ђурђа,
Пуно поздрава из овог
љупког рибарског места!
Јасна и Цаки

2. – Добар дан свима!

3. – Лаку ноћ!

Допуни реченицу тако што ћеш навести врсту говорног чина који се односи на сва три примера.

Поздравима се остварују _____.

10. Прочитај део *Ђачке заклетве* од пре једног века и подвучи у њој оне делове (глаголе и друге речи) којима се указује на обавезујући говорни чин (комисив).

Заклињем се да нећу уништавати дрвеће [...]; Обећавам да нећу плувати на под у школи и у кући и на путу; Дајем реч да нећу кварити ограде ни наносити квара грађевинама; Никада нећу бацати хартије ни ма какво ђубре по улици; Бићу увек учтив; Штитићу птице [...]

11. Допуни реченицу.

Уз присуство саговорника, поруке се преносе не само језички (вербално) већ и _____ комуникацијом.

12. Наведеним реченицама се исказује наредба, али се њихов садржај разликује у степену учтивости. Заокружи слова испред реченица којима се наредба исказује на учтивији начин.

- а) Дођите сутра у осам ујутру у моју канцеларију!
б) Да ли бисте сутра у осам ујутру дошли у моју канцеларију?
в) Било би добро да сутра у осам ујутру дођете у моју канцеларију.
г) Будите сутра у осам ујутру у мојој канцеларији!

13. Дати су парови реченица у којима се исказује захтев. У сваком пару заокружи слово испред оне реченице у којој се захтев исказује на учтивији начин.

1. а) Хоћеш ли ми позајмити ту књигу? б) Позајми ми ту књигу.
2. а) Помози ми! б) Помогао би ми?
3. а) Морамо да кренемо. б) Кренимо.

14. Допуни реченицу.

Учтивост се исказује тиме што се директни говорни чин замењује _____.

15. Заокружи слова испред исказа којима се остварује директни директивни чин.

- а) Да ли би затворио врата? б) Замолила бих те да затвориш врата. в) Затвори врата.
г) Додај ми со. д) Можеш ли ми додати со? ђ) Хоћаћемо полако. е) Полако ходај.

16. Допуни наведене реченице.

Ако се упитном реченицом *Идемо ли у биоској?* не постави питање, већ се њеном поруком изрази жеља, хтење, онда ће се остварити говорни чин који спада у _____.
Ако се пак изрази молба, предлог, позив, захтев, онда ће се остварити _____.

17. Одреди комуникативну функцију независних реченица и врсту директног говорног чина.

Независна реченица	Њена комуникативна функција	Говорни чин
Нека матуранти дођу раније!		
Ала си ти порастао!		експресив
Станите!		
Сви су те поздравили.	обавештење	
Немој туда ићи!		
Што је хладно!		

18. Експресивне поруке узвичних реченица могу бити разноврсне. На пример:

Узвична реченица	Порука
Ала је добар тај филм! Како бих гледала тај филм вечерас! Што ћемо вечерас уживати у филму!	дивљење... жеља, предлог... радост, усхићење...

Наведи језичка обележја ових узвичних реченица која указују на експресив. То су:

19. Допуни реченицу уписујући одговарајући назив говорног чина.

Ако се исказ *Овај чај је хладан!* схвати као захтев говорника да чај буде врућ, онда је то _____, а ако се схвати као похвала, израз задовољства, онда је _____.

20. Одреди поруку следећих исказа и врсту говорног чина дописујући дате речи на одговарајућа места у реченицама.

савет, експресив, негодовање, тврдња, задовољство, асертив,
уверење, подршка, директив, радост

- а) Ученик: *Мојао сам боље да урадим шест!*

порука: _____ говорни чин: _____

Наставник: *Не брини се сада збој оцене. Урадићеш боље следећи пут!*

порука: _____ говорни чин: _____

порука: _____ говорни чин: _____

- б) Ученик: *Баш сам задовољан оценом на овом шесту!*

порука: _____ говорни чин: _____

21. Подвуди у сваком пару исказа онај којим се остварује индиректни говорни чин.

- а) Затвори прозор! / Уф, овде је баш хладно!

- б) Та хаљина ти лепо стоји! / Купи ту хаљину!

- в) Нема хлеба. / Купи хлеб!

- г) Помози ми да затворим кофер! / Не могу да затворим кофер.

22. Претвори индиректне исказе у директне.

- а) Можеш ли ми додати ту књигу? _____

- б) Што не бисте дошли код нас за викенд? _____

- в) Хвала што не газите траву у врту. _____

- г) Хтела сам да те питам да ли идеш на концерт. _____

23. Директне исказе претвори у индиректне.

- а) Склоните се са јаког сунца! _____

- б) Донеси ми јакну! _____

- в) Придржи ми торбу! _____

- г) Искључите телефоне! _____

24. Попуни празна поља у табели.

Независна реченица	Врста нез. реченице	Језичка обележја	Реченична порука	Говорни чин
Како ми се шета!	узвична	речца <i>како</i>	чежња	експресив
Пођимо у шетњу!			предлог	
Ко по оваквом дану не би желео да шета?!		реторско питање	чежња	
Ко по оваквом дану не би желео да шета?!		реторско питање	предлог	

25. У табелама су наведене три исте обавештајне реченице. Порука која се њима преноси и врста говорног чина, међутим, различита је.

а)

Обавештајна реченица	Комуникативна функција реченице	Порука говорног чина
Погледаћемо данас ту изложбу. Можемо да погледамо ту изложбу данас. Та изложба је баш добра.	обавештење обавештење обавештење	тврдња, закључак... потврда... запажање, процена...

б)

Обавештајна реченица	Комуникативна функција реченице	Порука говорног чина
Погледаћемо данас ту изложбу! Можемо да погледамо ту изложбу данас! Та изложба је баш добра!	експресивно обавештење експресивно обавештење експресивно обавештење	жеља... радост, ускићење... дивљење...

1) Одреди врсту директног говорног чина у примерима под а). То је _____.

2) Одреди врсту индиректног говорног чина у примерима под б). То је _____.

26. Исказ *Како је само леј њојлед на њрад са реке!* непосредно изражава дивљење. Заокружи слово испред исказа којим се директно остварује говорни чин директив, којим се изражавају предлози, савети, наредбе итд.

а) Са реке се град лепо види!

б) Разгледала бих град са реке.

в) Погледајмо град са реке!

г) Са реке је поглед на град баш леп!

д) Са реке бисмо лепо могли да видимо град.

27. Заокружи слово испред исказа у којем нема језичких средстава за учтивије изрицање захтева, тј. умањивање наметања.

а) Да ли би могао само мало да се помериш? б) Имаш ли само пет минута?

в) Купићеш ми само воће у продавници. г) Сачекај ме испред продавнице.

28. Прочитај наведене реченице и обрати пажњу на њихов садржај – он је сличан иако је исказан на различите начине.

Има људи који се не осећају несрећним ни после каквог случаја који би други сматрали катастрофом људског живота.

Не сматрај своју несрећу катастрофом.

Овим реченицама су остварена два директна говорна чина – асертив првом реченицом, а директив другом. У поруци прве реченице је коментар, тврдња, а у поруци друге савет, препорука.

Одреди непосредну поруку нових реченица и према њој, врсту директног говорног чина.

Реченица	Порука	Говорни чин
За пријатна изненађења избегавајте материјале од којих се праве непријатна изненађења.		
Пријатна изненађења се не праве од материјала за непријатна изненађења.		

29. Прочитај шта апостол Павле поручује у *Првој посланици Коринћанима*, 14. 6 и одговори на захтев.

А сад, браћо, ако дођем к вама говорећи језике, шта ћу вам користити ако вам не будем говорио или у откривењу, или у познању, или у пророчству, или у поуци?

У поруци Коринћанима апостол исказује свој став – стога је његов исказ директни експресив (на реторско питање *шта ћу вам користити* одговор се не очекује; то је наводна запитаност). Посредно пак он тумачи смисао комуникације у индиректном

30. Исказом *Провешћу вече одмарајући се* саопштена је тврдња. Различити елементи ванјезичког контекста могу, међутим, упутити и на другачије поруке тог исказа.

Одреди неке од могућих порука и врсту индиректног говорног чина у том случају.

Неизречена порука

Индиректни говорни чин

Нпр. објашњење: уморна сам, потребан ми је одмор

асертив

а) _____

б) _____

в) _____

г) _____

Структура разговора и текста

1. Повежи пример са називом конверзационе максиме која је у њему прекршена.

- Има ли живота на Марсу?
- Купићу папагаја.

максима квантитета

- Има ли живота на Марсу?
- Како се узме.

максима релевантности

- Који су научни докази за то да на Марсу нема живота?
- Малобројни су.

максима начина

2. Прочитај одломак из комедије *Сумњиво лице* Бранислава Нушића и одговори на захтев испод текста.

ВИЋА (Алекси): По чему си ти посумњао да је тај младић сумњиво лице? [...]
АЛЕКСА: Пробудим се ја јутрос рано. Покварен ми сат, па не знам колико је било, ал' биће да је било пет, пола шест. Може бити и више, ал' више од шест није било. Пробудим се тако и осетим нешто као да ми не ваља стомак. Јео сам пре неки дан неки спанаћ са овчетином, па од то доба као нешто не ваља ми стомак. Завија ме тако и диже ме по два-три пута на ноћ, те рекох да узмем мало старе комовице са кичицом [...]

Заокружи слова испред конверзационих максима које нису поштоване у Алексином одговору.

- а) максима квалитета
- б) максима релевантности
- в) максима квантитета
- г) максима начина

3. Допуни реченицу.

Ако би на питање *Како се зовеш?* одговор био *Јуни има тридесет дана*, прекршила би се конверзациона максима _____.

4. Прочитај следећи дијалог и одговори на захтеве испод њега.

- Све је затворено, а нисам купио књигу Иви за рођендан – рече Миша.
- Покушај у „Круни” – додаде Дуле.

У којим случајевима Дуле не поштује максиме квалитета и релевантности, јер жели да се нашали са Мишом?

- а) Дуле зна да у близини постоји књижара „Круна”, која је сада затворена.
 - б) Дуле зна да постоји „Круна”, једна месара у близини.
 - в) Дуле зна да у близини постоји књижара „Круна”, која је сада отворена.
- Заокружи слова испред тачних одговора.

5. Прочитај следећи дијалог и одговори на захтеве испод њега.

Аца: „Да ли је стигао Иван?“

Мина: „Бицикл је испред школе.“

1) Заокружи слово испред конверзационе максиме која се овде крши.

а) максима квалитета б) максима квантитета в) максима релевантности

2) Ако претпоставимо да између саговорника постоји принцип сарадње и да је Мина ипак дала корисну информацију Аци, који се закључци могу извести из овог одговора?

а) Бицикл испред школе није Иванов.

б) Ако је Иванов бицикл испред школе, он је сигурно стигао.

в) Иван не зна да вози бицикл.

Заокружи слово испред тачног одговора.

6. Ако би ти на питање „Колико је сати?“ друг одговорио: „Сад је шест, а легао си у четири!“, дао би ти више информација него што си му тражио. Заокружи слова испред садржаја који се могу подразумевати у таквом одговору.

а) Спавао си предуго за послеподневни одмор.

б) Сат се покварио и време је да устанеш и поправиш га.

в) Спавао си прекратко, јер си легао тек пред зору.

7. Подвуци енклитичке облике заменица којима се остварују текстуалне везе у наведеном дијалогу из Селимовићевог романа *Дервиш и смрт*.

– И због Јусуфа сам дошао. Је ли се нешто десило? Тражио те, ниси га пустио у кућу.

– Нисам увијек расположен за разговор.

8. Подвуци у следећим примерима оне делове одговора на питања који су у комуникацији сувишни.

а) – Када путујеш у Италију?
– Сутра путујем у Италију.

б) – Који инструмент свира Јелена?
– Јелена свира клавир.

9. Заокружи слово испред примера у којем подвучена заменица упућује само на именицу *професори*.

а) Ученици понекад мисле да су несхваћени, јер им професори не правдају кашњење на часове.

б) Професори се труде да разумеју ученике, и у већини случајева то им успева.

в) И професорима и ученицима стало је до успеха у одељењу, и то им се не може оспорити.

10. Подвуци речи које се у наведеним реченицама могу изоставити.

- а) Она воли музику, а ја волим сликарство.
- б) Њему се допао тај филм, а мени се није допао.

11. Уз дате одломке из књижевних дела напиши која се конверзациона максима у њима не уважава: релевантности, начина или квантитета.

а)

Хљестаков: – А што нема соса?

Момак: – Соса нема.

Хљестаков: – А што нема?

Момак: – Па, оно има, овај, али нема.

Хљестаков: – Како нема?

Момак: – Па, ето нема.

Хљестаков: – Ама, како нема?

(Н. Гогољ, *Ревизор*)

б)

„Да ли бисте били толико добри да ми кажете како да напустим ову шуму?” замоли Алиса. „Шта да јој рецитујем?”, рекао је Дилади гледајући према Диладаји с некаквим племенитим сјајем у очима, не обраћајући пажњу на Алисино питање.

(Л. Керол, *Алиса у Земљи с оне сйране оїледала*)

в)

„Бојиш ли њоме?” „Бојим.” „Сукно?”, упитао је свилар. Човек се насмејао на једну страну лица и рекао низ шаку, као да ће плунути у страну: „Ко пуши неће никад видети у своју лулу.” Свилар га није разумео и поновио је питање: „Сукно?”

(М. Павић, *Предео сликан чајем*)

12. Прочитај текст и одговори на захтев испод њега.

У пет сати трамваји су пристизали с буком. У њима су се са стадиона у предграђу враћале гомиле гледалаца, висећи по степеницама.

Допуни реченице.

Изостављена заменица *њиховим* (у одредби за место: *по сйейеницама*) односила би се на именицу _____ из прве реченице. Текстурална веза је у другој реченици остварена употребом заменице _____.

13. У сваком низу подвуци по две речце које могу имати синонимна значења.

- а) дакле, наравно, према томе, ипак, иначе
- б) наиме, међутим, такође, углавном, пак
- в) односно, рецимо, то јест, штавише, уосталом
- г) значи, рецимо, дакако, напротив, наравно

14. Заокружи слово испред примера који треба да стоји уместо знака питања.

Тенис је мој
омиљени спорт.
Истина, волим
и одбојку.

:

Највише волим
палачинке.
Додуше, волим и
питу с јабукама
кад мама направи.

=

Лако сам освојио
турнир. Дакле,
био сам у доброј
форми.

:

?

- а) Јео сам питу с јабукама. Међутим, није била тако добра као мамина.
б) Цела кућа мирише на питу с јабукама. Значи, мама се вратила.
в) Пробао сам питу с јабукама, јер ју је мама направила. Иначе, ја уопште не волим пите.
15. Поређај следеће реченице по реду (да сачињавају везан текст), тако што ћеш испред сваке уписати њен редни број.

- ☐ Изгледа да је кривац за то један хормон.
☐ Значи, њима се заиста не спава до ране зоре.
☐ Познато је да млади увече нерадо одлазе на спавање, а ујутру никако да се пробуде.
☐ Тај хормон назива се „хормон спавања”. Тело одраслог човека обично почне да га лучи око десет сати увече, али код тинејџера се то догађа касније, око један сат.

16. Попуни празна места у тексту једним примером из задатог низа.

- а) Артур Милер, који је проучавао кубизам, зна да је Пикасо једном изјавио да није било никаквих утицаја са стране на његово дело. _____, овај историчар сматра да је велики уметник тада био неискрен.

то јест, такође, међутим, затим

- б) Температура Земље стално расте идући ка средишту, на почетку око 30°C на један километар дубине. Већ на 50 км дубине температура је довољна да топи стене. _____, због врло великог притиска на тој дубини, стене не постају течне.

дакле, ипак, затим, пак, такође

- в) Пар трокраких пропелера летелице „Орлово око” може да ротира из водоравног у усправни положај. _____, ова летелица узлеће усправно као хеликоптер, а потом наставља лет водоравно.

захваљујући томе, упркос томе, насупрот томе, то јест, такође

17. Прочитај одломак из текста о Мртвом мору, а затим заокружи слово испред значења које овде има подвучена речца.

Сматра се да би због високог садржаја минерала купање у Мртвом мору могло бити лековито. Ипак, треба бити опрезан. Наиме, већ после краћег боравка у води со нагриза кожу и доводи до упале површинских рана. Није дозвољено роњење, јер овако слана вода може изазвати трајно слепило.

Овом речцом се означава:

- а) да се садржај који следи подразумева;
- б) да се садржајем који следи побија претходно изнета претпоставка;
- в) да ће претходно изнети садржај бити образложен.

18. Речце су најчешће средство за повезивање реченица у оквиру текста. Повежи наведене речце са њиховим типичним значењем.

дакле	„означава да садржај који следи представља наставак претходног садржаја”
међутим	„најављује да је исказ који следи изведен из претходно изнетог садржаја (као закључак или сажетак)”
такође	„најављује да ће претходно изнети садржај бити другачије формулисан”
односно	„указује на то да садржај који следи доноси елементе који битно мењају дотадашње знање о теми о којој је реч”

19. Заокружи слово испред текста у којем једна реченица није на одговарајућем месту, а затим подвучи ту реченицу.

- а) Океани покривају три четвртине земљине површине, што износи 361 милион квадратних километара. Та јединствена маса светског океана подељена је према континентима на Атлантски, Индијски, Тихи и Северни ледени океан. Неки географи сматрају да се може рећи да постоји и Јужни океан, то јест да Тихи океан може да се подели на два океана.
- б) Невоља са садашњим биолошким горивима је у томе што на ниским температурама постају желатинаста. Зато су неупотребљива на великим висинама, где је температура ваздуха 35°C испод нуле. Да би превазишли овај проблем, научници раде на померању тачке мржњења уклањањем састојака који на ниским температурама прелазе у чврсто агрегатно стање. Држимо им палчеве да превазиђу тешкоће пре него што садашње резерве горива нестану.
- в) Базилика Светог Марка је једна од најспектакуларнијих цркава на свету. Наткриљена куполама и небројеним луковима, ова грађевина је још у средњем веку стекла славу по својим декорацијама и златним мозаицима. Осим трна из круне, ово светилиште чува још много реликвија. Базилика у себи крије и ризницу блага накупљеног током крсташких похода на Цариград, а посебну вредност представља трн за који се тврди да потиче из Христове круне.

20. Поређај следеће реченице по реду (да сачињавају везани текст), тако што ћеш испред сваке уписати њен редни број.

а)

- ☐ По многим је најплодоноснији математичар у историји.
- ☐ Убрзо је стекао необичну навику да пита људе кад су рођени и на лицу места им каже колико секунди су до тог тренутка проживели.
- ☐ Мали Мађар Пал Ердош као од шале множио је напамет троцифрене бројеве кад му је било само три године.
- ☐ Као зрео научник, Ердош је написао сам или у сарадњи с другим научницима приближно 1500 научних радова.

б)

- ☐ Као девојка силно је желела да се упише на колеџ, али родитељи нису имали новца за њено школовање, јер је отац остао без посла.
- ☐ Пољациња Марија Скловска рођена је у Варшави као дете учитеља, који су сматрали да сва њихова деца треба да имају што боље образовање.
- ☐ Зато је пет година марљиво радила као дадиља, да би се 1891. године уписала на Сорбону.
- ☐ Играјући се поред старије браће и сестара, четворогодишња Марија је сама научила да чита (руски и француски).

в)

- ☐ Кад кажемо нове, значи да ћемо ускоро моћи да шаљемо и намирисане кратке поруке.
- ☐ То значи да ће власници мобилних телефона, захваљујући овом чипу, моћи да „ухвате” одређени мирис.
- ☐ СМС поруке изгледа више нису довољне. Појавиле су се нове.
- ☐ Истраживачи с једног института у Гетингену (Немачка) недавно су направили посебан чип који омогућава да се путем мобилног телефона пошаљу овакве мирисне поруке.

г)

- ☐ Пошто је рано показала склоност ка учењу, родитељи су је послали на школовање у Русију, јер у то време у Србији није било школа за више образовање женске деце.
- ☐ Рођена је 28. августа 1844. године у Новом Саду.
- ☐ Једна од значајних, нажалост и заборављених, знаменитих жена наше историје, свакако је Катарина Миловук, велика добротворка српског народа.
- ☐ Још као сасвим мала девојчица одликовала се оштрином и ведрином духа.

21. Повежи почетак одломка са одговарајућим наставком.

Народ Мосуо живи око језера Лугу у подножју југоисточних обронака Хималаја.

Наиме, скакање је сигнал да је прогоњена јединка гипкија и покретљивија од остатка крда, па је боље да грабљивица нађе други плен.

Биолог Амоц Захави изнео је 1975. године занимљиву претпоставку да се скакање газела и импала развило као одређени сигнал грабљивици.

У рекама су живели нилски коњи и крокодили, а широм саване су се кретали слонов, лавови и разни преживари.

Морске дубине су станишта најчуднијих представника зоолошког света.

Одвојени од остатка света оштрим планинским гребенима, развили су током векова матријархално друштво.

Према археолошким налазима и цртежима праисторијских људи, Сахара је некада била савана и имала је развијену речну мрежу.

Међу њима су и ракови звани амфиподи, не дужи од 3,5 цм. Међутим, северно од Новог Зеланда пронађен је 2012. године амфипод дужине 28 цм.

22. Заокружи слово испред текста у којем су реченице поређане по логичном реду и сачињавају везан текст.

а)

Многи путеви у данашњој Италији потичу из времена античког Рима. Напоследку су стављали калдрму која је била обла и испупчена, како би се низ њу вода лакше сливала. На подлогу од песка и туцаника римски градитељи путева најпре су постављали слој шљунка и креча. На то је долазио још један слој: поново туцаник и поново креч.

б)

Многи путеви у данашњој Италији потичу из времена античког Рима. На то је долазио још један слој: поново туцаник и поново креч. На подлогу од песка и туцаника римски градитељи путева најпре су постављали слој шљунка и креча. Напоследку су стављали калдрму која је била обла и испупчена, како би се низ њу вода лакше сливала.

в)

Многи путеви у данашњој Италији потичу из времена античког Рима. На подлогу од песка и туцаника римски градитељи путева најпре су постављали слој шљунка и креча. На то је долазио још један слој: поново туцаник и поново креч. Напоследку су стављали калдрму која је била обла и испупчена, како би се низ њу вода лакше сливала.

ОПШТИ ПОЈМОВИ О ЈЕЗИКУ

Обзиром на особину трајности и преносивости, писму припада важна улога у цивилизацији.

НЕ!

Језик у употреби

С обзиром на особину трајности и преносивости, писму припада важна улога у цивилизацији.

ДА!

Прочитај шта је француски палеоантрополог* Паскал Пик одговорио на питање да ли је првобитни људски језик личио на данашњи.

Протојезик** (језик наших далеких предака)

Сигурно је да се није нагло прешло са мајмунског крика на шекспировске тираде. Ја припадам онима који верују да постоји више стадијума протојезика.

Мене прилично занима теорија Американца Бикертонa. Тај лингвиста је много изучавао пицин*** језике, који заправо и нису језици, већ кодови за комуникацију које одрасли припадници различитих заједница спонтано употребљавају када су приморани да живе заједно.

Пичин представља ограничен речник и минималне реченице лишене синтаксе: „Ти Тарзан, ја Џејн”, „Ја гладан”, „Сутра, ми спавати” итд. Такав облик комуникације, који личи на говор сасвим мале деце („тата отишао”, „мама, још торта”), као и на говор младих дресираних великих мајмуна, представљао би, у репертоару нашег понашања, остатке протојезика наших предака.

(П. Пик и др., *Најлепша прича о јовору*, прилагођено)

*Палеоантрополог – научник који проучава људске расе и биолошке типове човека у праисторији

**прото – као први део сложенице значи: први, најранији, главни...

***Пичин – општи назив за језик настао мешавином двају језика у великим лучким центрима (енглеског, шпанског, француског с азијским и афричким језицима)

Еволуција језика

Развој језика у људској врсти, у друштву и код појединца

Да ли знаш какве су то теорије „вау-вау”, „пих-пих”, „динг-донг”, „хо-рук” и „ла-ла”?

Језик је једно од темељних људских обележја, али на питање о његовом пореклу није лако дати одговор. Било је различитих претпоставки о томе како је језик настао.

Неке од њих повезивале су нагонске крике или подражавање звукова из природе са основом из које се развио говор. Касније је било покушаја да се до одговора о пореклу језика дође поређењем језика примитивних заједница са језиком развијеног света, или поређењем дечјег говора са говором одраслог човека. Наравно, ми данас можемо само да наслућујемо како је човек почео да говори, јер за то не постоје никакви опипљиви докази.

Шта мислиш, да ли је било покушаја да се направи речник првобитног језика?

Према биолошкој теорији еволуције, језик је стар колико и човек сам – претпоставља се да се развој језика одвијао напореда са другим

еволуционим процесима у развоју човека. Међутим, не може се са сигурношћу знати да ли се језик развијао из јединственог извора или се јавио истовремено у више различитих изворишта на планети. Стога је још увек отворено питање да ли различите породице језика имају и различито порекло или сви језици потичу од једног далеког прајезика људске врсте.

Језици се временом мењају и под утицајем друштвене заједнице у којој људи живе, па можемо рећи да постоји веза између језичких и друштвених промена. Таква веза се најбоље читује у појави нових речи, насталих због промена услова живота. У исто време, промењени услови утичу на то да се неке речи престану употребљавати или да добију нека нова значења. Друштвене промене се, на пример, одражавају и кроз увођење већег броја именица женског рода које означавају занимања (јер жене данас обављају занимања која су некад била резервисана само за мушкарце). Због потребе за што

економичнијим изражавањем, на пример, упрошћава се и систем глаголских времена (имперфекат се готово сасвим изгубио, а аорист делимично) итд.

Свако дете природно је обдарено способношћу говора. Ипак, ова способност се испољава уз помоћ људи који га окружују, те свако дете научи језик своје средине, ма који то језик био. Дете које не би било у контакту с људима не би уопште могло да проговори. Усвајање матерњег језика није пуко опонашање говора одраслих, јер дете не учи само готове речи и реченице. Оно пре свега усваја систем правила на основу којих и само касније производи нове реченице (понекад деца могу усвојити истовремено два језика, и то углавном кад родитељи говоре различите језике). У школском периоду дете учи и систематизује граматичка правила, а свој речник богати новим речима и изразима током целог живота.

Настанак и развој писма

Говор се не чује далеко и временски је ограничен, а записане речи се могу пренети на велике даљине и трајати кроз време. Наравно, модерна технологија битно је смањила разлике између изговореног и написаног, јер данас постоје бројне могућности преношења звучног записа. Ипак, можемо рећи да на писму почива укупна цивилизација (постанак човека везује се за развој говора, а почетак цивилизованог човека везује се за проналазак писма).

Развој писма траје хиљадама година, па знамо да су се и предмети којима се писало (четкице, гушчје перо, дрвено и метално перце, наливперо итд.) и подлоге (камен, кости, дрво, глина, папирус, пергамент итд.) мењали, али суштина бележења и могућност читања почива и данас на истим принципима.

Претече данашњег писма били су, у неком смислу, **цртежи** и **слике** праисторијског човека на зидовима пећина. Представе људи или животиња убијених у лову могле би се посматрати као рани облик сликовних знакова.

Праисторијски цртеж,
пећина Ласко (Француска)

Прву фазу у развоју писма представљају цртежи у низу – људи, животиња, разних предмета. Такво писмо се назива **пиктографско** (сликовно), а знаци који се употребљавају – **пиктограми**. Ово писмо подсећа на причу у сликама која се може читати, без обзира на језик којим се говори, ако су симболи довољно препознатљиви (нпр. низ таласастих линија представља море или реку).

Шта мислиш, може ли дете које је живело у дивљини, без контакта са људима, научити да говори?

Да ли знаш ко је измислио хартију?

Шта мислиш, колико је говор старији од писма?

Дешифровање старих писама

Одгонетање записа писаних непознатим писмима захтева одређена предзнања о историји и култури дате заједнице, а уз то и инвентивност (па и детективске склоности!) онога који му приступа.

Наполеонова експедиција у Египту 1799. године открила је у делти Нила камен од црног базалта, назван *розетта* по месту налаза, са текстом на грчком и на египатском, при чему је овај други писан у две верзије – хијероглифској и демотској. Како је касније утврђено, камен потиче из 197. године пре н. е., а предмет записа је свештенички декрет поводом крунисања Птолемеја V.

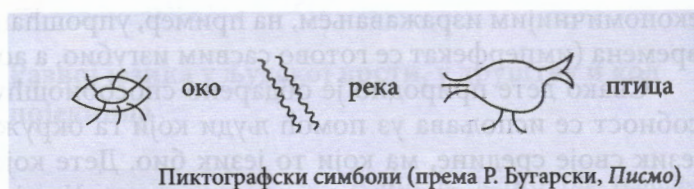
Полазећи од грчког, француски египтолог Жан-Франсоа Шамполион успео је да дешифрује остала два писма. При одгонетању писама важну почетну помоћ пружила је идентификација властитих имена, често позајмљених из других и науци познатијих језика. Шамполиону је помогло појављивање имена Птолемеја, Клеопатре и Александра Великог. Имена владара лако су се уочавала јер су била у овалном или дугуљастом оквиру; то су тзв. *картиуши* (франц. *cartouche*) – у неку руку, прототип курзива!

Шамполион је најпре дешифровао картуш са именом Птолемеја, а затим и оне са именима Клеопатре и Александра. Тако је увећао број одгонетнутих знакова, што је у примени на целину текста прогресијом довело до дешифровања целог писма.

(Р. Бугарски, *Писмо*, прилагођено)

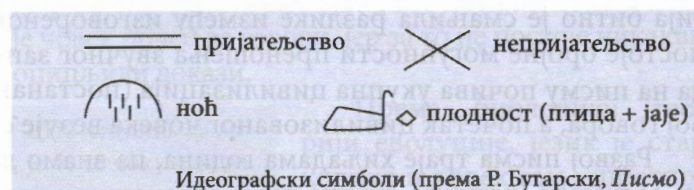
Камен из Розете

Пиктографски симболи (према Р. Бугарски, *Писмо*)

Пиктограми, као најстарији систем писма, пронађени су на разним крајевима света (у Месопотамији и Египту из периода око 3000. године пре н. е., а у Кини из периода око 1500. године пре н. е.).

Сматра се да се из пиктографског развило **идеографско** (појмовно) писмо. Знаци којима се оно служи називају се **идеограми**. Писани знак више није слика, као у пиктограму, већ постаје симбол са посебним значењем (нпр. сунце је означавало „дан“, „топлоту“, „време“).

Идеографски симболи (према Р. Бугарски, *Писмо*)

Мешавину пиктографских и идеографских језичких елемената имала су позната писма старог века – сумерско (клинасто писмо) и египатско (хијероглифи).

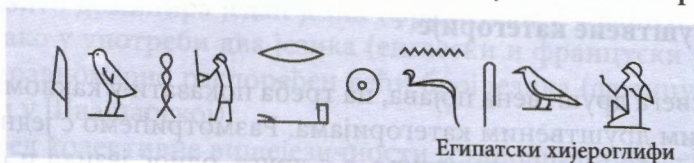
Из пиктографских симбола развили су се најранији облици клинастог писма. То писмо је било у употреби преко 3000 година у културама Сумераца, Вавилонца, Асираца и Хетита. Писмо је названо клинопис по отиску косога клина који је остављала писаљка у мекој глини. Током свог дугог трајања, клинопис је пролазио кроз различите фазе развоја.

Пример развоја клинастог писма

Готово истовремено са сумерским, у старом Египту се развијало посебно писмо, које су Грци звали хијероглифима. И то писмо пролазило је кроз различите фазе. Како је писање постајало

шира делатност, јавила се и потреба за бржим записивањем. Тако су новија писма стилизацијом постепено изгубила свој сликовни карактер.

Египатски хијероглифи

Отприлике у време развоја клинастог писма и хијероглифа, Кинези су стварали сопствени начин писања. Сумерско и египатско писмо изумрли су са старим цивилизацијама, док се кинеско писмо одржало до данас. И оно је пореклом пиктографско-идеографско, заједно са знаковима који означавају гласове. Употребљава се у континуитету од око 3500 година, али и оно је временом стилизовано и прилагођавано.

今天是美好的一天

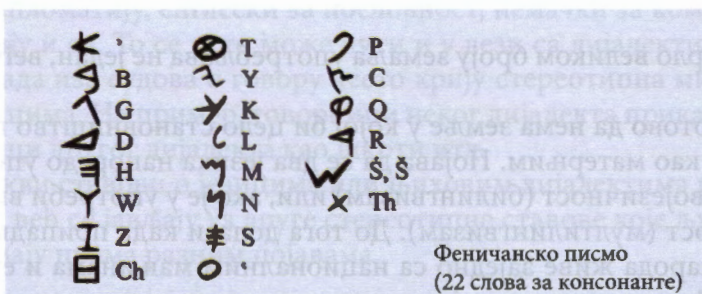
Пример кинеског писма

Традиционално кинеско писмо преузето је и прилагођено у другим далекоисточним језицима. Тако се у Јапану почело писати писмом (канџи) изведеним из традиционалних кинеских карактера. Пошто кинески знаци нису сасвим одговарали природи јапанског језика, у јапанском су се развила још два начина писања, у којима свако слово означава један слог.

今日は素晴らしい日です

Пример јапанског писма

Посебан начин писања представља **алфабетско** (словно) писмо, у којем једно слово означава један глас, а слагањем више слова настају речи. Не зна се поуздано када се развила прва азбука, али се претпоставља да су је, пре око 3600 година, изумели људи који су живели на територији данашње Сирије или Палестине. На таквом писму су се заснивали феничански, арамејски, хебрејски и арапски алфабети, који су обележавали само консонанте. Феничански алфабет послужио је као модел Грцима, који су додали и слова за самогласнике.

Феничанско писмо
(22 слова за консонанте)

Грчко писмо се, на неки начин, може сматрати моделом за све западне алфабете. Из њега су произашле ћириличка азбука и латиничка абецеда, писма којима се данас служе говорници свих западноевропских језика.

Шта мислиш,
колико је људи било
писмено у старом
Египту?

Шта мислиш, да ли
су писари у старом
Египту писали за
писаћим столом?

Да ли знаш
из ког је писма овај
знак?

Постоје ли данас
језици без писма?

Језик, култура и друштво

Језик и друге друштвене категорије

Језик је пре свега друштвена појава, па треба показати у каквом је он односу према другим друштвеним категоријама. Размотрићемо с једне стране однос језика и одређене расе и културе, а с друге, однос језика и одређене нације или државе.

У вези са односом језика и људске расе, треба нагласити да се раније сматрало да је језик израз неких типолошких особина одређене расе. Међутим, модерна наука то одбацује, сматрајући да језик и раса нису нужно повезани. На пример, ако неко дете друге расе, стицајем околности, одрасте у Србији, оно ће говорити српски језик, задржавши притом своја расна обележја.

Језик може бити огледало једне културе када је у питању речник и његово богатство, али не и када је у питању граматички систем. Тако не можемо тврдити ни да постоји нужна повезаност културе и језика. У обликовању једне културе (нпр. оријенталне) може учествовати више језика (арапски, турски, персијски), а има и обрнутих случајева.

Ни нација и језик не морају бити нужно повезани. Многе нације имају један језик који је само њихов (Јапанци – јапански, Мађари – мађарски итд.), али припадници једне нације могу имати и више од једног језика (Белгијанци – фламански и француски), и обрнуто, један језик може да служи већем броју нација (енлески – Британци, Американци, Канађани, Аустралијанци, Новозеланђани, Јужноафриканци).

Много је више језика него држава (готово двадесет пута). Овој несразмери допринео је велики број вишенационалних и вишејезичних држава (Нигерија, Индија итд.). На основу овог податка јасно је да не постоји ни нужна повезаност језика и државе.

Једина врста друштвене заједнице коју језик подразумева јесте језичка заједница, тј. колектив који говори одређеним језиком. Да би један језик постојао, потребно је да постоје људи који се њим служе, а они не морају живети на истом месту нити припадати истој нацији, култури или раси.

Вишејезичност

Данас се у врло великом броју земаља употребљава не један, већ више од једног језика.

У Европи готово да нема земље у којој би цело становништво говорило једним језиком као матерњим. Појава да се два језика напоредо употребљавају назива се двојезичност (билингвизам) или, ако је у употреби више језика, вишејезичност (мултилингвизам). До тога долази када припадници једног или више народа живе заједно са националним мањинама и етничким групама, служећи се различитим језицима.

Шта мислиш,
колико се
језика говори у
Аустралији?

Кад је реч о заступљености, употреби или друштвеном статусу језика у вишејезичним земљама, постоје различите могућности. У неким земљама изразито доминира један језик (француски у Француској), у другима су подједнако у употреби два језика (енглески и француски у Канади), а у неким је равномерно распоређен већи број језика (француски, италијански, немачки у Швајцарској).

Поред колективне вишејезичности (становници вишејезичних земаља), постоји и индивидуална вишејезичност (један човек говори више страних језика). Чињеница да све више младих људи учи неки страни језик битно утиче на вишејезичност савремених друштава.

Такође, говорници неког језика се у свакодневной комуникацији могу служити једним језиком (или његовим дијалектом), а за више културне функције могу употребљавати књижевни језик или неки други језик. Та појава се назива диглосија. На пример, у Швајцарској се у званичним ситуацијама употребљава књижевни немачки језик, а у свакодневной комуникацији швајцарски дијалекат немачког.

Вишејезичност позитивно делује на развој појединца, јер подстиче ширење културних видика и утиче на превазилажење разлика међу људима и културама.

Ставови према језику

Под ставовима према језику не подразумевамо научно мишљење, него незваничне, популарне судове о неком језику. Тако се може чути да су неки језици леви, а неки ружни, да се неки уче лако, други тешко, да су једни сиромашни, а други богати итд. У европској култури, на пример, романски језици се по правилу описују као пријатни и музикални, а германски као груби и немусикални. Такође је раширено веровање да се италијански учи лако, а мађарски или кинески тешко. То, међутим, нема везе са самим језиком, већ са степеном одступања структуре страног језика од структуре матерњег језика. Зато је већини Европљана италијански лакши од мађарског или кинеског.

Постоје и ставови о различитој погодности појединих језика. На пример, сматра се да је италијански језик погодан за певање, француски за љубав и дипломатију, енглески за пословност, немачки за командовање, руски за поезију и сл. То се исто може чути и у вези са дијалектима једног језика, али се тада иза судова о говору често крију стереотипна мишљења о самим говорницима. На пример, говорници неког дијалекта приказују се као лењи, говорници другог дијалекта као шкрти итд.

Овакви ставови о језицима или њиховим дијалектима нису научно утемељени, већ се јављају уз друге стереотипне ставове које људи широм света испољавају према разним појавама.

Шта мислиш, колико највише страних језика може да научи један човек?

Знаш ли изреку неке историјске личности која се заснива на ставовима према језику?

Одумирање језика у прошлости

Језици су одумирали у сваком тренутку историје. Како су се културе успињале и падале, тако су и њихови језици јачали и нестајали. Добру илустрацију могу да дају записани језици, јер постоје различити докази (натписи, глинене плочице, различити списи) за десетине ишчезлих језика из доба антике: битински, киликијски, писидски, фригијски, пафлагонски, етрурски, сумерски, еламитски, хетитски... Знамо за неких 75 изумрлих језика који су се говорили на подручју Европе и Мале Азије.

Можемо само нагађати колики је у ранијим епохама био број становника или величина заједнице и онда отприлике одредити могућ број језика (под претпоставком да свака заједница има свој језик). Полазећи од податка да је на свету пре 10 000 година живело између пет и десет милиона људи и да је свака заједница имала од 500 до 1000 припадника, претпоставља се да је у том тренутку постојало између 5000 и 20 000 језика.

Данас их има двоструко мање, али нико не зна колико је језика досад настало и нестало и колико би нових језика могло да амортизује губитак од око 6000 језика. Исто тако не знамо ни да ли се током тако дугих периода језик мењао увек истом динамиком, или су људи, напротив, у појединим периодима чешће напуштали свој језик, а језици се брже гасили.

(Д. Кристал, *Смрт језика*, прилагођено)

Типови језика

Језици у свету

По неким научним проценама, данас на свету има око 5000 живих језика. Ипак, тачан број не може се са сигурношћу утврдити. Пре свега, разлика између језика и дијалекта није сасвим јасна, јер о језичком статусу одлучују и други чиниоци (политички, етнички, културни). Поред тога, многи језици свакодневно нестају, јер изумиру заједнице које су њима говориле (нпр. са смрћу Неда Мадрела, последњег говорника једног келтског језика острва Ман, нестало је 1974. и мански језик). Дешава се и обрнуто, да неки изумрли језик „оживи” (нпр. хебрејски језик после II светског рата). Такође, са конституисањем нових држава неки говори могу стећи статус званичних језика итд. То су само неки од разлога због којих није могуће утврдити тачан број постојећих језика.

Знаш ли у којој се држави говори највише језика?

Језици су, иначе, веома неравномерно распоређени. На пример, у Европи се говори око 70 језика, а у Африци и Азији по 1300. Такође, језици се разликују и по броју говорника. Данас највише људи као матерњи језик говори мандарински кинески, око милијарду, шпански око 420 милиона, енглески око 400 милиона, итд.

Упркос разликама у друштвеном статусу, за науку су сви језици подједнако вредни за проучавање.

Језичка сродност

Између неких језика постоје велике сличности у граматичкој структури и речнику, јер имају заједничко порекло. За такве језике кажемо да су генетски сродни, а група генетски сродних језика чини **језичку породицу**. Овакви језици имају заједничког претка, прајезик од којег су сви потекли.

Шта мислиш, можемо ли данас претпоставити како је звучао праиндоевропски језик?

До данас је у науци утврђено преко 20 језичких породица, од којих су неке веома разгранате, а неке сасвим мале. Најраспрострањенија је **индоевропска језичка порода**.

дица, која обухвата 40% укупног светског становништва и огроман простор између Атлантика, Пацифика и Индијског океана. Индоевропска језичка породица дели се на више грана. Главне гране су:

- **балто-словенска** – због своје сличности балтички и словенски језици сврставају се заједно; главни балтички језици су летонски и литвански; словенски језици су: руски, белоруски, украјински, пољски, чешки, словачки, лужичкосрпски, словеначки, македонски, бугарски, српски, хрватски;
- **италска** – из ове гране развили су се, преко латинског, романски језици: француски, португалски, италијански, шпански, румунски;
- **германска** – овој грани језика припадају: енглески, немачки, холандски, шведски, дански, норвешки, исландски;
- **келтска** – овој грани језика припадају: ирски, шкотски, бретонски, велшки;
- **индо-иранска** – главни језици ове гране су: хинди, бенгалски, непалски, персијски, курдски;
- **грчка** (хеленска), **албанска** и **јерменска** – ове гране чини само по један језик, јер ти језици немају напоредних живих језика сродника у оквиру шире породице.

Поред индоевропске, у Европи је значајније заступљена **угро-финска** језичка породица (мађарски, фински, естонски). Постоје још и **палеосибирска**, **алтајска**, **дравидска**, **кавказска** породица итд.

Језички типови и језичке универзалије

Језици могу да буду повезани заједничким пореклом или пак дуготрајним географским или културним контактом. Такви језици су међусобно слични. Међутим, неке сличности постоје и међу језицима који немају заједничко порекло нити су у било каквом контакту. На пример, пет вокала, као у српском, имају различити језици: шпански, грчки, јапански, маорски, неки афрички језици итд.

Када је структура језика слична, говори се о **типолошкој** сличности, на основу које се успостављају језички типови. Тако неки језици, као кинески или вијетнамски, спадају у **коренске** (у њима су све речи непроменљиве), неки, као латински или грчки у **флективне** (у њима се реч мења додавањем наставка), неки, као турски или фински, у **аглутинативне** (у њима се на корен „лепе” наставци од којих сваки има посебно граматичко значење), а неки, као индијски или ескимски, у **инкорпоративне** (у њима све што чини фразу или реченицу сраста у једну реч) итд. Наравно, многи језици показују својства двају или више типова.

Сви језици на свету имају нека заједничка обележја, која се називају **језичким универзалијама**. На пример, сви језици имају вокале и консонанте, при чему ниједан језик нема мање од три вокала; сви имају слоге од једног консонанта и вокала; сви језици имају властита имена; у глаголским системима свих језика увек има више прошлих времена него будућих; сви језици имају могућност да образују одричне, упитне и заповедне облике итд.

Да ли знаш
какав је то језик
есперанто?

Да ли знаш
неки „уметнички”
језик?

ВЕЖБАЊА

1. Ако је тврдња тачна, упиши Т, а ако је нетачна, упиши Н.

а)	Не можемо са сигурношћу тврдити кад је и како првобитни човек почео да говори.	
б)	Не може се утврдити веза између језичких и друштвених промена.	
в)	Без контакта са људима ниједно дете не би могло да проговори.	

2. Прочитај одломак из поглавља *Језички развој појединца* Р. Бугарског, а затим одговори на захтеве испод њега.

Деца често кажу *коњови*, *човеци* или *нећем*, по несвесној аналогiji са продуктивнијим језичким обрасцима (*слонови*, *јунаци*, *једем*). [...] Овакви спонтани покушаји „исправљања неравнина” у језичкој структури систематски се јављају код деце различитих матерњих језика. Ти „чудни” детињи облици, који старије веома забављају, заправо су карактеристичне *моћивисане грешке* – они су погрешни са становишта граматике одраслих, али очекивани из угла *хипотезе* коју дете несвесно формира о природи тог система.

У емисији „Кефалица” деца узраста од четири до седам година одговарала су на различита питања, употребљавајући понекад погрешну реч или облик речи. Заокружи слово испред објашњења како је децја грешка у подвученој речи мотивисана.

1) Шта је младост?
Младост је кад човек млади.

- а) Дете је према придеву *млад* направило глагол *младићи* као антоним од *старији*.
- б) Дете је према глаголу *погмладићи* направило глагол несвршеног вида *младићи*.
- в) Дете је употребило придев *млад* у одређеном виду.

2) Шта је презиме?
Презиме је део имета.

- а) Дете је направило нову реч, која у номинативу гласи *имет*.
- б) Дете је употребило погрешан падеж именице *име*.
- в) Дете је у ген. јд. проширило основу именице *име* са *-и-* (као *деише* – *деишеиша*) уместо са *-н-*.

3) Шта је мозак?
Оно што имамо у глави и мишљамо њим.

- а) Дете је употребило погрешно лице глагола *мислићи*.
- б) Дете је употребило презент непостојећег глагола *мишљаји* (према *размишљаји*).
- в) Дете је употребило постојећи глагол, али у погрешном времену.

3. Шта је старије – писмо или говор?

- а) говор б) писмо в) појавили су се у исто време
Заокружи слово испред тачног одговора.

4. Повежи термине страног порекла са одговарајућим терминима домаћег порекла.

алфабетско писмо

појмовно

идеографско писмо

сликовно

пиктографско писмо

словно

5. Поред описа писаног знака напиши број испред типа писма које му одговара.

- а) писани знак = слика _____
б) писани знак = симбол _____
в) писани знак = фонема _____

1) идеографско писмо 2) пиктографско писмо 3) алфабетско писмо

6. Подвуци назив писма које је великим делом било модел за све западне алфабете.

јапанско, грчко, кинеско, египатско, сумерско

7. Ако је тврдња тачна, упиши Т, а ако је нетачна, упиши Н.

а)	Језик је израз неких типолошких особина одређене расе.	
б)	Има много више држава него језика.	
в)	У обликовању једне културе може учествовати више језика, и обрнуто.	
г)	Припадници једне нације не могу имати више од једног језика.	
д)	Људи који говоре истим језиком не морају живети на истом месту нити припадати истој нацији, култури или раси.	
ђ)	Појава вишејезичности у Европи је врло ретка.	
е)	Популарни судови о неком језику спадају у стереотипе.	

8. Заокружи слово испред наслова који треба да стоји изнад датог одломка.

Свет је од Немаца доста чуо о природној надмоћности немачког, од Француза о неупоредивој логичности француског, а од Енглезе – суптилном импликацијом – о томе како су други језици заправо сувишни кад већ постоји енглески.

(Р. Бугарски, *Ойшѣа линѣвисѣѣика*)

- а) Вишејезичност б) Ставови према језику в) Типови језика

9. Међу наредним тврдњама три су тачне. Заокружи слова испред њих.

- а) Не може се са сигурношћу утврдити тачан број језика у свету.
- б) Постоји јасна граница између језика и дијалекта.
- в) Језици су на свету равномерно распоређени.
- г) Кинески језик данас има највећи број говорника.
- д) У Азији се говори много више језика него у Европи.

10. У следећем низу подвучи изумрле језике.

старогрчки, латински, старословенски, арапски, персијски

11. Заокружи слово испред речи којом треба допунити следећу реченицу.

Најраспрострањенија језичка породица на свету данас је _____.

- а) угро-финска б) палеосибирска в) индоевропска г) кавкаска

12. У сваком низу прецртај по један језик који не припада тој групи, а затим у одговарајућа затамњена поља упиши *романски*, *словенски* или *германски*.

а)

српски пољски фински руски бугарски македонски

б)

француски италијански шпански румунски мађарски португалски

в)

немачки енглески дански холандски грчки шведски

13. Прочитај тврдње о типовима језика и заокружи слово испред оног типа којем припада српски језик.

а)	КОРЕНСКИ	Граматички односи изражавају се употребом одређеног реда речи.
б)	ФЛЕКТИВНИ	Граматички односи изражавају се додавањем наставка од којих сваки може имати више значења.
в)	АГЛУТИНАТИВНИ	Граматички односи изражавају се додавањем низа наставка од којих сваки има посебно значење.
г)	ИНКОРПОРАТИВНИ	Речи су врло дуге и компиковане тако да, на пример, глагол често обухвата и свој објекат у оквиру исте речи.

14. Заокружи слово испред тврдње која не указује на језичку универзалију.

- а) Сви језици имају вокале. б) Сви језици имају слоге који се састоје од консонанта и вокала.
- в) Сви језици имају падеже. г) Сви језици имају могућност да образују одричне облике.

Травогинс

ДА!

У вези са исхраном
поменућемо да
витамина Це има
доста и у паприци.

НЕ!

У вези исхране
поменућемо да
витамина Це
има доста и у
паприци.

Језик
у употреби

Интерпункција

Правописни знаци који се односе на реченицу или неки њен део називају се интерпункцијским знацима, односно интерпункцијом. (Правописни знаци који се употребљавају уз поједине речи представљени су у уџбенику за други разред.)

У интерпункцијске знаке спадају: тачка, запета, тачка са запетом, упитник, узвичник, две тачке, црта, заграда, наводници, три тачке.

Тачка

Пише се:

– на крају обавештајних реченица.

■ Нисам видела крај уџакмице, јер је ђочео ђљусак.

Не пише се:

– иза наслова и иза потписа.

■ Најбоља школска ђредсџава

■ Пеџар Пеџровић

Запета

Пише се:

– при набрајању;

■ Разџоварали смо о књижевносџи, сликарсџву, музици.

■ Разџоварали смо о књижевносџи, сликарсџву и музици.

– уз вокатив;

■ Ово је, ђријаџељу мој, најбоља књиџа коју сам ђрочиџао у ђоследње време.

■ Пријаџељу мој, ово је најбоља књиџа коју сам ђрочиџао у ђоследње време.

■ Ово је најбоља књиџа коју сам ђрочиџао у ђоследње време, ђријаџељу мој.

– уз апозицију и апозитив; –КАКАВ?

■ Марсеј, најсџарији ђрад у Француској, основали су Грци у VII веку ђре н. е.

■ Грци су у VII веку ђре н. е. основали Марсеј, најсџарији ђрад у Француској.

■ Марсеј, лей и славан, најсџарији је ђрад у Француској.

■ Најсџарији ђрад у Француској је Марсеј, лей и славан.

– уз речи, делове реченице или реченице које су уметнуте, накнадно додате;

■ Пуџ смо, најалосџи, одложили збоџ кише.

■ Неџемо, за сваки случај, креџаџи док се време не ђролейџа.

■ Пуџ џемо, као џџо смо се доџоворили, одложиџи збоџ кише.

– испред речи које обележавају супротни, закључни или искључни однос и саставних везника џа и џе;

■ Добила сам рекеџи, али не знам да џџрам џенис.

Знаш ли који термин је русизам: зайеџа или зарез?

■ Не знам да иџрам џенис, џрема џоме, ни рекет ми није џоџребан.

■ Све сџорџове волим, само ми се џенис не свиџа.

– иза зависне реченице или глаголске синтагме која се јавља на почетку независне предикатске реченице;

■ Кад џрође олуја, крећемо на џуџ.

■ Пошџо је време лоше, одложићемо џуџ.

■ Да смо раније кренули, сџиџли бисмо на време.

■ Врађајуџи се из школе, срела сам Ану.

– испред зависне реченице која представља додатно, накнадно објашњење;

■ Сlike Саве Шумановића се налазе у џалерији у Шиду, чијом се колекцијом Шиђани џоносе.

■ Прошеџаћу око џоднева, кад је сунце најјаче.

■ Враџио се у родни џрад, одакле је давно оџишао.

– уз пишчев текст иза управног говора.

■ „Свраџиџу суџра до вас”, рече Милан.

■ „Свраџиџу суџра до вас”, рече Милан, „да насџавимо меч”.

Не пише се:

– иза занимања, титула и звања кад стоје испред имена;

■ Дирекџор школе Пеџар Пеџровић разџоварао је са родиџељима. (али Пеџар Пеџровић, дирекџор школе, разџоварао је са родиџељима.)

■ Проналаском хидроинџеџраџора, срџски маџемаџичар Михаило Пеџровић Алас освоџио је злаџну медаљу на Свейској изложби у Паризу 1900. џ. (али Проналаском хидроинџеџраџора, Михаило Пеџровић Алас, срџски маџемаџичар, освоџио је злаџну медаљу...)

– у конструкцији не само... неџо/већ;

■ Не само шџо нема сунца неџо је и веџар џочео да дува.

■ Не само шџо свира клавир већ и комџонује.

– уз речцу џак;

■ Писац џак о џоме не мора да води рачуна.

Запета може променити значење реченице

У Занимљивој џрамаџици Милан Шипка, између осталог, наводи да су још стари Грци и Римљани знали да запета није безначајан правописни и реченични знак. Сведочанство о томе даје нам једна занимљива прича о грчкој пророчици Питији и њеним загонетним одговорима, који су се могли различито тумачити.

Један војсковођа је упитао ову пророчицу каква га судбина очекује у ратном походу, а она му је овако одговорила:

■ *Ibis redibis numquam peribis in bello.*

Зависно од тога где се стави запета, ова реченица је могла значити:

■ Иџи ћеш, враџићеш се, никад нећеш џоџинуџи у раџу.

или:

■ Иџи ћеш, нећеш се никада враџиџи, џоџинућеш у раџу.

Ако се запета стави испред *numquam* (никад), добија се прво, а ако се стави иза те речи, добија се друго значење.

Примера у којима значење зависи од запете има и у српском језику:

■ Теџка Јелена ме је џозвала да је џосеџим.

Ова реченица значи да се у посету иде тетке која се зове Јелена.

■ Теџка, Јелена ме је џозвала да је џосеџим.

Са запетом, ова реченица значи да се тетка обавештава о посети извесној Јелени.

Размисли о промени значења које је унело место запете у следећим примерима:

■ Док смо се брчкали, у води уџледасмо џалеба.

■ Док смо се брчкали у води, уџледасмо џалеба.

■ За неџоказивање докуменаџа џоџицаџу, џри дана заџвора.

■ За неџоказивање докуменаџа, џоџицаџу џри дана заџвора.

■ Не мислим да џо џреба ураџиџи.

■ Не, мислим да џо џреба ураџиџи.

– испред изричних и последичних реченица (о запети у зависним реченицама види и на стр. 69).

- *Надали смо се да ће се време йролейшаџи.*
- *Тако је хладно да ми се не излази из куће.*

Енклитика иза запете

Пошто се енклитика не пише после запете нити било ког другог знака интерпункције, треба променити ред речи или заменити енклитику наглашеним обликом (заменице или глагола).

- НЕ *Посао, а не забава, је разлої мої доласка.*
ДА *Посао, а не забава, разлої је мої доласка, ИЛИ Посао, а не забава, јесїе разлої мої доласка.*
- НЕ *Пеїар и Милан, ако нисїе знали, су најбољи кошаркаши.*
ДА *Пеїар и Милан, ако нисїе знали, најбољи су кошаркаши, ИЛИ Пеїар и Милан, ако нисїе знали, јесу најбољи кошаркаши.*
- НЕ *Нова сазнања, као шїо је наведено, ће йоїврдїи ову хийоїезу.*
ДА *Нова сазнања, као шїо је наведено, йоїврдїе ову хийоїезу.*
- НЕ *Наше йуїовање, као шїо смо и йреїйосїавили, се одлаже за суїра.*
ДА *Наше йуїовање, као шїо смо и йреїйосїавили, одлаже се за суїра.*

Тачка са запетом

Пише се:

– између реченица или делова реченица који нису толико независни да би се одвојили тачком, нити толико блиски да би се одвојили запетом.

- *Јаїанске књиїе исїрва су биле у облику свийка; касније је свийак йреїворен у дуїуљасїу књиїу.*
- *Зачује се країка, ваїрена свађа и уїиша се; звекне која сабља и зазвекне мамузе.*

При набрајању или подели текста на мање јединице:

- *Извоїїемо неколико важних йодаїака о рељефу Јужне Америке:*
 - *Јужна Америка је чеїврїи конїиненїй йо йовршини;*
 - *северни гео конїиненїя йресеца еквалор;*
 - *обале Јужне Америке су слабо и сийно разуђене;*
 - *дуж зайадних обала, йравцем север–јуї, йружају се веначне йланине иїг.*
- *критичар м онај који анализира и оцењује, йросуђује вредносї некої научної, умейничкої и сл. дела, концерїа, йредсїаве, изложбе и сл.; онај који се йрофесионално бави криїиком.*

Упитник

Пише се:

– иза упитних реченица или уз речи које се изговарају с упитном интонацијом.

- *Колико је сийи?*
- *Ја? Сїварно?*

Шта мислиш, како је настао знак питања?

Не пише се:

- иза зависноупитне реченице;
- *Пиџао сам ја да ли је разумео оно што је прочитао.*
- иза наслова текста кад се не наглашава питање.
- *Како хитнописати ажулу* (наслов чланка)
- *Шта се крије иза етимологије* (наслов књиге)

Узвичник

Пише се:

- иза узвичних, заповедних, жељних и обавештајних реченица (кад имају узвичну интонацију);
- *Ала је данас јужва на улици!*
- *Не претрчавајте улицу ван пешачког прелаза!*
- *Добро нам дошли!*
- *Дошли су и Петровићи!*
- уз узвике који се наводе изоловано или су уклопљени у реченицу, као и уз латинску реч *sic* (чита се *сик*), која се пише у загради и значи „баш тако”.
- *Псти! Чуло се бум! бум!, али не знам из којег правца.*
- *Та прича је преведена на више од шездесет (sic!) језика.*

Узвичник и упитник заједно (?! или !?)

Пишу се:

- иза реченица којима се питањем изражава чуђење, неверица, неслагање и сл.
- *Да ли је то заиста истина?!*
- *Не верујте ми!?*
- *Ко то не зна?!*

Две тачке

Пишу се:

- испред низа кад се посебно истиче набрајање;
- *Средином 19. века најчешће су се носиле следеће боје: црна, вишња, црвена, „дункл зелена”, крем, какао и „жандарско плава”.*
- кад се најављује управни говор, испред наводника или црте;
- *Професор ухвати: „Зна ли неко од вас одговор на моје питање?”*
- *Професор ухвати: – Зна ли неко од вас одговор на моје питање?*
- кад се најављује неко објашњење, допуна и сл.
- *Учинили смо оно што смо могли: заборили прозоре и сусили ролеје.*

Шта мислиш, у ком језику постоје овакви знаци интерпункције: !?

Да ли знаш шта означава овај саобраћајни знак?

Навешћемо два одломка из *Кембричке енциклопедије језика* Дејвида Кристала да покажемо необичну употребу неких правописних средстава.

Како у тексту показати ћутање

Графичка средства се често користе за изражавање реакција без изговорених речи.

„Могли бисмо да идемо у твом кишобрану”, рекао је Пу.

„?”

„Могли бисмо да идемо у твом кишобрану”, поновио је Пу.

„??”

„Могли бисмо да идемо у твом кишобрану”, рекао је Пу по трећи пут.

„!!!!!!”

(А. А. Милн, *Вини Пу*)

Како у тексту показати да се ради о једва чујном гласу

Варијацијама у величини слова и у размаку међу словима могућно је остварити различите ефекте.

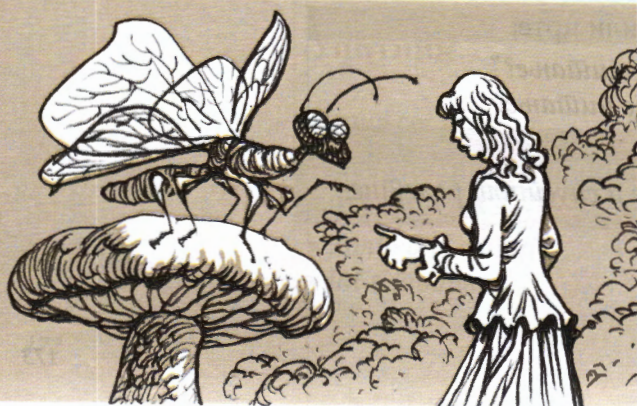
„Алиса никако није могла да види ко седи иза Кукца. Могла је само да чује некакав њиштави гласић:

– Замените локомотиве... – Чим је ово рекао, нестао је као да се загрцнуо и занемео.

– Ово час пишти, час њишти – помисли Алиса. – Уто један једва чујни глас, одмах ту до ње, рече:

– Знаш, требало би да измислиш неки луди виц, баш у вези с том „пиштаљком” и „њиштаљком”.

(Л. Керол, *Алиса у свећу с оне стране ошледала*)

Црта (с размаком са обе стране)

Пише се:

– уз уметнуте или посебно истакнуте (делове) реченице;

■ *Јер – а то је, мислим, основна йорука састављача Енциклопедије – никад се ништа не йонавља у истјорији људских бића.*

■ *Жене су у 19. веку на йави носиле йейелук – йлийку кайу украшену злайним или сребрним везом и нискама бисера или дукайа.*

– уместо првог наводника у дијалозима, а и уместо другог ако иза наведених речи долази коментар.

■ – *Да ли ме чујете?*

– *Чујем вас! – викнула сам из свећ йласа.*

Заграда

Пише се:

– уз допунске податке или објашњења у оквиру реченице;

■ *Велики руски йесник Александар Серјејевич Пушкин (1799–1837) йочео је да се бави йоезијом веома рано.*

■ *Фолклор је сложеница сачињена од речи фолк (йлеме, свећ, йук, народ) и лор (знање, наука).*

– уз дидакасије у драмским текстовима.

■ *АНКА (долази сйоља, носећи свежањ новина): Ево, йосйођо, нисам моила више да куйим од двадесет бројева. (Осйавља на сйолицу йоред осйалих.) ДАРА (йакујући се): Шйа се йо мене йиче!*

Наводници

Пишу се:

– уз цитате (туђе речи које се дословно наводе);

■ У роману *Дервиш и смрт*, Меша Селимовић је најисао: „Цијеним нова йријатељсйва, она су љубав која нам је увијек йојребна, али сйара йријатељсйва су више нејо љубав, јер су дио нас самих.”

– уз управни говор;

■ „Шйа мислиш”, уйийа Марија, „када се йредсйава завршава?”

- Марија уишџа: „Када се ѓредсџава завршава?”
- „Када се ѓредсџава завршава?”, уишџа Марија.
Не пишу се

– уз општепознате мисли, изреке или пословице.

- Неки ѓолишџичари се ѓонашају ѓо чувеном ѓеслу Луја XIV – држава, ѓо сам ја.
- Дођох, видех, ѓобедих, рекао је Цезар, а истѓоријски конѓексѓ ѓеѓове изреке данас је већини неѓознаш.

Три тачке

Пишу се:

– кад се изоставља део текста, кад се прекида реченица или кад треба означити паузу у говору;

- Сѓари Грци су имали ушѓсак да врх ѓланине Олимѓ буквално додирује небо, ѓа је врло рано за ѓих ѓосѓао свейѓа ѓланина...
- На Олимѓу живе дивље свиње, вукови, лисице, шакали...
- Белоѓлави суѓ живи... овај... у кањону... овај...

– кад се изоставља део туђег наведеног текста (тада су у угластој загради).

- „Изузетѓан ушѓсак ѓосейѓилац сѓиче ѓре неѓо и уђе у здање Народне скуѓшѓине – скуѓѓѓура Иѓрали се коњи врани, рад вајара Томе Росандића, сѓѓѓи на ѓрилазном сѓейенишѓу од 1939. ѓодине. [...] Разиѓрани коњи су и данас ѓу на вечиѓѓѓ сѓѓражи.”

Комбиновање интерпункцијских знакова

Иза скраћенице с тачком пише се и други знак у реченици, а тачка на крају реченице се не удваја после такве скраћенице.

- За време Милоша Обреновића у Србији су новчане јединице биле асѓра, цванѓик, ѓрош иѓѓд., ѓа чак и форинѓа.
- За време Милоша Обреновића у Србији су новчане јединице биле асѓра, цванѓик, ѓрош иѓѓд.

Иза редних бројева не пише се тачка када је после ѓе неки други знак.

- Живели су ѓѓри ѓодине у Нишу (2000–2003).
- Тамо смо лейѓовали 2001, 2002. и 2003. ѓодине.

Завршни знаци навода пишу се иза упитника и узвичника, а када је тачка на крају реченице могу се писати и испред и иза ѓе.

- Милан ме уишџа: „Да ли ѓуѓѓујеш суѓѓра?”
- Викнух за ѓима: „Пазиѓѓе!”
- Милан ми рече: „Суѓѓра ѓуѓѓујем у Рим.”/ Милан ми рече: „Суѓѓра ѓуѓѓујем у Рим”.

Звездица или ознака за фусноту пишу се испред интерпункцијског знака ако се напомена односи на последњу реч у реченици, а иза интерпункцијског знака ако се напомена односи на садржај целе реченице.

Знаш ли када се наводе тачке кроз читав ред?

- Хокеј на леду је најбржа тимска игра на свету. У њој тимчари достижу брзину од 40 км/ч, а брзину и до 160 км/ч достиже пак.¹

¹ Пак је гумена плочица коју такмичари гурају.

- Хокеј на леду је најбржа тимска игра на свету.¹

¹ Сама игра настала је у Канади средином 19. века.

Размак и интерпункцијски знаци у куцаном тексту

Испред интерпункцијских знакова нема размака, осим испред отворене заграде и црте; иза интерпункцијских знакова се ставља размак.

Неправилно	Правилно
Дошла је Ана .	Дошла је Ана.
Дошла је Јана , а не Ана. Дошла је Јана,а не Ана.	Дошла је Јана, а не Ана.
Рекао је : „ Ускоро крећемо! ” Рекао је:„Ускоро крећемо!”	Рекао је: „Ускоро крећемо!”
Шта је то ?	Шта је то?
Пази !	Пази!

Испред отворене заграде размак се ставља, а иза ње се не ставља.

Неправилно	Правилно
Сутра ће (веровали или не) бити сунчано. Сутра ће(веровали или не)бити сунчано.	Сутра ће (веровали или не) бити сунчано.

Испред и иза црте као интерпункцијског знака размак се ставља.

Неправилно	Правилно
–Не заустављај се!–рече Милош.	– Не заустављај се! – рече Милош.
Сутра ће–веровали или не–бити сунчано.	Сутра ће – веровали или не – бити сунчано.

Размак између речи и интерпункцијских знакова не сме бити двострук.

Неправилно	Правилно
Дошла је Јана, а не Ана.	Дошла је Јана, а не Ана.

1. Заокружи слова испред примера у којима недостаје тачка.

а) Поштована господо,
Прочитала сам у вашем листу да је презиме Николић било раширено на подручју Србије већ у 14. веку. Да ли можете навести извор за овај податак?
С поштовањем,
Милица Николић

б) Једноглави бели орао ретко је на српским средњовековним грбовима, али се налази на грбу хумских Николића, који се доводе у везу са захумским кнезом Мирославом, братом Стефана Немање

в) Атанасије Николић
Просветни и књижевни прегалац, инжењер са дипломом Универзитета у Пешти, био је први ректор Лицеја у Крагујевцу (1839–1842), где је предавао математику и писао уџбенике из тог предмета.

г) Родоначелници три познате племићке породице и њихови потомци убележили су у историји презиме Николић. Једни су били средњовековна хумска властела, други су по поседу уз презиме додавали *од Рудне*, а трећи су били потомци барона Саве Николића Подрињског.

2. У Занимљивој *џрамаџици* Милана Шипке наводе се наслови два књижевна дела у којима се поткрала иста правописна грешка. Исправи је.

Не ѿујуј, бронзана сѿражо (Б. Ђопић);
Збојом, велика ѿајно (М. Алечковић)

3. Заокружи слово испред реченице у којој недостаје запета. У загради је написано о ком се глаголском облику глагола *решиџи* ради.

а) Пеђа реши задатак. (аорист)

б) Пеђа реши задатак! (императив)

в) Пеђа увек реши задатак. (презент)

4. Заокружи слово испред реченице која је написана правилно.

а) Чим зађе сунце, постане хладно.

б) Чим зађе сунце постане, хладно.

в) Чим зађе сунце постане хладно.

г) Чим, зађе сунце постане хладно.

5. Обележи следеће делове реченице редним бројевима од један до четири тако да добијеш правилно написану реченицу.

а) па и путеви,

б) Све је било велико и пространо у Версају,

в) иако су њима ишле само кочије и коњаници.

г) широки 70 метара,

а) 2 б) 1 в) 4 г) 3

6. Допиши запете на одговарајућа места у следећим реченицама.

- а) То смо, наравно, сви већ знали.
- б) Ово је дакле, наш најбољи филм.
- в) Он је, наиме, прихватио своју одговорност.
- г) Без сумње, Кафка је велики писац.
- д) Међутим, то није утицало на наше мишљење.
- ђ) Тај проблем се, према томе, не може решити.

7. Подвуци речцу која се према правопису не може наћи на празном месту у датој реченици.

Сутра ће, _____, падати киша.

нажалост, наравно, пак, наиме, свакако

8. Допиши запете на одговарајућа места у следећим реченицама.

- а) Ако би се посетилац испред сваког експоната изложеног у Ермитажу, гласовитом санктпетербуршком музеју, задржао само по минут за разгледање музеја би му било потребно дванаест година.
- б) Исак Њутн (1643–1723), једна од највећих личности у историји науке, исписао је преко милион речи покушавајући да дешифрује право значење Библије.
- в) Истина, на сљезову цвијету једва да је негде и било трагова модре боје, али ако је дјед казао да је модра, онда има да буде модра и квит.
- г) Растко Петровић (1898–1949), брат сликарке Надежде Петровић, зачетнице модерног српског сликарства, као седамнаестогодишњи младић, ђак гимназије, проживео је албанску голготу, а затим преко Крфа отишао у Француску, где је завршио гимназију и положио српску матуру.
- д) Ботаничка башта „Јевремовац“ која се налази у Београду, у Таковској улици, једина је у Србији, а основана је 1889. године.

9. Заокружи слово испред значења које има реченица са оваквом интерпункцијом.

Хетити, који су живели у деловима данашње Турске и Сирије, употребљавали су два писма.

- а) Сви Хетити су живели у деловима данашње Турске и Сирије.
- б) Само неки Хетити су живели у деловима данашње Турске и Сирије.
- в) Хетити нису живели у деловима данашње Турске и Сирије.

10. У свакој од следећих шала недостаје по једна запета. Упиши их.

- а) Чак Норис не слуша музику, музика слуша њега.
- б) Када је Александар Бел изумео телефон, имао је пропуштен позив од Чака Нориса.
- в) Ако Чак Норис касни, време мора да успори.
- г) Док су се друга мала деца играла у песку, Чак Норис се играо у бетону.
- д) Пре него што иде на спавање, Бабарога проверава да ли је Чак Норис испод кревета.
- ђ) Нова година чека Чака Нориса, а не он њу.
- е) Сва деца носе пиџаму са ликом Супермена, само Супермен носи пиџаму са ликом Чака Нориса.

11. Заокружи слово испред реченице у којој запета није правилно употребљена.
- а) Зажарено сунце пржи, златним зрацима ослобађа мирис дивље руже, који се шири све до мог прозора.
 - б) Грациозне и женствене, обгрљене дрвећем са свих страна, каријатиде подупиру храм.
 - в) Као да излази из облака, на самом врху се појављује кућа окружена брдима, ливадама и шумом.
 - г) Нашли смо се, међу високим стенама, неприступачним и нимало гостољубивим.
12. У следећем примеру две запете су вишак. Заокружи их.
- Даждевњаци, водоземци, чији род обухвата шест врста, посебно су живахни после кише. По тој особини су добили име, јер је на старословенском, реч *дажд* означавала кишу.
13. Обрати пажњу на значење реченица зависно од места запете у њима и одговори на следеће захтеве.
- 1) Заокружи слово испред реченице која означава да ће се „писати више различитих образложења”.
 - а) Ми ћемо, за сваки случај, написати образложење.
 - б) Ми ћемо за сваки случај написати образложење.
 - 2) Заокружи слово испред реченице која наглашава да се „штене налазило испред улаза”.
 - а) Док смо чекали испред улаза, спазисмо напуштено штене.
 - б) Док смо чекали, испред улаза спазисмо напуштено штене.
 - 3) Заокружи слово испред реченице у којој се наглашава да је „крај тунела близу”.
 - а) Не слуги се крај. б) Не, слуги се крај.
14. Додај енклитике (*се, су, је*) на одговарајуће место у датим реченицама употребљавајући знак за уметање – $\surd$.
- а) Први поштари на Балканском полуострву, као што је забележено, били ^{су} Татари.
 - б) Пошиљка из Београда за Истанбул, на пример, стизала ^{је} за свега седам дана.
 - в) Број коња, углавном тркачких, осетно ^{се} смањио, те је татарски поштански систем запао у кризу.
15. Заокружи слово испред реченице у којој су поштована правописна правила.
- а) Рене Декарт, француски математичар и филозоф, је сматрао да се тело и душа спајају у епифизи.
 - б) Рене Декарт, француски математичар и филозоф, сматрао је да се тело и душа спајају у епифизи.
 - в) Рене Декарт француски математичар и филозоф, сматрао је да се тело и душа спајају у епифизи.
 - г) Рене Декарт француски математичар и филозоф је сматрао да се тело и душа спајају у епифизи.

16. Заокружи слово испред реченице која није написана у складу са правописним правилима.

- a) Копти, народ хришћанске вере, потомци су хамитских Египћана.
- б) Копти, народ хришћанске вере, јесу потомци хамитских Египћана.
- в) Копти, народ хришћанске вере, су потомци хамитских Египћана.**

17. Прочитај примере, а затим упиши знак ✓ на одговарајуће место у табели.

- 1) Он је, напротив, увек спреман за шалу.
- 2) Ово летовање да поновимо, је најлепше до сада.
- 3) Сетва ће ако дозволе временски услови бити завршена до средине маја.

	Пример 1	Пример 2	Пример 3
Није примењено правило о употреби запете уз уметнуте речи или реченице.			✓
Правилно је употребљена запета уз уметнуте речи или реченице.	✓		
Није примењено правило о писању енклитике после запете.		✓	

18. Допиши тачку са запетом на одговарајуће место у следећим дефиницијама из речника:

- a) сено с *йокошена и осушена йрава за сйочну храну, сйои йакве йраве.*
- б) бразда ж *усек у земљи који йрави раоник йлуја или рала йри орању, слој йреврнуће земље йри орању.*
- в) сутон м *йолумрак између заласка сунца и йочейка ноћи, йолумрак йред свишанье.*

19. Заокружи слово испред реченице у којој је тачка са запетом правилно употребљена.

- a) Одмах затим, баш кад сам осетио да сам уморан, дошли су поново по мене; све се поновило; и нашао сам се у истој дворани пред истим лицима.
- б) Одмах затим; баш кад сам осетио да сам уморан; дошли су поново по мене, све се поновило и нашао сам се у истој дворани пред истим лицима.
- в) Одмах затим, баш кад сам осетио да сам уморан, дошли су поново по мене; све се поновило и нашао сам се у истој дворани пред истим лицима.**

20. Прочитај одломак из *Сйранца* А. Камија, па одговори на захтев испод њега.

Затвор се налазио сасвим високо изнад града и кроз мали прозор могао сам да видим море; једног дана, кад сам се ухватио за решетке на прозору, испруживши лице према светлости, уђе чувар и рече ми да имам посету.

Који интерпункцијски знак је могао стајати уместо тачке са запетом а да се смисао одломка не промени? тачка

21. Заокружи слово испред реченице у којој је тачка са запетом правилно употребљена.

- a) Историја је роман који се догодио; роман је историја која се могла догодити.
- б) Историја је роман који се догодио, роман је историја; која се могла догодити.
- в) Историја је роман; који се догодио, роман је историја која се могла догодити.

22. У следећој реченици на једном месту недостаје тачка са запетом. Упиши овај интерпункцијски знак на одговарајуће место.

Од успеха до неуспеха само је један корак, од неуспеха до успеха води дугачак пут.

23. У следећој реченици на једном месту недостаје запета, а на једном тачка са запетом. Упиши ове интерпункцијске знаке на одговарајућа места.

И Африка се релативно касно упознала са кромпиром, први пут се помиње у Јужној Африци 1830. године, а у остале делове континента доносе га око 1880. британски и немачки колонизатори.

24. Заокружи слово испред реченице написане по правописним правилима.

- а) Питали су професора да ли ће им закључити оцене у мају?
- б) Питали су професора, да ли ће им закључити оцене у мају?
- в) Питали су професора, да ли ће им закључити оцене у мају.
- г) Питали су професора да ли ће им закључити оцене у мају.

25. Допиши одговарајући знак интерпункције иза наведених реченица.

- а) Да ли смо се договорили у 11.00 ?
- б) Питао сам се зашто смо се договорили у 11.00 .
- в) Пера (виче): Дођите у 11.00 !
- г) Милан (зајрејашћен): У 11.00 ? (!)

26. Прочитај реченицу и одговори на захтев испод ње.

Град Ништа (sic!) у Аризони данас је напуштен и у њему не живи нико!

Заокружи слово испред значења које овде има реч *sic*, иза које стоји узвичник.

- а) „штампарска грешка”
- б) „баш тако”
- в) „иронично”

27. Издвој заградом одговарајући део реченице.

Сматра се да су Етрурци (народ за који се још не зна поуздано којој групи народа је припадао) дошли у средњу Италију почетком VIII века пре н. е.

28. Допиши заграде и запету на одговарајућа места у следећој реченици.

Иако је веома сићушан (тежак је свега 120 грама), северноамерички пустињски скоцимиш може да скочи из места чак три метра увис.

29. Допиши две тачке на одговарајуће место у следећој реченици.

Хавајска азбука има само тринаест слова: пет самогласника и осам сугласника.

Подвуци назив знака који у овом случају може стајати уместо две тачке.

тачка са запетом, црта, запета, цртица, три тачке

30. Заокружи слово испред реченице у којој је црта на одговарајућем месту.

а) Не можемо чинити – ништа велико само мале ствари с великом љубављу.

б) Не можемо чинити ништа велико само мале ствари – с великом љубављу.

в) Не можемо чинити ништа велико – само мале ствари с великом љубављу.

31. Препиши дате реченице са управним говором тако што ћеш написати и потребне знаке интерпункције (употреби наводнике, а не црту).

а) Дједе би л' се мјесец могао дохватити грабљама? изненада се огласи ја.

"Дједе би л' се мјесец могао дохватити грабљама?" изненада се огласи ја.

б) Петрак још није ни ушао у авлију а већ гракће на мог дједа јеси ли жив Раде

Петрак још није ни ушао у авлију, а већ гракће на мог дједа: "Јеси ли жив, Раде?"

32. Додај црту на одговарајућа места у следећим шалама.

а) Стала девојка на уличну вагу да се измери.

– Шта је? – пита је друг. – Више од норме?

– А, не! – мирно му одговори девојка. – Само, ако је веровати овој упоредној табlici, ја треба да будем виша за петнаест центиметара.

б) Који се знаменити догађај збио 1769. године? – запита наставница историје Перицу.

– Родио се Наполеон – одговори он спремно.

– А шта се догодило 1776. године? – наставила је наставница да га испитује.

– Наполеон је навршио седам година.

33. Повежи примере са леве стране са интерпункцијским знаком који у њима може заменити црту.

Сви ученици заинтересовани за екскурзију – а таквих је била већина – јавили су се разредној.

– Ове године ћемо сигурно ићи на екскурзију – рече наставница.

На екскурзију треба понети зимску гардеробу – јакне, чизме, капе и шалове.

две тачке

заграда

наводници

34. Заокружи слово испред реченице у којој три тачке обележавају прекид набрајања.

а) Милош Црњански, један од највећих српских књижевника, био је песник, приповедач, романијер, драмски писац. [...] Зна се да је писао неке текстове и под псеудонимом М. Ц. М.

б) Милош Црњански је писао под разним псеудонимима: Херолд Џонсон, М. Путник, С. R. Mill...

в) Сличан псеудоним је користио за текстове на италијанском језику, које је објављивао као дописник из Рима 1939. и 1940...

35. У одговарајућа празна поља у реченици допиши две тачке, запете и црту.

Сваки од четири краља у шпилу карата представља одређену историјску личност : краљ пик библијског краља Израела и Јудеје Давида ☐ краљ херц Карла Великог ☐ краљ каро Јулија Цезара ☐ а краљ треф ☐ Александра Македонског.

36. У датим реченицама недостају две тачке и запете. Допиши ове интерпункцијске знаке на одговарајућа места.

а) Дунав протиче кроз четири главна града: Беч, Братиславу, Будимпешту и Београд.

б) Свако вредно достигнуће, велико или мало, састоји се од неколико корака: почетка, борбе и победе.

в) Пет планета се може видети слободним оком са Земље: Меркур, Венера, Марс, Јупитер и Сатурн, а остале само телескопом.

37. Допуни табелу тако што ћеш уписати Т ако је тврдња тачна, а Н ако је тврдња нетачна.

а)	Тачка иза скраћенице увек остаје и иза ње се може писати и неки други знак.	Т
б)	Завршни знаци навода пишу се испред узвичника или упитника.	Н
в)	Тачка иза редних бројева не пише се када се после ње јавља неки други знак.	Т
г)	Тачка на крају реченице увек се пише иза знака навода.	Н

38. Заокружи слова испред реченица у којима испред *који* недостаје запета.

а) У Венецуели постоји Анђеоски водопад који је двадесет пута виши од Нијагариних.

б) Сваки месец који календарски почне у недељу имаће петак тринаести.

в) Људи су подељени на оне који штеде као да ће вечно живети и на оне који расипају као да ће умрети следећег дана.

г) Река Хадсон која се пружа дуж Менхетна, може да тече и у другом смеру, зависно од плиме.

д) Мало је оних који умеју да подносе сопствене мане код других људи.

39. Заокружи слова испред реченица у којима су поштована правописна правила.

- ☐ а) Као архимандрит Студенице (1209–1215), Сава I украшава фрескама Богородичину цркву.
- ☒ б) Као архимандрит Студенице (1209–1215. г.), Сава I украшава фрескама Богородичину цркву.
- в) Као архимандрит Студенице (1209–1215. г), Сава I украшава фрескама Богородичину цркву.
- г) Као архимандрит Студенице (1209.–1215.), Сава I украшава фрескама Богородичину цркву.

40. Препиши следећу реченицу тако што ћеш поштовати правило о писању енклитике после запете.

Синоћ, испред дворане, се све црнело, јер су љубитељи „Рамштајна” углавном били у црном.

Синоћ, испред дворане, све се црнело, јер су љубитељи „Рамштајна” углавном били у црном.

41. Препиши следећу реченицу тако што ћеш исправити грешке у њој.

Друго издање Вуковог „Српског рјечника” штампано 1852. г, имало је као што је забележено 47 427 речи.

Друго издање Вуковог „Српског рјечника”, штампано 1852. г., имало је, као што је забележено, 47 427 речи.

42. Шта означавају три тачке у угластој загради у следећем цитату?

„У другом издању [...] требало би објаснити тај случај.”

- ☒ а) изостављени део текста
 - б) паузу
 - в) додати део текста
- Заокружи слово испред тачног одговора.

43. Заокружи слово испред тврдње која се односи на фусноту иза завршног интерпункцијског знака у овом примеру.

Јован Цвијић је основао Српско географско друштво, најстарије те врсте на Балкану.¹

- а) У фусноти ћемо објаснити како је Балкан добио то име.
- ☒ б) У фусноти ћемо навести податке о околностима под којима је Јован Цвијић основао Српско географско друштво.
- в) У фусноти ћемо објаснити како је настало презиме Цвијић.

44. Заокружи слово испред реченице у којој је правилно употребљен размак уз црту као интерпункцијски знак.

- а) – Стигли су нам гости! – узвикну мама.
- ☒ б) – Стигли су нам гости! – узвикну мама.
- в) – Стигли су нам гости! – узвикну мама.
- г) – Стигли су нам гости! – узвикну мама.

45. У следећој реченици подвуци она места између речи у којима уочаваш двоструки размак (односно две белине).

Реч пошта настала је од италијанске речи posta, што значи „постаја за промену коња” (од средњовековног латинског posita statio, што значи „стална станица”).

46. Подвуци места у наведеним реченицама где запажаш да је размак употребљен погрешно.

- а) Као сви , и ја једва чекам лето . б) Мама ме је питала: „Када почиње распуст?”
в) Још три дана па море ! г) Само су три месеца летња(јун, јул, август).

47. Заокружи слова испред реченица у којима је размак уз интерпункцијске знаке правилно употребљен.

- а) Најгушће су насељене најмање земље ове регије – Малави, Лесото и Свазиленд.
б) Наша екипа је –веровали или не– ове године стигла до Евереста.
в) Са истим друштвом чекала сам 2001,2002 . и 2003. годину.
г) Милтијад (540–489. пре н. е.), атински војсковођа, победио је у Маратонској бици.
д) Минск, главни град Белорусије, има 1,7 милиона становника.
ђ) –Немам више времена–рече Дејан кроз плач–за фудбал са вама.
е) Биотички фактори обухватају: а) узајамне утицаје између организама ; б) утицаје живих бића на спољашњу неживу средину итд.
ж) Стил моравске школе (назив за групу уметничких споменика) развијао се од Маричке битке до 1459.г.

48. У празна поља у датим реченицама допиши одговарајуће интерпункцијске знаке.

а) Дијак је реч из старословенског језика [] која се од XV века чешће јавља у облику *gjak* [] а од ње је добијена реч *ћак*. Изведена је од новогрчког *diakos* [] према старијој грчкој речи *diakonos* [] слуга, помоћник [].

б) У делу једног византијског писца описују се три словенска војника [] [] На себи нису имали ништа од гвозденог оружја [] пртљаг су им биле китаре и ништа друго. [] То је важно сведочанство да су Словени [] још у периоду родовског уређења [] били наклоњени музици.

в) Краљ Филип је говорио да се бори против једног јединог моћног Атињанина [] Демостена. Њему је вајар Поликлет исклесао споменик [] на којем су Атињани исписали бритки епитаф [] Да ти је снага толика [] Демостене [] била ко памет [] не би македонска власт хеленски притисла род.

КРАТАК ПРЕГЛЕД НАУЧЕНОГ

Тачка	Тачка се пише - на крају обавештајних реченица (<i>Данас немамо њрећчас.</i>) Тачка се не пише - иза наслова и потписа (<i>Посећа Хиландару</i> (наслов путописа), <i>Срдачан њоздрав</i>, <i>Бојана</i>)
Запета	Запета се пише - при набрајању (<i>Куйила сам нови речник, свеску, уџбеник и оловку.</i>) - уз вокатив (<i>Јави се, Иво, чим сћићнеш.</i>) - уз апозицију и апозитив (<i>Петар Илић, одбојкашки кайићен, задовољан ићром, њохвалио је екију.</i>) - уз накнадно додате, уметнуте (делове) реченице (<i>Синоћ је, као шћо сће видели, био усћешан меч.</i>) - испред речи које обележавају супротни, закључни или искључни однос (<i>Треба ми Јана, а не Ана.</i>) - иза зависне реченице у инверзији (<i>Ако буде лејо време, ићраћемо одбојку сваки дан.</i>) - испред зависне реченице која је додатно објашњење (<i>Видели смо у Риму Колосеум, који је сћар скоро 2000 јодина.</i>) Запета се не пише - иза занимања, титуле, звања испред имена (<i>Докћор Милан Јовић ради њре њодне.</i>) - у конструкцији <i>не само... нећо/већ</i> (<i>Не само шћо свира клавир нећо и комћонује.</i>) - уз речцу <i>ћак</i> (<i>О ћоме ћак нисмо водили рачуна.</i>) - испред изричних и последичних реченица (<i>Рекао ми је да ће доћи.</i>)
Тачка са запетом	Тачка са запетом се пише између реченица које нису толико независне да би се одвојиле тачком, ни толико блиске да би се одвојиле запетом (<i>Сћоља је засћрујала ледена хладноћа; врућ ваздух у дворани наћло се расхладио.</i>) При рашчлаћеном набрајању (<i>Каракћеристћике народне књижевностћи су:</i> 1) усмени вид комуникације; 2) ванкњижевне функције; 3) њроменљивостћ ...)
Упитник	Упитник се пише - иза упитних реченица и речи које се изговарају с упитном интонацијом (<i>Ко је сћићао? Ја?</i>) Упитник се не пише - иза зависноупитних реченица (<i>Пићао ме је колико осћајем у Беоћрагу.</i>) - иза наслова текста кад се не наглашава питање (<i>Шћа се крије иза ећимологије</i>)
Узвичник	Узвичник се пише - иза узвичних, заповедних, жељних и неких обавештајних реченица (<i>Ала ћрми!</i>) - уз узвике и уз латинску реч <i>sic!</i> (<i>Хеј!, Чуло се бум! бум!</i>)
Две тачке	Две тачке се пишу - испред низа кад се истиче набрајање (<i>Пробали смо: домаћи сир, њроју, њришћу и сармице од зеља.</i>) - кад се најављује управни говор, испред наводника или црте (<i>Милан рече: „Доћиће и ви!”</i>) - кад се најављује објашњење (<i>Учинио је оно шћо је моћао: заћворио њрозор...</i>)
Црта	Црта се пише (са размаком са обе стране) - уз уметнуте или посебно истакнуте делове (<i>Наша екића је – веровали или не – сћићла до Евересћа.</i>) - уместо наводника у дијалозима (<i>– Сачекајће и мене! – довикнуо нам је.</i>)
Заграда	Заграда се пише - уз допунске податке или објашњења (<i>Дрина (највећа њришћока Саве) насћаје сћајањем Таре и Пиве.</i>) - уз дидаскалије у драмским текстовима (<i>ДАРА (ћакујући се): Шћа се ћо мене ћиче!</i>)
Наводници	Наводници се пишу - уз дословно наведене туђе речи (<i>Миланковић је о Аласу најисао: „Волео је друшћиво и музику...”</i>) - уз управни говор (<i>Насћавница рече: „Милане, најиши ово на табли!”</i>) Наводници се не пишу - уз општепознате мисли (<i>Доћох, видех, њобедих, рекао је Цезар, а не Цицерон.</i>)
Три тачке	Три тачке се пишу - кад се изоставља део текста, прекида реченица или се означава пауза (<i>Била сам убећена да све добро знам, кад оно..., Мислим... овај... нисам сћћуран...</i>) - кад се изоставља део туђег наведеног текста (<i>„Волео је друшћиво и музику [...] а највише риболов.”</i>)

СТИЛИСТИКА

НЕ!

Документа
ћу да вам пошаљем
поштом.

ДА!

Документа
ћу вам послати
поштом.

Језик
у употреби

Једна молба из 1926.

Општинском поглаварству у Новој Паланци обратио се 1926. године један Паланчанин, згражавајући се над понашањем омладине. Он је у молби тражио да се у парку постави један полицајац, који би у *интересу морала и реда*, омогућио право људи на слободан боравак у парку, а не да буду сведоци туђих блиских односа.

Ево како је гласила та молба:

У понедељак, 23. о. м. госпођица (подшишана) са својим кавалером, чија имена овом приликом нећу да изнесем, мада су заслужили да се жигосу пред јавношћу, али то не чиним једино због њихових родитеља, седећи на једној, на доста забаченом месту, стојећој клупи, почели су се љубити, без икаквог обзира на пролазнике. Ми који долазимо у тај парк ради разоноде после свога рада, нисмо жељни присуствовати тако блиским и интимним везама. Пошто они немају образа, морамо ми да напустимо парк због њих, да не гледамо ту поквареност код данашње омладине. Зато и упућујем ову молбу на Поглаварство, да постави редара, јер ћемо у противном доживети и већа чуда.

(Прилагођен текст са сајта
Туристичке организације општине
Бачка Паланка)

Административно-пословни стил (пословно писмо, молба, жалба)

Многе особине функционалних стилова књижевног језика већ су обрађене у претходним разредима. Сада ћемо се подсетити неких особина административног стила и његове примене када треба написати, рецимо, мотивационо писмо уз пријаву на неки конкурс, или молбу за издавање потврде о редовном школовању, жалбу због престанка рада интернета и сл.

Да ли знаш који је законик најстарији на свету?

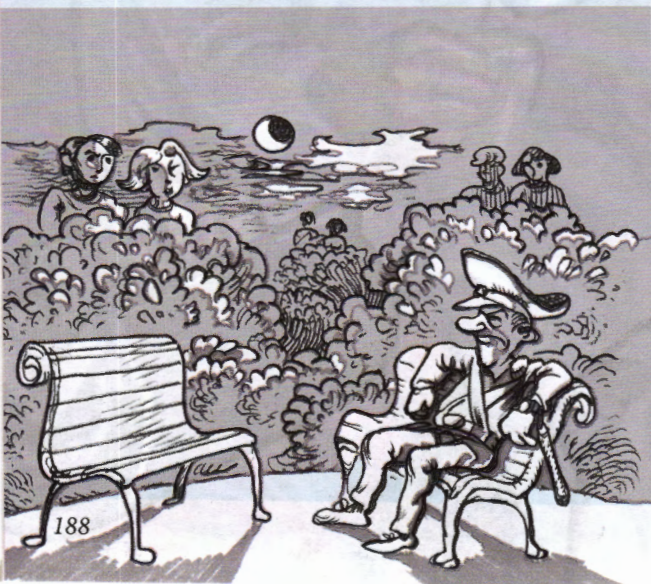
Административни стил се употребљава у званичној комуникацији између друштвених и државних установа, као и у њиховој комуникацији са грађанима. Изражавање је у том стилу формално, конкретно и без емоционалности, а карактеришу га устаљени ред речи и устаљени изрази.

Можеш ли да се сетиш који је први датирани текст правне садржине на српском језику?

Услед честе употребе неких речи, тј. клишеа (нпр. *наш љавил-ник љредсљавља* (уместо је) *сљан-дардни акљ љредузеља*, затим: *љри-мена одређених решења*, *љрисуљ-но је, дошло је до, у циљу* и др.) и гомилања речи, језик овог стила понекад је тешко разумљив и непожељан у другим областима јавне комуникације.

Административни стил има два основна подстила, зависно од делатности у којој се примењује: **законодавни** (устави, закони, уговори, званична саопштења, укази, резолуције, договори, прописи и сл.) и **пословни**. Пословна комуникација се одвија између институција, између приватног лица и институције и између приватних лица. Ту спадају документа као што су потврда, рачун, уверење, диплома, наруџбеница, сведочанство, разни дописи – препорука, **пословно писмо, молба, жалба** (приговор) и др. У њима је важно поштовати образац писања и језичка правила.

Да ли знаш на шта се односи скраћеница CV?

Писање пословног писма

Као један од основних видова комуникације у савременом пословању, пословно писмо има сврху да примаоцу пружи одређену информацију. Зато садржај писма треба да буде јасан, недвосмислен и не дужи од једне странице. Реченице треба да буду разумљиве, с конкретном поруком за примаоца. Пословно писмо по правилу има устаљену структуру, која се састоји од заглавља, ословљавања, садржаја и поздрава.

- У **заглављу**, обично у горњем левом углу, наводи се институција која се обраћа писмом, њена адреса, број телефона, електронска адреса и сл.; место и датум се могу писати испод заглавља или у доњем левом углу. Испод тога се наводи прималац, на левој или десној страни.
- **Ословљавање** у пословном писму увек је формално и почиње са *поштовани, уважени* или *цењени*. Ако је писмо упућено институцији, ословљавање гласи *Поштована јосиодо*; ако је прималац особа којој не знамо име, ословљавамо је само са *Поштовани јосиодине / Поштована јосиођо*, а може се додати и титула: *Поштовани јосиодине директоре* и сл.; ако је писмо упућено особи чије нам је име познато, додајемо и презиме те особе: *Поштовани јосиодине Илићу / Поштована јосиођо Илић*.
- **Садржај писма** се раздваја у неколико пасуса. У првом се кратко и јасно износи разлог писања: објашњавамо шта желимо, како смо дошли до контакта или подсећамо на раније разговоре, а затим дајемо важне информације о теми писма. У последњем пасусу се обично износе очекивања везана за тему, а може се и захвалити на издвојеном времену и поручити да постоји спремност за сарадњу или нови договор.
- Писмо се завршава неким устаљеним **поздравом**: *С поштовањем, Срдачно, Срдачан јоздрав* или *Очекујући Ваш одговор, срдачно Вас јоздрављам* и сл. После тога се, обично у доњем десном углу, наводи прво име па презиме пошљеоца.

У пословној преписци се доследно мора поштовати књижевнојезичка норма. Редови треба да буду уједначени по дужини, а ред на почетку пасуса увлачи се за 1 до 3 cm. За писање се користи неки неутрални фонт (нпр. Times), а величина слова је обично 12.

Ословљавање

У вези са ословљавањем у пословном писму поменућемо неколико најчешћих случајева.

Именице мушког рода које означавају титулу или занимање увек су у облику вокатива: *Поштовани уредниче / директорице / професоре / наставниче / учитељу* итд.

Именице женског рода које означавају титулу или занимање:

- имају облик вокатива кад се завршавају на *-ица*: *Поштована учитељице / уреднице / наставнице* итд.;
- у осталим случајевима уобичајено је да вокатив буде једнак номинативу: *Поштована професорка / директорка / докторка* итд.

Мушка презимена понашају се двојачко:

- када се завршавају на *-ић*, имају облик вокатива на *-у*: *Поштовани јосиодине Марковићу / Јовановићу / Симићу* итд.;
- у осталим случајевима уобичајено је да вокатив буде једнак номинативу: *Поштовани јосиодине Тасовац / Драјосавац / Пејров / Чијоја / Мегеница* итд.

Женска презимена имају вокатив једнак номинативу: *Поштована јосиођо Марковић / Јовановић / Симић / Тасовац / Драјосавац / Пејров / Чијоја / Мегеница* итд.

Пословно електронско понашање

Навешћемо неколико препорука за пословну комуникацију имејлом.

- У званичној пословној електронској комуникацији, која је данас све чешћа, пожељно је избегавати изразе који се користе неформално, а није препоручљиво ни слати емотиконе, нити се служити неформалним скраћеницама – то је резервисано за приватну комуникацију.
- Иако је електронска пошта често непосредна и лична, то не значи да се тако постављамо и према некоме кога поштујемо јер је старији или је наш професор, или према некоме кога не познајемо.
- Сваки званичан имејл треба да почне учтивим ословљавањем, нпр.:
Поштована госпођо Јовић,
Обраћам Вам се поводом разговора који смо водили прошле недеље... и да се учтивом фразом и заврши:
С поштовањем,
Петар Пејровић
- Пословни имејл не почиње са *Добар дан* или *Поздрављам!* нити би требало да почне самом реченицом основног текста, без ословљавања.
- Није пожељно да пословни имејл буде дуг. Читалац тежи да за свега неколико секунди „прелети“ преко целог текста како би знао да ли да га чита детаљније. Због тога, уколико већ морамо да пишемо дугу поруку, сваку смисаону целину ћемо одвојити у засебне пасусе.
- Најбоље је да одмах одговоримо на добијене имејлове – ако читамо више порука једну за другом, а остављамо писање одговора за касније, често се деси да на неку од порука заборавимо да одговоримо.
- Електронска пошта служи за комуницирање које није строго временски одређено (јер пошилац не зна када ће прималац прочитати поруку нити када ће на њу одговорити), па хитне договоре не треба обављати на овај начин ако желимо сигуран и брз исход.

Знаш ли зашто се у CV понекад уноси и фотографија?

Сврха радне биографије је да у првом контакту представи кандидата и његово образовање на најбољи начин. На интернету можеш наћи разноврсна упутства за писање CV-ја, а овде ћемо навести неке основне елементе његове структуре:

Знаш ли зашто се у CV-ју уз остала интересовања наводе и хобији?

- лични подаци;
- стечено образовање (формално и неформално);
- практично и стручно искуство – плаћено/волонтерско;
- учешће на званичним скуповима и семинарима;
- знање страних језика;
- знање рада на рачунару;
- награде и признања (и препоруке, ако се траже);
- претходне стипендије;
- остала интересовања и хобији, релевантно искуство и постигнућа.

CV треба да буде прегледан, уредан, не дугачак (1 до 2 стране), без дугих пасуса (боље су тезе), сажет и јасан, са логичном структуром делова и истакнутим насловима (нпр. **Лични подаци; образовање**) да би важне информације биле прегледне и упадљиве, лаке за читање. У изражавању не сме бити граматичких и правописних грешака, нити шаљивих и сличних израза, а не треба користити ни превише различитих боја и фонтова.

Често се уз CV тражи **мотивационо** (или пропратно) **писмо**, у којем се кандидат представља у кратким цртама.

У уводу наводи личне податке, а даље истиче своје особине што конкретније и специфичније (а не општим фразама, као што су: *уживам у њимском раду; за мене је сваки дан нови изазов у комуникацији* и сл.). Знање, искуство и вештине кандидат треба да доведе у везу са захтевима конкурса, а најважније је да наведе и објасни конкретну мотивацију за пријављивање на конкурс.

У закључку мотивационог писма се указује на очекивања од позитивног исхода и упућује се поздрав. (Разноврсне обрасце за писање пропратног писма можеш наћи на интернету.)

Прочитај део електронског мотивационог писма за учешће у научно-истраживачком раду у оквиру програма Истраживачке станице Петница, које је написала једна ученица.

Поштовани професори,
[...]

Волим језике – поред француског, говорим и енглески, а почела сам да учим и италијански.

Више ме занимају друштвене науке од природних, и то историја, психологија и социологија, мада, морам признати да је у једном периоду мог одрастања (које и даље траје) било и обрнуто. Интересују ме међуљудски односи и разлози због којих долази до неспоразума међу људима, као и психологија личности и снова. Зато посећујем разне трибине и предавања из области психологије и антропологије, а понекад сам и њихов учесник.

Волим да путујем. Бавим се фотографијом, а такође и израдом накита и дизајнирањем мајица. Учествовала сам неколико пута у организованом чишћењу обале Дунава у Винчи, као и родног Обреновца после мајских поплава. Сама сам организовала прикупљање књига за обнову књижног фонда библиотеке у Обреновцу.

[...]

С поштовањем,
Т. М.

Кандидат за посао треба да напише и шта га чини задовољним док учествује у тој врсти рада, зашто баш он треба да буде изабран, тј. како би своје знање, искуство и потенцијале успешно искористио на послу, односно на који начин би допринео раду и сл. Такође, треба да покаже и да је спреман да се даље образује, учи, усавршава и стиче искуства.

Писање молбе и жалбе

Молба и жалба су писани документи којима се појединци или правна лица обраћају државним органима, организацијама, приватним фирмама и др. Имају форму пословног писма, а предају се непосредно, на писарници установе, или се шаљу поштом, с повратницом.

Основни елементи молбе и жалбе су:

- прималац, тј. његов назив и адреса у горњем левом углу (заглавље);
- предмет, тј. разлози за упућивање дописа и оно што је потребно да прималац учини; у жалби треба детаљно навести мере предузете да се проблем отклони и шта је тиме постигнуто, а то ће подржати и копија документације, која се прилаже као доказ; треба редом навести сва приложена документа, да би постојала потврда о њиховом достављању уз жалбу;

Шта мислиш,
да ли се
мотивационо
писмо пише и
за волонтерске
програме?

Да ли знаш шта је
препоручено писмо
са повратницом?

Знаш ли који је био предмет молбе моравског кнеза Растислава, упућене званично византијском цару у 9. веку?

Знаш ли кад се појавио први српски приручник за писање писама, захтева, молби итд.?

Какве речи не треба употребљавати у жалбама, захтевима, приговорима и сл.?

- датум и место писања, у доњем левом углу;
- име, презиме, адреса и место боравка подносиоца (и број телефона за контакт) у доњем десном углу, а испод тога – својеручни потпис.

Пример молбе

Филозофски факултет
Универзитета у Београду
Чика Љубина 18–20
Београд

Предмет: Молба за издавање потврде

Молим вас да ми издате потврду да сам ја, Јована Ј. Јовановић, рођена 11. марта 1998. године у Београду, студент Филозофског факултета.

Потврда ми је потребна за остваривање права на повлашћену вожњу возила ГСП-а.

У Београду, 3. новембра 2017.

Јована Јовановић
индекс број 2017 – 4 / А
Својеручни потпис

Пример жалбе

Телеком
Булевар науке 77
Београд

Предмет: Жалба због прекида у раду АДСЛ-а

У периоду од 20. 2. 2016. до 23. 2. 2016. нисам могла да приступам интернету, упркос томе што сам одмах позвала ваш кориснички сервис, и што је оператер обећао да ће проблем бити решен.

Будући да сам ваш вишегодишњи корисник, сматрам да мој рачун за фебруар (број 123456/1217 од 15. 3. 2016) треба умањити за 15%, јер интернет нисам имала више од 48 сати.

Захваљујем на разумевању.

У Београду, 25. 02. 2016.

Јована Јовановић
Омладинских бригада 22
Нови Београд
Својеручни потпис

Да би се, правно речено, поступило по молби/жалби, потребно је да ова документа имају све елементе (као у наведеним примерима). У многим случајевима су прописани рокови за упућивање жалбе (обично до 15 дана) и ако тај рок прође, губи се право на правну заштиту.

1. Прочитај текст преузет са сајта Туристичке организације општине Бачка Паланка и одговори на захтеве испод њега.

У локалном листу „Стража” од 24. јула 1927. године један Паланчанин се жали на позоришне режисере што дозвољавају глумцима да се много пудришу.

Пољубац је значајна појава у животу, па према томе не треба ни драматичар да га занемари. Само, ја бих желео да се наши глумци и глумице љубе на бини, а да им при том пудер не пада на одело. При 75% загрљаја јунак је у црном салонском оделу, те му пудер по оделу оставља беле флеке, тако да после једног страснијег загрљаја изгледа као воденичар. Често сам падао у искушење, нарочито кад љубавници шапућу на месечини, да се некако привучем и очеткам љубавника.

а) Подвуци у тексту објављеном у листу „Стража” део једне реченице који би се, због статистичког податка, могао наћи у административној жалби.

б) Подвуци реч која допуњава исказ. Поређењем глумаца са воденичарима и садржајем реченице Често сам падао у искушење, нарочито кад љубавници шапућу на месечини, да се некако привучем и очеткам љубавника аутор уноси, поред шаљивог, и ироничан тон у свој новински напис.

озбиљан, ироничан, свечани, драматичан

в) Подвуци реч која допуњава реченицу: Изражавање које изазива смех или неку другу емоционалну реакцију није допуштено у административном допису.

пожељно, функционално, допуштено, културно

2. Употреби одговарајућу заменицу уместо подвучених речи у реченицама. Први пример је урађен.

а) Обишли смо амфитеатар, а после паузе смо се вратили у исти у њега

б) Опис градова историчар пореди са описима истих у делима ранијих путописаца. њиховим

в) Сходно свом интересовању за уметност, када се иста помене, људи углавном помисле на сликарство или на музику. она

3. Заокружи слово испред граматички погрешног начина ословљавања.

а) Поштовани господине Петровић, б) Поштовани господине Петровићу,
в) Поштована госпођо Петровић,

4. Заокружи слова испред начина на који се званично ословљава примацац пословног писма којег не познајемо, или нека установа.

- а) Поштовани господине / Поштована госпођо б) Поштована господо
в) Драги господине / Драга госпођо г) Драге даме и господо

5. Заокружи слово испред датума који је погрешно написан у пословном допису.

- а) 05. 05. 2016. б) 05. мај 2016. в) 05. V 2016. г) 05. V. 2016.

6. Пред тобом је неколико реченица из пословне преписке. Подвуци облик којим их треба правилно допунити.

- а) Информишите се о њима око тога, о томе
б) Не одговарају нам њихови услови за сарадњу сарадње, за сарадњу
в) Упознат сам са вашим активностима. са вашим, о вашим
г) Осим на унапређењу основне делатности, радимо и на побољшању других области.
унапређења, на унапређењу

7. Једна од одлика административног стила јесте и честа употреба предлошких израза уместо предлога *ради* и *због*. Допиши одговарајући предлог уз наведене примере.

- а) у циљу ради б) из разлога због

8. Заокружи слова испред поздрава којима се пословно писмо не може завршити.

- а) С поштовањем б) Срдачан поздрав в) До скорог виђења
г) Радујем се нашем виђењу д) Захваљујем на сарадњи ђ) Захваљујем на разумевању

9. Прочитај вест објављену после уписа у средње школе ученика који су завршили осми разред. Затим упиши у реченице потребну реч бирајући је међу понуђеним речима.

Због великог интересовања ученика, Медицинска школа сада има 16 одељења уместо предвиђених 14 у првом разреду, јер су за физиотерапеутски и васпитачки смер формирана два одељења преко планираног броја.

Допуни следеће реченице уписујући потребну реч.

а) Због великог интересовања ученика, Медицинска школа је упутила Министарству просвете молбу за формирање два одељења преко планираног броја.

пословно писмо

молбу

жалбу

решење

б) Министарство просвете је уважило жеље ученика, па је одобрило формирање два одељења преко планираног броја.

примило

захтевало

одобрило

уважило

10. Прочитај следећу реченицу и одговори на захтеве испод ње.

У трећој деценији XVIII века дошло је до званичног напуштања српскословенског језика од стране Српске православне цркве.

а) Заокружи бројеве испред непожељних језичких средстава, карактеристичних за административни стил, која запажаш у наведеној реченици.

①) Употреба глаголских именица уместо глагола.

②) Пасивне реченице у којима се вршилац радње наводи или не наводи, и безличне реченице.

③) Употреба устаљених израза и клишеа: *присујино је..., у циљу..., дошло је до..., врши се...* и др.

4) Гомилање речи: *изразио и знајно бољи, њојребна су и неопходна одређена решења* итд.

б) Доврши дату реченицу тако да глагол у служби предиката буде напустити (у активу).

У трећој деценији XVIII века Српска православна црква званично напустила српскословенски језик.

11. Глагол *представљајући* често се у јавној комуникацији употребљава уместо глагола *јесам/био*. Упиши у дате реченице глагол *јесам/био* у потребном облику уместо глагола *представљајући*.

а) Тај одсек представља прву српску научну институцију за очување народних игара.

Тај одсек је наша прва научна институција за очување народних игара.

б) Скупљање података на терену је представљало приоритет.

Скупљање података на терену је било приоритетно.

12. Под утицајем јавне комуникације и у ученичким саставима се глагол *представљајући* неправилно и често употребљава. Препиши једну такву реченицу изостављајући тај глагол.

Тај роман представља убедљиву причу о детињству.

13. Заокружи слова испред реченица у којима је подвучена реч правилно употребљена.

а) Званични примаоц жалбе мора бити нека институција.

⑥) Штампачи неће бити испоручени на време због великог броја наручилаца.

в) Стигла су им писма непознатих пошиљаоца.

⑦) Сваки подносилац захтева мора се својеручно потписати.

14. Заокружи слова испред реченица у којима не запажаш одлике бирократског стила.

а) То је урађено с циљем побољшања услуге.

⑥) То је урађено да би се побољшала услуга.

⑦) О детаљима ћемо вас обавестити имејлом.

г) О детаљима ћемо вас обавестити путем имејла.

д) Извршена је продаја робе.

⑥) Роба је продата.

е) Јављам се с намером да вас обавестим...

⑦) Јављам се да вас обавестим...

15. Препиши дату реченицу тако да исправиш граматичке и стилске грешке у њој.

Особина електронске поште да се преноси путем интернета омогућава да иста моментално буде пренесена од сваког пошиљаоца до свих примаоца.

Особина електронске поште да се преноси интернетом омогућава да она моментално буде пренесена од сваког пошиљаоца до свих примаоца.

16. На особине које се наводе у CV-ју указују и нека од питања која у интервјуу могу бити постављена кандидату. Упиши на линију број особине поред питања које на њу указује.

A) Особине везане за односе са другима

1. 2. 3. 4.

- 3 а) Да ли можете да инспиришете друге?
2 б) Да ли стижете на време?
1 в) Да ли сте забринуте када се рутина промени?
4 г) Да ли сте добар говорник?

Б) Лични ставови и схватање вредности

1. 2. 3. 4.

- 4 а) Да ли са лакоћом говорите пред другима?
1 б) Да ли истрајавате чак и када су задаци досадни и тешки?
2 в) Да ли имате чврста уверења?
3 г) Колико Вам је тешко да признате грешку?

17. Упиши у квадратиће унутар обрасца за молбу одговарајућа слова уз која су наведени неопходни подаци.

а) Име града, датум б) Име и презиме, својеручни потпис в) Име институције, адреса

<u>б)</u>	ПРЕДМЕТ: Молба за одобрење одсуства са наставе	
<u>а)</u>		<u>в)</u>

18. Заокружи слова испред оних реченица које би те на конкретан и специфичан начин представиле у мотивационом писму на конкурс за посао физиотерапеута. Ако не знаш шта је тачно физиотерапеут, прочитај дату дефиницију.

Физиотерапеут је здравствени стручњак који ради са особама свих доби како би им одржао и побољшао здравље или подржао обнављање функција и самосталност када особа има проблем са покретањем или је непокретна.

- а) Уживам у тимском раду, а сваки дан је за мене нови изазов у помагању људима.
б) Мотивише ме успех, а свакодневно бављење проблемима људи доживљавам као хуман и интересантан посао.
в) Волим да помажем људима и да пратим њихов напредак током опоравка.
г) Решавање проблема као што је организација снабдевања и складиштења медицинских апарата доживљавам као додатни изазов.
д) Помагање људима којима је потребан телесни опоравак или напредовање у оспособљавању за свакодневно функционисање чини ме веома срећном /срећним.
ђ) Као додатни изазов у послу видим решавање проблема у вези са снабдевањем новим апаратима и медицинским помагалима, као и њиховом применом.
19. Заокружи слова испред онога што је непожељно у пословној комуникацији имејлом.
- а) Пословну комуникацију треба освежити убацивањем емотикона у текст.
б) У пословној комуникацији се могу употребљавати неформални изрази и скраћенице.
в) Сваки званичан имејл треба да почне учтивим ословљавањем типа *поштовани/уважени* и сл.
г) На званичан имејл не треба одговарати одмах, већ треба сачекати да прође неколико недеља.
д) Пословни имејл се завршава само потписом, без учтиве поздравне фразе.

20. Допуни реченицу одговарајућим речима.

Када пишемо молбу или жалбу, датум се пише у доњем
левом углу.

левом, горњем, доњем, десном

21. Замисли да пишеш званични имејл наведеним особама, па поред њиховог имена напиши како би их ослновио/ословила.

- а) докторка Јелена Марковић Поштована докторка Марковић
б) господин Михаило Хаџивуковић Поштовани господине Хаџивуковићу
в) професор Драган Петровић Поштовани професоре Петровићу
г) редакција часописа Књижевне новине Поштована господине
д) госпођа Драгана Петров Поштована госпођо Петров
ђ) директор Ђорђе Кривокућа Поштовани директоре Кривокућа

22. Када желиш да се пребациш из једне школе у другу, треба да напишеш:

- а) жалбу б) мотивационо писмо **в) молбу**

Заокружи слово испред тачног одговора.

23. Напиши садржај жалбе коју упућујеш продавници у којој си купио/купила тостер, јер је једна страна овог апарата била потпуно оштећена. Ово су карактеристике апарата и подаци о куповини:

марка: Iglo
број апарата: 5338-AB
снага: 750W
боја: бела

продавница: Нова техника
место: Београд
датум куповине: 28. 01. 2017.
цена: 5000 динара

Продавница Нова техника
Устаничка 2
Београд
011/123-123

Предмет: **ЖАЛБА** на оштећен производ

У Београду, 28.1.2017. у продавници Нова техника купила сам тостер марке Iglo (бр. 5338-AB, снага 750W), беле боје. Након оштакивања видела сам да је једна страна апарата оштећена. Апарат је био фабрички уграђен и коштао је 5000 динара.

Уз допис прилажем фотокопију рачуна за купљени апарат.

У Београду, 29. 01. 2017.

Матија Перић
Сремска 9, Београд
069/1234567

НЕ!

У суботу смо
сви били кући.

ДА!

У суботу смо
сви били код куће.

Језик
у употреби

РЕШЕЊА
ВЕЖБАЊА

Падежни систем

1. а) Независни падежи су номинатив и вокатив, а зависни су генитив, датив, акузатив, инструментал и локатив.
 б) Независни падежи се увек употребљавају без предлога, а зависни могу бити употребљени и с предлозима и без њих (предлога), осим локатива, који се увек употребљава с предлозима.
2. а) Свуда се бели расцветало дрвеће.
 б) Најбољи српски роман XX века, по мишљењу критичара, јесу „Сеобе”, познато дело Милоша Црњанског о породици Исакович.
3. Чује се само бат коњских копита и људских корака. субјекта
4. а) Горка си варка, златна птицо! б) – Раде, брате, немој бити злопамтило.
 в) Девојко мала, песмо мога града, / што си ми дала срце пуно сна.
5. Именичка јединица употребљена у падежном облику с предлогом зове се предлошко-падежна конструкција.
6. према, пред, при
7. а) генитив, инструментал; б) акузатив, локатив; в) акузатив, инструментал;
 г) генитив, акузатив, локатив
8. Основна значења датива су намена и усмереност, а инструментала заједница.
9. а) Седим у кући. б) То се дешава за мога живота.
10. а), в)
11. б), в)
12. 1) Десна тераса се зове софа, а уздигнута је за два басамака, опточена седиштима којима ограда служи као наслон.
 2) а)
13. б)
14. а), в)
15. а) Није осећао тугу, већ радост, али је ћутао. б) То смо већ сви заборавили.
 в) Узео сам сат и спустио га на сто. г) Имали смо времена.
16. Упоредо са штетом ширили су се све упорнији гласови да виле не дају моста (на Дрину).
17. б)
18. а) датив; б) инструментал; в) датив; г) инструментал; д) на + акузатив; ђ) у + акузатив
19. а) бензином; б) водом; в) са десет литара бензина; г) са три килограма брашна
20. а) цвећем / са мало цвећа; б) примером / са много примера
21. а) Отпевала сам му целу песму. б) То смо вам већ испричали.
 в) Понудили смо гостима воћни колач. г) Другу сам поклонила књигу.
 дативом
22. а) човека; б) свачему
23. а) Нису само ратови, куте и сеобе тога времена ударали на овај мост и прекидали живот на капији.
 б) на овај мост, на + акузатив; живот (на капији), акузатив (без предлога)
 в) именичку
24. Школа располаже великим простором за игралиште.

25. Некада су мушкарци сазнавали новости у кафанама и ту разговарали о дневним догађајима.

(граматичког) субјекта; правог објекта; неправог објекта

26. генитив; за + инструментал

27. а) неправог објекта

б) стремити датив

патити за + инструментал

ослањати се на + акузатив

пружити датив

28. утиче

29. а) за смањење пореза; б) за продужење рока

30. а) за уређење; б) за демонстрације; в) за стварање

31.

Предлошко-падежна конструкција	
жеља <u>за путовањем</u>	за + инструментал
љубав <u>према музици</u>	према + датив

32. а) таквим решењем; б) новом песмом

33. деоно (партитивно)

34. Просечене друмом, виделе су се у равници само варошке њиве. (у) инструментал(у)

35. а) Склад речи доприноси лепоти језика.

б) Те именице су употребљене у генитиву, чије је значење присвојно (посесивно).

36. в)

37. То је присвојни генитив, јер подвучени падежни облици означавају припадност.

38. То је био висок, леп човек крупна ока, смела погледа, орловског носа.
описно (квалитативно)

39. Женама је до Првог светског рата ношење панталона забрањивано, осим за вожњу бицикла и скијање.

40. Тумачио је стране језике и тако спречавао неспоразуме.

Присвојни генитив у функцији атрибута (овде уз именицу шумач), који може постати прави објекат у реченици са истим значењем, зове се објекатски.

41. а) деони (партитивни); б) присвојни (посесивни)

42. Чула је како јој кораци одјекују вишеструким ехом.

43. Сакупљени људи су се нашли пред крупним човеком, нездравом црвеног лица и зелених очију, у богатој цариградској ношњи, са кратком риђом брадом и брковима.

44. в)

45. Подвучене именичке јединице употребљене су у реченицама у предлошко-падежној конструкцији око + генитив. У примеру под а) она има месно значење путање кретања, док у примеру под б) има значење локације.

46. б), г)

47. Подвучене предлошко-падежне конструкције употребљене су у реченици у облицима од + генитив и до + генитив, а означавају место почетка и завршетка кретања.

48. г)

49. Подвучена именичка синтагма се везује значењски за именицу касаба, а њена главна реч је употребљена у облику на + локатив. У широј именичкој синтагми (чија је главна реч касаба) та ужа има функцију падежног атрибута са значењем места (на коме се нешто налази).

50. Међу толиким кулучарима сељацима био је и неки Радисав са Уништа, малог села изнад касабе.

51. а) од + генитив; б) са + генитив, из + генитив

52. а) из + генитив, б) према + датив, в) над + инструментал, г) око + генитив (падежног) атрибута

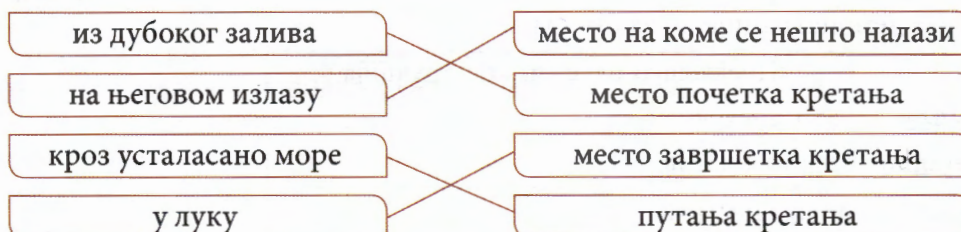
53. г)

54. а) На десној обали реке [...] налази се главнина касабе.

б) На другој страни моста [...] протеже се Малухино Поље.

Глаголи налазити се и протезати се захтевају допуну за место, која је обавезни члан реченице.

55. 1)

2) а) из + генитив; б) на + локатив; в) кроз + акузатив; г) у + акузатив

56. а) Именичка синтагма *На љајким љовришинама џиновских сѝена* у тексту се значењски повезује са глаголом *сунчаји се* и има месно значење локације, које је исказано предлошко-падежном конструкцијом на + локатив.

б)

Именичка јединица у тексту	Падежни облик
скакати у <u>море</u>	у + акузатив
излазити <u>из мора</u>	из + генитив
пети се <u>уз гвоздене лестве</u>	уз + акузатив

57. Можда је и у тим древним временима понеки путник пролазећи овуда, уморан и окисао, пожелео да се неким чудом премости широка и хучна река.

у + локатив

58. а) генитив; б) инструментал; в) акузатив; г) у + акузатив

59. б), в)

60. Подвучена именичка јединица у реченици *То су најлејше љравире из љројеклих векова* употребљена је у облику из + генитив и има функцију падежног атрибута са прилошком вредношћу.

61. Не ваља свашта к срцу примати; к + датив

62. а) по + локатив; б) у + акузатив; в) на + локатив; г) с + инструментал

63. а) Од тог мог опчараног мјесечарског ткања глава ми је тако пуна да и сама почиње да зрачи и свијетли као жута бундева заостала у пожњевену кукурузишту.

б) Од ината нема горег заната.

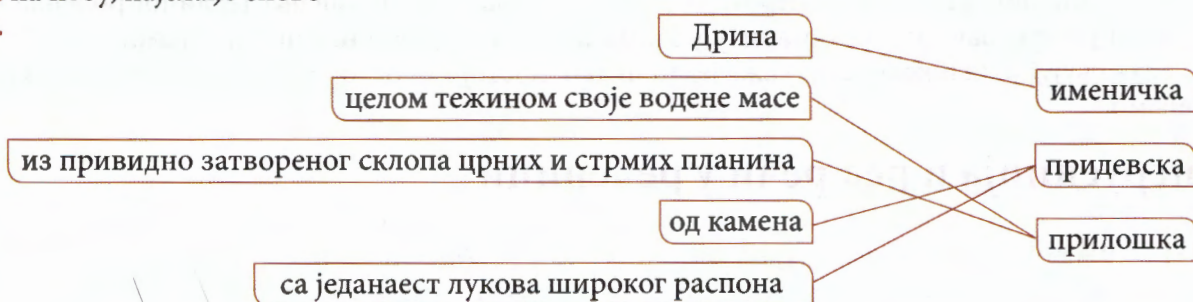
64. а) Потврдио сам главом њен предлог; б) Пресече канап ножом;

в) Ослоних се руком на наслон.
инструментала

65. а) средство; б) друштво

66. заједнице

67. а) Младост је опет надлазила са овим светлуцавим јуном.
 б) Са сваким кораком чинило му се да расте, да тек почиње да живи.
 в) С годинама и са старошћу јављало се све чешће осећање нелагодности у њему.
68. а) Ц; б) Ц; в) У; г) У
69. г)
70. намена
71. околности в), г), д) циљ а) заменеивање б)
72. а) за путовање; б) за суочавање; в) за одгајање; г) за „Ноћ музеја”
73. а) поредбено; б) намена; в) изузимање; г) циљ
74. г)
75. а) начин/начинско; б) изузимање
76. на небу, најслађе снове
- 77.

78.

Именичка јединица	Падежни облик	Функција
на мосту	на + локатив	одредба места
живот човека из касабе	номинатив	субјекат (граматички)
човека из касабе	генитив	падежни атрибут
из касабе	из + генитив	падежни атрибут

79. а) описни (квалитативни); б) присвојни (посесивни); в) временски (темпорални), деони (партитивни)

80. Тај ситан човек био је родом са грчких острва.
 Рибари брзо дотрчаше са обале.
 Са брда над селом спустили смо се до реке.
- место почетка кретања
 место потицања

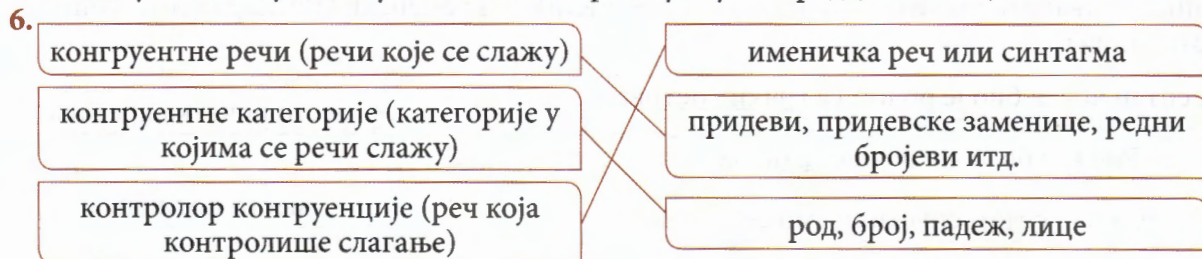
81. а) у + акузатив, место (завршетка кретања); б) за + акузатив, намена
82. а) градивно; б) временско (мера времена); в) узрочно
83. Њиве су прекриле долину. ИЛИ Долину су прекриле њиве.
84. а) Са животом модерног доба сударале су се током друге половине 19. века старе навике – чаршије са занатским дућанима, махале с уским сокацима, куће с баштама.
 б) Са животом модерног доба; неправог објекта
 в) са занатским дућанима, с уским сокацима, с баштама; падежног атрибута
85. а)
86. покрај, уз, код, крај, поред, при, пред

87. а) са зализаном косом, с четвртастим врхом
 б) Подвучени облици генитива са описним значењем синонимни су с предлошко-падежном конструкцијом с(а) + инструментал.
88. б), в), г)
89. а) за Ниш, према Нишу, ка Нишу; б) вековима, кроз векове; в) између младих; г) с планинарењем
90. а) Допали су се једно другом приликом сусрета.
 б) Током пролећа се земља обрађује, да би до лета плодови сазрели.
 в) Поводом празника Богојављење традиционално се организује пливање за Часни крст. Ови предлошки изрази су настали од именица, и то од облика инструментала.
91. у току, без обзира на, у складу са, зависно од, у случају
92. а) Технолошке промене у вези са начинима комуникације људи брзо прихватају.
 б) Прва или друга недеља јула протиче у Србији у знаку обележавања Теслиног рођендана, а у оквиру прослављања се организују занимљиви културни и научни програми.
 в) Захваљујући књижевности, каже један писац, постоји простор из којег се увек изнова рађамо.

Конгруенција и ред речи у реченици

Конгруенција

1. а), б), д)
2. његов, својина, припадност, први, пријатељев, наравно, ја, полако, рачунати
3. а) Наша учioniца је веома светла. б) Простран је и школски терен.
 в) Сви ученици су били насмејани. г) Интересантно је такво запажање.
4. Ја сам раније гледао тај филм.
 а) лице, број; б) род, број
5. а) Сви ученици су данас у школском дворишту; треће лице (множине)
 б) Сви ученици су данас у школском дворишту; мушки род (множине)

- 7.
- а) – Када се најбоље виде летећи тањира?
 – Када заголицаш келнера.
- б) – Шта је аутобиографија?
 – Животна прича једног аутомобила.
- в) – Како знаш да су шаргарепе добре за вид?
 – Не постоји зец са наочарама.
- г) – Која особа покушава стално да вас насмеје?
 – Фотограф.

8. Кир Јања: [...] Красно грчко мудрост [...] Ама проклето садашње свет оћи све високо [...] (у) роду

9.

Ово је наша деда.

Затворите, молим вас, улазне врата.

Пролеће је лепа доба.

Моја колега живи у Београду.

Конгруентна реч је у женском роду множине, а контролор конгруенције захтева средњи род множине.

Конгруентна реч је у женском роду једнине, а контролор конгруенције захтева средњи род једнине.

Конгруентна реч је у женском роду једнине, а контролор конгруенције захтева мушки род једнине.

10. а) Нема слагања у лицу. б) Нема слагања у броју. в) Нема слагања у лицу и броју.

11. Мој омиљени тенисер из Србије, успешан и борбен, данас ипак није победио.

12.

Реч која контролише слагање	Речи које се слажу	Категорије у којима се дате речи слажу
шешир	велики, сламнати	род, број, падеж

13. а) у лицу и броју; б) у лицу и броју; в) у лицу, броју и роду; г) у лицу, броју и роду

14. а) Госпођо Јовановић, хвала што сте се одазвала/одазвали нашем позиву.

б) Ви сте, учитељице, дивна/дивни.

в) Професорка, да ли је тачно да сте освојила/освојили прву награду?

г) Докторка, морам признати да сте нас одушевила/одушевили.

15. б), г)

16. а) У финалу 101 момак из нашег града! б) На екскурзији само 24 момка!

в) Матурски испит полаже 65 момака! г) Најбољи смо – 22 момка са одличним успехом!

17. б)

18. а) 3), б) лицу, броју и роду

19. а) Сва њена унучад је живела у иностранству; б) Њихова чељад живе у истој кући.

20. а) Наше новине до сада имају 1221 читаоца.

б) Имамо пет гледалаца који чекају на укључење у емисију.

в) У овој генерацији имамо двадесет четири носиоца златне медаље.

21. а)

22. а)

23. а)

24. а) Жена му је била старија него ово девојче, али је њихова веселост била иста.

б) Затим јој узе сабљу, преврнув јој руку тако грубо да је девојче јаукнуло.

в) То није више било оно брбљиво девојче, које је, у Будиму, на почетку свог путовања био упознао.

г) Не може, каже, да заборави како се то девојче весело смејало.

д) Стој! Стојко! Тако је то девојче почео да назива, јер се увек журила.

25. а) Она тврдица се јавила / Онај тврдица се јавио.

б) Наше комшије су се одселиле.

26. а) Једва смо издржали те две-три секунде.
 б) У последња двадесет четири часа ништа се није десило.
 в) Два до три последња сата провели смо у води.
 г) Четири до пет последњих сати температура је била изнад 40 степени.
 д) У току та четири наставна часа ученици ће завршити пројекат.
27. а) 104 суграђанина; б) 100 суграђана; в) 101 суграђанин; г) 127 суграђана
28. в) (Све конгруентне речи конгруирају граматички.)

Ред речи у реченици (распоређивање синтаксичких јединица)

1. Језици који имају развијену деклинацију имају слободан ред речи, јер се односи у реченици исказују падежним наставцима (као у српском), а у језицима који немају развијену деклинацију односе у реченици показује ред речи, који је везан (као у енглеском).
2. б) логички субјекат; в) (прилошка) одредба за начин; г) прави објекат; д) (прилошка) одредба за време; ђ) (прилошка) одредба за меру времена; е) (прилошка) одредба за место.

3.

Сара је написала писмо.	С + О + П
Сара је писмо написала.	С + П + О
Писмо је написала Сара.	О + С + П
Написала је писмо Сара.	П + О + С
Писмо је Сара написала.	О + П + С
Написала је Сара писмо.	П + С + О

4. б)
5. в), ђ)
6. а) То је моја прва реакција, али друга, коју ћу ти искрено рећи, је да се сасвим слажем с тобом.
 б) Тијана Илић, наша мала пријатељица, је исто тако љупка, допашће ти се.
 в) Све чудне ствари које су му се десиле, а које није могао да избегне, су му се догодиле данас.
 г) Томи Хас, немачки тенисер, ће се у полуфиналу састати са Федерером.
7. а) Иницијатор и директор Шекспировог фестивала у Србији, који се одржава у Чортановцима, јесте познати позоришни редитељ Никита Миливојевић.
 б) На програму завршног дана 4. београдског фестивала европске књижевности, који се одржава у Дому омладине, јесте и целовечерњи играни филм Мирослава Антића.
 в) Тема Трећег фестивала класичне музике „Бољшој”, који ће бити одржан од 9. до 11. јула у Дрвенграду, на Мокрој гори, јесте класична и савремена руска музика.
8. б), в)
9. б)
10. в)
11. субјекат
12. Ова + неостварена _____ чежња + пружа + инспирацију _____ за нове _____ покушаје.
13. б)

14. Да ли је Ива вратила Милицу КЊИГУ?
 Да ли је Милицу вратила књигу ИВА?
 Да ли је Ива вратила књигу МИЛИЦИ?
- Не, него Бојани. / Да, Милицу.
 Не, него Бојана. / Да, Ива.
 Не, него речник. / Да, књигу.

15. б), в), д)

16. б), в)

17. а) Разредна је купила карте за позориште. Концерт ћемо сви гледати преко интернета.

б) Недостаје ми јутарња песма птица. Гледамо дуго те мостове старе.

18. Кад Исидора стигне у школу, јави ми.
 Кад стигне у школу Исидора, јави ми.
- Важно је да од свих ученика баш Исидора стигне у школу.
 Важно је да Исидора стигне у школу.

19. а)

20. Само Марко једе шпaгeтe.
 Марко једе само шпaгeтe.
 Марко само једе шпaгeтe.
- Сви су наручили пицу осим Марка.
 Сви су учествовали у разговору осим Марка.
 Сви су, осим Марка, уз пицу јели и салату.
 Сви, осим Марка, умеју да направе шпaгeтe.

21. У говору се на информативно тежиште у реченици указује реченичном интонацијом, реченичним акцентом, паузама, темпом итд.

22. б), в)

23. Наше мисли и комуникативне намере чине ванјезички садржај, а када се уобличи језиком, постају језички садржаји.

24. б), в)

25. а) На ком тргу је Народно позориште? б) Да ли она има смеђу косу?

в) Колико пута сте гледали ту представу?

26. а) Под обновљеним бедемима града појавиће се у шестом веку Словени.

б) Под обновљеним бедемима града Словени ће се појавити у шестом веку. ИЛИ Под обновљеним бедемима града појавиће се Словени у шестом веку.

27. г)

28. а)

29. а) Идеју да визуелно транспонује „Хиперборејце” Милоша Црњанског, који су пуни раскошног колоризма, добила је сликарка Јелена Трпковић.
 б) Од 2. до 5. јула ове године у Бајиној Башти биће одржан други по реду интернационални фестивал кратког играног филма „Башта фест”.
 в) Престижну награду „Лонгин” доделио је сликарки Зорици Фуруновић жири Видовданске ликовне колоније у Грачаници. ИЛИ Сликарки Зорици Фуруновић престижну награду „Лонгин” доделио је жири Видовданске ликовне колоније у Грачаници.
 г) Публикацију „Елементи”, са идејом да представи ново разумевање света природних наука, покренуо је Центар за промоцију науке. ИЛИ Са идејом да представи ново разумевање света природних наука, публикацију „Елементи” покренуо је Центар за промоцију науке.

30. а) Београд ће, традиционално, бити подељен у седам зона од 18 па све до 2 сата иза поноћи, ради боље организације и лакшег сналажења у „Ноћи музеја”.

ИЛИ

Београд ће бити подељен у седам зона од 18 па све до 2 сата иза поноћи, традиционално, ради боље организације и лакшег сналажења током „Ноћи музеја”.

б) „Новосадска новогодишња изложба стрипских новотарија” у организацији Српског друштва стрипофила одржаће се у клубу Црна овца, у суботу 28. 12. 2013. године.

в) Креативни људи и дизајнери могу да се до 10. јула 2015. године пријаве на конкурс за израду идејног решења за плакат који би најавио нову сцену цез фестивала „Нишвил”.

ИЛИ

Креативни људи и дизајнери могу да се пријаве на конкурс за израду идејног решења за плакат који би најавио нову сцену цез фестивала „Нишвил” до 10. јула 2015. године.

ИЛИ

Креативни људи и дизајнери могу да се пријаве до 10. јула 2015. године на конкурс за израду идејног решења за плакат који би најавио нову сцену цез фестивала „Нишвил”.

Систем независних реченица

Независне предикатске реченице

1. (1) упитна; (2) заповедна; (3) узвична; (4) заповедна; (5) обавештајна

2. Да ли читаш Селимовића?

3.

Сви смо седели на станици чекајући воз. Каснио је већ неколико сати и готово да смо изгубили наду да ће икада доћи. А онда зачусмо Марка:

Сви смо седели на станици чекајући воз. Марко се забављао пишући поруке и није учествовао у нашем ишчекивању. Марија рече: „Долази!” А онда зачусмо Марка:

Сви смо седели на станици чекајући воз. У предвиђено време зачуо се писак. Ана, која никада раније није путовала возом, упита: „Шта је то?” А онда зачусмо Марка:

„Долази воз.”

„Долази воз?”

„Долази воз!”

4. а) упитна; б) узвична (реторско питање); в) заповедна; г) обавештајна; д) жељна
5. Дођи сутра увече!
6. Подвучене реченице су по врсти обавештајне, а њихова комуникативна порука је експресивно обавештење, на шта указује узвичник на њиховом крају.
7. г)
8. Ноћу искључите из струје све непотребне изворе зрачења и светлости – телевизор, телефон и др., а ујутру обезбедите довољно светлости у просторијама.
9. Зар се тако ради задатак!
10. Нека вам јутро буде лепо!

11. а) Б; б) Б; в) К; г) Б; д) Б; ђ) Б
 12. ЖИВКА: Иде? [...] Децо, децо, немојте да ми сметате. Ви станите иза мене. Боже мој, ко би то рекô: отишô јутрос од куће као обичан човек, а враћа се министар? Ама станите овамо, немојте ми сметати!
 13. а) Ала је овде лепо!; Како смо се лепо провели!; б) ала, како

Пада снег.	обавештајна
Пада снег?	упитна
Ала пада снег! / Како пада снег!	узвична
Падај, снеже!	заповедна

14. – Ријечи су ти тешке – рекао је исто онако мирно, само су му се сузили капци на тешким очима. – На чијој је страни право? Ти браниш брата, ја закон. Закон је строг, ја му служим. – Ако је закон строг, треба ли ми да будемо курјаци? – Је ли курјачки бранити закон [...]?
 Граматичко обележје те реченице је упитна заменица чији, у облику локатива.
 16. а) Те реченице су упитна и заповедна; б) Независне предикатске реченице у првој комуникативној реченици припадају обавештајним реченицама према комуникативној функцији; в) То је узвична реченица, реторско питање.
 17. Зашто не пођеш раније?
 18. Ти ћеш свој мач сваког јутра, поднева и вечера дизати – у почетку ћеш бројати до десет: дижи га полако, држи га и број.
 19. Зачуђен љепотом ђевојака, царевић не могаше разликовати која је од које љепша, па им назове: „Помоз’ бог!” Једна му од њи, најстарија, рече: „Бог дај, буди господину!” друга: „Добра ти срећа, делијо!”, а трећа: „Са срећом дошао, сретњи и пресретњи јуначе!”

Специјалне независне реченице

1. а), д), ђ)
 2. а), в), г), ђ)
 3. а) Почела је олуја! б) Путници, уђите у кола! в) Молим вас за тишину! г) Немојте да галамите! / Не галамите! (Могућа су и друга решења.)
 4. а) Кош! б) Сунце моје! в) Срећан пут! г) Аутобус! д) Добар дан! ђ) Откуд ти?
 5. ДАНИЦА: Не знате шта сте нам учинили?! Је л’ не знате?
 ПОДСТАНАР: Не.
 6. а) Доброг ли голмана! б) Талентованог ли детета! в) Лепе ли прилике! г) Чистог ли ваздуха!
 7. б), г)
 8. У подвученој елиптичноје реченици На шѝа? подразумева се изостављени предикат, који гласи мирише.
 9. И оптимисти и песимисти доприносе друштву. Оптимисти су измислили авион, а песимисти падобран.
 10. Жена се забринуто осврну око себе и рече: „Мора да смо се прешли. Мора да идемо погрешним путем.” „Сигурно на раскршћу”, рече човек, зауставивши кола.
 б)
 11. а), в)

12. а) У мом срцу поноћ. У њој каткад тиња
Мисо да још живиш, мој пределе млади.
- в) Откуда моје очи
на лицу твојем,
Анђеле, брате.
Боје свиђу
на ивици заорава.
13. б), в), г), д)
14. б)
15. а), б)
16. ПЕРА (уђе, и кад спази Поповића, збуни се): Извините... ја, овај... ја сам дошао да вам јавим да сте постали министар.
ПОПОВИЋ: Знам ја то, господине Перо.
ПЕРА: Знам ја да ви то знате, ал' опет сам ја хтео први да вам јавим.
ПОПОВИЋ: Хвала, хвала!
ЖИВКА: Хоћете ли ви, господине Перо, сад у министарство?
ПЕРА: На служби, госпођо министарка.
17. ИЛИЈА: [...] Јесмо га примили у нашу кућу? [...] Јесмо га чували осам месеци?
ДАНИЦА: Нисмо га чували.
ИЛИЈА: Не, него смо га ми пријавили! [...] Зашто је дошо баш код нас?
ДАНИЦА: По огласу. Могло је да дође ко оће.
- б) И у пољупцу
презреле брескве слат.
Зри љубав. Подне.
- г) Киша...
Киша...
Крупна киша...
Сва су мокра леђа крова.
Треба узети на нишан горак шапат јасенова.

Систем зависних реченица

1. б)
2. а), в), д)
3. а)
4. б), в), д), ђ), е)
- 5.

Идемо у биоскоп у којем се приказују
тродимензионални филмови.

Кад идем у биоскоп, гледам само
тродимензионалне филмове.

Предложила сам друштву да идемо
у биоскоп.

именичка вредност

придевска вредност

прилошка вредност

6. Жаба заборавља да је и она била пуноглавац; 1) в); 2) а)
7. мада, пре него што, премда, као да, иако, ~~па~~ ипак, као што, пошто, него што
8. а) Марко, ако будеш долазио, сам одлучи ког ћеш дана кренути.
б) Марко, ако будеш долазио сам, одлучи ког ћеш дана кренути.

9. а) Кад се на мору догоди несрећа, нађе се много паметних на копну.
 б) Као што сунчев зрак не постоји без сунца, тако ни људи не постоје једни без других.
 в) Ко ти прича о туђим манама, другима ће причати о твојим.
 г) Ако испустиш стрелу истине, њену оштрицу умочи у мед.

10. в)

11. б)

12. а) Вагнеру су рекли да му је музика досадна, Реноару да нема сликарског дара, а Астеру да не уме да глуми. Сетите се овога кад вас неко буде убеђивао да одустанете од својих снова.

б) Добро размислите пре него што неке упутите тешку реч, али никада не пропустите да изговорите коју добру.

в) Онај ко почне да трчи за срећом увидеће да она од њега бежи.

13. а) зависноупитна; б) изрична у ужем смислу (декларативна); в) модална

14. в)

15.

Милица је уверена <u>да јој мајица одговара</u> .	субјекат прави објекат зависни члан у придевској синтагми неправи објекат
Свима је јасно <u>да се куповина обавља пре пута</u> .	
Ирена верује <u>да Милица има сличан укус као она</u> .	
Милица је рекла Ирени <u>да јој је купила мајицу</u> .	

16.

Субјекат	Предикат	Прави објекат
Професор	је приметио	да данас нисам расположен

17. б), г)

18. а) Да нема живота на Марсу, саопштили су научници који се баве астрономијом.

б) Питала сам се да ли ће научници икада дати сигуран одговор на то питање.

в) Један научник је још нагласио како сва нова истраживања иду у том правцу.

г) Како нема живота на Марсу, тврдили су и научници пре њега.

19. Односне реченице којима се пружа обавезна информација о именичком појму имају атрибутску функцију, а оне односне реченице којима се пружа необавезна информација о именичком појму имају апозитивну функцију.

20. а) субјекат/субјекта; б) прави објекат / правог објекта

21. Знање је благо које свог власника свуда прати.

а) односна; б) атрибут

22. а) Ко не воли самоћу, тај не воли слободу.

б) Разговарали смо о ономе што нас је обојицу занимало.

в) Прочитао сам роман Милоша Црњанског, који је мој омиљени писац.

г) Напишите рад о оном роману који вам се највише свиђа.

23. а) Прочитала сам причу о великом храсту који/којеј су недавно посекли.
 б) У собу нам је улетео слепи миш, који/којеј смо, после неколико покушаја, истерали кроз прозор.
 в) У нашем насељу појавио се један чопор паса, који/којеј смо кришом хранили.
 г) У музеју Рилског манастира чува се Рафаилов крст, који/којеј је од једног комада дрвета истесао сам калуђер.
 д) Ради се о пишком описивању сопственог народа, који/којеј он посматра из даљине.

24. г)

25. а) изрична (зависноупитна); б) месна; в) односна

26. б)

27. б), в)

28. Пред нама је море докле год поглед сеже; месна

29. в)

30. После десет дана, када сам се вратила кући, још сам живела у том далеком свету, као у сну; временска

31.

Чим смо ушли у кућу, пала је киша.

Док смо били напољу, сијало је сунце.

Пре него што смо ушли у кућу, пала је киша.

симултаност

антериорност

постериорност

32. откад

33. а), в)

34. а) А, пре него што; б) П, након што; в) С, док

35. а) Синоћ, док смо седели на клупи, угледах звезду падалицу.

б) Чим се разданило, кренули смо на пут.

в) Сви смо, пре него што смо кренули, проверили да ли је све спаковано.

г) Док смо стигли до аутобуса, већ су сви у њему седели и чекали нас.

36. зато јер

37. б), в), д)

38. будући да

39. Моја мама је најбољи голман, јер ми све брани.

а) узрочна; б) одредба узрока

40. а)

41. б)

42. У чему је побожност ако нема искушења која се савладавају?; односна

43. а)

44. а), в)

45. Ако немаш своју оловку, узми моју; одредба услова

46. Ако се будете потрудили, стићи ћете на време; б)

47. а) Данас ћемо, ако се море смири, испловити на пучину.

б) На тесту ћу, уколико будем пазила, направити мање грешака него прошлог пута.

в) Да сам рођен на мору, био бих капетан брода.

г) Будеш ли устао на време, нећеш закаснити на тренинг.

48.

- а) Да Никола Тесла није измислио струју,
телевизор бисмо гледали у мраку.

условна

- б) Никола је градивна именица, јер наставник
стално од њега гради реченице.

узрочна

49. упркос свакодневом ћаскању / (упркос свакодневног ћаскања)

50. а) Иако/мада/премда је прозор био отворен...; б) ...иако/мада/премда је имала главобољу;

в) ...иако/мада/премда су услови неповољни

51. Лабудове ћемо најпре срести на језерима, рекама и потоцима, мада их има и у градовима.
Животни век у дивљини им је око 20 година, иако могу да живе и више од 50.

52. а) Мада је ветар престао, затворили су врата.

б) Иако је данас тек среда, мислим на викенд.

в) Премда сам била у праву, ипак није требало то да кажем.
допусне

53. Постоји један део те старе књиге, мада је великим делом оштећен.

а) допусна; б) допусна одредба

54. Обележја намерних реченица су везници да (са презентом и потенцијалом), како (са потенцијалом) и речца ли (са потенцијалом у одричном облику).

55. Перица је рекао учитељици да он пише ситним словима да се грешке не би виделе.
изрична

56. Не живи да би јео, већ једи да би живео.

57. а) Беба је плакала не би|ли привукла мајчину пажњу.

б) Трбало му је дуго да размишља не|би ли сам себе убедио у то.

в) Погледао је горе не|би|ли видео звезде.

58. Филм је трајао дуже него што смо очекивали; поредбена допуна

59. Овај пас је доброћуднији него што изгледа.

а) поредбена; б) поредбена за неједнакост

60. Ноге су ми тешке као да су од олова.

61. поредбене одредбе

62. а) Презиме Петровић толико је широко распрострањено да је ушло и у језичке
административне обрасце. последична

б) Љиве расту тако брзо да једна једина спора за 24 часа може да направи више од
километра хифа. последична

в) Да би направила 100 грама меда, пчела мора да слети на 10 000 цветова. намерна

63.

У једно од најпријатнијих доба године, скоро преко ноћи, расцвијетао би се у баштици крај наше куће црни слез и љупко просинуо иза копљасте поцрњеле оgrade. Он је у мирна сунчана јутра зрачио тако повјерљиво и умиљато да то није могло измаћи чак ни дједову оку и он би удобровољено гунђао мајући се по дворишту.

64. б)

65. Нападало је тако много снега да улице више нису проходне.

66. Будућност је тако светла да ћемо сви носити наочаре за сунце.

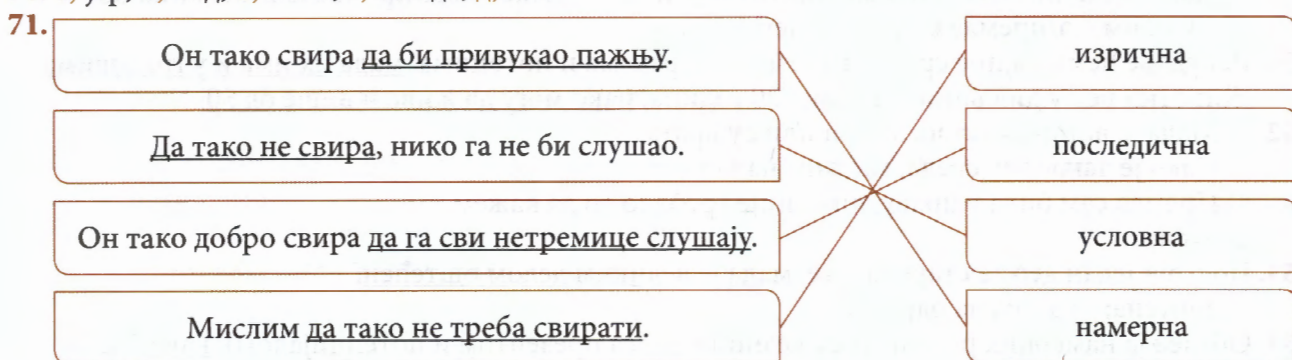
а) последична; б) последична допуна

Поредбене реченице	
Поредбене реченице за једнакост	Поредбене реченице за неједнакост
као да, као што, како	него што, него да
најчешће функција поредбене одредбе	функција поредбене допуне

68. а) да; б) јер; в) ако; г) иако; д) кад; ђ) где

69. а), г)

70. а) јер; б) кад; в) иако; г) као да; д) ако

72. а) изрична, правог објекта; б) изрична, правог објекта

73. а) Да би се признала туђа вредност, треба имати властиту вредност.

намерна

б) Нанесена неправда не значи ништа ако је не памтиш.

условна

в) Само ће ти прави пријатељ рећи да ти је лице прљаво.

изрична

г) Ми смо толико навикли на буку да нас узнемирује само тишина.

последична

д) Неке битке се воде више пута да би се добиле.

намерна

74. а) Када би подводне турбине користиле само хиљадити део јачине Голфске струје, могле би да напајају седам милиона домова.

б) Ако останете будни читаву ноћ, десет сати спавања следеће ноћи надокнадиће тај мањак.

в) Кад се роди, беба кенгур је дугачка свега 2,5 центиметара и тешка један грам.

г) Ако вас занима како изгледате у сну, затворите очи и погледајте се у огледалу.

75. Ниједна заблуда није тако велика да не би нашла своје присталице; последична

76.

Џорџ Бернард Шо: „Шаљем вам две улазнице за прво вече моје нове представе. Поведите пријатеља – ако га имате”.

Винстон Черчил: „Никако не могу стићи на прво вече. Доћи ћу на друго – ако га буде”.

77. а) Миш увек жели да о врату мачке висе звона. изрична (модална)

б) Не хвали мачку док не ухвати миша. временска

в) И најпаветнија мачка узалуд тражи мишеве тамо где их нема. месна

г) Кад мачки нешто наредиш, она ту наредбу проследи свом репу. временска

78. а) након што, само што, тек што, зато што, пре него што, пре но што

б) као да, као што, будући да, него да, него што

в) док, чим, откад, мада, откако

79.

Клод Моне је 1872. израдио слику по којој је назван покрет импресионизам.

Иако је учествовао на окупљањима импресиониста, Едуар Мане им није до краја припадао.

Реноарове слике изгледале су као да су настале из саме светлости.

Моне је обично сликао тамо где је налазио инспирацију, а то је често бивао један раскошни врт.

допусна

поредбена

односна

месна

80. а) Ствари којих се најбоље сећамо оне су које би било боље заборавити.

б) Кад се Тамил повукао у своју хелију, коју је чувар за њим закључао, било је још видно у соби.

в) Месец август је добио је име по римском цару Августу, чија се владавина памти као време мира и општег развоја уметности.

81.

	У	З	Р	О	Ч	Н	А		
	В	Р	Е	М	Е	Н	С	К	А
		Н	А	М	Е	Р	Н	А	
П	О	С	Л	Е	Д	И	Ч	Н	А
М	Е	С	Н	А					
П	О	Р	Е	Д	Б	Е	Н	А	

82.

¹	Б	У	Д	У	Ђ	И	Д	А
²	А	К	О					
³	К	О	Ј	И				
	⁴	Л	И					
⁵	Ч	И	М					
	⁶	К	А	К	О			
⁷	Д	О	К					

Напоредне конструкције

Напоредне конструкције

1.

Саставни	Раставни	Супротни
и, па, те, ни, нити	или	али, но, већ, него, а

2. саставни

3.

Тишина је била потпуна, само се у даљини чуо жубор потока.	раставни
Идем према потоку и слушам његов жубор.	супротни
У даљини се чује жубор: поток је, дакле, близу.	саставни
Чујем неки жубор у близини, али не видим поток.	искључни
Зауставићемо се овде или ћемо ићи до потока.	закључни

4. а) Платон је пријатељ, али је већи пријатељ истина.
 б) Све ће остати исто, једино ћемо се ми променити.
 в) Не позива се на ту свечаност ни породица, а камоли да се позивају пријатељи.
 г) Свако може критиковати, али само стручњак уме да хвали.
 д) Здравље је велика драгоценост, према томе, треба га пажљиво чувати.
 ђ) Сад сте у најбољим годинама, па уживајте у њима.

5.

Напоредни односи	Обележја
саставни	и, па, те, ни, нити
супротни	а, али, но, него, већ
раставни	или
закључни	дакле, према томе
искључни	само (што), једино (што)
градациони	не само што/да... него/но/већ, а камоли

6. а) Сви пливају, само (што)/једино (што) се Милош сунча.
 б) Пливамо сваки дан, дакле/према томе, на мору смо.
 в) Не само што/да пливамо него/но/већ и играмо одбојку сваки дан.
 г) На мору је увек исто: или се купамо, или се сунчамо.
 д) Купамо се, па/те се сунчамо, па/те играмо одбојку.
 ђ) Сунчај се, али/но пази да не прегориш!

7. а) саставни; б) супротни; в) раставни

8. а) супротни; б) закључни; в) градациони; г) искључни

9.

Јако желим да отпутујем. Време се погоршава.	супротни однос с везником <i>али</i>	Јако желим да отпутујем, али се време погоршава.
Почела је олуја. Авион неће полетети.	закључни однос с изразом <i>према томе</i>	Почела је олуја, према томе, авион неће полетети.
Сви авиони су полетели. Наш још чека.	искључни однос с везником <i>само</i>	Сви авиони су полетели, само наш још чека.
Авион касни. Нико се није извинио путницима.	градациони однос с обележјем <i>не само што... него... ни</i>	Не само што авион касни него се нико није ни извинио путницима.
Време ће се пролепшати. Авион неће полетети.	раставни однос с поновљеним везником <i>или</i>	Или ће се време пролепшати, или авион неће полетети.

10. и зато
11. па саставни; али супротни
12. а) али, б) него/већ, в) али, г) али
Кад је везник *но* синониман са *али*, иза њега у књижевном језику може стајати енклитика, а кад је синониман са *не*го/*већ*, не може.
13. Своје детињство проживех безазлено, | своју младост проживех лакомислено, | али сада гледам на своју прошлост критички.
Прва и друга реченица стоје у саставном односу, који није обележен везником, већ запетом. Друга и трећа реченица стоје у супротном односу, чије је обележје везник али.
14. а) искључном, б) супротном, в) саставном
15. а) Лепе речи вреде много, а коштају мало. б) Лепе речи вреде много и коштају мало.
в) Лепе речи вреде много, само коштају мало. г) Лепе речи вреде много, али коштају мало.
д) Не само да вреде много но и коштају мало. ђ) Лепе речи или вреде много, или коштају мало.
16. супротни
17. Све задатке сам урадила тачно, према томе / дакле, сигурно ћу добити петицу.
18. г)
19. б), в), д)
20. в)
21. саставном
22. За време школских часова, док је професор, са шиљастом прогрушаном брадом, објашњавао грчку азбуку, дечак је кроз прозор гледао врхове дрвећа пуне још бујног септембарског зеленила, и делић светлог неба у даљини.
23. У наведеној реченици две синтагме у функцији субјекта стоје у саставном односу.
24. саставном
25. Реч *саботџажа* потиче од француске речи *sabots*, што значи „дрвена ципела”, а тиче се догађаја у време буржоаске револуције, када су гневни радници дрвене ципеле убацивали у фабричке машине.
- супротни
26. а), б)
27. Гледајући кроз прозор како пада снег и људи се клизају, решио сам да сачекам да вејавица престане.
б)

Основни појмови о негацији

1. а) П, б) О, в) О, г) П, д) П, ђ) О
2. а) Не бих разговарао о томе. б) Ко неће доћи сутра код тебе? в) Не затварајте врата!
г) Не беху то славна времена. д) Он не чу наш разговор. ђ) Дан није био одмакао.
3. а) Узимајте овај лек на празан стомак! б) Је ли оно Милан? в) И ти и ја смо то знали.
г) Јесам ли ти то већ причао? д) Имамо чај. ђ) Од руке ти све родило!
4. *но, већ*
5. а) Ниједног дана нашег летовања није падала киша.
б) Никад ми не даш ни парче чоколаде.
в) Шта ти се не допада? Ништа ми се не допада.
г) Ниједан ученик у нашем одељењу нема осигурање.
6. а)
7. б), в), д), ж)

8. Мисао крајње неочекивана, никаквим чињеницама поткрепљена, осим мојим незнањем и сумњичавошћу.

9. а), б), г)

10. в)

11. 2), 5)

12. Не.

13. в)

Систем глаголских облика

1. а) времена и начине; б) временска, модална

2. а) би слетела, не би склопио; силазе, напушта; б) ће рећи; в) идем; г) видим; д) се смркне, оде, нађе

3. а) презент; б) императив; в) крњи перфекат; г) имперфекат; д) аорист; ђ) футур први

4. а) презент, перфекат, аорист, имперфекат, плусквамперфекат, футур први, футур други, императив, потенцијал

б) презент, аорист, имперфекат, императив

5.

а)	Т
б)	Н
в)	Н
г)	Т

6. а) А; б) Р; в) Р

7. апсолутно; несвршеног

8. б), г)

9. а) Звао ме је дуго, каже, али сам ја тако лепо сањао да ме нико није могао пробудити.

б) Заспао био јунак у шуми, под дрветом јаворовим. Сања он: отишао на извор-воду [...] прошлим

10. в)

11. 1) У Авлији све као увек. Једне пуштају, други долазе на њихово место, а то се и не примећује.

2) А ти „Петракови дани” у рану јесен обично су увијек били празнични, сјајни и пуни шапата, па ме тако повуку и ошамуте да не знам куд бих прије: кроз кукурузе, низ поток, уз бријег.

а)

12. в); релативно

13. а), в), д), ђ)

14. 1) Рећи ћу им то ако будемо стигли тамо пре њих.

2) Ићи ћемо на концерт ако се будемо сви окупили. / се сви будемо окупили.

а) модално; б) футур други

15. а) Рећи ћу им то кад будемо стигли тамо.

б) Поћи ћемо на концерт чим се будемо сви окупили. / се сви будемо окупили. релативно

16. Па куд све, туд и то: од сваке куће има нека стаза или путељак право према млину.

[...] доље, у топлој долини, чека ме и мисли на мене онај други (дјед), добри, драго гунђало, који ће до краја туговати и помињати ме ако се изгубим у свом чудесном походу.

– Ево их, враћају се будалаши! – дочекао нас је дјед Раде, чак нам и у сусрет излазећи.

У рано прољеће, кад опори жилави граб засвјетлуца првим озелењелим пуповима, ево је – однекле се звонко јави кукавица.

модално значење

апсолутно квалификативно значење

релативно квалификативно значење

апсолутно значење

17. а) Путујемо у западну Србију да обиђемо кањон Увца и Милешеву.

б) Деда ми прилази, узима ме за руку и води у врт да ми покаже стару дуњу.

18. Дјед се послушно дигне и доведе окретна коњичка. Мајстор га лупи/лупне по врату, упита га за здравље, измјери му леђа и најзад му нешто шапне у само уво. свршеног, несвршеног (редослед није битан)

19. а) Разредна нам је јуче предложила да идемо на излет; апсолутно

б) Она ме запита када сам се из тог насеља одселила; релативно

в) Ако се добро припремимо, на планинарењу смо прешли дужу стазу; модално

20. Презент је у реченицама у функцији допунског дела сложеног предиката, а може се заменити обликом инфинитива.

21. а), г)

22. релативно

23. релативно

24. учестали, квалификативну (релативну)

25. Мика Алас, славни српски математичар, имао је и звање рибарског мајстора. За збирку којом је представио риболов у Србији награђен је златном медаљом на Међународној изложби у Торину 1911. године.

26. – Ево нас, живи, здрави, посао завршили!

Било је хладно: снег пао по крововима, засуо дворишта, украсио крошње...

Наши момци дошли са златом (наслов у новинама)

Увек среће имао!

релативно

апсолутно

модално

27. плусквамперфекат; релативно
28. б)
29. б), в), г)
30. а)
31. Једног дана пустише и ону двојицу трговаца из Бугарске и умјесто у прогонство они крнуше својим кућама. По обичају и ради севапа поклонише ми асуру на којој су лежали.
релативно
32. а)
33. а), в)
34. имперфекат, прошлом, релативно
35. Чињаше ми се већ давно знан, / знан кад те познадох тек.
имперфекат и аорист, релативно
36. 2); в)
37. перфектом
38. научни; књижевноуметнички
39. а) апсолутно, релативно; б) 1. релативно, 2. апсолутно, релативно
40. држи; императив, модално
41. а) апсолутно; б) релативно; в) релативно (квалификативно)
42. а) Сљедеће недјеље, ујутру, поћи ће ти дјед у своју собу да из кофера извади бритву, па да га стриц Ницо обрије; пође презент, пође аорист;
б) Мучио се дјед, околишавао, па ће ти онда, отворено, испричати своју кућевну невољу;
йсприча аорист, йсприча презент
43. – Хајде ти, душо, устај, тражи грабље, па да ја и ти кренемо [...]; модалном
44. г)
45. а), г)
46. а) жељу; б) намеру; в) услов
- 47.
- Преноћили бисмо на Тари и онда наставили даље – планирао је отац.

Ноћили бисмо увек на Тари, а онда бисмо настављали даље по очевом плану.

временско

модално
48. а) Тог лета би се одједном нагомили облаци, ветар би дунуо и киша би почела да пљушти.
б) Разговор би почео рано, у топлој сенци једне настрешнице, која је бивала све краћа, а настављали би га по другим склонитим местима велике авлије, бежећи од сунчеве жеге и гласних и насртљивих хапшеничких игара и свађа.
временско
49. Али ако буде узнемиравао варош, онда нека бира један од два пута који воде из Травника.
модално
50. Ако нешто сазна о матурском испиту, разредна ће нас обавестити; презент
51. а) Кад поново будете дошли, нешто ћете нам свирати. 3
б) Спремићу собу док ти будеш прао судове. 2
в) Јавићу ти се пре него што будем отишао. 1
52. г)
53. Ако буде проводио дане не радећи ништа, живот ће му узалуд проћи; модално; презентом

54. И она изађе из конака и врати се кући. А Аладин у нестрпљењу свом дочека је на капији, па виде како наилази држећи још увек у руци зделу порцеланску.
аорист; аорист, презент / или: презент, аорист
55. Ту где његова улица избија из сивог теснаца под просторе неба, ту се сударају и бесне сви дорђолски ветрови, а лети, у августу, када су ноћи црне и провидне до бездна, падају звезде.
56. Ако се будем склањала са сунца, нећу поцрвенети.
57. Пред Други светски рат, писац је кренуо пут Рима. Листа у возу своје раније путописе и не слути да ће у Риму чути вести о мартовском преврату у својој земљи.
б)
58. Гост којег сам претходног дана видео на тераси запитао ме је тада шта тражим по мраку.
перфектом; презентом
59. Желио бих да вратим твоје повјерење, ако је нестало. Ако није, још боље. Цијеним нова пријатељства, она су љубав која нам је увијек потребна, али стара пријатељства су више него љубав, јер су дио нас самих. Ти и ја смо срасли, као двије биљке, оштетиле би се обадвије кад би се одвојиле, жиле су нам испреплетене, и гране.
потенцијал, презент, перфекат
60. На својим шетњама по авлији он (фра Петар) тако редовно набаса на Хаима, који, гоњен немиром и сав устрептао, непрестано мења место. Где год дође са својим завежљајем ствари његова сумња у све и сваког већ га чека ту. Он одмах предузима своје мере йредосйрожносйи. А после дан-два напушта то место и тражи нови и сигурнији лежај.

релативном квалификативном

61. ВЛАДИМИР: Ми чекамо. Нама је досадно. [...] Добро, сад нам се указује прилика да се разонодимо, а шта ми чинимо? Пуштамо је да пропадне.
разонодити се, пропасти
62. а) после; б) истовремено; в) после; г) после
63. презента, аориста, футура првог и перфекта; апсолутно
64. [...] Тада је Мика (Алас) предложио да оснујемо засебан оркестар и да се повремено састајемо код сваког редом на овакве другарске седељке. Сви смо одушевљено прихватили и заветовали се да ћемо се редовно састајати. Тај наш завет, у „свирачком друштву Микином”, трајао је без прекида пуних педесет година.

65. релативном

66. Сваког дана он би, рече ми деда, прошао крај наше куће и поздравио нас; потенцијал
67. а) несвршених; б) перфектом; в) потенцијалом

Прагматика

Говорни чинови

1. (*Реченица, Реч, Синйајма*) која је остварена у комуникацији обично се назива (*исказ, шексй, конйексй*). Тумачењем реченица у контексту и проучавањем њиховог деловања у говорној ситуацији бави се посебна језичка дисциплина – (*фонолојија, лексиколојија, йрајмайшика*).

2. На пример:

а) Из Панчева су ме звали рођаци. / Рођаци из Панчева су ме звали.
 б) Поздрави су послати из Крушевца. / Поздрави су послати пријатељима који су из Крушевца.

в) Из Опленца сам донео јабуке. / Донео сам опленачке јабуке.
 Има и других решења.

3. а) Носио сам / Имао сам шешир кад сам дочекао тог човека.

Дочекао сам човека који је носио шешир / који је имао шешир.

б) Одрасли држе децу за руке. / Деца за руке држе једни друге.

в) Сестра ме је посетила. / Моја сестра је дошла својој кући.

4. а) асертив, б) директив, в) експресив, г) комисив, д) декларатив

5. Без алата нема заната. Боље икад него никад.

6. г)

7. деламо, делујемо

9. експресиви

10. Заклињем се да нећу уништавати дрвеће [...]; Обећавам да нећу плувати на под у школи и у кући и на путу; Дајем реч да нећу кварити ограде ни наносити квара грађевинама; Никада нећу бацати хартије ни ма какво ђубре по улици; Бићу увек учтив; Штитићу птице [...]

11. невербалном

12. б), в)

13. 1. а), 2. б), 3. а)

14. индиректним

15. в), г, е)

16. експресив, директив

17.

Независна реченица	Њена комуникативна функција	Говорни чин
Нека матуранти дођу раније!	заповест (савет)	директив
Ала си ти порастао!	изненађење, задивљеност	експресив
Станите!	заповест	директив
Сви су те поздравили.	обавештење	асертив
Немој туда ићи!	забрана (савет)	директив
Што је хладно!	згражавање	експресив

18. речце: ала, како, шћо, узвичник (редослед није битан)

19. директив, експресив

20. а) негодовање – експресив / или тврдња – асертив;
 савет – директив, уверење, подршка – експресив
 б) радост, задовољство – експресив
21. а) Уф, овде је баш хладно! б) Та хаљина ти лепо стоји! в) Нема хлеба.
 г) Не могу да затворим кофер.
22. а) Додај ми ту књигу! б) Дођите код нас за викенд!
 в) Не газите траву у врту! г) Да ли идеш на концерт?
23. а) Морате се склонити / Могли бисте се склонити / Треба да се склоните са јаког сунца.
 б) Да ли би ми донео јакну?
 в) Хоћеш ли ми придржати торбу? г) Молим вас да искључите телефоне.

Независна реченица	Врста	Језичка обележја	Реченична порука	Говорни чин
Пођимо у шетњу!	заповедна	императив	предлог	директив
Ко по оваквом дану не би желео да шета?!	узвична	реторско питање	чежња	експресив
Ко по оваквом дану не би желео да шета?!	узвична	реторско питање	предлог	директив

25. 1) асертив; 2) експресив

26. в)

27. г)

Реченица	Порука	Говорни чин
За пријатна изненађења избегавајте материјале од којих се праве непријатна изненађења.	савет, препорука	директив
Пријатна изненађења се не праве од материјала за непријатна изненађења.	коментар, тврдња	асертив

29. асертиву

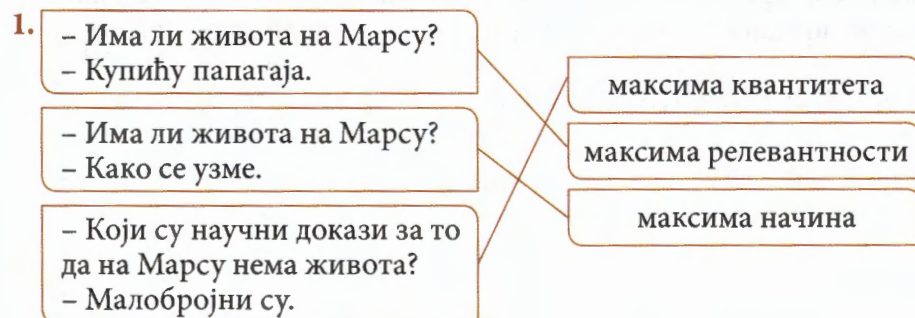
30. Неизречена порука

- а) позив: *хајде да се заједно одмарамо*
 б) тумачење, обавештење, наговештај:
ибеи се не излази, ња ћу ии иравији друштво
 в) негодовање: *иroyали су ми сви иланови за вечерас*
 г) закључак: *нешто друго је, очигледно, искључено*
 и сл.

Индиректни говорни чин
 директив

асертив
 експресив
 асертив

Структура разговора и текста

2. б), в), г)

3. релевантности

4. а), б)

5. 1) в), 2) б)

6. а), в)

7. – И због Јусуфа сам дошао. Је ли се нешто десило? Тражио те, ниси га пустио у кућу.

– Нисам увијек расположен за разговор.

8. а) – Када путујеш у Италију?
– Сутра путујем у Италију.

б) – Који инструмент свира Јелена?
– Јелена свира клавир.

9. б)

10. а) Она воли музику, а ја волим сликарство. б) Њему се допао тај филм, а мени се није допао.

11. а) квантитета

б) релевантности

в) начина

12. трамваји; њима

13. а) дакле, наравно, према томе, ипак, иначе б) наиме, међутим, такође, углавном, пак

в) односно, рецимо, то јест, штавише, уосталом г) значи, рецимо, дакако, напротив, наравно

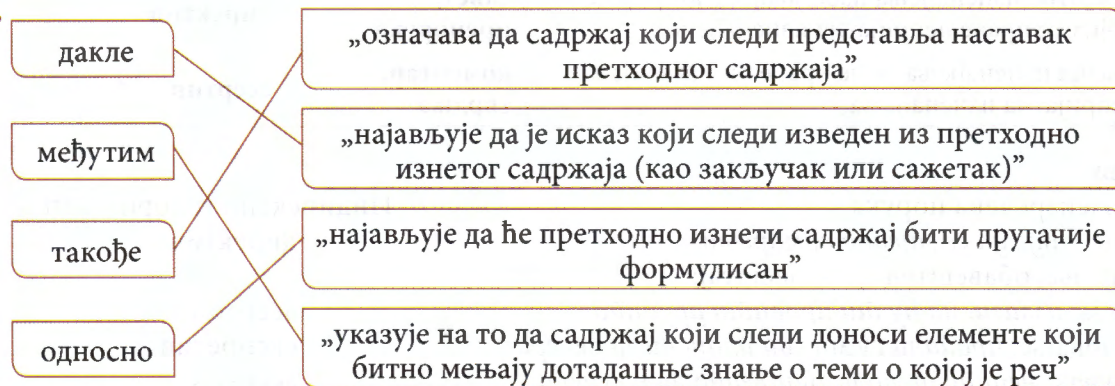
14. б)

15. 2, 4, 1, 3

16. а) међутим; б) ипак; в) захваљујући томе

17. в)

18.

19. в) Базилика Светог Марка је једна од најспектакуларнијих цркава на свету. Наткриљена куполама и небројеним луковима, ова грађевина је још у средњем веку стекла славу по својим декорацијама и златним мозаицима. Осим трна из круне, ово светилиште чува још много реликвија. Базилика у себи крије и ризницу блага накупљеног током крсташких похода на Цариград, а посебну вредност представља трн за који се тврди да потиче из Христове круне.

20. а) 4, 2, 1, 3 или 3, 2, 1, 4; б) 3, 1, 4, 2; в) 2, 4, 1, 3; г) 4, 2, 1, 3

21.

Народ Мосуо живи око језера Луту у подножју југоисточних обронака Хималаја.

Биолог Амоц Захави изнео је 1975. године занимљиву претпоставку да се скакање газела и импала развило као одређени сигнал грабљивици.

Морске дубине су станишта најчуднијих представника зоолошког света.

Према археолошким налазима и цртежима праисторијских људи, Сахара је некада била савана и имала је развијену речну мрежу.

Наиме, скакање је сигнал да је прогоњена јединка гипкија и покретљивија од остатка крда, па је боље да грабљивица нађе други плен.

У рекама су живели нилски коњи и крокодили, а широм саване су се кретали слонови, лавови и разни преживари.

Одвојени од остатка света оштрим планинским гребенима, развили су током векова матријархално друштво.

Међу њима су и ракови звани амфиподи, не дужи од 3,5 цм. Међутим, северно од Новог Зеланда пронађен је 2012. године амфипод дужине 28 цм.

22. в)

Општи појмови о језику

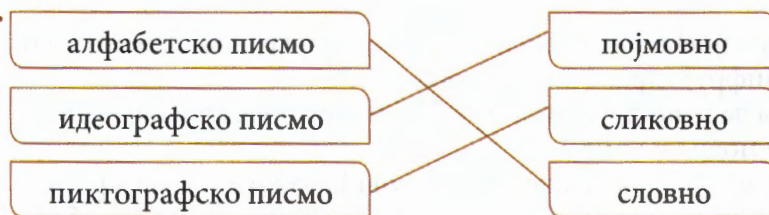
1.

а)	Не можемо са сигурношћу тврдити кад је и како првобитни човек почео да говори.	Т
б)	Не може се утврдити веза између језичких и друштвених промена.	Н
в)	Без контакта са људима ниједно дете не би могло да проговори.	Т

2. 1) а); 2) в); 3) б)

3. а)

4.

5. а) – 2); б) – 1); в) – 3)

6. грчко

7.

а)	Језик је израз неких типолошких особина одређене расе.	Н
б)	Има много више држава него језика.	Н
в)	У обликовању једне културе може учествовати више језика, и обрнуто.	Т
г)	Припадници једне нације не могу имати више од једног језика.	Н
д)	Људи који говоре истим језиком не морају живети на истом месту нити припадати истој нацији, култури или раси.	Т
ђ)	Појава вишејезичности у Европи је врло ретка.	Н
е)	Популарни судови о неком језику спадају у стереотипе.	Т

8. б)

9. а), г), д)

10. старогрчки, латински, старословенски

11. в)

12. а)

словенски
српски
пољски
<u>фински</u>
руски
бугарски
македонски

б)

романски
француски
италијански
шпански
румунски
<u>мађарски</u>
португалски

в)

германски
немачки
енглески
дански
холандски
<u>грчки</u>
шведски

13. б)

14. в)

Правопис

1. б); г)

2. *Не шујуј, бронзана слика* (Б. Ђопић); *Збојом, велика слава* (М. Алечковић)

3. б)

4. а)

5. а) 2; б) 1; в) 4; г) 3

6. а) То смо, наравно, сви већ знали.

б) Ово је, дакле, наш најбољи филм.

в) Он је, наиме, прихватио своју одговорност. г) Без сумње, Кафка је велики писац.

д) Међутим, то није утицало на наше мишљење. ђ) Тај проблем се, према томе, не може решити.

7. пак

8. а) Ако би се посетилац испред сваког експоната изложеног у Ермитажу, гласовитом санктпетербуршком музеју, задржао само по минут, за разгледање музеја би му било потребно дванаест година.

б) Исак Њутн (1643–1723), једна од највећих личности у историји науке, исписао је преко милион речи покушавајући да дешифрује право значење Библије.

в) Истина, на сљезову цвијету једва да је негдје и било трагова модре боје, али ако је дјед казао да је модра, онда има да буде модра и квит.

г) Растко Петровић (1898–1949), брат сликарке Надежде Петровић, зачетнице модерног српског сликарства, као седамнаестогодишњи младић, ђак гимназије, проживео је албанску голготу, а затим преко Крфа отишао у Француску, где је завршио гимназију и положио српску матуру.

д) Ботаничка башта „Јевремовац“, која се налази у Београду, у Таковској улици, једина је у Србији, а основана је 1889. године.

9. а)

10. а) Чак Норис не слуша музику, музика слуша њега.
 б) Када је Александар Бел изумео телефон, имао је пропуштен позив од Чака Нориса.
 в) Ако Чак Норис касни, време мора да успори.
 г) Док су се друга мала деца играла у песку, Чак Норис се играо у бетону.
 д) Пре него што иде на спавање, Бабарога проверава да ли је Чак Норис испод кревета.
 ђ) Нова година чека Чака Нориса, а не он њу.
 е) Сва деца носе пицаму са ликом Супермена, само Супермен носи пицаму са ликом Чака Нориса.
11. г)
12. Даждевњаци, водоземци, ☐ нији род обухвата шест врста, посебно су живахни после кише. По тој особини су добили име, јер је на старословенском, ☐ реч *дажд* означавала кишу.
13. 1) б); 2) б); 3) б)
14. а) Први поштари на Балканском полуострву, као што је забележено, били ^{cy} Татари. / Први поштари на Балканском полуострву ^{cy}, као што је забележено, били Татари.
 б) Пошиљка из Београда за Истанбул, на пример, стизала ^{je} за свега седам дана. / Пошиљка из Београда за Истанбул ^{je}, на пример, стизала за свега седам дана.
 в) Број коња, углавном тркачких, осетно ^{ce} смањιο, те је татарски поштански систем запао у кризу. / Број ^{ce} коња, углавном тркачких, осетно смањιο, те је татарски поштански систем запао у кризу.
15. б)
16. в)
- 17.
	Пример 1	Пример 2	Пример 3
Није примењено правило о употреби запете уз уметнуте речи или реченице.			✓
Правилно употребљена запета уз уметнуте речи или реченице.	✓		
Није примењено правило о писању енклитике после запете.		✓	
18. а) сено с *й*окошена и осушена *й*рава за *сй*очну храну; *сй*ої *й*акве *й*раве.
 б) бразда ж усек у земљи који *й*рави раоник *й*луїа или рала *й*ри орању; слој *й*реврнуїе земље *й*ри орању.
 в) сутон м *й*олумрак између заласка сунца и *й*очейка ноћи; *й*олумрак *й*ред свиїање.
19. в)
20. тачка
21. а)
22. Од успеха до неуспеха само је један корак; од неуспеха до успеха води дугачак пут.
23. И Африка се релативно касно упознала с кромпиром; први пут се помиње у Јужној Африци 1830. године, а у остале делове континента доносе га око 1880. британски и немачки колонизатори.
24. г)
25. а) Да ли смо се договорили у 11.00? б) Питао сам се зашто смо се договорили у 11.00.
 в) Пера (виче): Дођите у 11.00! г) Милан (зайрейашћен): У 11.00?(!)

26. б)

27. Сматра се да су Етрурци (народ за који се још не зна поуздано којој групи народа је припадао) дошли у средњу Италију почетком VIII века пре н. е.

28. Иако је веома сићушан (тежак је свега 120 грама), северноамерички пустињски скочимиш може да скочи из места чак три метра увис.

29. Хавајска азбука има само тринаест слова: пет самогласника и осам сугласника.; црта

30. в)

31. а) „Дједе, би л' се мјесец могао дохватити грабљама?“, изненада се огласи ја.

б) Петрак још није ни ушао у авлију, а већ гракће на мог дједа: „Јеси ли жив, Раде?“

32. а) Стала девојка на уличну вагу да се измери.

– Шта је? – пита је друг. – Више од норме?

– А, не! – мирно му одговори девојка. – Само, ако је веровати овој упоредној табlici, ја треба да будем виша за петнаест центиметара.

б) – Који се знаменити догађај збио 1769. године? – запита наставница историје Перицу.

– Родио се Наполеон – одговори он спремно.

– А шта се догодило 1776. године? – наставила је наставница да га испитује.

– Наполеон је навршио седам година.

33.

Сви ученици заинтересовани за екскурзију – а таквих је била већина – јавили су се разредној.

– Ове године ћемо сигурно ићи на екскурзију – рече наставница.

На екскурзију треба понети зимску гардеробу – јакне, чизме, капе и шалове.

две тачке

заграда

наводници

34. б)

35. Сваки од четири краља у шпилу карата представља одређену историјску личност: ☐ краљ пик библијског краља Израела и Јудеје Давида, ☐ краљ херц Карла Великог, ☐ краљ каро Јулија Цезара, ☐ краљ треф ☐ Александра Македонског.

36. а) Дунав протиче кроз четири главна града: Беч, Братиславу, Будимпешту и Београд.

б) Свако вредно достигнуће, велико или мало, састоји се од неколико корака: почетка, борбе и победе.

в) Пет планета се може видети слободним оком са Земље: Меркур, Венера, Марс, Јупитер и Сатурн, а остале само телескопом.

37.

а)	Тачка иза скраћенице увек остаје и иза ње се може писати и неки други знак.	Т
б)	Завршни знаци навода пишу се испред узвичника или упитника.	Н
в)	Тачка иза редних бројева се не пише када се после ње јавља неки други знак.	Т
г)	Тачка на крају реченице увек се пише иза знака навода.	Н

38. а), г)

39. а), б)

40. Синоћ, испред дворане, све се црнело, јер су љубитељи „Рамштајна“ углавном били у црном.

41. Друго издање Вуковог „Српског рјечника”, штампано 1852. г., имало је, као што је забележено, 47 427 речи.
42. а)
43. б)
44. в)
45. Реч пошта настала је од италијанске речи *posta*, што значи „постаја за промену коња” (од средњовековног латинског *posita statio*, што значи „стална станица”).
46. а) Као сви, и ја једва чекам лето. б) Мама ме је питала: „Када почиње распуст?”
в) Још три дана па море! г) Само су три месеца летња (јун, јул, август).
47. а), г), д)
- 48.
- а) Дијак је реч из старословенског језика, која се од XV века чешће јавља у облику *дјак*, а од ње је добијена реч *ђак*. Изведена је од новогрчког *diakos* (према старијој грчкој речи *diakonos*, слуга, помоћник).
- б) У делу византијског писца описују се три словенска војника: „На себи нису имали ништа од гвозденог оружја; пртљаг су им биле китаре и ништа друго.” То је важно сведочанство да су Словени још у периоду родовског уређења били наклоњени музици.
- в) Краљ Филип је говорио да се бори против једног јединог моћног Атињанина – Демостена. Њему је вајар Поликлет исклесao споменик, на којем су Атињани исписали бритки епитаф: „Да ти је снага толика, Демостене, била ко памет, не би македонска власт хеленски притисла род.”

Стилистика

1. а)

Пољубац је значајна појава у животу, па према томе не треба ни драматичар да га занемари. Само, ја бих желео да се наши глумци и глумице љубе на бини, а да им при том пудер не пада на одело. При 75% загрљаја јунак је у црном салонском оделу, те му пудер по оделу оставља беле флеке, тако да после једног страснијег загрљаја изгледа као воденичар. Често сам падао у искушење, нарочито кад љубавници шапућу на месечини, да се некако привучем и отчеткам љубавника.

- б) ироничан; в) допуштено
2. б) њиховим; в) она
3. а)
4. а), б)
5. г)
6. а) о томе; б) за сарадњу; в) са вашим; г) на унапређењу
7. а) ради; б) због
8. в), г)
9. а) молбу; б) уважило, одобрило

10. а) 1), 2), 3); б) Српска православна црква званично напушта српскословенски језик. / Српска православна црква званично је напустила српскословенски језик.
11. а) је; б) је било
12. Тај роман је убедљива прича о детињству.
13. б), г)
14. б), в), ђ), ж)
15. Особина електронске поште да се преноси интернетом омогућава да она моментално буде пренесена/пренета од сваког пошиљаоца до свих прималаца.
16. А) 3 – а), 2 – б), 1 – в), 4) – г)
Б) 4 – а), 1 – б), 2 – в), 3 – г)

17.

в)

ПРЕДМЕТ: Молба за одобрење одсуства са наставе

.....

б)

а)

18. в), д), ђ)
19. а), б), г), д)
20. доњем, левом (редослед није важан)
21. а) Поштована докторка Марковић; б) Поштовани господине Хацивуковићу;
в) Поштовани професоре Петровићу; г) Поштована господо; д) Поштована госпођо Петров; ђ) Поштовани директоре Кривокућа
22. в)
23. На пример:
Дана 28. 01. 2017. у продавници Нова техника у Београду купио сам тостер марке Iglo (бр. 5338-AB, снаге 750 W), беле боје. Апарат је коштао 5000 динара и био је фабрички упакован. После отпакивања видео сам да је једна страна апарата била на више места оштећена.
Стога вас молим да ми одобрите замену апарата.

ОДГОВОРИ НА ПИТАЊА СА МАРТИНЕ

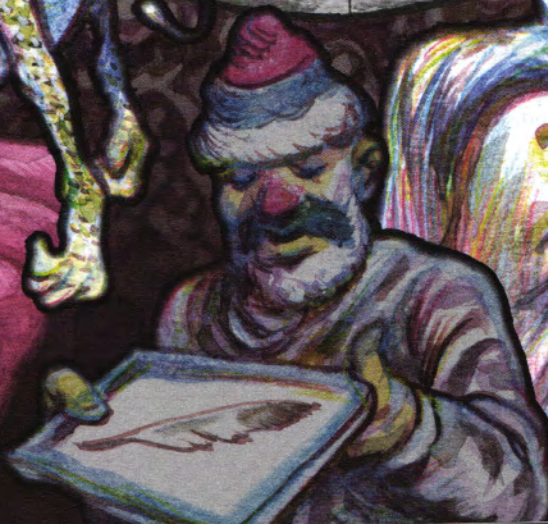
ДА!

То
ми се десило
први пут
у животу.

То
ми се десило
по први пут
у животу.

НЕ!

Језик
у употреби

Падежни систем

Можеш ли да се сетиш неких поштапалица у облику вокатива, које су честе у говору младих?	Поштапалице у облику вокатива су честе у омладинском жаргону, али и у говорном српском језику уопште: <i>човече, сине, браће, царе, лаве</i> итд.
Шта мислиш, може ли именичка јединица у вокативу чинити реченицу?	Именичка јединица у вокативу није део синтаксичке структуре предикатске реченице, тј. нема синтаксичку функцију, па се зато каже да је она нереченични исказ. Само се специјалне независне реченице могу састојати од вокатива, нпр. <i>Злаћо моје!, Лисице једна!, Милице!</i> и др.
Како се зове стилска фигура која је увек у вокативу?	Та стилска фигура је апострофа. Апострофом се назива свако песниково обраћање стварима и мртвим личностима, као и апстрактним појмовима или одсутним бићима. На тај начин се оживљава песников однос према предмету обраћања, он постаје блискији, топлији, непосреднији. Апострофа је увек у вокативу и увек је на њој реченични акценат. Ево неколико примера: – <i>Винограде, мили рукосаде...</i> (Женидба Милића Барјакћара) – <i>О, душе! О, мила сени!</i> (Ђ. Јакшић, Поноћ) – <i>Ој, Дунав, о, њи, реко силна...</i> (Б. Радичевић, Ђачки расћанак) – <i>Ој, Србије, међу шљивама...</i> (О. Давичо, Србија) – <i>Ископаше њи очи, леја слико...</i> (М. Ракић, Симонида) – <i>Худи свој, јосјо, на јесму јроћердавам век.</i> (М. Настасијевић, Госји)
У ком је падежу именица <i>рајћар</i> у пословици <i>У рајћара црне руке, а бијела јојача?</i>	То је предлошко-падежна конструкција у + генитив, са субјекатским значењем носиоца особине, пошто би именица у номинативу гласила: <i>Рајћар има црне руке...</i>
Коју функцију има краћи облик заменице себе у пословици <i>У се и у своје кљусе?</i>	Ту је заменица употребљена у облику у + акузатив, у функцији неправог објекта, уз глагол <i>уздајти се</i> , који се подразумева (<i>Уздај се у се и у своје кљусе</i>).
Којим се падежом допуњава значење именице <i>јојћреба</i> ?	Уз именицу <i>јојћреба</i> везује се предлошко-падежна конструкција за + инструментал (<i>јојћреба за љубављу</i>). Међутим, уз њу се чује и генитив, што је са становишта норме неправилно: <i>јојћреба давања, јојћреба чињења, јојћреба разјовора</i> и сл.
Шта мислиш, којим се падежним облицима може допунити придев <i>јолеранћан</i> ?	Придев <i>јолеранћан</i> се допуњује различитим падежним облицима, зависно од значења. На пример: <i>јолеранћан на јолен</i> (на + акузатив) = „отпоран”, али <i>јолеранћан јрема јријашељима</i> (према + датив) = „помирљив, трпељив”.

Знаш ли неки прилог који тражи допуну у одређеном падежном облику?	Као што неки придеви траже допуну у одређеном падежу, тако и значење прилога може бити допуњено падежима. На пример: <i>Посиуйио је различийо од мене. Понаша се слично мени. Ойшиина није йосиуйила йроийвно Закону</i> итд.
Шта мислиш, у којим се случајевима генитив и инструментал са описним значењем не могу заменити један другим?	Уз именице које означавају делове људског тела: <i>коса, очи, лице, нос, врати, руке, ноје, йрсџи, сџрук, срце, сџас</i>, као и нека својства, нпр. <i>нарав, џлас</i>, могу се, са обавезним придевом, употребити оба падежна облика: <i>девојка виџкоџ сџрука / с виџким сџруком; човек блаџе нарави / с блаџом нарави</i> итд. Уз именице <i>расџ, узрасџ</i> пак употребљава се само генитив: <i>човек средњеџ расџа, деџе млађеџ узрасџа</i> (не може се рећи *<i>човек са средњим расџом, *деџе с млађим узрасџом</i>). Такође, својства предмета се не могу увек исказати са оба падежа, нпр. <i>хаџина џлаве боје, сџо овалноџ облика</i> (а не може *<i>хаџина с џлавом бојом нити *сџо са овалним обликом</i>) и др.
Да ли је правилно рећи <i>кућа од моџа деде</i> ?	Значење присвојног генитива се остварује без предлога (од), па га не треба употребити у овом и сличним примерима. Има, међутим, појединих речи које се могу допунити и генитивом без предлога и предлошко-падежном конструкцијом од + генитив, нпр. <i>бојайџи се (од) нечеџа</i>, али он ту нема присвојно значење.
Знаш ли како се зове датив у примерима <i>Како си ми?</i> , <i>Такав џи је живоџи</i> и сл.?	Такав је датив својство говорног језика и традиционално се назива <i>еџички даџив</i> – џиме се, преко садржаја реченице, исказује близак, фамилијарни став говорника према саговорнику. Најчешће је то енклитички облик заменице за 1. или 2. лице једине.
Шта мислиш, у ком је падежу именица <i>џромене</i> у реченици <i>Људи се џрилаџавају џроменама</i> ?	Значење наведене реченице се може двојачко тумачити: ако облик именице <i>џромене</i> схватимо као <i>даџив</i> , онда она има функцију неправог објекта, указујући на то да се људи прилагођавају променљивости живота. Ако пак разумемо да је та именица у <i>инсџруменџалу</i> , онда је она у функцији одредбе за начин, а реченицом се саопштава да се људи, мењајући се, прилагођавају разним ситуацијама.
Сећаш ли се разлике између (прилошких) одредби и допуна?	У удбенику за трећи разред било је речи о разлици између тих зависних чланова реченице или синтагме – одредбе нису џихови обавезни чланови, јер се не везују чврсто за реч чије значење одређују, а допуне су за џих чврсто везане, па јесу обавезне.
Знаш ли неки израз у којем је уз глагол <i>иџи</i> употребљен инструментал?	Према Речнику МС (2007), инструментал се за глагол <i>иџи</i> везује у неколико израза. Без предлога: – <i>иџи линиџом мањеџ ойџора</i> = поступати како је најлакше; – <i>иџи џрбухом за крухом</i> = тражити посла, зараде; – <i>иџи чиџим сџоџама, чиџим џраџом</i> = следити кога. С предлогом за: – <i>иџи за својом џлавом (за својом џамеџи)</i> = бити самосталан у одлукама; – <i>иџи за својим џослом</i> = радити свој посао не обазирјући се на друге.

Знаш ли од ког је падежа именице <i>ноћ</i> настао прилог <i>ноћу</i> ?	Именица <i>ноћ</i> добија у инструменталу наставак <i>-ју</i> или <i>-и</i> , па је устаљивањем временског значења тог падежа настао прилог за време <i>ноћу</i> . Аналогijом је настао и прилог <i>дану</i> , иако именица <i>дан</i> има у инструменталу наставак <i>-ом</i> , а не <i>-ју</i> .
Да ли ти је јасно значење старог облика <i>о +</i> локатив, нпр. <i>Сви смо се окуйљали у кући о Божићу</i> ?	Тај стари облик локатива указује на временско понављање неке радње, догађаја, збивања, или приближно време вршења радње: <i>Доћи ћу о Божићу</i> (за Божић, око Божића).
Може ли се после предлога без употребити везник <i>да</i> , нпр. <i>Оћишао је без да се њоздравио</i> ?	Значење начина исказано предлошко-падежном конструкцијом без + генитив, нпр. <i>Оћишао је без њоздрава</i> , не треба замењивати конструкцијом <i>без да</i> . Ова конструкција није у духу српског језика, већ је преузета из другог језика. Предлошко-падежна конструкција без + генитив може се у овој реченици заменити глаголским прилогом: <i>Оћишао је не њоздравивши се</i> или напоредним супротним односом: <i>Оћишао је, а није се њоздравио</i> , <i>Оћишао је а да се није њоздравио</i> и сл.
Знаш ли који је падеж употребљен у изразу <i>ћримити к срицу</i> ?	У том изразу, чије је значење „дубоко емотивно проживети“, употребљена је предлошко-падежна конструкција <i>к +</i> датив (предлог се у њој не јавља у алтернативном облику <i>ка</i>).
Шта мислиш, од које је предлошко-падежне конструкције настао узрочни прилог <i>сћоја</i> ?	Тај прилог је настао од предлошко-падежне конструкције <i>с(а) +</i> генитив: <i>с(а) сћоја</i> – чије је значење узрочно, а која се у савременом српском језику осећа као архаична или поетска, тј. стилски обележена. Ево неких примера који потврђују то узрочно значење: – <i>У раном добу, када с чежња сћјјних сријери душа, с њом сам се срео</i> (А. Шантић); – <i>Па сћо си ме срезро? Са сћјјине моје?</i> (Ј. Ј. Змај); – <i>Он је са својих каламбура сћоја лејендарна личност у нашој књижевност</i> (Љ. Недић); – <i>Јецамо у јасћук с немоћна бијеса</i> (И. Андрић) и др.
Шта мислиш, које значење има генитив у називу <i>Дом здравља</i> ?	Пошто се у том називу именица <i>здравље</i> у облику генитива везује за значење речи <i>дом</i> (као здравственоу установу), она има значење намене, јер је посао запослених у тој установи намењен обезбеђивању бриге о здрављу пацијената, тј. <i>служи њиховој здравственој заштити</i> .
Да ли се предлог за може употребити са инфинитивом, нпр. <i>То је за њонет</i> ?	Ни та, а ни њој сличне конструкције с предлогом уз инфинитив, нису правилне. Овакве конструкције појавиле су се под утицајем немачког језика. Неправилно је, дакле, рећи: <i>Имаће ли нешћо за њојест</i> ?, <i>То је за бацћи</i> , <i>Да ли је бурек за њонет</i> ?, <i>То је за очекиваћи</i> , <i>За не вероваћи је!</i> или <i>Кафа за њонет</i> и сл. Треба рећи: <i>Да ли бурек носиће?</i> , <i>То можемо очекиваћи</i> , <i>Да не њоверујеш!</i> или <i>Кафа коју носиће</i> и сл.

Шта значи именица <i>џубер</i> и које падежно значење има у пословици <i>Ваља се џружити џрема џуберу</i>?	Речник српскога језика МС дефинише <i>џубер</i> као „дебео покривач изаткан од грубе вуне”, а ова пословица значи исто што и израз <i>џружити се (џросијирајти се) џрема џуберу</i>, тј. живети и радити, поступати према својим могућностима. Падежни облик <i>џрема</i> + локатив, у којем је реч <i>џубер</i> употребљена у пословици и изразу, има значење начина. Израз <i>џружити се (џросијирајти се) џреко џубера</i> значи покушавати нешто изнад својих стварних могућности.
Шта мислиш, зашто само прва конструкција <i>од</i> + генитив у изреци <i>Далеко од очију, далеко од срца</i> има конкретно месно значење?	С прилогом <i>далеко</i> само први падежни облик има конкретно месно значење, јер упућује на просторну удаљеност, док друга конструкција с прилогом <i>далеко</i> има апстрактно значење – тај израз подразумева да осећање љубави (срце као њено средиште) бледи, нестаје, губи се услед одсуства особе.
Сећаш ли се неких предлога који су постали од именица?	То су предлози: <i>месџо, крај, дуж, џуџи</i> и др. Они су део предлошко-падежних конструкција са генитивом: <i>Урадићу џо ја месџо џебе, Седели смо крај џуџа, Пођоше дуж обале</i> итд.
Да ли је правилно рећи <i>Пијејте ли лимунаду са или без шећера?</i> или <i>Пијејте ли лимунаду са шећером или без њега?</i>	Правилна је друга реченица. Кад два предлога захтевају исти падеж, именица се може употребити само једанпут: <i>У џоку дана џемјерајшура је била и исјод и изнад нуле</i> (предлози <i>исјод</i> и <i>изнад</i> захтевају исти падеж – генитив). Али, кад два предлога захтевају различите падеже, мора се поновити именица или употребити именица и заменица: <i>Пијејте ли лимунаду са шећером или без њега?</i> (предлог <i>са</i> захтева инструментал, а предлог <i>без</i> – генитив).
Шта мислиш, како је настао предлошки израз <i>зависно од</i>?	Предлошки израз <i>зависно од</i> настао је од прилога <i>зависно</i> и предлога <i>од</i>. Прилог је добијен од придева <i>зависан</i> у средњем роду (према глаголу <i>зависити</i>) творбом претварањем. Допуњен генитивом, тај предлошки израз има условно значење, као и синонимни у <i>зависној од</i> и онај супротног значења – <i>независно од</i>.
Шта је исправно: <i>Говорим у име свој одељења</i> или <i>Говорим исјред свој одељења</i>?	Граматичка норма српског језика не дозвољава употребу предлога <i>исјред</i> (+ генитив) уместо предлошког израза <i>у име</i> (+ генитив) у таквим ситуацијама. Дакле, треба рећи <i>Говорим у име свој одељења</i>.

Конгруенција и ред речи у реченици

Шта мислиш, да ли се каже <i>Он је истии мама</i> или <i>Он је истиа мама</i>?	У језичким приручницима наглашава се да је правилно <i>Он је истиа мама</i>, као и <i>Она је истии џајџа</i>.
---	--

Знаш ли у ком је облику предикат кад је субјекат заменица <i>Ви</i> из поштовања?	Уз <i>Ви</i> из поштовања предикат је увек у множини мушког рода, без обзира на пол особе којој се обраћамо: <i>Професорка, да ли бисте моили..., Госпођо Петровић, Ви сће рекли..., Врло сће љубазни и сл.</i>
Да ли је правилно рећи <i>Већина ђедалаца је ћућала</i> или <i>Већина ђедалаца су ћућали</i> ?	Правилно је и једно и друго. Са именицама <i>већина</i> и <i>мањина</i> , које су по форми једнина, а по смислу множина, слагање је двојако.
Ако знаш како говори ђедај Јода у филму <i>Повраћак ђедаја</i> , можеш ли рећи која је основна карактеристика тог говора?	Овај јунак популарног научнофантастичног филма говори користећи необичан ред речи за енглески језик. Наиме, у његовом говору глагол је увек на крају реченице. Ево како такве необичне реченице звуче на српском: <i>Болесћан ћосћао сам. Обдарен снаћом ћи си. Ђвој оћћац он је. Када деветћсћо ћодина наћунић, изћедатћи ћако добро ћи нећеш. Или: Велићина бићна није. По мојој велићини ми судић, да ли? Али ћо ћребало не би, јер је мој савезник Сила, а ћо снажан савезник је...</i>
Знаш ли неки пример у српском језику у којем основни број, кад замени место са именицом, прелази у редни број?	Зависно од положаја уз именицу, број може бити и редни и основни. На пример: <i>То смо ћрочићали на сћрани шесћ</i> , али, <i>То смо ћрочићали на шесћој сћрани; У задатћу 38...</i> , али, <i>У 38. задатћу</i> итд.
Ако се неко потписао као <i>Драћић Милић</i> , можемо ли знати шта му је име, а шта презиме?	Ако се придржавао правила, можемо закључити да му је име <i>Драћић</i> , а презиме <i>Милић</i> . Обрнути ред, презиме па име, употребљава се само у списковима, каталозима итд. По правилу, дакле, потписујемо се увек устаљеним редом: име, па презиме.
У реченици <i>Ђовек је убио медведа</i> можемо заменити места субјекту и објекту а да смисао остане исти. Да ли је то могуће у енглеском?	У књизи Р. Бугарског <i>Увод у оћићу линћвистћику</i> наводи се овај пример: „У енглеским реченицама <i>The man killed the bear</i> и <i>The bear killed the man</i> по реду речи се зна ко је кога убио, иако именица у функцији објекта није обележена посебним наставком.” У српском језику, захваљујући посебним наставцима за падеже, реченице <i>Ђовек је убио медведа</i> и <i>Медведа је убио човек</i> имају исти смисао.
Шта мислиш, која се врста речи најчешће јавља на почетку реченица у српском језику?	Према једном истраживању, у новинским текстовима се на почетку реченице најчешће налази именица, док је у прозним текстовима другачије – у већини случајева реченица почиње глаголом.
Шта мислиш, зашто бајке обично почињу овако: <i>Био један цар... и сл.</i> ?	На почетку бајки обично је егзистенцијални глагол (<i>бићи</i> , <i>живећи</i>), тј. глагол који означава постојање субјекатског појма: <i>Био један цар, ћа имао... Живели једном цар и царица...</i> Информативно најважнији конституент овакве реченице је субјекат, који долази на крају, и на овај начин се по правилу уводи у причу.

Систем независних реченица

Које од два питања сугерише потврдан одговор: <i>Је ли ти баш он то рекао?</i> или <i>Није ли ти баш он то рекао?</i>	Упитним реченицама са <i>ли</i> и помоћним глаголом у одричном облику најчешће се сугерише потврдан одговор. На пример: <i>Није ли време за паузу?</i> (<i>Јесте</i>), <i>Није ли ирејойло за џејер?</i> (<i>Јесте</i>), <i>Неће ли бији ризично?</i> (<i>Хоће</i>) и сл.
Могу ли се у реченицама којима се изриче забрана у одричном императиву употребити глаголи оба вида?	У одричном императиву углавном се јављају само глаголи несвршеног вида: <i>Не наслањај се на враџа!</i> , <i>Не излазије!</i> , <i>Не улази без јозива!</i> , <i>Не лажи!</i> итд. Уопште, глаголи свршеног вида могу имати одрични облик императива само по изузетку, и то у неким устаљеним изразима и фразама: <i>Не заборави!</i> , <i>Не узми за зло!</i> , <i>Не дај Боже!</i> , <i>Никад не реци никак!</i> итд.
Шта мислиш, шта значи конструкција <i>Бојом дано</i> ?	У рубрики „Језичке недоумице” часописа <i>Језик данас</i> наводи се, између осталог, и реченица <i>То ми је Бојом дано</i> , пуни облик конструкције <i>Бојом дано</i> . У „преводу” на савремени језик ова реченица би гласила: <i>То ми је од Боја дајо</i> , односно <i>То ми је Бој дао</i> . Цела реченица <i>То ми је Бојом дано</i> звучи архаично, јер је именица која означава вршиоца радње у инструменталу (<i>Бојом</i>), а то је стара словенска и индоевропска категорија, која је из српског језика нестала у средњем веку. Остала је само у неким устаљеним фразама као, на пример, <i>Нека ти је Бојом иросио</i> (тј. <i>Нека ти Бој ојроси</i>).
Знаш ли неку изреку у којој предикат или глаголски део предиката није исказан (нпр. <i>Преко ирече – наоколо ближе</i>)?	Такве су изреке: <i>Ми о вуку, а вук на враџа</i> , <i>Ко тебе каменом, ти њеја хлебом</i> , <i>Весело срце јола здравља</i> , <i>Данас у злају, суџра у блају</i> , <i>Друјо доба, друје ћуди</i> , <i>Једна ирешка, вечна мука</i> , <i>Код комије ијрава зеленија</i> , <i>На језику мед, а у срцу јед</i> , <i>Обећање лудом радовање</i> итд.

Систем зависних реченица

Да ли је правилно рећи <i>То је клуб којеј ценимо</i> ?	Није. Ако се заменица <i>који</i> односи на нешто неживо (као што је клуб), њен акузатив гласи <i>који</i> . Само ако се заменица <i>који</i> односи на неку особу мушког пола (као што је <i>ијенисер</i>), њен акузатив гласи <i>којеј(а)</i> или <i>кој(а)</i> (<i>То је ијенисер која ценим</i>).
---	--

Знаш ли који се узрочни везник никада не може наћи на почетку реченице?	Везник <i>јер</i> никада не долази на почетак реченице. Можемо рећи <u>Пошто сам научио, добио сам њеџицу</u> , <u>Зато што сам научио, добио сам њеџицу</u> , <u>Будући да сам научио, добио сам њеџицу</u> , али не можемо рећи * <i>Јер сам научио, добио сам њеџицу</i> .
Да ли је правилно рећи <i>Није дошао на џиренинџи зато јер се разболео</i> ?	Није правилно. Треба рећи <i>Није дошао на џиренинџи јер се разболео</i> или <i>Није дошао на џиренинџи зато што се разболео</i> . Узрочни везник <i>јер</i> значи исто што и везнички спој <i>зато што</i> . Према томе, плеоназам је рећи <i>зато јер</i> . А шта је плеоназам? То је „непотребно нагомилавање истозначних речи у склопу једног израза”.
Шта мислиш, које значење има презент у намерним реченицама?	Презент у намерним реченицама има модално значење, јер се њима исказује ситуација која тек треба да се оствари.
Можеш ли на основу датих примера да закључиш који се везнички спој чешће употребљава за поређење са реалном, а који са хипотетичком ситуацијом?	Везничким спојевима <i>као што</i> и <i>нео што</i> врши се поређење са реалном (<i>Реаџовао је као што џреба, Торџа је била леџа нео што смо очекивали</i>), а везничким спојевима <i>као да</i> и <i>нео да</i> са хипотетичком ситуацијом (<i>Реаџовао је као да је џао с Марса, Торџа је била леџа нео да ју је џравио врхунски кувар</i>).
Да ли је подвучена реченица у примеру <i>Суџра ми је рођендан, џако да неђу џћи на џиренинџи</i> последична?	Није. Иако има облик зависне последичне реченице, ситуација коју показују ова реченица напоредна је са претходном. Ово је, дакле, независна реченица, а то се види и по томе што везнички спој <i>џако да</i> може да се замени са <i>џе</i> или <i>џа</i> (<i>Суџра ми је рођендан, џа/џе неђу џћи на џиренинџи</i>). Ове реченице се, за разлику од зависних, увек одвајају запетом.

Напоредне конструкције

Шта мислиш, који је везник најчешће употребљавана реч у српском језику?	У текстовима писаним на савременом српском језику употребљава се око 20 000 облика речи, а најчешћа реч је везник <i>и</i> .
Можеш ли се сетити неког примера где у напоредном односу стоје независне реченице различите врсте?	Овакви примери су ретки, али се ипак могу срести. На пример: заповедна и обавештајна реченица у раставном односу – <i>Пази, или ћеш џасџи</i> ; заповедна и обавештајна реченица у саставном односу – <i>Учи и добићеш џеџицу</i> ; обавештајна и заповедна реченица у саставном односу – <i>Оџац је сџиџао, џа џа џиџај за савеш</i> итд.

Шта мислиш, како је настао везник <i>ѡа</i> ?	Сматра се да овај везник води порекло од <i>ѡак</i> , што је значило „опет, наново, онда, затим”. Временом је крајње -к испуштено, те је остало само <i>ѡа</i> .
Могу ли супротни односи бити обележени само запетом, без везника?	Супротни односи се у већини случајева обележавају везницима, али могуће је да се реченице нађу у супротном односу, а да је везник изостао. Такви случајеви срећу се често у разним пословицама и изрекама: <i>Ум царује, снаѡа кладе ваља, Једно ради, друѡо ѡовори</i> итд.
Да ли је правилно везнике <i>али</i> и <i>или</i> писати са апострофом кад немају крајње <i>и</i> ?	Да. Према <i>Правојису срѡскоѡа језика</i> „апостроф се пише у речима које се схватају као окрњене, на местима на којима су у писању изостала слова, а у изговору гласови (у поезији због стиха... и сл.)”. Наводе се и примери писања ових везника с апострофом: <i>Ал’ и мене ј’ мирис овај обасуо, Или куѡи алаѡи, ил’ оѡѡави занѡи</i> итд. Томе се могу додати и примери: <i>Ил’ си расла на бор ѡледајуѡи, ил’ на јелу ѡанку ѡоносиѡи; Ил’ ѡревлаком ѡреко сѡруна уздисајне оне силе, ил’ ѡреѡѡом харфе светѡе, ил’ јецањем цѡѡре миле; Сузе ѡочи, ал’ се сеѡај радовања</i> итд.
Да ли је реч <i>ал</i> везник?	Не. Да је везник, морао би имати апостроф на крају (с апострофом би се писала и речца <i>ала</i>). Овако, без апострофа, то је придев <i>ал</i> турског порекла, а значи „који је боје пламена, отвореноцрвен, румен” (сети се <i>алеѡе ѡѡрике</i>). Међутим, овај је придев можда неком непознат, па га може претворити у нешто познато, у везник <i>а</i> . Ево примера за то. Стихови једне народне песме (наводи је и Б. Станковић у приповеци „У ноѡи”) гласе: „Ветар душе, ветар душе, ал катмер мирише / Драги драгој, драги драгој, ситну књигу пише.” Ако певач или записивач не разуме значење појединих речи, може се десити да их замени неким обликом који му је познат. Тако у једној збирци ови стихови гласе: „Ветар душе, ветар душе, а катмер мирише...” Преписивач је знао да је <i>каѡмер</i> исто што и <i>каранфил</i> , али није знао шта значи <i>ал</i> , те га је преписао као везник <i>а</i> . И тако придев <i>ал</i> постаде везник <i>а</i> ! Граматички гледано, саставни напоредни однос (<i>веѡар душе, ал катмер мирише</i>) постао је супротни (<i>веѡар душе, а катмер мирише</i>).
Шта мислиш, да ли је правилно реѡи <i>Он ѡо сиѡурно ни не зна</i> или <i>Он ѡо сиѡурно и не зна</i> ?	Правилно је реѡи <i>Он ѡо сиѡурно и не зна</i> . Када се нађе испред <i>не</i> , <i>ни</i> се замењују са <i>и</i> . Тако није правилно <i>То ни не желим, Овај шуѡи се ни није моѡао одбраниѡи</i> , већ <i>То и не желим, Овај шуѡи се и није моѡао одбраниѡи</i> и сл.
Можеш ли да претпоставиш колико се највише одричних заменица и прилога може нађи у одричној реченици?	Најчешће се у реченици срећу један или два одрична прилога, односно заменице: <i>Преко викенда ниѡде не ѡуѡујемо, Он никада ниѡѡѡа не ѡије</i> итд. Иако звуче неприродно, теоријски су могуће и реченице са седам одричних прилога и заменица: <i>Нико никада ниѡде никоме никако није моѡао ниѡѡѡа ѡричаѡи ни о каквом ѡуѡовању</i> и сл.

Да ли знаш шта је то лексичка негација?

О лексичкој негацији можемо говорити у оквиру антонимије. Ако се, на пример, префиксом *не-* одриче значење позитивног члана антонимског пара (*истина*), добија се нестепенован антоним (*неистина*). Лексичка негација се, дакле, односи на речи, а не на реченицу. На пример, и реченица *Он је доживео усљех* и *Он је доживео неусљех* потврдне су. Негирана је само именица *усљех*. За негирање на нивоу лексике употребљавају се префикси. Код именица, придева и прилога најчешћи је префикс *не-* (*иљивач – неиљивач, миран – немиран, званично – незванично* итд.).

Употреба и значење личних глаголских облика

Да ли знаш који су нелични глаголски облици видски обележени?

Такви су глаголски прилози: искључиво од несвршених глагола гради се глаголски прилог садашњи (*шетљајући, познајући, читајући* итд.), а најчешће од свршених глаголски прилог прошли (*прошетавши, пропознавши, прочитавши* итд.).

Шта мислиш, да ли су придеви *ајсолућан* и *релативан* антоними?

Речник српскога језика МС дефинише овако секундарно (2) значење придева *ајсолућан*: „који се узима и посматра сам за себе, независно од нечега другог; супр. релативан”.

Стога се може рећи да се радња, стање, збивање у временском апсолутном значењу остварују у говорној ситуацији без односа (релације) са другим временским тренутком. Другим речима, такво значење се остварује неvezано за прошлост или будућност, па је оно апсолутно, самостално, независно од неког другог времена.

Шта мислиш, зашто се у граматичи време представља линеарно?

Глаголски системи у језицима одговарају начину на који човек схвата време. На пример, просторно значење глагола који означавају кретање (*ићи, проћи, пролазити, доћи, долазити* итд.) и предлошко-падежних конструкција (*за/пред* + инструментал и др.) метафором постаје временско: *Иде време, Пролазе дани, За нама је лето, Пред нама је живоје* итд.

Као један од основних појмова у религији, филозофији, науци, време се стога често описује као линеарни континуум који се протеже уназад (у прошлост) и унапред (у будућност) – иако садашњост свакако садржи елементе прошлости и будућности.

Сећаш ли се још неке употребе термина *модални* у граматичи?

Термин *модални* употребљава се у лингвистици уз неке глаголе (*моћи, хтећи, смећи, требати, морати, умећи*) и речце (*можда, вероватно, сигурно* итд.).

Знаш ли зашто се употреба глаголских облика у пословицама зове *јномска*?

Реч *јнома* је грчког порекла и означава кратку, мудру изреку, поуку, сентенцију (обично у ритмичкој форми), нпр.: *Познај самога себе*. Стога се за сажето, кратко, пословичко изражавање каже да је гномско, а сам придев (гномски) односио се првенствено на грчке песнике гномичаре, који су се изражавали мудро и поучно, захваљујући свом знању (грчки: *јноза*).

Занимљиво је да је у грчкој митологији реч *јном* означавала патуљка који живи под земљом и чува скривено подземно благо.

Какве све форме пословица постоје?	Као сажети облик колективног искуства и животне мудрости, пословице су у народу најчешће настајале у прози (праве пословице), нпр. <i>Није свако орач ко се њуја држи</i>. Многе су преузете из Библије, нпр. <i>Ко њебе каменом, њи њеја хлебом</i>, а неке су исказане стиховима који истичу њихову ритмичност: – <i>Ласно њи је сјењовајњи мудра,</i> <i>а још лакше њреварињи луда;</i> – <i>Од невоље нема школе боље и др.</i> Неке пословице имају облик приче: <i>Болан здрава носи</i> – казала лисица кад се њрењворила болесна, ња ју заиста болестан вук морао носити. (Сад се ова пословица рече кад се ко пренемаже да је болан, а јачи је и здравији од онога који га послужује.) Има и дијалошких пословица: – <i>Игра мечка њред чичином кућом.</i> – <i>Доћи ће и њред нашу;</i> па и у облику питања: – <i>Што чине ђеца? – Што виде од оца.</i>
Шта мислиш, може ли се садашње време у српском језику означити још неким глаголским обликом осим презентом?	Презент је једини глаголски облик којим се у српском језику исказује садашњост, и то у временској употреби са апсолутним значењем. Свевременост се означава квалификативном употребом презента са апсолутним значењем, а радње које се понављају – са релативним.
Зашто се квалификативни апсолутни презент понекад назива географски?	При опису положаја географских појмова или за исказивање географских чињеница уопште, најчешће се употребљава квалификативни презент – због тога се може назвати географски. На пример: <i>Крушевац се налази у Крушевачкој коњлини, која обухваћа комјозијну долину Зайадне Мораве и њросије се између Левча и Темнића на северу, Жује, Којаоника и Јасијејца на јују и Крајевачке коњлине и Ибарске долине на зайаду.</i>
Зашто је наративни презент стилски обележен?	Наративни презент је у приповедању стилски обележен јер уноси динамичност у излагање догађаја, за разлику од перфекта, који ту особину нема. Поред наративног презента, у приповедању је стилски обележен и аорист с релативним значењем.
Да ли је перфекат правилно употребљен у реченици <i>Он зна њу њесму, свирао је јуче на концерњу?</i>	Није правилно изоставити енклитички облик <i>ју</i> заменице <i>она</i> у акузативу уз перфекат у 3. л. јд., јер се глаголском енклитиком <i>је</i>, као делом перфекта, не подразумева и заменичка (<i>је</i>, која је дисимилацијом постала <i>ју</i>). Треба рећи: <i>Он зна њу њесму, свирао ју је јуче на концерњу.</i>
Шта мислиш, којим се глаголским облицима може означити понављање радње у прошлости?	Понављање радње у прошлости се исказује облицима презента и од свршених и од несвршених глагола, облицима перфекта од несвршених глагола и облицима потенцијала од оба глаголска вида. У приповедању се јавља и квалификативни императив у релативном значењу и са стилском вредношћу (указује на теже околности при вршењу радњи), нпр. <i>Ради, њодижи, храни, васињјавај децу</i> – и <i>њако одувек</i>.

Можеш ли да се сетиш примера за употребу крњег перфекта у административном стилу?	Крњи перфекат има административну употребу, и то у краћим биографијама у којима треба укратко саопштити најбитније чињенице из нечијег живота: <i>Рођен у Н. Сјудуирао йрава у Б. Завршио књижевностй. Радио као ймназијски йрофесор у М. Објавио неколико збирки йесама...</i> Њиме се, такође, може изнети и податак о томе ко је неки посао урадио: <i>С француској йревео Сйанислав Винавер, Обрачунао Н. М., Одобрйо Н. И.</i> итд.
Знаш ли који су глаголски облици при исказивању низа догађаја најчешћи, па се називају приповедачки облици?	У приповедању се свеукупност догађаја износи кроз временски след догађаја који мењају стање ствари, тј. кроз основни приповедачки низ. За означавање догађаја у основном приповедачком низу најчешће се употребљавају: перфекат (од свршених глагола), аорист (од свршених глагола) и презент (чешће од свршених него од несвршених глагола), па се зато називају приповедачки перфекат, приповедачки аорист и приповедачки презент. Међу њима пак постоји стилска разлика: приповедачки аорист и приповедачки презент износе радњу динамичније од приповедачког перфекта.
Који је облик глагола <i>бийи</i> употребљен у реченици <i>Шйа йо би</i>, а који у реченици <i>Шйа йо беше</i>?	У реченици <i>Шйа йо би?</i> употребљен је аорист глагола <i>бийи</i> (3. л. јд.), а у реченици <i>Шйа йо беше?</i> употребљен је имперфекат истог глагола (3. л. јд.).
Има ли значењске разлике између реченице <i>Како се звастйе</i> (са имперфектом) и реченице <i>Како се зовестйе</i> (с презентом)?	У науци је констатовано да имперфекат у примерима из разговорног језика као што су <i>Одакле ви бестйе?</i>, <i>Како се звастйе?</i> указује на то да је говорник некад раније (у неком тренутку у прошлости) знао одакле је био питани, односно како се звао. Имперфекат се ту употребљава ради ублажавања исказа. Исте реченице с презентом, <i>Одакле сйе?</i>, <i>Како се зовестйе?</i>, у којима нема компоненте доживљености, подразумевале би у комуникацији дистанцу говорника према саговорнику.
Зашто футур први нема исто временско значење у примерима <i>Он рече: „Размислићу о йоме”</i> и <i>Он рече да ће размислићи о йоме</i>?	Тренутак у којем лице или књижевни лик говори јесте показатељ остварења означене радње у односу на тај, говорни тренутак, односно управни говор. Дакле, у реченици <i>„Размислићу о йоме”</i>, футур први има апсолутно значење, а у реченици <i>Он рече да ће размислићи о йоме</i> има релативно значење, јер ће се радња остварити у односу на прошли тренутак (<i>он рече</i>), тј. после њега, а не после тренутка говорења.

Шта мислиш, да ли је императивно значење јаче у реченици <i>Прочишћаш њо сада</i> или у реченици <i>Прочишћаш њо сада?</i>	Императивно значење је израженије у реченици у којој је употребљен футур први.
Знаш ли које значење имају изрази <i>буди бој с нама, боже ме сачувај</i> или <i>боже ме саклони</i> и сл.?	У свим овим изразима је императив употребљен у свом основном значењу – модалном, ради одбране од зла, тј. молбе човека да се од њега сачува. Временом се усталило прилошко значење „врло чудно, наопако, настрано”, забележено код неких писаца из 19. века: <i>Пошло је све будибокснама. Ради све нешто будибокснама.</i> (Забележено је и друго, именичко значење: <i>Узео [ја] будибокснама на своју руку, ја ја не љушта,</i> тј. „ђаво, враг, сотона”). Употребом израза <i>боже ме сачувај</i> и <i>боже ме саклони</i> човек исказује страх, забринутост при непријатној помисли, а у исто време појачава одбијање, одрицање, бранећи се жељном реченицом од непријатности, зла и др.
Шта означавају изрази са императивом <i>јовуци-јошјејни</i> и <i>окрени-обрни</i>?	Оба израза имају прилошко значење. Израз <i>јовуци-јошјејни</i> значи „врло тешко, с муком”: [...] <i>јовуци-јошјејни, шичујаше реју.</i> Израз <i>окрени-обрни</i> значи „како год хоћеш, овако или онако”: <i>Било је њо, окрени-обрни, збојом дејинству [...]</i>
Знаш ли који је то облик потенцијал прошли?	То је глаголски облик који се гради од потенцијала глагола <i>бићи</i> и радног глаголског придева глагола који се мења (<i>био бих радио</i>). Употребљава се ретко, па се у многим граматикама и не помиње. Примери овог облика могу се наћи у књижевним делима: <i>Да није било Текелије, Турска би била њајала још сјолеће [...]</i>

Прагматика

Знаш ли шта значи изрека <i>Дела јоворе више од речи?</i>	Својим делима, тј. понашањем и невербалном комуникацијом, човек увек нешто саопштава, преноси одређену поруку. Да би комуникација била успешна, важно је разумети поруке наших дела (понашања), јер се чин традиционално сматра важнијим од речи.
Шта мислиш, да ли се један исказ увек остварује као један говорни чин?	Околности под којима се неки исказ саопштава често одређују његово тумачење као одређеног говорног чина. У зависности од тих околности, које се у прагматици зову говорни догађај, иста реченица може бити протумачена на више начина. На пример, исказ <i>Зар си њуда кренуо?</i> може бити схваћен и као чуђење, изненађење (експресивни говорни чин), и као забрана (директивни чин). Сматра се стога да не постоји пример где би једна реченица одговарала само једном говорном чину.

Како се у српском језику исказује учтивост?	У српском језику се, као и у многим другим језицима, поштовање, односно учтивост, исказује прављењем разлике између формалног и неформалног обраћања – тзв. <i>џи/Ви</i> комуницирање: уобичајено је да млађи ословљавају старије са <i>Ви</i>, а старији млађе са <i>џи</i>. Такође, при ословљавању или указивању на особе, присутне или неприсутне, учтивост се исказује употребом речи <i>јосјодин</i>, <i>јосјода</i>, <i>јосјођа</i> (<i>гама</i>) итд.
Да ли знаш шта је то <i>мађијска</i> функција језика?	Мађијска функција језика заснована је на веровању да постоји суштинска веза између речи и онога што оне означавају. Тако се у фолклорном благу сваког народа могу срести разне бајалице, клетве, молитве и сл. Употреба речи као личних етикета била је од посебног значаја. У Риму су се, на пример, власти нарочито старале да у војску најпре позову људе који се зову <i>Victor</i> (победник) или <i>Felix</i> (Срећко). Код нас се некада име Вук давало у вери да ће онај који га носи бити поштеђен дејства злих сила итд. Мистику језика срећемо и у савременом друштву, нарочито у рекламне сврхе (речи као <i>љубав</i>, <i>мајка</i>, <i>дејте</i>, <i>јородица</i>, <i>дом</i> везују се за комерцијалне производе да би се поспешила њихова продаја) итд.
Знаш ли у којој се земљи људи, и по запошљавању, упућују на курс за овладавање учтивом употребом језика?	Међуљудски односи се у Јапану посматрају кроз друштвене норме – учтиво се понашати значи бити проницљив и разборит, показати осећај за своје место или улогу у датој ситуацији, у складу са друштвеним конвенцијама, тј. уважити однос између себе и саговорника, као и однос према особама о којима се говори. Велики број Јапанаца доживљава људе који се учтиво изражавају као образованије и интелигентније, а школа у томе има важну улогу. Многе приватне компаније захтевају стога од својих радника, посебно за послове где је контакт са странкама интензиван, да на курсу овладају учтивим језичким понашањем, вербалним и невербалним.
Можеш ли претпоставити колики део порука се у споразумевању преноси невербалном комуникацијом?	Према истраживањима лингвиста и психолога, у споразумевању се више од половине, односно 55%–65% порука, преноси невербалном комуникацијом.

Шта мислиш, да ли говорници различитих језика праве исти израз лица при исказивању одређених емоција?	Израз лица, повезан са неким осећањем, исти је без обзира на културу и порекло говорника, јер је биолошки урођен. Тако је закључио Пол Екман, психолог и антрополог, приликом истраживања живота једног племена које није имало контакта са другим културама. Његови припадници су препознали све изразе лица који су повезани са шест основних универзалних емоција: страх, туга, љутња, гађење, срећа и изненађеност. Такође су и сами мимиком исказивали та осећања у одређеним ситуацијама. Листу универзалних емоција П. Екман је проширио 1990. г. – додао је и задовољство, стид, непријатност, понос, осећање кривице и др.
Знаш ли шта спада у паралингвистичке знаке комуникације?	У такве знаке комуникације спадају разни пропратни шумови и звукови при изговарању гласова, целих речи и реченица (смех, врисак, плакање, утишавање и појачавање гласа и сл.), као и посебни гласови и њихове комбинације који прате говор, а не формирају речи („ааа”, „хмм”, „охо”, „ццц” и сл.). Ови знаци показују расположење (емоције) говорника, његов став према саговорнику итд. На пример, паралингвистички показатељи жалости су низак, тих глас, спор темпо говора, неправилне паузе у говору, нејасно изговарање гласова итд. У зависности од паралингвистичких знакова, иста реченица може имати различито значење. На пример, реченица <i>Завршила се школа</i> може бити изречена са задовољством, тугом, досадом, иронично и сл.
Знаш ли шта је мултимедиј, а шта хипертекст?	Сва средства која омогућавају пренос информација (слика, звук, текст) називају се медији. То су новине, књиге, фотографије, филм, телефон, радио, телевизија, видео, интернет и др. Комбинација више медија обједињених у целину, нпр. веб-сајт на интернету, назива се мултимедиј (од латинских речи <i>multi</i> и <i>medium</i>). Као реализација идеје да текстови заправо нису линеарни, јер ни сама људска мисао није таква, настао је хипертекст. То је систем текстуалних, графичких и сл. података настао њиховим директним и унакрсним повезивањем. Асоцијације и везе међу документима требало би да функционишу као асоцијације и везе међу људским мислима. Сваки веб-сајт је хипертекст, јер нуди кориснику активну улогу у читању. Он може до извесне мере да бира редослед читања делова текста, може да се креће од једне веб-странице до друге, да се враћа на почетак, да истражује. Линкови, који су најчешће једна или више подвучених речи обележених неком бојом, служе као основа за функционисање хипертекста.
Шта мислиш, могу ли и предлошко-падежне конструкције имати функцију конектора?	Као конектори могу се употребити и предлошко-падежне конструкције: <i>иоред њоја, уз њо, њоврх њоја, њосле њоја, ујркос њоје</i> итд., и други изрази: <i>једном речју, све у свему, њачније речено, друјим речима, у њом њоједу, сходно њоје, за разлику од њоја</i> и др.

Општи појмови о језику

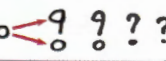
Да ли знаш какве су то теорије „вау-вау”, „пих-пих”, „динг-донг”, „хо-рук” и „ла-ла”?	Ово су теорије о настанку језика, које су познате по својим надимцима. Теорија „вау-вау” говори о томе да је човек најпре подражавао звуке своје околине, нарочито зов животиња. Према теорији „пих-пих”, говор се развио из људских звукова изазваних осећајем бола или неких других емоција, док су људи, по теорији „динг-донг”, спонтано производили звуке који су били у складу са окружењем. „Хо-рук” теорија порекло говора налази у ритмичким звуковима које су људи производили радећи заједно, док се теорија „ла-ла” позива на звуке који су везани за љубав, игру, поетска осећања, па чак и песму.
Шта мислиш, да ли је било покушаја да се направи речник првобитног језика?	Један амерички лингвиста покушао је да дође до неких прастарих речи, поредећи основни речник различитих језика и протојезика. Ево његове претпоставке о неким првобитним речима: <i>tik</i> – један, прст <i>pal</i> – два <i>bu(n)ka</i> – колена <i>mako</i> – дете <i>akwa</i> – вода <i>aJa</i> – мајка
Шта мислиш, може ли дете које је живело у дивљини, без контакта са људима, научити да говори?	Постоји много прича и записа о тзв. деци-вуковима, деци која су, стицајем околности, живела изолована од било каквог додира с људским друштвом. Када су таква деца у стварности пронађена, најчешће су испуштала само неартикулисане крике. Деца пронађена 1694, 1731. или 1767. наводно су донекле савладала говор. Томко из Угарске, пронађен 1767, прочуо се по томе што је научио и немачки и словачки. Виктор, „дивљи дечак с Аверона” (у Француској), пронађен 1799, када је имао 11 година, научио је да чита, разумео је говор, али је успевао да изговара само две речи. Познат је и случај девојчице Камале из Миднапура (у Индији). Она је пронађена са осам година у вучјој јами, а током наредних девет година, колико је још живела, научила је да говори тек неколико речи.
Да ли знаш ко је измислио хартију?	Претпоставља се да је хартију измислио један дворјанин кинеског цара Ву Дија, 105. године. Тајну производње хартије Кинези су држали у тајности 700 година. Након што су Арапи, после освајања Самарканда, заробили неке Кинезе и сазнали дуго чувану тајну, радионице за израду папира појавиле су се свуда где је било довољно воде за производњу папирне пулпе. На Западу је тако папиром замењен пергамент.

Шта мислиш, колико је говор старији од писма?	Човек говори откад постоји, бар 100 000 година, а пише, колико је познато, тек неких 5000 година. У својој књизи <i>Писмо Ранко Бугарски</i> , да би илустровао ову разлику, наводи и једно интересно поређење: „Упростијено и шематски представљено, ако постојање говора заузима дужину од једног метра, епоха у којој постоји и писмо пада тек у последњих пет центиметара, што је однос реда величине од 20 : 1.”
Шта мислиш, колико је људи било писмено у старом Египту?	Процењује се да је у Старом царству (2686–2160. године пре н. е.) око 1% становништва било писмено. Број писмених је растао до Новог царства (1567–1085. године пре н. е.), да би после њега тај број постепено почео да опада.
Шта мислиш, да ли су писари у старом Египту писали за писаћим столом?	У старом Египту писари су били веома цењени и имали су важан положај у друштву. Такође, имали су и посебне повластице, као што је ослобађање од плаћања пореза. Писари највишег ранга допуштали су да буду приказани при вршењу свог посла, и то само у скулптури. Тако знамо да је њихов уобичајен положај за писање био седећи, као на слици (скулптура египатског писара из III миленијума пре н. е.).
Да ли знаш из ког је писма овај знак?	Овај знак зове се „анк”. То је староегипатски хијероглиф, а представљао је живот и бесмртност. На египатским зидним сликама богови и краљеви се приказују са „анком” у руци, да би тако симболички представљали своју моћ над животом и смрћу. Готово у свим културама слова су имала симболичка значења. У древна времена она су била нарочито повезивана са магијом, пророчанствима и светим знањем.
Постоје ли данас језици без писма?	На свим се језицима може говорити, али ни данас велики број језика не зна за писмо. Такви су, на пример, неки ретки језици америчких Индијанаца.
Шта мислиш, колико се језика говори у Аустралији?	У Аустралији је, поред енглеског, данас у употреби око 150 преживелих домородачких језика. Поред тога, постоји још најмање 100 језика којима говоре усељеници.
Шта мислиш, колико највише страних језика може да научи један човек?	Према <i>Кембричкој енциклопедији језика</i> , не постоје јасни показатељи човекових вишејезичних способности. Као пример изразитог полиглоте наводи се кардинал Ђузепе Мецофанти (1774–1849), библиотекар у Ватиканској библиотеци. Он је, наводно, знао 50 језика, разумео још 20, а преводио са 114 језика.
Знаш ли изреку неке историјске личности која се заснива на ставовима према језику?	Шпанском цару Карлу Петом (1500–1558) приписује се да је рекао: „Ја се Богу обраћам на шпанском, женама на италијанском, мушкарцима на француском, а своме коњу на немачком.”
Знаш ли у којој се држави говори највише језика?	Држава на јужном Пацифику, Папуа Нова Гвинеја, рекордер је по броју језика који се говоре у њој – око 750.

Шта мислиш, можемо ли данас претпоставити како је звучао праиндоевропски језик?	Лингвисте је ово питање одувек занимало. Тако је 1868. један немачки лингвиста написао басну под насловом <i>Овце и коњи</i>, а затим је превео на праиндоевропски. Други лингвиста, наш савременик, отишао је корак даље – прочитао је ову басну претпостављајући (на основу знања до којих је наука дошла) како је она звучала. Магазин Archaeology објавио је овај снимак. Потражи га на интернету (http://www.archaeology.org/exclusives/articles/1302-proto-indo-european-schleichers-fable) и чућеш како су наши преци можда говорили.
Да ли знаш какав је то језик есперанто?	То је вештачки међународни језик који је осмислио Лазарус Лудвиг Заменхоф, пољски лекар. Он је под псеудонимом Есперанто („онај који се нада“) објавио уџбеник овог језика 1887. године. Есперанто је најважнији и најраширенији од свих вештачких језика. Ево како на овом језику гласи питање <i>Говориш ли српски?: Vi parolas Serba?</i>
Да ли знаш неки „уметнички“ језик?	Уметнички језици су они који су створени за литерарно уживање, али немају никакву употребну вредност. Најпознатији такви језици везују се за Толкина, аутора популарног романа <i>Господар њрџенова</i>. Као филолог и стручњак за старе облике енглеског језика, Толкин је узео фински и велшки за основу два своја најпознатија језика – <i>quenya</i> и <i>sindarin</i>. Има још много примера за језике који су створени за употребу у књигама, филмовима, видео-игрицама и стриповима („Звездане стазе“, „Звездана капија“, „Атлантис“ итд.).

Правопис

Знаш ли који термин је русизам: <i>зайеџа</i> или <i>зарез</i>?	Русизам је <i>зайеџа</i>, од руског <i>запятая</i>. Овај термин је Правописом из 1963. био замењен синонимним термином <i>зарез</i>, па поново враћен у употребу 2001. Тако се у Правопису данас употребљава само термин <i>зайеџа</i>.
Шта мислиш, како је настао знак питања?	Сматра се да је до уобличавања знака питања дошло у раном 13. веку. Међутим, нико поуздано не може тврдити како је настао овај знак. Има више различитих претпоставки о његовом пореклу. Према једној од њих, овај знак потиче из латинског језика. Наиме, римски писци су имали обичај да на крају упитне реченице пишу <i>quaestio</i>, што значи <i>ишћање</i>. Сматра се да је временом реч <i>quaestio</i>, ради уштеде времена и простора, скраћена на <i>qo</i>, при чему се <i>q</i> писало изнад <i>o</i>. Касније је дошло до стилизације ова два слова, па је од <i>q</i> настала кукица, а од <i>o</i> тачка. <u>quaestio quaestio qo ? ? ?</u>
Шта мислиш, у ком језику постоје и овакви знаци интерпункције: <i>¿</i>?	Обрнути знак узвика и знак питања употребљавају се у шпанском језику (<i>¡Viva Cuba libre!</i> или <i>¿Por qué?</i> и сл.). Ови знаци интерпункције уведени су да би се на почетку реченице знало да ли се ради о питању или узвичној реченици. Ова правила се примењују тек од половине XIX века. Ми, на пример, пишемо <i>Колико је сајти?</i>, а Шпанци <i>¿Qué hora es?</i>

Да ли знаш шта означава овај саобраћајни знак? 	Овај знак означава близину дела пута или места на путу на коме учесницима у саобраћају прети нека опасност. Дакле, знак узвика овде замењује упозорење – <i>Пазише!</i>
Знаш ли када се наводе тачке кроз читав ред?	Када се изоставља читав стих у поезији, то се обележава тачкама кроз цео ред: Заборавио сам јутрос песму једну ја, Песму једну у сну што сам сву ноћ слушао: Да је чујем узалуд сам данас кушао, Заборавио сам јутрос песму једну ја.

Стилистика

Да ли знаш који је законик најстарији на свету?	Сумерски владар Ур-Наму донео је око 2050. године пре н. е. закон, који се сматра најстаријим у историји. Од њега је нешто млађи Хамурабијев законик, најпознатији и најбоље сачуван законик древне Месопотамије, настао пред крај 18. века пре н. е. (данас је у Лувру). Оба законика су писана клинастим писмом.
Можеш ли да се сетиш који је први датирани текст правне садржине на српском језику?	Трговачки уговор Кулина бана с Дубровником, написан 29. августа 1189. године, најстарији је правни документ на народном српском језику. То се зна зато што су се административно-правни текстови датирали, док научни и књижевноуметнички нису.
Да ли знаш на шта се односи скраћеница CV?	Скраћеница CV (чита се „си-ви“) односи се на латински израз <i>curriculum vitae</i> (чита се „курикулум вите“) и значи „ток живота“. Данас ова скраћеница означава „кратак преглед живота и рада хронолошким редом, биографију“.
Знаш ли зашто се у CV понекад уноси и фотографија?	Уз личне податке (име, презиме и основни подаци за контакт) може се приложити и фотографија (као у званичним документима). Сврха њеног уношења је да, након интервјуа, послодавац лакше повеже утисак из биографије са утиском са интервјуа, нарочито ако је имао много кандидата. Већина послодаваца из тог разлога тражи да слика буде део биографије.
Знаш ли зашто се у CV-ју уз остала интересовања наводе и хобије?	Хобији и остала интересовања су пожељни у свакој биографији, јер те представљају као особу која зна да усклади рад и забаву у свом животу. Ипак, важно је да изабереш она интересовања и хобије који конкретно указују на твоје квалитете. На пример, вишегодишње чланство у спортском тиму сведочи о твојој истрајности и тимском духу.

Шта мислиш, да ли се мотивационо писмо пише и за волонтерске програме?	И за такве програме потребно је написати мотивационо писмо. У организацији <i>Волонтерској савеза Србије</i>, на пример, можеш на сајту <i>Младих истраживача Србије</i> наћи разноврсне понуде за волонтирање. Они ће те изненадити својим садржајима и местима на којима се у Србији, Шпанији, Италији, Белгији и др. спроводе разне активности, заједно са твојим вршњацима из различитих земаља. На истом сајту се можеш обавестити и о понудама за волонтирање на разним културним догађајима у Србији (www.mis.org.rs).
Да ли знаш шта је препоручено писмо са повратницом?	Када се жели доказ да је допис (са прилозима) достављен и да је примљен одређеног дана, онда се он шаље као препоручена пошиљка са повратницом. На шалтеру поште се тада попуне два обрасца: а) потврда о пријему пошиљке, б) повратница, која се пошиљаоцу враћа по уручењу пошиљке и служи као потврда (доказ) о слању дописа.
Знаш ли који је био предмет молбе моравског кнеза Растислава, упућене званично византијском цару у 9. веку?	Мисија Ђирила и Методија у ширењу хришћанства међу Словенима на словенском језику уследила је после неколико других сличних делатности знаменитих просветитеља, а остварена је због молбе моравског кнеза Растислава византијском цару Михаилу, у којој је затражио помоћ у одупирању немачком свештенству и наметању латинског језика на словенском богослужењу.
Знаш ли кад се појавио први српски приручник за писање писама, захтева, молби итд.?	Српски песник Алексије Везилић је 1785. године у Бечу издао књигу <i>Крајкоје сочињеније о љивајних и љубличних дјелах</i>. Ту су били обрасци како треба писати јавне исправе и акта, уговоре, признанице, облигације, реверсе, рачуне, уверења, тестаменте, пуномоћја, сведочанства, писма владаоцу, чиновницима, лицима племићког, духовног и грађанског реда. Ово дело било је написано на рускословенском језику и имало је напоредни превод на немачки језик.
Какве речи не треба употребљавати у жалбама, захтевима, приговорима и сл.?	У жалбама, приговорима, захтевима и сл. не треба употребљавати речи које имају негативну конотацију, нпр. <i>лојовлук</i>, <i>бахашост</i>, <i>љљачка</i> и сл. Не сме се заборавити да је таква комуникација са лицима и институцијама званична, тј. са њима смо у пословном, а не приватном односу.

ИНДЕКС ПОЈМОВА

НЕ!

Прихваћен је наш
захтев за одржавањем
факултативне
наставе.

ДА!

Прихваћен је наш
захтев за одржавање
факултативне
наставе.

Језик
у употреби

Индекс појмова

А

агентивно значење 17
административни стил 188
алфабетско писмо 161
аорист 117
апозитивна функција 73
апсолутна значења глаголских облика 110
асертиви 139
атрибутска функција 72

В

вишејезичност 162
временска значења глаголских облика 110
временска значења падежа 15
временске реченице 74

Г

глаголски вид 110
гномска употреба глаголских облика 111
говорни чинови 138
градациони односи 98
градивно значење падежа 12
граматичка конгруенција 37
граматички број 38
граматички род 37
граматички субјекат 9

Д

две тачке 173
декларативи 139
директиви 138, 139
допусне реченице 77

Е

еволуција језика 158
експресиви 139
елиптичне реченице 59

Ж

жалба 198
жељне реченице 58

З

зависне реченице 68
зависноупитне реченице 70
заграда 174
закључни односи 98
запета 170
заповедне реченице 57
значење допуштања 17
значење друштва 16
значење замењивања 17
значење изузимања 17
значење мере 16
значење намене 16
значење околности 17
значење средства 16
значење циља 16

И

изричне реченице (у ужем смислу) 70
изричне реченице (у ширем смислу) 70
именичка вредност зависних реченица 68
именичка вредност падежних облика 9
императив 121
имперфекат 118
индиректне комуникативне функције 58
индоевропска језичка породица 165
интерпункција 170
информативна актуализација реченице 41
искључни односи 98

Ј

језичка породица 164
језичка родност 164
језичке универзалије 165

К

комисиви 139
комуникативни контекст 42
конверзацијске максиме 141
конгруентне категорије 36
конгруентне речи 36
конгруенција 36
контролор конгруенције 36
конгруенција с бројевима 39
крњи перфекат 115

Л

логички субјекат 9

М

месна значења падежа 13

месне реченице 73

модална значења глаголских облика 111

модалне изричне реченице 71

молба 191

морфосинтаксичка категорија 8

Н

наводници 174

намерне реченице 78

напоредне конструкције 96

напоредни односи 96

начинска значења падежа 15

негација 100

независне предикатске реченице 56

неправи објекат 10

неуправни говор 71

О

обавештајне реченице 56

обележја зависних реченица 69

односне реченице 71

описно (квалификативно) значење 12

П

падежна синонимија 19

падежни систем 8

партитивна допуна 11

перфекат 114

пиктограми 159

писмо 159

плусквамперфекат 116

поливалентност падежа 17

поредбена значења падежа 17

поредбене реченице 78

последичне реченице 79

пословно писмо 188

потенцијал 121

прави објекат 10

прагматика 138

презент 112

предлошки изрази 18

предлошко-падежна конструкција 18

придевска вредност зависних реченица 68

придевска вредност падежних облика 11

прилошка вредност зависних реченица 68

прилошка вредност падежних облика 13

природни род 37

присвојно (посесивно) значење 12

Р

размак у куцаном тексту 176

распоређивање синтаксичких јединица 40

раставни односи 97, 99

реални број 38

ред речи 40, 42

релативна значења глаголских облика 111

реченична прозодија 42

С

саставни односи 96, 99

семантичка конгруенција 37

специјалне независне реченице 59

супротни односи 97, 99

Т

тачка 170

тачка са запетом 172

текст 143

текстуална кохезија 143

типови језика 164

три тачке 175

У

узвичне реченице 58

узвичник 173

узвичник и упитник заједно 173

узрочна значења падежа 16

узрочне реченице 75

упитне реченице 56

упитник 172

употреба и значење глаголских облика 110

управни говор 71

условне реченице 76

Ф

футур I 119

футур II 120

Ц

црта 174

Белешке

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:811.163.41(075.3)

ЛОМПАР, Весна, 1963-

Грамматика : српски језик и књижевност за
четврти разред гимназија и средњих стручних
школа / Весна Ломпар, Александра Антић ;
[илустрације Драган Боснић]. - 2. изд.

- Београд : Klett, 2018 (Београд : Бирограф).
- 255 стр. : илустр. ; 26 cm

Тираж 2.000. - Регистар.

ISBN 978-86-7762-869-7

1. Антић, Александра, 1962- [аутор]

COBISS.SR-ID 265460492

ГРАМАТИКА

Уџбеник за четврти разред гимназија
и средњих стручних школа

Весна Ломпар
Александра Антић

ISBN 978-86-7762-869-7

9 788677 628697